

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

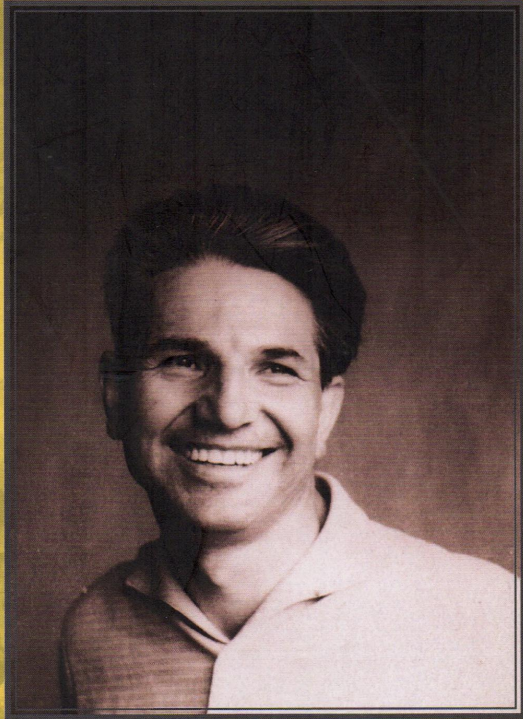
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BİLAL ŞEN

ANILAR – NOTLAR

ERDEN AKBULUT
ERSİN TOSUN

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

GENİŞLETİLMİŞ
2. BASKI

BİLAL ŞEN
ANILAR – NOTLAR

DERLEYEN:
ERDEN AKBULUT
ERSİN TOSUN

Sarı Defter: 8

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya hazırlık: Gönül Göner

1. Baskı İstanbul, Nisan 2008

Genişletilmiş 2. Baskı İstanbul, Ekim 2019

ISBN: 978-605-4513-45-1

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Ve Tic. Ltd. Şti.

Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No. 3

Beyoğlu – İstanbul

Tel.: 0212 249 40 60

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi...

Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defter'lerini dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. Yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak.

Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar..

Kendi kalemleriyle veya kendi sözleriyle...

BİLAL ŞEN
ANILAR – NOTLAR

DERLEYEN:
ERDEN AKBULUT
ERSİN TOSUN

İÇİNDEKİLER

SUNU	7
2. BASKI İÇİN	9
ANILAR	11
Bulgaristan'dan Türkiye'ye	11
Tutuklamalar	50
1951 TKP Tutuklamaları ve Davası	63
Adana Cezaevi	75
Doğduğu Bulgaristan'a Sınır dışı	82
Bizim Radyo günleri	91
1962 TKP Konferansı ve evlilik	96
Sofya'ya dönüş	117
TKP'yle yeniden ilişki	132
EKLER	149
Ankara Garnizon Kumandanlığı	
2 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına	149
NOTLAR	171
Referandum Taktiğimizdeki Hata	171
Yakup Demir ve Arkadaşlarının Çalışmaları Üzerine	176
Bu yazıda iki noktaya değinmek istiyorum.	176
1960'dan Sonra TKP Dış Büro Çalışmalarına Yön Veren ve	
Bunda Etkisi Olan Bazı Arkadaşlar Hakkında	186
Marat, Laz İsmail-Üstüngel	186
b- Zeki Baştımar yurtdışına çıktıktan sonraki dönemde Marat	189
c- Dış Büro çalışmalarında Marat	190
Sonuç:	191
Zeki Baştımar – Yakub Demir–	192
Sonuç	204
Aram Pehlivan – Ahmet Saydan–	208
Halis Okan	211
Genel Sonuç	213
Batı Almanya'dan Türkiye'ye giderken Budapeşte'ye uğrayan	
sonra Sofya'ya gelen üç Türk işçisi ile yaptığım görüşme üzerine	214
TİP Yöneticilerinden Sadun Aren ile Behice Boran'ın	
Siyasi Anlayışları Üstüne Hatırlatma	218

TKP'nin Batı Avrupa'daki iki elemanı üstüne	220
1-Rıfat- Çizmeli Rıfat- Gevgeli	220
2- Hüseyin Çelik	222
BKP MK DIŞ POLİTİKA VE DIŞ İLİŞKİLER ŞUBESİNE	223
Türkiye Komünist Partisi Eylem Programı Tasarısı 1973 Üstüne Görüşler	223
GİRİŞ	228
I. BÖLÜM	228
II. BÖLÜM	229
III. BÖLÜM	229
IV. BÖLÜM	231
V. BÖLÜM	231
VI. BÖLÜM	232
VII. BÖLÜM	234
BKP Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi Yönetmenliğine	235
BKP MK Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi Yönetmenliğine	236
Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi	
Dış Politika ve Dış İlişkiler Yönetimine	237
Ruhi Su İle Görüşme	239
Bazı Konularda Kısa Enformasyon	240
İki TKP'li yoldaş ile görüşme	242
Sayın Lubanov yoldaş	244
Sonuç	246
Behice Boran İle Sohbet	248
Behice Boran'ın Anlattıkları	254
Merhaba Arkadaşlar	256
Tarihimizin 1962-1973 Kesitinin Kendine Özgü Nitelikleri	260

SUNU

Bilal Şen'le, yaşamı hakkında ilk uzun söyleşiyi 2000 yılında yapmış ve kayıt altına almıştım. İzleyen yıllarda da Bilal abi ile birçok kez bir araya gelip bu çalışmayı sürdürdük. Sözlü kayıtlarımızı Ersin Tosun büyük bir titizlikle çözerek okunabilir bir metin haline getirdi. Bilal abi tüm metni gözden geçirerek, düzeltme, çıkartma ve ekleme yaptı. Gündüz Mutluay metni okuyarak bölüm başlıkları ve kimi notlar ekledi; ben de son metni okuyarak kimi notlar ekledim.

Bilal Şen, anılarında, ağırlıklı olarak TKP'nin 1937'de desantralize edilmesinin ardından 1944'te yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte açılan dönemden 1990'lı yılların ilk yarısında TBKP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına kadar geçen süreci ele alıyor. Bilal Şen 1945 İleri Gençler Birliği¹ ve 1953 TKP davalarında yargılanıp hüküm giyiyor. Cezasını tamamlamasının ardından TC vatandaşlığından çıkartıldığı için 1957 Kasımında Bulgaristan'a gidiyor. Bulgaristan'da Yüksek Parti Okulu'nda öğrenim gördükten sonra Bizim Radyo'da çalışmak üzere Demokratik Almanya'nın Leipzig kentine geçiyor. TKP MK Dış Bürosu'nun yurtdışı aktifleriyle birlikte düzenlediği 1962 Konferansı'na katılıyor². Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra 1963'te Dış Büro üyeliğine atanıyor. 1965'te Dış Büro üyeleri ile yurtdışı aktifi arasında yürütülen tartışmaların ardından TKP'deki görevlerine son veriliyor³. Bilal Şen'in

1 Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkznz. *Kırklı Yıllar-3, 1945 İGB Davası*, Der.: Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2003, İstanbul ve *Kırklı Yıllar-5 "İfşa Ediyorum" Kâzım Alôç Savcı Konuştu Söz Sanığındır*, Mibri Belli, Der.: Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2006, İstanbul

2 Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkznz. *TKP MK Dış Bürosu 1962 KONFERANSI*, TÜSTAV Yayınları, Kasım 2002, İstanbul.

3 Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkznz. *TKP MK Dış Bürosu 1965 TARTIŞMALARI*, Der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2004, İstanbul.

Leipzig'deki çalışmaları arasında, Bizim Radyo yayınlarının yanı sıra ideolojik çalışma ve parti kolektifinin eğitimi de önemli bir yer tutuyor⁴.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu Bilal Şen Sofya'da Ekonomi Enstitüsü'nde çalışırken, bir yandan da Sofya Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümüne yazılar hazırlıyor. 1973'te Marat'ın (İ. Bilen) çağrısıyla yeniden TKP çalışmalarına dönen Bilal Şen, Bulgaristan'daki siyasi göçmenlerin sekreterliğini yürütüyor; TKP 5. Kongre ertesi Moskova'da yapılan Emektarlar Toplantısı'na, TKP 6. Kongresi'ne ve Moskova'da toplanan TBKP 1. Kongresi'ne katılıyor.

Bilal Şen, Komintern arşivlerinin açılmasının ardından bu arşivlerde TKP ile ilgili belgelerin araştırılmasına yöneliyor ve halen TÜSTAV'da kopyaları bulunan bir dizi belgenin RGASPI'den [Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi] alınmasında önemli rol oynuyor. Kitabın son bölümünde Bilal Şen bu tarih araştırmasından çıkardığı sonuçları da bizlerle paylaşıyor.

Bu kitap Bilal Şen ile yapılmış sözlü tarih çalışmasından hareketle hazırlanmış olmakla birlikte, sonuçta kendisinin kaleme aldığı bir anı kitabına dönüştü. Bu çerçevede yaptığımız görüşme kayıtlarında, kitapta bulunmayan oldukça zengin bir malzeme genel olarak bu dönemi ve özel olarak Bilal Şen'in yaşamını inceleyecek araştırmacıları beklemektedir.

Erden Akbulut

Mart 2008

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkzn. *1963-1965 TKP Belgelerinde İŞÇİ-DEMOKRASİ HAREKETİ VE TİP*, Der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, Ekim 2003, İstanbul.

2. BASKI İÇİN

Bilal Şen Anılar kitabının baskısı tükeneli epeyce oldu. Bu süreçte Bilal Şen 19 Aralık 2017’de, 97 yaşında yaşama gözlerini yumdu. Bu yeni baskıya Bilal Şen’in TÜSTAV’a bıraktığı, esas itibarıyla TKP, TİP ve TBKP ile ilgili, çoğu Bulgaristan Komünist Partisi’ne enformasyon niteliğindeki kişisel notlarını da Ersin Tosun ile birlikte ekledik. Böylece bir yandan sosyalist bir ülkede yaşayan bir TKP üyesinin yaşadığı ülkenin komünist partisiyle ilişkilerinin niteliği hakkında bir fikir edinirken, diğer yandan Bilal Şen’in anılarında yer almayan kimi değerlendirmelerini de öğrenmiş oluyoruz. TÜSTAV arşivlerinde Bilal Şen’in Sofya Radyosu için kaleme aldığı ekonomik-politik yorumlar da var; ancak bunlar daha çok gündelik gelişmelere ilişkin olduğu için bu derlemeye eklemedik.

Bilal Şen’in mücadelesine ve anısına saygıyla...

Erden Akbulut

Eylül 2019

ANILAR

Bulgaristan'dan Türkiye'ye

Erden Akbulut - Doğumunuzdan başlayarak aile çevrenizi, anneniz, babanız, kardeşleriniz, yetişme koşullarınız, gelişiminiz ve bugün vardığınız noktaya kadar yaşamınızın ana hatlarını içeren geniş bir yaşam öyküsü anlatmanızı istiyoruz.

Bilal Şen - Ben orta halli bir köylü ailenin çocuğuyum. Babam okuma yazma bilmez, anam keza; bütün hayatları boyunca imza yerine parmak basmışlardır. Anne ve babamın yedi çocuğu olmuş; biri ölmüş altısı sağ, altı çocuklu bir aile. Anam çok çalışkan bir kadıymış, bizi yetiştirene kadar çok çile çekmiş, ama bizim hiçbirimize ne darılmış, ne de bir tokat atmıştır. Babam da aşağı yukarı aynıydı. Babamla sadece bir kez darılmıştık. O da ben nedense ilk mektebe gitmek istememiştim, o zaman beni döve döve mektebe götürmüştü. İlk ve son da bu oldu. Ben biraz büyüyünce de bana “sen benden daha akıllısın, benim artık sana sözüm olamaz,” demiştir. Ve tüm kardeşlerime de aynı. Çok uyumlu bir aile ortamında yetiştik.

– *Doğum tarihinizi, yerini belirtir misiniz?*

– Ben 27 Kasım 1920’de doğdum. Yedi yaşında Razgrad kazasının, Deliorman’ında, Ostrovo’da eski adıyla Büyükkada köyünde okula başladım. Bize Hacı Salimler derlermiş. Babamın babası hacıya gitmiş, onun için Hacı Salimler derlermiş bizim aileye. Ben okulda çok sıkıldım. Kafamı hiç yerden kaldırmıyor, öğretmene hiç bakmıyordum. Çünkü kafamı kaldırırsam, öğretmen beni derse kaldırır diye korkuyordum.

Ama derslere çok titizlikle çalışıyordum. Öğretmenin anlattıklarını iyi biliyordum. Dersin sonunda öğretmen anlattıklarını kim tekrarlayacak dediğinde hemen ben kalkıyordum. Her zaman iyi öğrenci oldum. Bu da biraz çekingenlik ve kötü duruma düşmeme çabamdan kaynaklanıyordu. İlkokulu bitirdikten sonra, 1932’de üç senelik Rüştîye okuluna gittim. Bu, Çar Ferdinand Boris’in zamanındaydı. Onun çocuğu doğdu Simeon, onun şerefine bir tatil verdiler bir ay önce saldırlar bizi. 1936’da bitirdim.

– *Nerede?*

– Razgrad şehrinde. Rüştîye’den sonra, benim Bulgarca ders veren öğretmenim Paranovana, sınıfın gözde talebesi olduğum için beni Razgrad Gimnazîyesi’ne, Bulgar okuluna gönderdi. Türkleri o zaman bu liseye almadıkları halde bu kadıncağız itibarını kullanarak beni liseye yazdırdı. Liseyi 1940’ta bitirdim. O yıllarda, bizim köyde Türkiye’de okuyan iki öğrenci vardı biri Ömer, biri Mehmet. [Ömer ağaların Ömer ve Müftünün Mehmet.] Bunlar benden biraz daha büyükler. Onlar geliyorlar Edirne Muallim Okulu’nda okuyorlardı. O sırada yaz aylarında, o dönemde benim Rüştîye’de olduğum zamanlar, 1936-37’ler olacak, onlar yazın geliyorlardı, onlarla arkadaşlık ediyordum. Onlar bana Türkiye’den kitap getiriyorlardı. Cumhuriyet Tarihi diye kitap falan. Bir defa da Oğuz Türkleri hakkında Turancı bir kitap. O zamanlarda, benim okula gittiğim yani 1931-35 aralarında Bulgaristan’da Turancı hareket çok yaygındı Türkler arasında. Türk öğretmenler, öğrenciler, aydınlar hemen hepsi katılmıştı bu Turancılık akımına. 1934’te, Ağustos ayındaki faşist darbeden sonra bunların hepsi Türkiye’ye kaçtı. Bu iki çocuk, yani Ömer ile Mehmet bana “Sen hiç burada durma, gel muallim okuluna,” diyorlardı. Bunlardan biri daha sonra Çatalca’da müdür oldu. Ötekini de sonra pilot olarak almışlar, uçuş talimlerinde ölmüş dediler. Bu ikisi bana Türkiye fikrini aşıladılar ve ben onlara gıpta ediyordum.

Ben de bir an evvel Türkiye’ye gelmek için çaba gösteriyordum, ama daha liseyi bitirmeden harp başladı. 1938’den sonra onlar bir daha gelemediler. 1940’ta ben liseyi bitirdiğimde, artık harp her tarafı sarmıştı ve Alman işgali vardı. Turancılar’dan kalan kitapları da kim saklamışsa, ondan alıp okuyordum. O iki arkadaş gelmez olunca bana da kitap gelmez oldu. Ama onlara mektup yazıyordum. O sırada Razgrad’da polis

Türkler'i izliyormuş. Bir gün Emniyet Müdürlüğü'nün karşısından geçerken beni içeri çektiler. Sordular, "Sen bu kitapları nereden alıyorsun?", kimden öğrenmişler bilmiyorum, belki de sondaj yapıyorlar. Soruyorlar, "Sen Kemalist misin?" Ben o zamanlar pek bilmiyorum. Ama bu soru bende daha fazla Kemalizmi öğrenme fikri uyandırdı.

Bizim köyde akşam üzerleri insanlar bir araya gelip sohbet ederlerdi. Onların konuşmalarında Mustafa Kemal adı geçerdi, "çok büyük adam" derlerdi. Bunlar hep bende iz bırakıyordu. O zaman düşünüyordum, bunları poliste bana sordular, demek ki bizim aramızda bu konuşmaları polise yetiştiren var. Bu Kemalist suçlamasından sonra, ne bir kitap aldım, ne de bu konuda kimseyle konuştum. Yalnız Türkiye'ye bir mektup yazdım. Bu mektupta gelmeyi çok istediğimi anlattım. Ama harp başladığı için pasaport da vermiyorlardı, vize de alamayacağım. Varna Konsolosluğu'nda gıyabi imtihanlar vardı, onlara girmek, meccani (*parasız*) okumak istiyordum. Aldığım cevapta "Meccani artık kalmadı, ama pasaport alabilirsen, biz sana vize veririz, gider istediğin yerde okuyabilirsin," dediler. Rusçuk'tan pasaport aldıktan sonra, Varna Konsolosluğu'na gidecektim. Orası da savaş nedeniyle yerini değiştirmiş, bağlar içinde bir bina bulmuşlar, 1941 yılıydı bu. Ama Bulgarlar bana pasaport vermedi. Ben de 1942 yılına kaldım. O zaman da olmadı. 1943 yılı oldu ve beni askere aldılar Emek Ordusu'nda. Ben orada kâtiplik yaptım. Türkleri odun kesmeye dağlara yolluyorlardı.

– *Tam olarak ne zaman?*

– 1941-42 altıncı ay. Bu arada sürekli pasaport istiyordum. Askerlikten terhis olunca hemen köyüme geri geldim. Önce köyden bir belge alıp ondan sonra pasaporta başvurmak gerekiyordu. Belediyede benim bir komşum vardı. O, "Dur bakalım senin başına başka belalar da çıkar," dedi. Daha bir ay geçmeden beni yine askere, ihtiyat olarak, çağırdılar. Şumnu ile Şeytanca arasındaki Sindel'de, (Almanların Bulgaristan'da olduğu sırada) orada demiryolu yaptık 8 ay boyunca. O yıl da öyle geçti. Artık 1943 yılında kesin olarak pasaport alırım diye umut ediyordum ama hiçbir neden yokken bana yine pasaport vermediler. Ancak 1944 yılında Türkiye'ye gelebildim.

Geldiğimde Türkiye'de meccanilik kalmamıştı. Ben de çocukluk ve okul arkadaşım Eskişehir'deki kardeşim Salim Şen'e gittim. Hoşnudiye

Mahallesinde 10-15 gün kaldım. Oradan İstanbul'a geldim, bir başka hemşerimin yanına, Eyüp'e. Burada, benim köylümün bir başka akrabası vardı, Mehmet Sonugür; o benden daha önce gelmişti. Onu da askere almışlar Çanakkale'de. Ben de, onun odasına yerleştim. Kurukavak Caddesi'nde aşağı yukarı bir buçuk sene kaldım. Eyüp'te bir de başka bir köylüm Mehmet Uçar vardı, bekçilik yapıyordu. Bana, "Yahu Bilal, sen üniversiteye yazılacaksın ama önce senin geçimini sağlaman lâzım," dedi ve beni Feshane Fabrikası'na götürdü. Ben bu fabrikada onun yardımıyla gece işçisi olarak çalışmaya başladım, yedek parça ambarında. Mühendis, göçmen bir Hasan Bey vardı.

1944 yılı içinde üniversite açılınca gittim yazıldım, İktisat Fakültesi'ne. Bu fakültede devam mecburiyeti yoktu. Burada okurken iki arkadaş tanıdım, Orhan Bağman ile Fethi Elmas. Fethi de aslında Bulgar göçmeniymiş, 1935'lerde gelmişler. Bulgaristan'ın Omurtak köyündenmiş, Eskişehir'e gelmişler. Sonra İstanbul'a gelmiş. Fethi Elmas son derece halim-selim bir çocuktur. Derslere muntazam devam ediyor, ailesinin durumu da iyi, parası pulu var. O okula devamlı gidiyor ve bana tuttuğu notları veriyor, yine bu dönemde Anadolu Cemal Bayramoğlu ile tanıştım; o da bana tuttuğu ders notlarını veriyordu. Yine aynı yıl, Melih Safter Tümay'ı, Orhan Bağman vasıtasıyla tanıdım. Melih Safter bir gün bana "Sen Bulgaristan'dan geldin, buraları bilmezsin, bizim şairimiz Nâzım Hikmet 28 yıla mahkûm oldu," gibi şeyler söyleyerek durumu anlatıyordu, Beyazıt'ta Çınaraltı Kahvesinde. Ben daha Bulgaristan'dayken bizim köylü bir genç vardı, Razgrad'da hapse girmişti. Bu çocuk kırmızı şapka giyerdi. O bana hep "Senin gideceğin yer Türkiye, sen buralarda okuyamazsın," diyordu. Neyse konuyu bölmeyeyim. Melih Safter ile Orhan Bağman "Burada üniversite hocalarını bile hapsediyorlar, özgürlük yok," diye konuşuyorlardı. Yüksek Tahsil Derneği'nin tevkifatı var diye anlattılar. Yani İleri Gençler Birliği'nden çok kısa bahsettiler, ama tabii ben bir şey anlamadım. Onlar bana hep soruyorlardı: "Bulgaristan'da 1 Mayıs'lar nasıl oluyor, komünistler ne yapıyor?" Bulgaristan'da komünistlerin ne yaptığından elbette haberim vardı ama beni ilgilendirmezdi. Ben orada daha çok Turancılık gibi olan, ama Türkiye'deki hareketler konusunda, özellikle de Kemalizm'le ilgili bilgi sahibiydim. Daha sonra bu konularla fazla ilgilenmemiştim.

Aradan bir-iki ay geçti, biz sürekli görüşüyorduk, bir gün bana, “Sen Feshane Fabrikası’nda çalışıyorsun, orada beyanname dağıtabilirsin,” dediler. Ben biraz sıkıldım ama arkadaşlığımız da var. Orhan Bağman, Sabiha Sertel’in bir tercüme kitabını vermişti. Sonra bunlar bana sordular “Bu kitapları okudun mu?” diye. Ben kitapları okumuştum, ama fazla da bir şey anlamamıştım. O zamanlar Türkçem oldukça zayıftı, sol hareketle ilgili bilgim de azdı. Onlar bana bu kitaplarla komünizm propagandası yapıyorlardı. 1 Mayıs yaklaştı. Dediler ki, “biz dört kişiyiz, bir de sen beş. [Orhan Bağman, Fethi Elmas, Melih Safter Tümay, Arslan Kaynardağ ve ben.] Arkadaşlarımız poliste sorguda, biz bu beyannameleri uygun yerlere atacağız, böylece arkadaşlarımıza güç vereceğiz, ‘siz polistesiniz ama mücadele sürüyor,’ diyeceğiz”. Böyle konuşulduktan sonra “ben dağıtamam” diyemedim. Bildiri dediğin de, el kadar bir kağıtçık. Sadece “İşçiler Birleşiniz” yazıyor, altında da çok kötü kırmızı mürekkeple basılmış orak çekiç işareti var. Başka da bir şey yok.

Ben bunlardan 40-50 tane aldım. Gece vardiyasında olduğum için herkes çıkınca birer tane tezgâhlara koydum. Çıktım. Sabah işçiler gelince bunları görmüş ve polisin eline geçmiş bunlar. Polis işçileri sorguya çekiyor, “nasıl oldu, kim dağıttı” diye. İşçiler de “Maskeli bir adam geldi, kafasına çuval geçirmiş, o dağıttı,” diyorlar. Uydurma, düzmece şeyler. Bu tahkikat bir ay sürdü. Bir şey bulamadılar. Benden de kimse şüphe etmiyor. Hasan Yörük mühendis, benim çalıştığım yedek parça ambarını o kontrol ediyor, o da beni çok seviyordu bu nedenle benim itibarım iyiydi.

16 Mayıs 1945’te saat 8’de daha işten çıkmadan Feshane fabrikasına geldiler, İdare Amiri olan Kemal Beye beni tevkif edeceklerini söylediler aldılar beni. Yedek parça ambarında memurum. Hangi yedek parça kırılmışsa ben onu alıyor, yenisini veriyorum. Oraya gelen polisler, “Seni Emniyete götüreceğiz, eşyalarını topla,” dediler. Ne alacaksam aldım. Arabaya falan binmedik, yaya gittik. Defterdar’dan Emniyet Müdürlüğü’ne yayan geldik. İki kişiydi bunlar.

– *Sirkeci’deki Emniyet mi?*

– Sirkeci deki ünlü Sansaryan Hanı’na doğru, yani asıl adıyla İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne getirdiler. Beni karşılamak için her şey hazır. Daha hiçbir şey sormadan beni doğrudan Emniyet Müdürü Parmaksız

Hamdi'nin odasına götürdüler. Orada 5-6 kişilik bir ekip vardı. Bana ilk sorulan soru “Sen mi dağıttın Feshane Fabrikasındaki bildirileri?” oldu. Ben de “Evet, ben dağıttım. Bunda ne var. Ben Bulgaristan’da bu tür bildirilerin rahatça dağıtıldığını biliyordum. Bunda bir suç görmedim” dedim. Ayrıca üniversiteden sınıf arkadaşım olan Orhan Bağman’dan bu bildirileri aldığımdan da söz ettim. Bana Orhan Bağman’ın nerede olduğunu sordular. Ben de onları sadece üniversiteden tanıdığımı, nerede yaşadıklarını bilmediğimi söyledim. İkinci soru Hamdi Bey’den geldi. “Seni buraya kim gönderdi onu söyleyeceksin. Seni buralara gönderenlere, kemiklerini bir çuvala koyarak geri yollayacağız bunu iyi bil” dedi. Beni sorguya aldıklarında sanıyorum öğleden sonraydı. Daha bu soruya cevap vermeden beni falakaya yatırdılar. Falaka kesintilerle akşam kadar devam etti. Falakayı kesip, daha önceden hazırladıkları tuzlu su dolu kovaya ayaklarımı batırıp yeniden falakaya devam ediyorlardı. Kaldırdıkları zaman da futbol topu gibi yumruk ve tekmelerle beni duvardan duvara vuruyorlardı. Ben artık bu dönemde bağıryor muyum, bağırıyor muyum hiçbir şey hatırlayamaz konuma gelmişim. “Beni kimse göndermedi” cümlesinden başka ağzımdan bir şey çıkmıyordu. Bu fasıl bittikten sonra beni 19 numaralı tabutluğa koydular. Tabutlukta ancak ayakta durabiliyordun, yani o kadar küçük, hatta kapı açıldığında öne doğru düşüyordun. 19 gün orada kaldım, bazı zamanlar memurlar geliyor “yapma, çile çekme söyle her şeyi anlat kurtul” gibi telkinlerde bulunuyorlardı. Bir iki defa da Rüştü Bey beni sorguladı, daha sonra bu sorguyu zapta aldırarak bana imzalattı. Beni tabutluktan çıkararak 16 numaralı hücreye koydular. Hiç olmazsa hücrede yatak vardı, yatabiliyordum. Ama hücre tavanında salkım saçak tahtakuruları vardı. Yüzüm gözüm tahtakurusuyla doluyordu. Onları öldürdüğümde bütün vücudum kanlanıyordu. Karşımdaki hücrede, benim gibi dayak yemiş üç tane Bulgaristan kökenli insan vardı. Onlara da sürekli olarak “casus musunuz, nereden kimler tarafından gönderildiniz” soruları soruluyor, sorguları hücrede yapılıyordu.

Bu dönemde ilginç bir olayla da karşılaştım. Sanıyorum bir bayram günüydü. Kurban mı, Şeker Bayramı mı tam hatırlamıyorum. Ama sakin bir gündü, çok fazla polis yoktu. Hücrelerin baktığı holden, uzaktan bir ses duydum “o Bulgar’ın kapısını açın” diye. Ben de sevindim benim hücrenin kapısı açılacak diye. Ama 17 numaralı hücrenin kapısı açıldı. Kapılar sadece helaya gitmek için açılıyordu. Ben de hemen seslendim “helaya gideceğim” dedim ve ben de hole çıktım. Helaya vardığımda

üzerinde atlet olan, kirden pislikten kapkara olmuş bir adam gördüm, ellerini yıkıyordu. Ona hiçbir şey sormadım, o da bana bir şey söylemedi. Hücreye döndüm. Gece oldu. Hücresinin tavanı çam ağacı ile geliş güzel kaplanmış. Yukarıda da cam pencere var. Öbür hücreyi göremesen bile konuşma olanağı var. Neyse, 17 numaralı hücreden benim hücrenin tahtasına vurulmaya başlandı. Adam benimle konuşmak istiyor. Bana “sen kimsin, nerelisin, neden buradasın” diye soruyor. Ben de saflık mı desem, tecrübesizlik mi desem cevap verdim “Ben Bulgaristan’ın şurasındanım, buraya geldim. Feshane fabrikasında çalışırken böyle böyle olaylar oldu” dedim. Adam da başladı anlatmaya. “Ben Yenipazar’lıyım, partizan hareketinde çok yararlıklar gösterdim, sonra beni aldılar Sovyetler’e gönderdiler, şimalden, yani kuzeyden Türkiye’ye girdim” diye anlatmaya başladı. Bu adamın adı Ziya Mollof imiş. Birkaç arkadaş ile Türkiye’ye giriş yapmışlar. Bunun Sivas’ta bir ablası varmış, önce onun yanına gitmiş, orada birkaç gün kaldıktan sonra Sivas tren garında İstanbul’a gitmek için beklerken polis bunu yakalamış. Bana “beni sorgulayan emniyet müfettişi eğer her şeyi kabul edersem beni bırakacağını söyledi, ama ben konuşmazsam sen buradan bir kaçış yolu biliyor musun?” diye sordu. Konuşmasına devamla “bize Türkiye’de polisin çok güçsüz olduğunu söylemişlerdi ama öyle değilmiş, Emniyet çok kuvvetli imiş, hemen beni yakaladılar, eğer buradan sen benden önce çıkar Bulgaristan’a gidersen Şumnu Yenipazar’daki aileme durumu anlatırsın, eğer ben senden önce çıkarsam sen bana ailenin nerede kaldığını söyle ben de onlara gider senin hakkında bilgi veririm” dedi. Ben şaşkınlık içinde kaldım. Bu adam iki adım ötede polislerin olduğu, hücreden hiç tanımadığı bir insana bütün hayatını, plânlarını kolaylıkla anlatıyor. Bu adam benimle daha fazla da konuşmak istedi ama ben artık ona hiçbir cevap vermedim. Ben hücreden çıkıp, hapishaneye gönderildikten kısa bir dönem sonra, aynı tezgâhtan geçip gelen başka bir kişi, o Bulgar’ı müteferrikada gördüğünü söyledi. Ama daha sonra Ziya Mollof’tan başka hiçbir haber duyulmadı. Meçhullere karıştı⁵. Bulgaristan’da da uzun uzadıya bu adamın peşine düşüp araştırdılar ama hiçbir sonuç alınamadı. Akıbetini bilen olmadı. O günlerde polisin bu olayı bana yıkmasından çok korkmuştum.

5 Ziya Mollof anısına Bulgaristan’ın Yenipazar yerleşiminde hâlâ ayakta duran bir anıt dikilmiştir. [Yayınının notu]

Emniyette karşılaştığım başka bir ilginç olay daha vardı. 14 numaralı, Galata Köprüsü'ne bakan hücreden geceleri çok acı çığlıklar geliyordu. Tam öğrenemedim ama herhalde İleri Gençler Birliği (İGB) davasından yakalanmış, Kemal Özerden isimli Güzel Sanatlar Fakültesi mi yoksa Felsefe Bölümü'nden mi bir çocuk, gördüğü işkenceler sonucu geceleri çığlık çığlığa bağıyor, "Yaşasın Tito, yaşasın Mao" diye sloganlar atıp dünya komünist hareketinin liderlerine selamlar yolluyordu. Bu çocuğu Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne götürdüklerini öğrenmiştim. Ama daha sonra o çocuktan hiçbir haber alamadım. Hiç kimseden de bu konuda bir şey duymadım. Bu konu aklımda kaldı. O kadar ağır işkence görmüştü ki çocukcağız aklını oynatmıştı.

Kazım Alöç savcı olarak gelip bizim ifadelerimizi aldıktan sonra, bizi İleri Gençler Birliği'nin yargılanmasının yapıldığı Tophane'deki Askeri Mahkeme'ye beş polis eşliğinde götürdüler. İGB sanıklarının oturduğu salonun en arkasına götürüp bizi oturtular. Bizi götürenler arasında iki de sivil polis vardı. Onlar da bizim yanımıza oturdu. Hâkim bize ihtar etti "Bakın Emniyette verdiğiniz ifadeleri burada inkâr ederseniz, değiştirirseniz akşama sizi yeniden Emniyete gönderirim, iyi düşünün" dedi. Bizim de zaten söyleyecek fazlaca bir şeyimiz yoktu. Yaptığımız on paralık eylemi zaten herkes kabul etmiş. Herkes Emniyette verdiği ifadeyi orada yineledi. Sıra bana geldiğinde "dağıttım bildiri" dedim. "Niye dağıttın?" diye sordular, ben de "Bulgaristan'dan geldim, orada dağıtırlar, ben bunun burada suç olduğunu bilmiyordum" dedim. Herkes suçu kabullendiği için, bu beş kişinin ifadesiyle İleri Gençler Birliği yargılamasının gerçekten komünistlikle ilgili olduğu kanısı yaratıldı mahkemede. Onlar o zamana kadar "Biz Atatürkçü bir derneğiz" diye iddia ediyorlarmış. Akşam olduğunda bizi yeniden Emniyete götürdüler. Ama hücreye koymadılar. 2 numaralı oda vardı oraya koydular. Ben ancak, bir buçuk ay sonra, o akşam orada öğrendim nasıl tevkif edildiğimi.

Benim tevkifimden önce, benim çalıştığım fabrikadan birkaç işçinin bu bildiri dağıtma işi nedeniyle polisçe alınıp serbest bırakıldığını duymuştum. Bu işçiler polise "bildiri" yüzünde maske olan bir adam dağıttı ama kim olduğunu bilmiyoruz" demişler. Ben bunları duyduğum için rahatlamıştım. Kendi kendime kimse bir şey bilmiyor diye düşünmüştüm.

Peki, nasıl oldu da ben yakalandım. Bu sorunu cevabını o akşam mahkemeden Emniyete getirildiğimizde öğrendim. Meğerse Orhan Bağman, Melih Safter, Mehmet Fethi Elmas bu bildirilerden hiç dağıtmamışlar. Peki, bunlar dağıtmadıkları halde nasıl yakalanmışlar? O hikâye de şöyle olmuş: Melih Safter Tümay bildirilerden bir kaçını cebine koymuş, kendi güvendiği çevresine gösteriyormuş “bakın biz böyle bir bildiri bastık, dağıttık bizi bulamadılar” diye hava atıyormuş. Anlaşılan bu bildiriyi gösterdiklerinden bir tanesi bunu polise anlatmış. Melih Safter Tümay, akşam saatlerinde üniversiteden eve dönerken Babıali civarında polis önünü kesmiş. Üzerinden bu bildiri çıkmış. Melih’i Emniyete almışlar, o da anlatmış, bunun üzerine de bizim tevkifat başlamış. Orhan, Mehmet Fethi Elmas tevkif edilmişler oradan da bana gelmişler. Melih Safter’e “bu bildiriyi niye yanında taşıyordun?” diye sorduğumuzda bize şu yanıtı verdi: “Ben Sovyetler Birliği’ne kaçmayı plânlıyordum. Oraya vardığımda ben komünistim, bu bildiriyi İstanbul’da basıp dağıttık diyecektim” diye cevap verdi. Bu kadar çocukça bir şey, ama ne kadar çocukça olursa olsun, bizim kaderimizi belirleyen bir olgu.

O günlerde içerdeyken buna benzer bir olay daha anlatılıyordu Emniyet hücrelerinde. Kars’ta Sovyetler Birliği sınırında kaçmak isteyen bir kişi daha yakalanıp getirmişler İstanbul Emniyeti’ne. Bir müddet hücrede kalmış. Bu kişinin adı Halil Gürsoy. Demiryolu istasyonlarında kömür yükleme işinde çalışıyormuş. Halil Gürsoy, Orhan Bağman ile tanışıyormuş; Halil, Orhan’dan Enternasyonal marşının metnini istemiş. Orhan da herhalde komünizm propagandası yapacak diye metni Halil’e vermiş. Halil’de metni alır almaz Sovyet Konsolosluğu’na gitmiş “bakın biz neler yapıyoruz, Enternasyonal marşının metnini dağıtıyoruz” diyerek ilgi beklemiş. Orada kendisiyle pek ilgilenen olmamış, bir paket sigara verip Halil’i yollamışlar. Kısa bir süre sonra da Sovyet sınırında yakalanıp Emniyete getirilmiş. Halil, sanıyorum 1949 yıllarında Bulgaristan’a gitmiş. Ben de daha sonra Bulgaristan’a gittiğimde orada karşılaştım, yakınlarda rahmetli oldu⁶. Orada da bu olayları anlatıp duruyordu. Bu olayda da görüldüğü gibi hem Halil, hem de Melih, o günlerin gençlik heyecanı ve acemiliğiyle üstlerinde tuttukları bildirilerle, kâğıtlarla hem kendilerine, hem de çevrelerine

6 Halil Gürsoy, uzun yıllar Bizim Radyo’da spiker olarak çalıştıktan sonra emekli olarak Sofya’da yaşama gözlerini yummuştur. [Yayıncının notu]

zarar verdiler. Böyle tedbirsizlikler, böyle acemilikler demek ki bizim dünyamızda olağanmış.

Burada şu ayrıntıyı vermek lâzım, bu çok ince bir ayrıntı ama bunu herkes unuttu. Muzaffer Özkolçak derneğin kurucuları arasında. O, dernek tevkifatı sırasında Emniyet’e alınmış, nedense –ki bu şimdi anlaşılıyor– kendisine dayak falan attıktan sonra onu salmışlar Emniyet’ten. Bana o zaman söylendiğine göre, Muzaffer Özkolçak dışarı çıktıktan sonra sözde Arslan Kaynar dağ’la görüşmüş, belki de Melih Safer Tümay’la da görüşmüş ve polis onları saptamış. Bunlar dışarıda kalan İGB sanıklarındanmışlar. Ondan sonra bu orak çekiçli bildiri olayı ortaya çıkınca ve bizler de tutuklanınca, bunu mahkeme bir delil olarak kabul edip İGB davasına bağladı. Bu benim düşüncem. Bu tamamen saflıktan, bilgisizlikten kaynaklanan bir olay idi. İGB olayı olunca Emniyetten salınan Muzaffer, bu arkadaşları buluyor ve bunlar da biz faaliyetlere devam ediyoruz havası yaratmak için bu orak çekiçli 1 Mayıs bildirisini hazırlıyor ve ortada dolaşıyorlar. Tam da polisin istediği gibi oluyor ve biz de mahkemeye Hızır gibi yetişmiş oluyoruz. Polis de mahkemeye “alın işte, delil arıyordunuz ya” diye bizim olayı birleştiriyor. Böylece İGB sanıkları, iddia ettikleri gibi Kemalist filan değil, komünisttir diyorlar.

Bu olaydan sonra İGB’liler bize darıldılar. Bunlar bizim olayı bir provokasyon olarak kabul ettiler. Ben bunun provokasyon olmadığı kanısındayım. Orhan’ın babası Üsküdar’daki Halk Partisi örgütlerini yöneten bir kişiydi. Emin Sekun ona çok saldırdı, işte “sen şusun, busun” diye. O da, daha sonra Mahkemede açıkça söyledi zaten, “Ben Moskova ajanlarının içinde kalamam,” dedi ve daha sonra onu bizim yanımızdan aldılar. Ben bu çocuğun polis olduğuna inanmıyorum. Bu gençlik heyecanı içinde olayları tam idrak etmeden bizim aramıza girmiş ama hem poliste dayağa, hem de hapiste ona karşı saldırılara dayanamadı ve babasının etkisiyle de bizim aramızdan ayrıldı, gitti. İçeriden de, itirafçı olarak çıktı, sonra okulunu bitirmiş ve galiba da ölmüş. Benim kanımca hem Orhan Bağman, hem de Safer Melih Tümay polisin yönlendirdiği ajan falan değildi, o dönemin heyecanı içinde gelmiş gençlerdi. Üniversite gençliğindeki merakla bu 1 Mayıs bildirisi olayına dâhil olmuşlar. Ben bu kanaatteyim. O mahkemede bana 6 ay verdiler. Oradan çıktığım sıralarda Emekçi Partisi’nin kurulma aşamasıydı, 3-4 ay kalmıştı.

– *Bu mahkeme ile ilgili, galiba bir de Şahabettin Bakırsan ağabey ile ilgili bir konu var?*

– Evet, onu da anlatayım. Bu mahkemede esas, işte Muzaffer’in ilgisi, Aslanlar’ın etkisi, Melihler’in davranışları etkili oldu, ama ayrıca Şahap’ın ifadesine de çok önem verildi. Çünkü o zamanlar Şahap Ceza Hukuku Asistanı idi. Ayrıca bir-iki defa bu Muzaffer Özkolçakların suç konusu toplantılarına gitmiş. Kimin aracılığıyla oraya davet edildiğini şimdi bilmiyorum ama bir-iki toplantılarına gitmiş. Bu toplantılardan edindiği izlenimi mahkemede hâkimin “Sizin izleniminize göre bu toplantılar açık mı, yoksa gizlilik içinde mi yapılıyor?” sorusuna, “Benim izlenimim gizlilik içinde idi,” diye cevap verdi. Bu ifade nedeniyle bütün tutukluların hışmına uğradı.

– *O, mahkemede kamu tanığı olarak mı dinlenmişti?*

– Kamu tanığı olarak bu ifadeyi verdi. Ceza Hukuku Asistanı olduğu için hâkim de, “Bu adam hukukçu, ciddi bir adamdır, onun ifadesine dikkat edelim,” diyordu. Sanıklar sürekli olarak “biz açık bir dernektik, Kemalistiz,” diyorlardı. “Üniversitede Halk Partisi’nin gençlik dernekleri var, başka bir dernek yok, biz de ondan bağımsız bir dernek kurmak istedik. Burada Atatürkçü gençleri toplayarak onlara Atatürk ilkelerini öğreteceğiz,” diyorlar. Bir de, hapishanede bir tüzük yazılmış “onu da gösteriyoruz, işte bizim tüzüğümüz,” diye. Bu iyi bir çözümdü ama Feshane olayı ve Şahap’ın bu ifadesi davayı kötü etkiledi. Arkadaşlar arasında da kötü bir etki uyandırmıştı. Bilmiyorum Şahap bunu nasıl ifade ediyor? Bunu bir daha ben kendisiyle konuşmadım. Ama bu o zaman bir olguydu.⁷

Ben bu davadan 11 ay hapis yattım. Hapishanede İGB davasından Mustafa Arhavi ile tanıştım. 1944 tevkifatında Ankara’da Reşat Fuat Baraner ile hapis yatmış. Bu davanın savunmasını da Ankara’dan yanına getirmiş. Hapishaneye de getirterek bana okutturmak istedi. Ben de “burada olmaz dışarıya çıktığımızda okurum” diye cevap verdim. Arhavi Yugoslavya’nın Priştina’sındandı. Hapisten çıktıktan sonra da çok yakın arkadaşlığımız devam etti. Hapishane de Abdülbaki Gölpınarlı’yla da tanıştım. Abdülbaki içeride bana yakınlık gösterdi. Benim Fakülteyi

7 Bu davanın ayrıntıları için bkz. *1945 İGB Davası*, Derleyen Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003. [Yayıncının notu]

mutlaka bitirmemi önerdi. Eğer istersem derslerim konusunda bana yardımcı olabileceğini de söyledi. Benim hocalarımdan birisi olan İktisat Tarihi profesörlerinden Ömer Lütfü Barkan'ın arkadaşı olduğunu ilettili. "Ona söylerim o sana yardımcı olur" dedi. Hakikaten de hapisten çıktıktan sonra Abdülbaki Gölpınarlı'yı buldum. O Fakülteye geldi, Ömer Lütfü Barkan ile konuştu. Bana Ticaret Odası'ndan da aylık 25 lira burs sağlandı. Bundan sonrada üniversite yaşamımda Ömer Lütfü'nün bana daha sevecen davrandığını gördüm. Daha sonra TSKEP davasından içeri girdiğimde imtihanlara girmek için başvurdum. Ömer Lütfü'nün İktisat Tarihi imtihanına iki jandarma denetiminde yolladılar. Ömer Lütfü Barkan imtihan başlamadan önce kulağıma eğilerek "sen neyden tevkif edildin, Mihri Belli çevresinden mi?" diye sordu. Velhasıl imtihanında bana geçerli not olan 3'ü verdi. Ondan sonra Ali Fuat Başgil'in bir imtihanına daha girdim. O da bana yakınlık gösterdi. O da 3 verdi. Ve ben o sene sınıfı geçtim.

1946 yılının Mart ayında hapisten çıktım, Mustafa Arhavi tarafından Partiye alındım. Mustafa Arhavi bana Reşat Fuat'ın Ankara savunmasını verdi, onu okudum. Arada sırada Mustafa Arhavi'nin Kasımpaşa'daki evine gidiyordum. Bir defasında "Artık Partili olarak çalışıyorsun" dedi ve bana iki bülten verdi. Bir tanesi "Muhalefetin çalışması var onun tuzacağına düşmeyin" isimli bir bülten, diğeri ise "Demokratik Cephe" bülteniydi. Ben bültenleri okudum Arhavi'ye geri verdim Henüz Parti aidatı filan ödemiyorum, henüz hücre de kurulmuş değil, ikili görüşüyoruz. Bu şekilde ilişkimiz devam ederken Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, TSEKP legal olarak kuruldu. Mustafa Arhavi bana "artık legal Parti kuruldu, her birimiz kendi bulunduğumuz yerdeki en yakın şubelerde çalışmaya başlayacağız" dedi. Ben de Emekçi Partisi'nin Ayvansaray Şubesi'nde çalışmaya başladım. Şube Başkanı, Reşat Fuat'la birlikte 1944 tevkifatında Ankara'da hapis yatmış, çıktıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve tenekeci esnafılığı yapan Hasan Çapak idi. Beni de örgüt sekreterliği görevine getirdiler. Ben birkaç ay Hasan'ın yanında da çalıştım. Beni birkaç defa baca temizleme işine de yolladı. Hasan Çapak bana sık sık Ankara tevkifatını anlatırdı. Tevfik Dilmen'in üzerinden çıkan askeri talimatname nedeniyle içeri alınması, nasıl dayak atıldığı, Reşat Fuat'ın tutumu vb. üzerine uzun uzun anlatırdı. Neyse biz Ayvansaray örgütünde 3-5 kişiden kısa süre içinde 15-20 kişiyi bulduk.

Bunların çoğu işçiydi. Hatta bunlar arasında 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş teknisyenler, sanayi işçileri, ustalar vardı. Bu arada İGB davasında içeriden çıkmış olan Emin Sekun da bütün gayretiyle çalışmalara katılıyordu. Bu arada o kadar çok sendika kuruluyordu ki, biz hem sendika toplantılarına gidiyoruz, hem de Parti çalışması yürütüyorduk. İşçilerin sendikalaşması o kadar hızlı oluyordu ki biz artık yetişemez olmuştuk. Bir sendikadan ötekine koşturup duruyoruz. Bu arada *Yığın* dergisi çıkıyordu, onu da dağıtıyorduk.

Bu arada yaşadığım bir olaya da burada değinmek istiyorum: TSEKP kurulduktan sonra yaz ortalarında, yani kuruluşun üç-dört ay sonra Ağustos veya Eylül ayı olacak gazetelerde şöyle bir haber çıktı. "Sovyetler Birliği Kars-Ardahan'ı geri istiyor. Ayrıca Boğazlar'da da üs istiyor" diye. Bu haber üzerine bizim Ayvansaray Şubesi bir sarsıntı geçirdi. Üyelerin çoğu "biz istifa edeceğiz" demeye başladı. Biz bu durumu hemen Vilayet Komitesi'ne ulaştırdık. Vilayet'ten Nail Vahdeti [Çakırhan] geldi. Hemen bir toplantı düzenledik, saatlerce konuşarak arkadaşları ikna etti. "Bu bir gazete haberidir. Sovyetler Birliği'nin görüşü değildir. Ermenice Gürcü asıllı iki profesörün yazdıkları bir makaleden bu haber çıkmıştır, aslı astarı yoktur" diyerek arkadaşları ikna etti. Arkadaşlar da bir daha istifa lafını ağızlarına almadılar. Ertesi günü biz Başkan Hasan'la Parti merkezine gittik. Merkezde Dr. Şefik Hüsnü'yle konuştuk. Aynı şeyleri anlattı. Bu sorunla bir daha uğraşmadık.

– *Aksaray'daki yeri neresiydi?*

– Tam yerini hatırlamıyorum. Aksaray'da, Ankara davasında Reşatlarla yatmış, 4 seneye mahkûm olmuş Ali Toguç isminde birisi vardı. Nail bizi her alanda bilgilendiriyordu. Ben de daha çok merkeze gidiyordum. Merkezde toplantılar yapılıyordu. Merkezde Bulgaristanlı Ragıp Vardar vardı. Bir gün şöyle bir soru sordum ona. Bu dönemde seçim olacaktı. Ragıp, "Bu seçime biz katılmayalım çünkü biz henüz yeni kurulduk, daha teşkilatlanmayı sağlayamadık," diyordu. Ben de çok safça bir soru sordum: "Katılırsak hatırı sayılır ölçüde oy alabilir miyiz?" "Elbette," yanıtını vermişti.

– *İl yöneticisi miydi Ragıp?*

– Ragıp Merkez yöneticisiydi, Doktor Şefik Hüsnü'nün yanında. Biz Emekçi Partisi'nde çok kısa zamanda, çok iyi işler yaptık. Sendika hare-

keti tamamen kitleye inmişti, işçiler içinde kök salmıştı. Benim kanıma göre eğer 6 ay değil de, 6 yıl sürmüş olsaydı, bizi kitle arasından atmak mümkün olmazdı. Benim o zaman pek dikkatimi çekmezdi ama zaman geçtikçe, şimdilerde tahlil ettiğim zaman, Emekçi Partisi kurulduğu zaman, ondan 10-15 gün önce Esat Adil ve Hüsametdin Özdoğu'nun Sosyalist Parti'si kurulmuştu, biz o dönemde hem *Yığın*, hem de *Sendika* gazetesini çıkarıp dağıtıyoruz, Esat Adiller de *Gerçek* gazetesini çıkarıp dağıtıyorlar, bu iki parti kurulur kurulmaz hiç vakit kaybetmeden birbirlerine girdiler. Yani burjuvazinin uğraşmasına hiç gerek yoktu, biz birbirimizle uğraşıyorduk. Bu durum burjuvazinin işini kolaylaştırıyordu. Gündemimize, kim “gerçek komünist” çekişmesi gelip oturdu. Biz sosyalist bir partiyiz ama aramızdaki konuşmalar hep “gerçek komünist biziz” şeklinde oluyordu. “Dr. Şefik Hüsnü Komünist Enternasyonal”ın temsilcisi, biz komünistiz,” diyorduk. Bütün dikkatimizi kendi iç kavgamıza verdiğimiz için tabii bu polisin de hoşuna gidiyordu. Bu kavga bizim emeklerimizin yarısını yedi yuttu. Ve bu iç kavganın ben halen nedenini bulamıyorum. Diyorum ki ne kadar düşüncesizlik. İbrahim Topçuoğlu da *Neden İki Parti?* diye bir şeyler yazdı ama o çok ilgilendirmezdi beni. Neden bu iki parti, gizli TKP içinde de, legalde de, yani her zaman bu konu tartışma konumuz oldu. Bu durum o zamanlarda beni çok etkilemişti. Ve çok içerliyordum Esat Adil ve Hüsametdin Özdoğu'ya. O zamanki dedikodu şuydu; Hüsametdin, Esat Adil'le konuşuyormuş, ikisinin görüştüğünü Boz Mehmet öğrenmiş ve Doktor Şefik Hüsnü'ye bildirmiş. Bunun üzerine Doktor da TKP İstanbul İl Sekreteri olan Hüsam'ı görevden almış. Bu nedenle de Hüsametdin, Doktor'a karşı iyice cephe almış ve Esat Adil'le Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurmuşlar. Ben bu soruyu hapiste Hüsametdin'e de sordum, “neden böyle yaptın” dedim. O, “yahu bu adamlarda hiç insaf yok, şöyle yaptılar böyle yaptılar,” diye Dr. Şefik Hüsnü'yü eleştiriyordu. Benim hikâyeye devam edelim.

– *Ve Emekçi Partisi kapatılıyor...*⁸

Şimdi gelelim Emekçi Partisi kapanıldıktan sonraya... Parti kapatıldıktan sonra içerden ilk kuruculardan olan kunduracı Fuat Bileke çıktı. Ondan ben, içerideki durumu öğreniyordum. Daha sonra ise Emin

8 Bu davanın ayrıntıları için bkz. *1947 TKP Davası*, Derleyen Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003. [Yayıncının notu]

Sekun kanalıyla hapishanedeki gelişmeleri duymaya başladım. Emin Sekun hapishanedeki gelişmeleri Sabire Dosdoğru'dan öğreniyormuş. Sabire, Dr. Şefik Hüsnü'nün yakını olan ve Partinin kurucularından Hulusi Dosdoğru'nun eşi. Sabire içeriden, kocasından duyduklarını Emin Sekun'a anlatıyor, biz de ondan duyuyoruz böyle bir durum. İlk haber: Dr. Şefik Hüsnü, Boz Mehmet'in Parti tutuklanmasından kalanlarla ilişkiye geçip, Partiyi yeniden illegal olarak toparlama girişiminin polis kontrolünde olduğunu, buna itibar edilmemesini söylemiş. Biz bu haberi Emin Sekun'dan duyduktan sonra *Zincirli Hürriyet* gazetesinde de buna benzer bir yazı manşetten verildi.⁹ İkinci bir olay da, Emin Sekun'un bana anlattığı bir olaydı. Ben o günlerde Emin Sekun'u güvenilir buluyor ve söylediklerine itibar ediyordum. Emin'in bana anlattığı bir olayı başkasına anlatıp anlatmadığını bilmiyorum. Ama burada anlatmanın yararlı ve zorunlu olduğunu düşünüyorum.

Emin Sekun bana “Dr. Şefik Hüsnü, son Emekçi Partisi girişiminin bu biçimde sonuçlanmasından sonra, artık bize Türkiye’de legal bir parti kurdurmayacaklar. Bizim bundan sonra tek çaremiz kaldı. Dışarıda bir radyo kurarak görüşlerimizi geniş halk yığınlarına bu radyoyla açıklamamız gerekiyor. Bu nedenle bir grup hazırlayalım, bu grup yurt dışına çıkarak bir radyo yayını yapmak için çalışmalara başlasın diye haber yolladı. Ben de seni düşündüm. Sen Bulgaristan Konsolosluğu’na git, onlarla kuracağımız grubun güven içinde yurt dışına çıkmalarını temin edebilirler mi bir konuş” dedi. Emin bunları söyledi Ben de Emin’e “Ben Mihri ile konuştuğumda o, mutlaka Trakya civarında Partinin kanalları olabileceğini söyledi” dedim. Bunun üzerine Emin Sekun “Bu bölgedeki Parti kanallarının dağıldığını ve böyle bir olanağın olmadığını” söyledi. Ben de kafamda “bunu başka türlü yapabilirim” diye düşünüyordum. Bunları konuştuktan sonra Emin, “ Bir adam tanıyorum, benim komşum, o da Bulgaristanlı, burada çiçekçilik yapıyor, ben seni onunla da tanıştırayım, o da Bulgaristan’a gitmek istiyor” dedi. Ben düşünmeye başladım, yahu bu adamı tanıyorsan neden ona sordurmuyorsun da beni işin içine katıyorsun. İçime bir kurt düştü. Ama yine de bu haberi bana Emin Sekun vasıtasıyla Dr. Şefik Hüsnü gönderdi diye de düşünüyorum. Çok istemesem de Emin’in söylediği adamla Karaköy’de bir

9 *Zincirli Hürriyet*’in 1947’de yayınlanmış 3, 1948’de yayınlanmış 1 sayısında böyle bir manşet göremedik. [Yayıcının notu]

kahvede buluştum. Adam bana kendi dertlerini anlattı, “Bulgaristan’a gideceğim ama Bulgar Konsolosluğu bana pasaport vermiyor. Sen söyle ben ne yapayım.” Senin memleketin sen neden gidip sormuyorsun da bana söylüyorsun diye düşündüm. Bu adam bana güven vermedi. Neyse bunun üzerinde çok durmadım.

Emin’le yeniden buluştuk. Emin’e; “Benim Kırklareli’nin Vize kazası Demirköy’de hemşerilerim vardı ama şimdi onlar İstanbul’a göçtü. Ama Sergen köyünde halen var. Onlar vasıtasıyla, sınırı geçiş için bir yol sağlanabilir. Ama daha önce Sergen köyüne gidip bir sondaj yapmak gerekir, akrabalarımı bulup onların fikrini alabilirim” dedim. Amcamın kızı, çocukları orada yaşıyordu. Emin de bu fikrime katıldı “oraya bir gidip böyle bir olanak var mı yoklayın” dedi. Ve ben Selahattin Kaya ile birlikte Sergen’e doğru yola çıktım. Biz daha Sergen köyüne varmadan, bir adam herhalde köy koruyucusuydu yolumuzu kesti “Nereye gidiyorsunuz” diye sordu. Biz de “Sergen köyüne” dedik yola devam ettik. Ama adam da peşimizden geliyor. Tam köye girerken adam bizi yakalattı. Polise düştük. Bizi bir arabaya bindirip Kırklareli’ne getirdiler. Burada bizim Selahattin Kaya ilginç bir tutum içine girdi. Bizi ayrı ayrı ifadeye aldılar. Polis bana “Sergen köyünde ne işiniz var” diye sordu. Ben de “benim orada Fatma ablam, Hüseyin eniştem var onları ziyarette gidiyorum” dedim. Ama benim anlattıklarımı polis hiç dinlemiyor. Beş on dakika geçtikten sonra Selahattin’i getirdiler. Polis bana “Bak Selahattin ne diyor, siz buraya sınırdan kaçmak için gelmişsiniz diyor” dedi. Ben Selahattin’e daha yola çıkmadan önce oralara niçin gittiğimizi anlatmıştım. O vaktiyle Suriye sınırına kaçmak için gitmiş, ama kaçma olanağı bulamamış, yeniden kaçmak istiyor, bu nedenle de benimle birlikte Bulgaristan sınırına gelmiş, tabii ben bunları bilmiyorum. Polis Selahattin’i yakalayınca bunun ağzından köpükler gelmeye başlamış böyle bir durumda. Hiç zorlanmadan polise “Biz Bulgaristan’a kaçmak istiyorduk” diyor. Oradan akşam saatinde bizi otobüse bindirdiler, yanımıza da iki polis taktılar İstanbul’a doğru yola çıktık. Otobüs molalarında Sabahattin iki de bir bana “hadi buradan kaçalım” diyor. Ben de ona “yahu nereye kaçalım, biz buraya adam bulmak için geldik, daha kimseyi göremeden polise yakalandık” diyorum. Kendi kendime bu kaçmak işinin Selahattin’de bir saplantı haline geldiğini düşündüm veya benim bilmediğim başka bir amacı vardı. Neyse bizi getir-

diler İstanbul Emniyeti'ne. Orada bizi yeniden sorguladılar. Aynı kaçma hikâyesini Selahattin yeniden anlattı polise. Anlaşılan Selahattin'in kafasına Emin anlattıkları hiç yatmamıştı, onun akli fikri Türkiye'den bir an önce kaçıyordu. Neden böyle davrandı bu güne kadar anlamış değilim. Bizi Emniyet'te üç-beş gün tuttuktan sonra saldı. Bu dönemde bize Emniyet'te Yusuf Balkanlı'nın da aynı yoldan Bulgaristan'a kaçmak isterken yakalandığını ve oradan da Sultanahmet Cezaevi'ne götürüldüğünü söylediler. Bu olay 1948 yılının Ağustos ayında oldu. Ondan sonra ben Selahattin'i Sahaflar Çarşısı olayına kadar bir daha görmedim. O da bizimle birlikte tevkif edildi. Orada bu olayı "ağzım köpürdü, kendimden geçmişim, ne anlattığımı hatırlamıyorum" diye etraftaki kişilere anlatıyordu. Gerek Sahaflar Çarşısı ve gerekse 1951 tevkifatında savcılar bana sürekli olarak "Bulgaristan'a kaçmak istedin ama kaçamadın" dediler. Bu hikâye de böyle yakama yapıştı. Her zaman karşıma çıktı. Bu olayı daha sonra Kerim Korcan ağzına dolayarak sağda solda "Selahattin Kaya Suriye'ye kaçmak isterken yolda yakalanmış, Adana'ya getirilmiş, orada polise 'ben sizinle çalışacağım' demiş. Bunu ben Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya söyledim, o da bunu Partiye iletmekte geç kalmış" diye anlatıyordu.

Bir müddet geçtikten sonra "Konsolosluga gidip bu işi bir konuşayım" dedim kendi kendime. Yaptığım tam bir şapşallık, büyük acemilik. Komünist damgası yemiş, içeride yatmış bir insan, peşinde polis takibi olmadan sosyalist bir ülke konsolosluğuna nasıl gidebilir? Neyse ben Bulgar Konsolosluğu'na gittim. Beni Konsolosluğun kavas karşıladı, isminin Yordanof olduğunu öğrendiğim Basın Ataşesi'ne götürdü. Ataşeye kendimi tanıttım, niyetimizi anlattım. Adam beni dikkatle dinledi. "Sizin sınırdan güven içinde geçmenizi ne yazık ki sağlayamayız. Çünkü bizim sınırımızdaki çalışanların yüzde doksanı daha eski adamlar. Sizi hemen yakalarlar" dedi. Sonra beni yan odadaki Manef ismindeki Ticaret Ataşesi'ne götürdü. Herhalde ona da isteğimizi anlatmış olacak ki Manef de Yordanaof'un söylediklerine yakın şeyler söyledi. Ben tam kalkmak üzereydim ki Manef bana "biz Muharrem Yumukof'u arıyoruz, sen bilirsin o nerede oturuyor bize evinin adresini ver" dedi. Ben Muharrem Yumukof'u gerçekten de tanıyordum. Evine Bulgaristan'dan kaçan sosyal demokratların filan gelip kaldıklarını duymuştum. Gümrük müfettişi olarak çalışıyordu, prostat ameliyatı olmak

için bekliyordu. Bu Muharrem’e nedense çok önem veriyor ve ısrarla bana soruyorlardı. Muharrem Sitigrof’tan bir kadınla evliydi, onun da ayrı bir öyküsü var neyse. Ben Muharrem’in evini bilmediğimi söyledim. “Siz onu benden daha kolay bulursunuz” dedim. Manef, Muharrem’in Ziya diye bir kayınbiraderi olduğunu ve Reşat Fuat’larla birlikte hapis yattığını söyledi. Hatta Ziya yüzünden Emniyet Muharrem’i de sorgulamış, ben bunları bilmiyordum. Konsolosluktan çıkarken bana bir de Türkçeye çevrilmiş bir gazete verdiler. Gazetede Georgi Dimitrov’un Bulgar Komünist Partisi 5. Kongresinde yaptığı konuşma vardı. Ben yıldırım hızıyla Konsolosluktan ayrıldım. Benim çocukça bu hareketim, hemen Türk devlet organlarına yansımış. Sanıyorum ertesi günü idi *Gece Postası* gazetesinde “Bilal Şen Bulgar casusu mu?” diye bir haber çıktı. Ben işin iç yüzünü birkaç gün sonra öğrendim. Meğer ben Bulgar Konsolosluğu’na gitmeden birkaç gün önce Bulgar Yardımcı Konsolosu Karagözof Amerika’ya kaçmak için Türkiye’ye sığınmış. Bu nedenle de Konsolosluk etrafındaki güvenlik had safhadaymış. Benim haberim olmadan gelişen bu olaylar, benim kaderimi, hayatımı değiştiren gelişmeler oldu. Yaşamım boyunca karşıma çıktı.

Bu olay benim Emin Sekun’a olan güvenimden kaynaklandı. Büyük bir hata ve hafiflik. Ayrıca ben, benim Bulgar Konsolosluğuna gitmemi Dr Şefik Hüsnü mü istedi yoksa Emin Sekun’un kendi işgüzarlığı mıydı bunu bugüne kadar öğrenemedim. Radyo kurmak için sınırdan geçme işini benden başka soracak başka insan mı yoktu Partide bunları bilmiyorum. Ama maalesef bunu yaşadık.

Ben Emekçi Partisi davasında tutuklanmadım, sorgulanmadım bile, bize hiç kimse bir şey sormadı. Biz bunu kolayca atlattık. Atlattık ama Emekçi Partisi tevkifatında alınanlar henüz mahkemeye yeni çıkmışlardı. Veya Emniyet’ten hapishaneye yeni nakledilmişlerdi, bize şöyle bir haber getirdi Emin Sekun: “Doktor Şefik Hüsnü, Boz Mehmet İstanbul’da örgütleniyormuş demiş.” Ben Emin Sekun’u İGB davasından da tanıyordum. Sık sık onun torna atölyesine ziyarete giderdim, hatta bazı pazar günleri iş için beraber de çalışırdık. O böyle bir haber getirdi. O zamanlar Boz Mehmet’i tanımıyorum. Ben ona, “Sana başka bir şey söyleyeyim” dedim. “Doğan Aksoy –Kars Valisinin oğluydu– Paris’ten gel-

miş, bizim Emekçi Partisi çevresini dolaşıyormuş. Bana da haber tütüncülerden geldi, ‘siz dağılmayın gizliliğe geçiyoruz’ diyormuş. Tütüncüler bana da sordu, ‘sen ne diyorsun’ diye. Ben de onlara ‘Yahu tutuklama daha yeni olmuş. Adamlar daha mahkemeye çıkmadı, neyle suçlandıkları belli değil, böyle bir dönemde legal bir partiyi illegale çekmek, olsa olsa polisin işine yarar’ dedim. Tam da bu arada Doğan Aksoy, bizim üniversitedeki arkadaşlara provokasyon yapıyor. “Geçenlerde İstanbul Üniversitesi’nin salonlarında Ekrem isminde Hukuk Fakültesi’ndeki bir provokatör, İtalya’da seçimleri komünistler kazanacaktı gibi laflar ediyor oradaki arkadaşları güç durumda bırakıyor. Bu üniversitede çok tehlikeli bir durum yarattı. Bu adamlar gemiyi azaıya aldılar açık açık komünizm propagandası yapıyorlar,” diye. Bunları anlattım Emin’e “Bunlardan hiç haberin yok mu?” diye sordum. O zaman, daha henüz arkadaşlar mahkemeye çıkarılmış ve arkadaşların kaderi henüz belirlenmiş değildi.

Bu provokasyonu yapan çocuğun ismi Ekrem. Ekrem’in evine giden üniversiteden arkadaşlar görüyorlar ki onun evinde Marksist kitapların hepsi var. Hepsini de yabancı dilden. Biz dedik ki, onun ne kadar bilgili olduğuna bakmayacağız, Emekçi Partisi’ni kim gizliye çekmek istiyorsa ondan şüpheleneceğiz. Bu bir tehlikedir. Bu olaydan kısa bir süre sonra Doğan, Paris’e döndü. Tütüncülerle filan uğraşmaktan, gizliliğe geçmekten vazgeçmişti artık. Emin bana, “Biliyor musun, Boz Mehmet tütüncüler arasında örgüt kuruyormuş biz buna engel olmalıyız; Dr. Şefik Hüsnü; Boz Mehmet polisçe aranıyor, bizim davadan aranan bir insanın İstanbul’da elini kolunu sallayarak gezmesi örgüt kurması iyi bir şey değildir, bundan uzak durmak lâzım,” dedi. Ben bu işi tahkik ederken çok sonraları, Halil Yalçinkaya’ya sordum. Halil de bana anlattı. Boz Mehmet İzmir’den İstanbul’a yanında Şükrü Dinsel olduğu halde uçakla gelmiş. Hatta tatbikat yapmışlar. Şükrü pilotmuş. Başka bir sefer uçağı Moskova’ya kaçıracaktılar, Boz Mehmet de Şükrü Dinsel’i Askeri Akademi’ye tahsil için yazdıracakmış. Bana bunu kendisi anlattı. Boz Mehmet bunları Halil Yalçinkaya’ya anlatmış. Dr. Şefik Hüsnü’den izin istiyormuş. Doktor da “Değil Moskova onu İstanbul’a bile sokmamak lâzım çünkü polis kontrolünde,” diyesiymiş. Boz Mehmet polis kontrolünde İzmir İl Komitesi’ni kuruyor, Cazım Aktimur’la. Neyse bu başka bir hikâye.

Ben söylediğim gibi Emekçi Partisi'nin ana davasından tutuklanmadım ama Sahaflar Çarşısı'ndaki sözde bomba patlaması olayı nedeniyle beni de tutukladılar. Benim bu davayla ilgim hiç olmamıştı; zaten nasıl olduğu da açıklanamamıştı. Şahapları almışlar galiba sorguya. Sonra bırakmışlar. Hiç beklemediğim bir anda ben üniversitede iken Süleyman isimindeki polis geldi Beyazıt meydanında; bana "Bilal seni Hamdi Bey görmek istiyor," dedi. Ben, "Hamdi Bey beni ne yapacak?" diye soruyorum. Süleyman, "Seni görmek istiyor, bir şey yok," diyor. Ben daha önce 4. Şube'den pasaport istemiştim. Benim bir hemşerim vardı 4. Şube'de, Ali Yiğit adında, orada komiserdi. Ben ona "Bulgaristan'a gidip anne-babamı göreceğim," diye söylemiştim. Benimki de saflık. O "sana pasaport vermek için hem 1. Şube'ye, hem de Ankara'ya sorarlar," demişti. Ben de hemen o anda "Herhalde Parmaksız Hamdi bana pasaport verilmesin diye beni de bu Şahapların davasına sokacak o yüzden de beni görmek istiyor," diyorum kendi kendime.

– *O dönemde sizin Şahaplarla (Bakırsan) ilişkiniz var mı?*

– Bu olaylar bende çok etki yaptı. Gerçekten bu dönemde halk bilse bizim çok uyduruk nedenlerle tevkif edildiğimizi tepki gösterecek, ama halkın hiçbir şeyden haberi yok. Ben içeriden çıktıktan sonra, Şahap'ın düzenlediği İstatistik Enstitüsü çalışmalarına, onun yardımıyla katıldım. Ünlü Sulhi Dönmezer de vardı o sıralarda orada. Ben Şahap'la Emekçi Partisi tevkifatından sonra çok sıkı arkadaşlık yaptım. Gerek üniversitede, gerekse bazı akşamlar evine giderdim. Evine ya yalnız giderdim ya da Recep Akesi'yle birlikte. Biz Recep Akesi'yle Cerrahpaşa Hastanesi'ne giden cadde boyunca bir oda kiralamıştık, orada birlikte kalıyorduk. Şahap'ın evi de Aksaray'da idi. Onun evine uğradığımızda başka hiç kimseyi görmezdim. Zaten bizim ilişkimiz örgütsel bir şey değildi. Ben Emekçi Partisi davası başladığından itibaren gizli çalışmanın aleyhindeydim. Emin Sekun'un da telkini ile "Emekçi Partisi mahkûm olmadı, yeniden açılabilir," beklentisi içindeydim. Sonuçta da dava, Emekçi Partisi davası olmaktan çıkıp, bu parti içinde gizli olarak yer alan TKP davasına dönüştü. Mahkemelerin esas gayesi de buydu. Emin'in tezine ben de katılıyordum. "Emekçi Partisi davası bitmedikçe hiçbir gizli girişime kalkışmamak lâzımdır." O dönemde ben de Şahap'la normal üniversite ilişkisi içinde görüşüyordum. Politik bir

şey yoktu. İşte, polis Süleyman beni aldı Emniyete götürdü, Parmaksız Hamdi görecektiydi. Çıktık 5. kata. Orada sağda sorgu odası vardı, kapısı açık. Rüştü Bey orada oturuyor, kapıdan girer girmez, kalktı bana vurmaya başladı. Ben niçin vurduğunu anlamadım. Beni oturttu. “Seni tevkif ediyoruz, Sultanahmet Hapishanesi’ne göndereceğiz,” dedi. Bana hiçbir şey sormadılar. Sultanahmet’e gittim, baktım Şahaplar orada. Ben onların birinci faslında değil de, artık ikinci faslında onlara katıldım.

– *Kimler vardı hatırladığınız?*

– Recep Akesi, Selahattin Kaya, Terlikçi Ferit, Nurullah diye birisi, ötekilerini tanımıyorum.

– *Sizin tanıdığınız insanlar değil yani?*

– Ben hiç tanımıyorum. Recep’i tanıyorum benim arkadaşım. Selahattin var bu da ilginç; çünkü Selahattin Sovyetler’e kaçma hevesiyle Suriye’ye gidiyor; dönüyor, yakalanıyor bu davaya getiriliyor. Bir de ben Şahap’ı tanıyorum. Bu üçünden başka kimseyi tanımıyorum. Terlikçi Ferit’i de ve onun bir kalfası da vardı, onlar dışındakileri hiç tanımıyorum. Daha çok aydın tipindeydi onlar. Nerden gelmişler, ne iş yaparlardı, bu davaya nasıl bulaşmışlardı bilmiyorum. Hatta komünist filan da değildi onlar, tam tersi antikomünistlerdi. Bugüne kadar da öğrenemedim. Hatta Şahap’a sordum, “bunlar nereden geldi” diye, bana bir türlü cevap veremedi. Bunlar da beş kişiydi. Biz orada 11 kişiydik. Onlar Orhan Arsal’ı avukat tutmuşlardı, antipatik insanlardı. Belki Şahap’ın, belki de Terlikçi Ferit’in tanıdıklarıydı bilemeyeceğim. Belki de Ferit’in müşterisiydiler. Çok önemli bir dava değildi ama 11 ay kaldım ben.

Hapisten çıktıktan sonra sanıyorum 1949 yılının güz aylarıydı, Dünder Baştımar’ın Ferit Toksoy aracılığıyla verdiği bir randevuya Recep Akesi ile gittik. Gülhane Parkı’ndaki buluşmamıza Dünder yanında Şevki Akşit ile geldi. Şevki’yi bize takdim ederek gitti. Toplantıya kalmadı. Biz kendi aramızda toplandık işbölümü yaptık. Yani hücreyi kurduk. Kim kiminle görüşecek, kimleri Partiye davet edecek bunları konuştuk. Hatta aramızda şöyle de bir konuşma geçti: Türkiye demokratik devrimi tamamladı mı tamamlamadı mı? Yani düşünün üç tane Parti üyesi bu soruya doğru dürüst cevap veremiyoruz. Kendi aramızda bunu en iyi Münir Belen bilir ona soralım dedik. Münir Belen, Emin Sekun’un kayınbiraderi ve avukat. Böylece ilk toplantıdan sonra

dağıldık. Ferit Teksoy'u kısa bir dönem sonra aldılar onun başka işleri varmış. Yerine Şahap Bakırsan geldi. Ben, Recep ve Şahap üçlü hücre olduk. Yukarıdaki bağlantımız Şevki idi. O günlerde yanlış hatırlamıyorsam *Nuh'un Gemisi* çıkıyordu. *Barış* dergisi içinde hazırlıklar yapılıyor. Derginin çıkarılması için para lazım, bu parayı bulmak için uğraşıyoruz. Kısa zamanda çalışmalar yoğunlaştı. Bizim hücre aynı zamanda İstanbul Sendika Komitesi oldu. Bize iki irtibat verildi. Recep Akesi Şevki ile görüşecek. Ben de sendika sekreteri olarak Hayati ile görüşeceğim. Daha sonra Hayati çekildikten sonra ben Şevki ile doğrudan görüşmeye başladım. Böyle çok kısa zamanda değişken ilişkiler. Bir müddet sonra Recep Akesi bazı görüşmelere gelmemeye başladı. Şevki Recep'i sekreterlikten çıkardı. Böylece ben başladım hücre sekreteri olarak Şevki ile görüşmeye.

Bu arada yaptığımız önemli işlerden birisi de Nâzım Hikmet'i kurtarma çalışmaları.

– *O sıralarda TKP'nin program ve tüzüğü var mıydı?*

– Anlatayım. Ne program vardı, ne de tüzük. Ama şöyle bir şey var. Zeki Baştımar aşağı yukarı 8-10 sayfalık bir *Görüşler* bülteni hazırlamış. *Görüşler*'deki tartışma şu; Türkiye'de bazı kişiler Sarı Mustafa, Börklüce yani, bu Börklüce Mustafa, Postacı Burhan, Emin Sekun, Marangoz Şevki daha başkaları da var, bunlar Türkiye'de gizli çalışmaya karışılmış. Zeki'nin kurmak istediği gizli örgütleri baltalıyorlarmış. Onlarla ilgili geniş geniş tartışmalar vardı. “Komünistler her zaman gizli çalışmayı savunmalı. Türkiye'de başka şans yoktur ve buna karşı olan insanlar konusunda da dikkatli olmalıyız,” gibi bir şeyler yazıyordu bu bültende. Suçlananlar arasında Tabelacı Ziya da vardı. Ben o bülteni okuduğum sıralarda, Celal Beyaz adındaki bir avukatın yanında, İzzettin Han'da çalışmaya başladım. Tabelacı Ziya'nın işyeri o handa idi. O yüksek sesle küfür ederek bu konuda konuşuyordu; “Zeki bize şunu yapıyor, bültenler yazıyor, bizi itham ediyor,” falan, yanında da Halk Partisi'nin birkaç avukatı var, onların yanında uluorta konuşuyordu. Onlar da, “Halk Partisi'nde çalışmak lâzım, bırakın bu işleri,” diyorlardı. Marangoz Şevki de, “Emekçi Partisi'ni yeniden diriltmek lâzım,” diyor. Bu bültende Türkiye'de ne yapılacağı yok. Öyle bir hava var ki, Emekçi Partisi'ne bel bağlamamak lâzım, esas yapılacak iş gizli çalışma-

lıdır tezi var. *Görüşler* bülteninden başka hiçbir şey yoktu. Ne tüzük, ne program hiçbir şey yoktu.

Biz çalışmaya başladık, Beyoğlu mıntıkasına bağlı çalışıyoruz. Onun sekreteri Şevki Akşit. Hayati Sencer de Beyoğlu Komitesi'nin üyesi. Ben de Hayati Sencer vasıtasıyla Beyoğlu Komitesi'ne bağlıyım artık. Aksaray Semt Komitesi'nin de sekreteriyim. Beyoğlu Komitesi'nden başka da komite kurulamadı zaten. O neredeyse İstanbul'un yarısını kaplıyordu. Bir de Vilayet Komitesi vardı tabii. Çok az insan vardı, öyle fazla da insan yoktu. Bu arada Recep Akesi'yi aldılar, sendika komitesine üye yapmak için. Fakat ne olduysa Recep, birkaç randevuya gitmedi. Onu ekarte ettiler, beni aldılar sendika komitesine. İstanbul Sendika Komitesi'nde; bizim İnşaatçılar Sendikası vardı, bir de Tütüncüler Sendikası vardı Parti'nin kurduğu. Neriman Hikmet de Basın İşçileri Sendikası kurmak istiyordu. Biz bunlara tüzük hazırlayacağız, bunların yapacağı çalışmalarları koordine edeceğiz; İstanbul Sendika Komitesi'nin görevleri bunlardı ve biz İstanbul İl Komitesi'ne bağlıydık. Yani sekreter olarak ben İl Sekreteri Tefik Dilmen'e bağlıyım. Parti bağı olarak da Hayati Sencer'e bağlıyım. O dönemde en önemli iş olarak Nâzım Hikmet'e Özgürlük Kampanyası'nı yürüttük. Partinin düzenlediği bu kampanyayı legalize eden İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ydi. Bu derneği de Şevki Akşit idare ediyordu. Zaten o, dernek merkezinin üstündeki bir odada Arif Damar ile birlikte yaşıyordu.

– *Sanıyorum bu arada bir de Burgazada Gezisi olayı var?*

– Bizim Yüksek Tahsil Gençlik Derneği üyeleri ve önde gelen kadroları yaz aylarında Burgazada'ya gidip orada denize girer kamp yaparlardı. Yine 1950'li yıllarda kampa gidildi. Denize giriliyor eğleniliyordu. Böyle bir günde Zeki Başımar yanında Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil kampa geldiler. Birkaç saat yüzdüler, orada boy gösterip gittiler. O gün gözlemlediğim olay çok ilginçtir. Gençler Şevki Akşit'in başına toplanıyorlar ondan aldıkları Bülteni bir kenara çekilip okuyorlar. Buradan anlaşıyordu ki Şevki Akşit Parti üyelerine bu yayınları veriyordu. Dikkatli bir gözün göreceği şekilde oluyordu bu olaylar. Akşam saatleri oldu biz vapura yetişmek için iskeleye doğru yola koyulduk. Baktım bütün balkonlarda insanlar var. Ayrıca yol güzergâhı boyunca üniversiteden de tanıdığım Türkeş'in faşist komandolarının olduğu ve

polisle iç içe çalışan Milli Türk Talebe Birliği'ne mensup adamlar da bizi takip ediyor. Başladılar bağırmaya “komünistler Moskova'ya” diye. Onlara balkondan sarkan halk da eşlik ediyor. Ve birden bize saldırdılar. Özellikle bazı arkadaşları hedef göstererek saldırıyı onlara yöneltiyorlar. Ben de birkaç arkadaşına yardım edeyim derken saldırıya uğradım, üç dört kişi üstüme çullandı. Yumruklar tekmeler sopalarla tam bir bozguna uğradık. Bunlar çekildi, biz yaralı arkadaşları tedavi etmek için hemen eczaneye koştuk. Baktım Şevki ve bazı arkadaşlar hiçbir olaya karışmadan ortadan kayboldu. Onlar o gece Burgaz adasında kalmışlar. Oysa Şevki kavgacı birisiydi, belli ki üstündeki Bültenleri polise kaptırmamak için olaya karışmadan kaçmıştı.

Bu olay bana bizim ne kadar laçka, lakayt bir örgütlenme içinde olduğumuzu bütün çıplığıyla gösterdi. Ben bu olayı Tevfik Dilmen'e anlattım. Tevfik bana “kardeşim sen bu olayı fazla büyütüyorsun, benim gözlemlediklerim bundan daha feci” diye yanıt verdi. Onun kast ettiği Zeki tabii ki. Zeki Partiyi tek başına yönettiğini zannediyor. Başka bir ciddi yönetici de ortada yok. Mihri yeni Türkiye'ye gelmiş ama ne kadar çalışmaların içinde belli değil. Zeki de işi Tevfik'in omzuna yıkmış. Onun da elinden ancak bu kadarı gelebiliyor. Zeki'nin Partiyi yönetemediği o kadar açık ki, Kalpazankaya olayında da görüldüğü halde kimse bunları dile getiremiyor.

Ben 1949 ortalarında hapisten çıkıp yeniden gizli Parti çalışmalarına girdiğimde *Nuh'un Gemisi* gazetesi çıkıyordu ama Parti *Barış* dergisinin de çıkarılması için çalışmalar yapıyordu. Sanıyorum bu 1950'li yılların başındaydı. Bu gazetenin çıkarılması çalışmalarında hatırladığım Ferit Teksoy vardı. Bu gazeteyi nasıl çıkaracağız? Kimler yazı yazacak? Parayı nasıl bulacağız gibi konuları kendi aramızda tartışıyorduk. Bir türlü *Barış* dergisi için gereken parayı bulamıyorduk. Ben o günlerde üniversitede İktisat Fakültesi'nden arkadaşım olan Cemal Bayramoğlu'na bu konuyu açtım. “Bir dergi çıkaracağız ama para bulamıyoruz” dedim. Bu arkadaşım “Bilal, ben para verebilirim ama senden rica ediyorum, bu parayı nereden aldığını kimse bilmesin” dedi. O zamanın parasıyla sanıyorum 2.000 liraydı. Ve bana verdi bu parayı. Ben de Ferit Teksoy'a verdim. Verirken de “bu parayı nereden bulduğumu bana kesinlikle sormayın, bu şartla veriyorum” dedim. Tabii o zamandaki şartlarda kimse-

nin bu soruyu soracak hali yoktu, çünkü para çok acil lâzımdı. Bu güne kadar kimseye anlatmadığım bu anımı anlatmayı, Cemal Bayramoğlu isimli gerçekten çok dürüst, kibar arkadaşıma karşı bunu anlatmayı bir borç olarak biliyorum. O günlerde benim evlerine gidip geldiğim bir arkadaşım. Parti üyesi veya sempatizanı değildi. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ile de bir ilişkisi yoktu. Sadece öğrencilik yapıyordu. Laleli'de Çiçek Palas'tan biraz daha yukarıda Beyazıt'a doğru ailesi ile yaşadığı bir evi vardı.

– *Ankara'dan kimler gelmişti?*

– Ankara'dan. Şevki Akşit, Enver Gökçe ve Melahat Türksal. Her üçü de Zeki'yle Ankara'dan geldiler. Bir de şimdi soyadını hatırlamadığım ama Tefvik Dilmen'den önce İl Sekreteri Kemal [Ergin, E.A.] de Zeki ile beraber geliyorlar. O dönemde Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin yaptığı kampanyayla ilgili Laleli'deki bir toplantıya biz işçileri de örgütledik. Her ihtimale karşı ya Zeki ya da Tefvik istemiş, işçiler birer tane sopayla geldiler, 1950'nin Nisan-Mayıs ayları. Bu kampanyanın parti sorumluları Zeki, Tefvik ve Şevki idi. Faşistler, Milli Türk Talebe Birliği polisle birlikte saldırırsa işçiler mukavemet edeceklerdi. Ama öyle olmadı, saldırdılar, tam bir bozgun oldu herkes kaçacak yer aradı. Taşlar, yurmurtalar falan atıldı. Kimisini polis ciplere doldurup Emniyete götürdü.

– *Laleli'de nerede?*

– Laleli Çiçek Palas Oteli'nde. Polis kimi tevkif edecek? Önce Yüksek Tahsil Derneği yöneticilerini. Zaten girişimi onlar yapmış. Beyannameler dağıtılıyor, imzalar toplanıyor her şey onların adına. Onlarla beraber bizim Şevki'yi de tevkif ettiler. Hayati de tevkif edildi. İki de polise düşünce üniversite gençliği açıkta kaldı. Bunun üzerine onları toparlamak için parti beni görevlendirdi. Gençlik Komitesi Sekreteri olarak.

– *Kim görevlendirdi?*

– Tefvik Dilmen. Tefvik Dilmen diyor ki “biz gençlikte başsız kaldık.” Şevki Akşit tutuklanınca İstanbul İl Komitesi'nde Tefvik Dilmen yalnız kalmıştı. Beni buldu, ben zaten onunla İstanbul Sendika Komitesi sekreteri olarak devamlı irtibattayım. Tefvik başladı konuşmaya, partinin durumu sarsıldı şöyle şöyle yap. Ben de ne denirse onu yapıyorum.

Ne yapılacağını zaten ben belirlemin. Her şeyi bana yaptırmakta gizli çalışmanın bir çıkarı yok, ama başka da adam yoktu, ne yapacaktı Tevfik? Elinin altında kim varsa ona yaptırıyor. Her şey Tevfik Dilmen'in üstüne bırakılmış, o ne kadar bir şey yaparsa iş olarak o var. Bütün her şey onun omuzunda idi, gündüzleri de Sahafklar Çarşısı'ndaki bir kunduracı dükkânında çalışıyordu. Ayakkabıcının yanında ayakkabı satıyor. Akşamları da parti irtibatlarını yapıyor. Bu dönemde ona çok yüklenmişti. Onun da elinin altında ben varım, o da bana yükleniyor. Ben bir yandan da üniversite gençliği için uğraşıyorum. Bu arada Paris'te [Berlin'de E.A.] Gençlik Festivali vardı. Bu festival için Tüteng'in kız kardeşi Melike'yi ikna etmem lâzım. Paris'e onu yollayacağız. Velhasıl o sıralarda para da yok. Parayı alıyoruz Hasan Kaşarcı'dan. Hasan Kaşarcı iyi işliyor, onun yanında ben de çalıştım. Bir dönem Celal Beyaz'ın yanında avukat evrak takipçisi olarak ve Hasan Kaşarcı'nın yanında kurşun boru imalatında çalıştım, Rami'de. Moris Gabbay'ın yanında çalıştım evrak takipçisi olarak, yani o sıralarda ben bayağı aktifim. Cami Baykurt geldi bir gün Moris Gabbay'ın dükkânına, bastonuyla; "Oğlum aklınızı başınıza toplayın, dikkatli olun," dedi. Neden, niçin söyledi o sözleri bilmiyorum. Belki de Moris Gabbay ona daha önce bir şeyler fısıldamış olmalı. Çünkü Moris benim üniversiteden sınıf arkadaşım.

– *Moris Gabbay'ın de üniversitedeki olaylarla ilişkisi var mı?*

– Var, o da yöneticiydi. O da tevkif edildi. Şöyle; o zaman çok ilginç bir olay oldu. Hayati Sencer, esrarengiz bir şekilde serbest bırakılmış ve o da hemen benim Aksaray'daki eve geldi. "Bu tevkifat parti tevkifatına dönüşecek, bundan kurtuluş yok. Ben yurtdışına mı kaçayım, yoksa Ankara'da Temyiz'de bir amcam var, ondan mı destek isteyeyim?" diye sordu. Ben ona, "Yahu sen delirdin mi, nereye kaçacaksın, korkmuşsun anlaşılan," dedim. O ise ısrarla, "Daha büyük parti tevkifatı olacak" diyor. Ben de, "Bana neden soruyorsun, sen benden daha tecrübelisin kendin daha iyi bilirsin ne yapılacağını," dedim. "Ben sana üç gün önce parti aidatlarını toplayıp verdim, sen benim şefimsin, benim sana sormam lâzım," dedim. O da "Polis beni salarken dedi ki; 'Git Şevki'nin, Bilal'in partideki konumunu öğren. Sor bakalım Müntekim Öçmen partiliymiş? Doktor Şefik Hüsnü bu işlerin neresinde öğren, eğer bu bilgileri getirmezsenseni salmayız." Müthiş bir moral yıkılmışlığı vardı. Bu ko-

nuşmayı biz üniversiteye yakın bir yerde yapıyorduk. (Baktım uzakta, Turgut diye bir çocuk vardı, onu da bana Hayati tanıştırmıştı, babası Milli Emniyet'te çalışıyor demişti. Herhalde polis onu da, bizi izlemek için görevlendirmişti.) Ben "Nereden bileceğim onların konumunu, sana yaklaşıyor mu bu yaptığın," dedim. Böylece ayrıldık. Ondan sonra bu Emniyet'e gitti, gittikten sonra onları tahliye ettiler, mahkemeye vermediler. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği davası kapandı. Sonra ben bu olayı Tefik Dilmen'e anlattım. Bu arada Şevki'yi de saldırdılar. Şevki demiş ki; "Hayati kendi durumunu polise anlattı, onunla irtibatı kesmek lâzım." Bunu Tefik Dilmen'e söylemiş, bana da söylediler. Hayati mın-tıka komitesi görevinden alındı ve tecrit edildi. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği yöneticilerinden sonra Hayatilerin de kısa bir süre sonra sessiz sedasız salıverilmesi bizi, yani Parti yöneticilerini hiç düşündürmedi, eski minval üzerinden çalışmalar devam etti. Hayati'nin yerine Kemal Dayan geldi. İzmir doğumluymuş, İstanbul'da Hukuk Fakültesi'nde okuyormuş. Ben Kemal Dayan'a bağlıydım. Biz Kemal'le çalışırken o bana Abuzer Özdemir hücrelerini devretti. Abuzer üniversite hücreleri olarak çalışıyordu.

– *Bu üniversite hücrelerinde Abuzer Özdemir'den başka kimler vardı?*

– Abuzer sekreterdi. Onun altında daha kimler olacağı belli değil, oluşmak üzere dediler bana. Ben de onu şöyle algıladım. Abuzer Özdemir'i ben yetiştirecektim, daha sonra o Kürt Komitesi oluşturacaktı. Daha sonra bundan bir şey çıkmadı. Ben bundan sonra Halil Yalçinkaya'yla tanıştırıldım. Tefik Dilmen tanıştırdı ve bana dedi ki, "Sen Recep Yelkenkaya ve İbrahim Atılal'la bir komite kuracaksın, Halil Yalçinkaya Merkez Komite üyesi, onunla temas edeceksin, İstanbul Sendika Komitesi görevin de Türkiye Sendikalar Komitesi görevi olacak." Halil Yalçinkaya'yla görüşmemiz sırasında, İstanbul Sendika Komitesi'nde Recep Akesi, Şahap Bakırsan ve ben üçümüzdük. Ben Şahap'ı hem semt komitesi üyesi, hem de İstanbul Sendika Komitesi üyesi yaptım. Türkiye Sendika Komitesi ise Recep Yelkenkaya, İbrahim Atılal ve benden oluşuyordu ve bunun da başkanı Halil Yalçinkaya idi. Başkanın görevi yapılacak işleri planlamak ve bunu merkeze bildirmek. Merkezden de bize Reşat Fuat yardımcı olacaktı. Bu yapı formel olarak kuruldu ve biraz çalıştık. İnşaat İşçileri

Sendikası'na, Tütün İşçileri Sendikasına tüzükler hazırlıyoruz. Bunları Halil Yalçinkaya' ya veriyoruz.

– *Recep Yelkenkaya ile İbrahim Atılal niçin var, onlar ne yapıyor?*

– Bunlar Türkiye Sendika Komitesi üyeleri, İstanbul değil. Recep Yelkenkaya TKP İstanbul İl Komitesi üyesiymiş. Kemal Dayan da Bölge Komitesi üyesiymiş. İbrahim Atılal'ın parti bağlantısını bilmiyorum. Ama o Tütün İşçileri Sendikası'nın Başkanı. İnşaat İşçileri Sendikası Başkanı da Ahmet, soyadı galiba Özdemir idi, o da bana bağlı. Ama ana komite; ben, Recep ve İbrahim. Daha sonra galiba, Reşat mahkemede, ben o kadar çok iş yaptım ki her şey benim üstümde kaldı, ben bu sendika işi ile ilgilenmedim, Halil'in uydurması gibi şeyler söylemiş. Bu dönemlerde hükümet de Sendikalar Kanunu hazırlıyor. Bunu Sendikalar Birliği'ne yolluyor. Birlik de bunu bağlı olduğu sendikalara yolluyor. Bize de geldi bu taslak. Biz de Şahap'la ikimiz, bir hayli zaman çalıştık. Bu çalışmada karşımıza çok önemli bir sorun çıktı. Türkiye Komünist Partisi'nin sendika politikası nedir? Biz bilmiyoruz, dedik ki bunu soralım. Bir gün Fatih'te tesadüfen gördüğüm Mihri'ye bunu sordum. “Sizin bu konuda görüşünüz nedir, böyle bir kitap, bir broşür var mı?” Mihri, “böyle bir şey yok,” dedi. Ben bunu gelişigüzel sordum. Çünkü Sendika Komitesi'ni Merkez Komitesi kuruyor, o da benim bu komitede olduğumu biliyor diye ona sordum. Fatih'te görüştük galiba, “senin bildiğin başka ülkelerden komünist partilerinin deneyini anlatan, bildiğin bir kitap falan var mı,” diye sordum. O da bana, “nasıl biliyorsanız öyle yapın, biz size akıl verecek durumda değiliz,” gibi şeyler söyledi. Velhasıl biz bir çalışma yaptık: *Grev Kanunu Nasıl Olmalı*. Onu İbrahim Atılal'a verdik ulaştırırsın diye. Sendikalar Birliği vasıtasıyla da Çalışma Bakanlığı'na gönderiliyor bu tasarılar. Halil Yalçinkaya'ya da verdik, o da Reşat Fuat'a vermiş. Reşat okumamış bile “onlar bizden daha iyi biliyor, ne yapmışlarsa doğrudur” demiş. Halil sonra dedi ki; “aslında çok beğendi böyle bir çalışmayı Reşat Fuat.” Gerçekten de iyi bir çalışmaydı, çok reel idi Türkiye'de grev kanunu bugün nasıl olmalıdır, diye yaptığımız öneriler.

– *Sendika Kanunu mu, Grev Kanunu mu?*

– Sendikaların Grev Hakkını Kullanma Kanunu. Grev hangi şartlarda yapılabilmelidir, biz bu konuda öneriler hazırladık. Maurice

Thorez'in, Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin bir kitabı vardı, *Komünistler Sendikalarda Nasıl Çalışmalı* diye, o kitaptan yararlandı Şahap. Ben de Orhan Tuna'nın, Şevket Zerin'in üniversitede Sosyal Politika derslerinde verdikleri bilgilerden. İyi bir taslak yaptık, bu taslağı da Halil Yalçinkaya'ya vermiştik, ama sonra bana anlattı Halil, saklamak için evin kiremitleri arasına koymuş, orada eriyip gitmiş. Velhasıl bizim yaptığımız son derece kısıtlı ve ilkel şartlarda, işçi sınıfının demokratik haklardan nasıl yararlanması gerektiğiyle ilgili güzel bir çalışmaydı. Başka hiçbir şey yapmadık.

Fakat bu arada parti çalışması sırasında herkes soruyor, “kimin hangi ortamda yetkisi nedir?” diye. Hücrenin görevi nedir, komitenin görevi nedir diye. Ben Tevfık Dilmen'e gittim. Herkes görev alanıyla ilgili, hücresiyle ilgili sorular soruyor. Bunların bir sisteme bağlanması için bize bir yönetmelik lâzım dedim. Bu ilkeleri açık açık belirlememiz lâzım, bu konularda çok ciddi sorunlar çıkıyor diye anlattım Tevfık'e. Bunu ısrarla istedim. Aradan kısa bir süre geçti, hiç beklenmedik bir anda *Teşkilat Prensipleri* diye kocaman bir yayın geldi. Mihri'nin söylediğine göre *Teşkilat Prensipleri*, *Pravda*'dan çevrilmiş. Ve bu yayın bizim tevkifatımız ve mahkûmiyetimizde mükemmel bir delil görevi gördü. Çünkü proletarya diktatörlüğünden tutun da her türlü ilke burada sayılmış. Bunların hiçbirisi, bizim o günkü çalışmalarımızla ilgili değil. Stalin methiyeleri, Stalin alıntılarının dolu olduğu bir metin. Yani bunların günlük mücadeleyle ilgili olarak bizim çalışmalarımıza yardımcı olması hiç mümkün değil. Yakalanması halinde başımıza bela olacak bir broşürdü ve hakikaten de öyle oldu. Bunu Zeki *Pravda*'dan çevirmiş. Tabii bunun suçunu sadece Zeki'ye yüklemek istemiyorum. Çağırılmış plenumu: Halil Yalçinkaya, Mihri Belli, Reşat Fuat, Zeki Başıtar toplanmışlar, bunu incelemişler. Sadece inceleme de değil, onaylamışlar. Biz ne istemişiz, onlar ne veriyor. Türkiye'deki çalışmalarımızda hangi aşamada bize lâzım olacaktı, bu hiç düşünülmemiştir. 1951 Tevkifatının bu kadar acımasız olmasının nedenlerinden biri de bu broşürdür. Ben kendimi de suçlu hissediyorum. Çünkü böyle bir ihtiyacı biz söyledik Parti'ye. Keşke biz kendimiz hazırlasaydık, merkezden istemeseydik.

Bu arada Parti çalışmalarını yürütürken bir de karşımıza sürekli “Boz Mehmet ajan” lafları çıkıyordu. Bu durumda Parti çalışmalarımızın ya-

rısını, bu konudaki tartışmalar alıyordu. Bana göre Boz Mehmet ajan değildi tabii ki, ama son derece beceriksiz bir yöneticiydi. Öyle düşünüyordum, öyle de söyledim herkese. Tütüncülerin hepsi Boz Mehmet'in dedikodusunu yapıyordu. Boz Mehmet'in bir tek taraftarı yoktu tütüncüler içinde. Ben tütüncülerden İbrahim Atılal ile çalıştığım için iyi biliyordum. İbrahimlerin evine de gidiyordum, tütüncülerle sürekli görüşüyordum. Bunlar çok da açık insanlardı. Sürekli Parti konusunu konuşurlardı, Mehmedaki'nin kahvesine giderdim, burada da bu konular konuşulurdu. Ben bu soruyu hep sordum: Neden bu tütüncülerin hepsi Partiye alınıyor? Bunlar gitsin sendikada, işçi sınıfı içinde çalışsınlar, bunlar içinde ufak bir hücre olsun, onlar diğerlerini yönetsin diye hep bu konu üstüne soruyordum. Zaten tütüncüler partilensinler diye sendikaya geliyorlardı. Bunun cevabını bana kimse veremedi. Tütüncülerle çalışma her zaman bizim en zayıf noktamız olmuştur. Ve polis her zaman buradan partiye sızmıştır. Biz, İbrahim Atılal, Halil Yalçinkaya ile çalışırken fazla bir şey yapamadık. Zaten 1951 tevkifatı geldi.

Hayati Sencer'le İstanbul Sendika Komitesi'nde beraber çalışıyorum. Şahap Bakırsan, Hayati Sencer ve ben üçümüz bu komitenin üyesiyiz. Ben parti faaliyetinde Hayati'ye bağlıyım, ama sendika komitesinde de ben onun sekreteriyim. Ben Hayati'yi üniversiteden de tanıyorum. O da Hukuk Fakültesi'ne gidiyor. Kardeşi de benimle beraber İktisat Fakültesi'nde okuyor. Hayati'yle samimi görüşüyoruz. Bir gün Hayati bana, "Ben Yüzbaşı Sebahattin'i partiye aldım," dedi. Ben de Şevki Akşit'e gittim; "Hayati'nin partiye aldığı insan bizim sivil örgütte çalışmamalı, sen onu gerekli yere bildir, askerlerle çalışan birim varsa oraya alınsın, bizden ayrılmalı," dedim. Çünkü 1944 yılında Reşat Fuat Askeri Mahkeme'de yargılanırken bunun gerekçesi yedek subay okulundaki partililere bülten yollamış olmasıydı. Bulgarlardan öğrenmiştim, onlar harp içinde bu iki çalışmayı birbirinden ayırmışlardı. (Şimdi Komintern belgelerinden öğrendiğime göre Komintern seksiyonu olan birçok partinin askerler arasındaki çalışmaları ayrı imiş. Bu çalışmalar merkez komitelerindeki askeri bölüm tarafından yönetiliyormuş. Merkez komitesinde ayrı ayrı bürolara bağlı askeri büro ve sivil büro diye ayrılmış.) Ben bu Bulgar deneyinden yararlanalım, yıllarca Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde bunun sıkıntısını çektik diye anlattım. Bu durumu Tevfik Dilmen'e de anlattım. İkiisiyle de, hem sendika, hem de semt komitesi çalışmaları

nedeniyle görüşüyordum. Şevki ya da Tevfik bunu Zeki'ye söylediler mi bilmiyorum. İkisi de beni sadece dinlediler, hiçbir tepki, olumsuz veya olumlu, belli etmediler. Bu durumu yeniden Hayati'yle konuştum. Hayati bana, “Doğru söylüyorsun ama Sebahattin çok hassas bir çocuk, ben onu bizim komiteden çıkarırsam, o istifa eder yine bizle çalışır,” dedi. Hakikaten de öyle oldu.

Bu olay İstanbul Yüksek Tahsil Derneği'nin Laleli'de yaptığı Nâzım'a Özgürlük toplantısından önce oldu. Hayati bu olayda yakalanıp Emniyetten salındıktan sonra bana, “Sebahattin'in durumuyla çok ilgileniyorlar,” dedi. O sırada Sebahattin, Hayati'yi ziyarete geliyor Sultanahmet Hapishanesi'ne. O dönemde benim bir köylüm de Sultanahmet Cezaevi'nde, Mehmet Sonugür. Sebahattin hapishane ziyaretinde Mehmet'e beni soruyormuş. Bu olay çok ilginç tabii; birincisi, Sebahattin beni kimden öğrenmiş; ikincisi, niçin beni arıyor? Bu konuda şöyle düşündüm: Herhalde Hayati ona, “Ben seni partiden çıkarıyorum Bilal'in ısrarı üzerine,” diye söyledi. Başka türlü olamaz çünkü bu adam beni hiç tanımaz. Neyse daha sonra Sebahattin de tutuklandı. Mihri Belli, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Harbiye Askeri Cezaevi'ndeki taş hücrelerde kalıyordu. Yüzbaşı Sebahattin'i de taş odalara koydular. Daha sonra ben onun ifadesini okumadım ama bana dediler ki, “Sebahattin Emniyette seni tanıdığını söylemiş.” Sebahattin bu taş hücrelerde 6 ay kaldıktan sonra onun davası bizim davadan ayrıldı, Ankara'ya yollandı. Ve orada 24 yıl hapse mahkûm oldu. Sonra yalnız hapis yatmaktan canı sıkılıyor, komünistlerle hapis yatmak istiyor. Sonunda Sebahattin'i getirdiler bizim yanımıza, Adana Hapishanesi'ne. Koğuşa girer girmez baktı, “Bilal ben seni tanıyorum,” dedi. Ben düşünüyorum, ya bu adam delirmiş veyahut da onun Partiden çıkarılışına benim neden olduğumu Hayati ona söylemiş. İkinci olayın öyküsü işte bu kadar.

1950'nin sonu 1951'in başlarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye büyük bir göç oldu. Yani tevkifattan önce. Yusuf Balkanlı diye bir Bulgar asıllı arkadaşımız vardı. Aynı zamanda bu arkadaş, İstanbul Yüksek Tahsil Derneği davasında hapis yatmış, oradan tanıyorum. Vratsa'dan göçmen olarak gelmiş. Yusuf Balkanlı bana bir randevu verdi. Yanında iki kişi ile geldi. Bu iki genç 20'li yaşlarda. Yusuf bana “Bilal bu arkadaşlar Bulgaristan'dan geldiler. Bunlar orada komsomol üyesiymiş. Bulgar

Komünist Partisi'nden onlara, sizin ananız babanız Türkiye'ye göç ediyorlar siz de onlarla gidiyorsunuz. Türkiye'ye gidin orada TKP'yi bulun, komünist gençlik örgütünde çalışın demişler. Bende sana getirdim” dedi. Ben önce şaşırdım, o günlerde Yusuf'un Partili olup olmadığını da bilmiyorum. Ben de Yusuf'a “Bunları bana niye getirdin? Dur bakalım bu çocuklar yeni geldiler. Türkiye'yi bir tanısınlar, kendilerine bir iş bulsunlar, daha sonra ne yapacaklarına kendileri karar verirler” dedim. “Bunlar daha burada kiminle nasıl konuşulacağını bile bilmezler, çevreye alışkın değiller, hem kendilerine hem de Partiye zarar verirler. Parti daha bu göçmenlerle nasıl çalışılacağı ile ilgilenecek konumda değil. Zaten ne Tüksek Tahsil Gençlik Derneğine, ne de Partiye neden almadınız diye soran da olmaz” diye açıklamada bulundum. Ben o sırada Parti ilişkisi olarak Şevki'ye mi bağlıydım, Hayatiye mi tam hatırlamıyorum ama yukarıdaki ilişkiye de bu olayı anlattım. “Bu adamlar Bulgaristan'dan Parti bağıyla mı geldi, yoksa kendi başarılarına mı hareket ediyorlar ben bunları bilmem, ama Yusuf'un bunları alıp bana getirmesi doğru değil” diye anlattım ve Yusuf'u eleştirdim. Bu olaydan sonra da uzun zaman Yusuf'la görüşmedim zaten.

Yusufluşini kapatmadan başka bir olaya daha geçeyim. Yusuf'un Hasan diye bir ağabeyi vardı. Tepebaşı'nda berberlik yapardı. Ben de arada bir tıraş olmak için uğrardım. Son derece efendi, konuşkan birisiydi. Günün birinde Yusuf beni buldu. Bana “ağabeyimin berber dükkânına Bulgar Konsolosluğu'ndan birisi gelmiş, bize Bilal lâzım onunla görüşmemiz gerekiyor demişler. Hasan ağabeyim de seni benim bulacağımı söylemiş. Bulgar kilisesinin yanında bir randevu vermişler” dedi. Ben de Yusuf'a “ağabeyine söyle böyle işlere kalkışmasın, onlara da söylesin Bilal sizlerle görüşmek istemiyormuş desin” dedim. Daha sonra bu olayın içyüzünü öğrendim. Ben ilk hapse düştüğümde Ziya Mollof'la hücrelerde karşılaşmıştım. Bu olayı da Yusuf'a anlatmıştım. Bulgar Konsolosluğu da bu Ziya Mollof'u arıyormuş ve Yusuf benim onu gördüğümü Bulgarlara söylemiş. Bu yüzden benimle görüşmek istiyorlar. Ben bu olayı Tevfik Dilmen'e anlattım. Tevfik beni çok şaşırtan bir cevap verdi. “Git görüş Partinin dış ilişkiye ihtiyacı var” dedi. Ben de “koca Parti dış ilişki kuracak benden başka adam bulamadı mı, ben görüşmem o adamlarla, çok istiyorsanız Yusuf gidip görüşsün” dedim. Bunları bana Tevfik kendi

düşüncesi olarak mı söyledi, yoksa Zeki'ye danışarak mı söyledi bilmiyorum, ama ben hayretler içinde kaldım. Baktım Tevfik bu konuyu çok ciddiye almış ona “Yusuf’u yollayın, ama gidip görüşüp görüşmediğini de kontrol edin. Belki bu Yusuf’un bir fantezisi olabilir. Eğer öyle değilse, yani Yusuf bu işte ciddi ise onun Parti ilişkisini ayırın Hayati’ye veya Şevki’ye bağlamaktan uzak tutun” diye öneride bulundum. Ama ondan sonra bu işi nasıl yaptıklarına dair başkaca bir şey duymadım. Aslında Yusuf benim çok sevdiğim, efendi, dürüst bir çocuktu. Ama bu olayları, bu ilişkileri kavrayacak olgunlukta değildi. Bu nedenle bu acı olayları anlatıyorum.

Bu Bulgar göçmenleri ile ilgili başka bir olaya daha değinmek istiyorum. Hüsnü Özdemir diye bir çocuk vardı. Ben bunun babasıyla Feshane fabrikasında birlikte çalışmıştım. Pravoda’dan gelmişlerdi. Rami’de oturuyorlardı. Bu adamcağız sosyalizme sempatican iyi bir insandı ve oğlu Hüsnü ile benim arkadaşlık yapmamı istiyordu. Ben de o sıralarda Eyüp’te oturuyordum ve bazı akşamları evlerine gidip beraber yemek yiyorduk. Yine bir gün Hüsnü’lerin evine gittim. Orada Bulgaristan’dan gelmiş üç genç ile karşılaştım. Mustafa Destici, Arif ve İsmet adında. Mustafa daha önceden gelmiş, Varna’da Yüksek Ticaret Okulu’nda öğrenci iken oradan kaçmış. Arif ile İsmet ise daha sonra gelen göçmen kafilesi ile Türkiye’ye gelmişler. Mustafa’yı bunlardan ayırmak lâzım ona sonra değineceğim. İsmet ve Arif bana “Biz Şumnu’dan Türkiye’ye gelmek için hazırlanırken orada Bulgar Komünist Partisi yetkilileri, ailenizle birlikte Türkiye’ye gidiyorsunuz, orada burada gördüklerinizi anlatın ve Türkiye Komünist Partisi’ni bulun dediler, biz de Hüsnü’yü bulduk o da seni tavsiye etti” dediler. Hüsnü benim Yüksek Tahsil Gençlik Derneği davasından içeride yattığımı biliyor, o yüzden onun gözünde komünisttim. Ayrıca Hüsnü ile o lisede okurken zaman zaman sosyalizm üzerine ona bir şeyler anlatıyordum. Ama daha Komünist Partisi için pek yatkın değildi. Şimdi Hüsnü’de dâhil İsmet ve Arif üçü de “Biz TKP’ye girmek istiyoruz” diyorlardı. Daha önce Hüsnü öğretmen olarak Zonguldak’a atanmıştı. Orada radyodan Molotof’un konuşmalarını duyuyor bunu diğer öğretmenlere de anlatıyor ve komünizm propagandası yaptığı savıyla öğretmenlikten atılıyor ve İstanbul’a dönüyor. İşte böyle bir çocuktu Hüsnü Özdemir.

Ben Hüsnü, Arif ve İsmet'e "siz sosyalizme sempati duyuyorsunuz bu güzel bir şey, ama ben sizin Türkiye Komünist Partisi'nde çalışmanızı uygun görmüyorum. Ayrıca öyle bir parti var mı yok mu onu da bilmiyorum. Ama varsa bile siz gizli komünist partisinde nasıl çalışacaksınız? Orada kendinize zarar verirsiniz. Türkiye koşullarında nasıl çalışılacağını bilemezsiniz, nasıl konuşulacağını bilemezsiniz" dedim. Ama bir türlü ikna olmuyorlar. İçlerinden birisi "Bize siz köylüsünüz, Türkiye'ye köylere gideceksiniz, biz size gazete dergi yollayacağız orada okuduklarınızı, bizim size Bulgar Konsolosluğu'ndan sağlayacağımız daktilo ile Türkçe yazacaksınız ve köylülere aktaracaksınız, ama bunları yapabilmek için mutlaka Türkiye Komünist Partisi'ne girmeniz gerekir, siz ona onlar size yardım edecek. Buradaki deneyleri Türkiye'deki köylülere aktaracaksınız, köylüler içinde nasıl çalışılır, nasıl kooperatif kurulur bunları TKP ile birlikte aktaracaksınız dediler" dedi. Baktım iş iyice sarpa sarıyor. Dedim ki "kardeşim bakın, benim size tavsiyem, gidin kendinize bir iş bulun çevrenizi tanıyın, insanlarla ilişki kurun. Sonra kendi kararınızı verirsiniz. Ayrıca benim bildiğim Türkiye'de böyle gizli faaliyet gösteren bir komünist partisi de yok. Benim de böyle bir şeyle ilgim yok" dedim kestirip attım. Ben bunları anlatırken baktım Mustafa Destici beni dikkatle dinliyor. O hep sustu sadece dinledi. Daha sonraki günlerde ben Mustafa Destici'yi buldum. Mustafa Destici ile uzun uzun konuştuk. Mustafa tersanede iş bulmuş orada çalışıyor. Gemi İşçileri Sendikası'na da üye olmuş. İşyeri Kasımpaşa'da. Bana "ağabey ben aslında buraya okumaya geldim, ama hayat şartları nedeniyle işçi olarak çalışıyorum, kısa bir süre içinde de okuma olanağı bulamayacağım, ben ne yapayım bana bir akıl ver" dedi. Ben de ona "sen sendikaya üye olmuşsun, orada çalışmaya devam et, ben sana sendika içinde yapacağın çalışmalarda, konuşmalarında yardımcı olurum. Sen o sendika ile ilişkilerini koparma, seninle arada sırada görüşelim" dedim. Ayrıca ona "sen Türkiye'ye kaçak olarak geldin. Göçmen olarak gelen Bulgarlar sosyalist bir ülkeden geldikleri için sıkı bir polis takibi ve soruşturması var. Dikkatli ol, dikkat çekecek işlerden kaçın" diyerek tavsiyede bulundum. Sanki başıma gelecekleri biliyormuşum gibi bir olay oldu. O günlerde Kore'ye askerler gitmişti. Kore savaşında yaralanan gaziler de hastanelerde tedavi oluyordu. Mustafa Destici de Kore gazilerini ziyaret için bir hastaneye gidiyor. Bu ziyaretinde Şumnu'dan hemşerisi olan Arif

Alkan ile tesadüfen karşılaşılıyor. Meğerse Arif Alkan Milli Emniyet Teşkilatı'nda çalışıyormuş. Bu adam Mustafa Destici'yi görünce başlıyorlar konuşmaya. Arif Alkan “kardeşim sen neden buraya gelip işçi oldun. Gelip beni bulsaydın seni bir bankaya hemen memur olarak aldırırdım. Merak etme ama gel beni bul hemen senin tayinini bir bankaya yaptıralım” diyor. Ayrıca Arif Alkan “sen burada kimlerle temastasın anlat bakalım” demiş. Bunun üzerine Mustafa da anlatmış. Benim adımla duyunca “Aman Bilal Şen'den uzak dur, o TKP üyesidir, onunla hiçbir temas kurma başına iş alırsın” demiş. Bunun üzerine Mustafa Destici beni buldu. “Ağabey ben bundan sonra seninle konuşmayacağım” dedi. Gerçekten de öyle oldu. Bir daha Mustafa Destici ile temasımız olmadı. (Sanıyorum 1960'lı yıllardı, Türkiye'den gelen gazetelerden bir haber okumuştum. Arif Alkan bir askeri jeep ile Türkiye-Bulgaristan sınırından Bulgaristan'a geçmek isterken Bulgar sınır polisince dur ihtarına uymadığı için vurularak öldürülmüş diye). Ben bu çocuğu takdir ettim. Onu Partiye almak için hazırlık yapıyordum. Ama bizde Parti üyeliği gönüllüdür. Rızası olmadan kimse Partiye alınmaz. Rızası olsa bile bir dönem Parti üyeliği için hazırlanması gerekir. Bu örnekte kendi yolunu seçti işçi olarak çalışıyordu, memur olmak için benimle ilişkisini kesti, ben de ona yolun açık olsun dedim.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra yukarıda bahsettiğim bu üç çocuk yine Hüsnü'lerin evinde beni buldular. “Tamam sen bize Parti yok, benim ilişkim filan yok dedin. Ama bir arkadaş daha var Nasif isminde senin onunla görüşmeni istiyoruz” dediler. Benim de iyice canım sıkıldı. “Bakın Hüsnü'lerin evine misafir olarak geldiğiniz için sizinle orada konuştum, orada söylediklerimden başka size diyeceğim yok. Nasif ile filan görüşmem dedim” oradan ayrıldım.

Ama bu Nasif olayı başka bir biçimde karşıma yine çıkacaktı.

Bu dönemde, yani 1951 yılının başlarından ortalarına kadar beni arayan başka Bulgar göçmenleri de oldu. Ama bunlarla uzun boylu konuşmadım. Hüsnü Özdemir ile ilişkilerim devam ediyordu. Çünkü ailesini tanıyor, evlerine gidip geliyordum. Onun vasıtasıyla bir biçimde Arif ve İsmet'ten de haberim oluyordu. Ben tevkif edildikten sonra bunlar Nasif ismindeki Bulgar göçmeni ile karşılaşmışlar. Ben 8-9 Aralık 1951 tarihinde tutuklandım. Nasif bunları buluyor diyor ki: “Madem Bilal size

Parti yok diyor, o halde siz üçünüz dördünüz bir araya gelin, Trakya köylerine gidin, orada kendinize yakın arkadaşlar bularak örgütlenin". Gerçekten de bunlar ben tutuklandıktan sonra Çatalca'ya gidiyorlar. Yeni gelen Bulgar göçmenlerinden birkaç kişi bulmuşlar, onlarla beraber bir grup oluşturmuşlar. Ama bu yeni adamlardan birisi kaymakamlıkta çalışıyormuş. Bunları ihbar etmiş. "Bunlar bir grup kurdular, gizli örgüt gibi çalışıyorlar, Çatalca'da bir toplantı yaptılar, ikincisini de İstanbul'da yapacaklar, hepimizi üye kayıt ettiler. Bizden aidat da topladılar" diye polise anlatmış. Bunlar İstanbul'da toplantı yaparlarken polis baskın vermiş, bunları tutuklamışlar. Emniyete getirmişler. O sırada Hüsnü Özdemir verem hastası olduğu için, onu o sıra tevkif etmemişler. Poliste bu çocukları iyice korkutmuşlar. Onlara "eğer bize bu görevi Bilal Şen verdi dersiniz, eski kanuna göre az yatar, dışarı çıkarsınız. Ama biz kendi başımıza davranıp örgüt kurduk dersiniz, yıllarca hapiste çürürsünüz" demişler. Bunlar da bunu kabul etmiş. Arif ve İsmet'i tutuklayıp Sultanahmet Cezaevi'ne getirdiler. Nasif de tutuklanıp Ankara Cezaevi'ne gönderilmiş. Casusluktan yargılanıp 24 seneye mahkûm olmuştu. Daha sonra bu çocuklar bizim kaldığımız Harbiye Askeri Cezaevi'ne geldiklerinde ben durumu öğrendim. 1-2 ay sonra tedavisi tamamlanan Hüsnü Özdemir de geldi. Nasif bu çocuklar tutuklandıktan sonra bir mektup yazıyor Harbiye Cezaevi'ne, o mektubunda bana da selam yolluyor.

Tabii bu durum inanılmaz, akıl sır ermez bir olay. Nasif ile ben hiç tanışmadım. Ama demek ki onu Bulgaristan'dan Türkiye yollayanlar, artık beni nasıl anlattılsa, bu adam beni hiç unutmuyor. Mutlaka bir takım olaylarda adımı kullanıyor. Burada büyük bir sorumsuzluk da Bulgar yetkililerin aymazlığı. Benim adımı sorumsuzca kullanarak hiç ilgim olmayan işlere beni bulaştırarak başıma iş açıyorlar. Yukarıda ilk tutuklanma olayımda Ziya Mollofa da değinmiştim. O güç şartlarda Ziya Mollof, benim Feshane fabrikasında çalıştığımı, orada 2.500 işçinin bulunduğunu bana bir fırsatta söylemişti. Demek ki Bulgar yetkililerin bunlardan da haberi vardı ve Türkiye'ye yolladıkları Ziya Mollof'a benim hakkımda ayrıntılı bilgi vermişlerdi.

Tevkifat konusuna yeniden döneceğim. Tevfik Dilmen içeride 7. fıkarcılara dâhil oldu. İçeride öğrendim feci halini. Son derece fedakârca

çalışmıştı. Onun geçmişini öğrenince bunu daha da iyi anladım. Tevfik Ankara'da 1944 davasında Reşat Fuat'larla yatmış. Onu Partiye Reşat Fuat almış. 1944 tevkiyatından önce Tevfik'in Hasan Kaşarcı, Hasan Basri [Alp] grubu ile ilişkisi varmış. Bunlar sonuçta Hasan Basri'nin ölümüne neden olacak bir organizasyon yapmışlar. Sovyet Elçiliği'nde memur Pavlov ve Garnilov olayı...O günlerde basında da büyük yankı uyandırmıştı bu olay¹⁰. Gerek Hasan Kaşarcı, gerekse Hasan Basri bu olayın önemli unsurları olmuştu.

Tevfik Dilmen, Hasan Kaşarcı, onun eşi Melahat, Selahattin Efe, Hasan Basri, Elektrikçi Muzaffer. İşte bunlara İkinci Dünya Savaşı günlerinde bir telsiz verici sağlanmış. Bunlar da bu vericiyle Komintern'e bilgi vereceklermiş. (Bu bilgin TÜSTAV tarafından yayınlanan Georgi Dimitrov'un *Günlük*'üyle doğrulandı.) Bunların hepsi Emniyete alınmış, ifadeleri alınmış, ailece hepsi dayak yemişler. Efe Selahattin'in karısı, Hasan Kaşarcı'nın karısı, tutuklu kaldıkları sürece her Allahın günü dayak yiyorlar. Ben ne zaman onlarla buluşsam hep bana bu olayları anlatırlardı. Halil Yalçinkaya bunlara bağlıymış, karısı Kara Fatma *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmış. Halil, Parti aidatı olarak aldıkları paraları yatakların içinde saklamış. Yani ne kadar dedikodu varsa bunlardaydı. Ben yaklaşık iki yıl bunlarla kaldım. Hasan Kaşarcı'nın yanında çalıştım. Efe Selahattin, Kaşarcı'nın bacanağı. Büyük talihsizlik ben bunlarla bir arada bulundum. Bunlar bütün gün Partiyi tenkit ederler, şunu yapmadı, kötü işler yaptı gibi konuşmalarıyla kafaları doldururlardı. "Bize Sovyetler Birliği'ne gitmek için bir tek sahte pasaport bile veremedi, bu nasıl Parti" deyip dururlardı. (Son yıllarda öğrenmiş olduğum bilgilere dayanarak söylüyorum, burada söz edilen pasaport sorunun gerçek yüzü şuymuş: Hasan Basri, Sovyet Konsolosluğu'nda saklandığı sırada, Partiden onun için sahte pasaport istenmiş. Parti ise böyle bir pasaport vermemiş. Günahı rahmetli Hasan Kaşarcı'nın olsun, o sırada bana söylediği sözler de aynen şöyle: "Ben Hasan Basri'yi alırken bana isterseniz siz bir kurşun sıkabilirsiniz." Ben bu grubun Partiye yönelik eleştirilerini hiçbir zaman doğru bulmadım. Şimdiki bilgilerime göre, bu eleştirilerin kaynağı Komintern'in haber alma örgütü imiş.) Hepsisi o olayda polise düşmüşlerdi, ifade vermişlerdi ama Emniyet sesiz sedasız bu olayı

10 24 Şubat 1942'de Ankara'da Almanya Büyükelçisi von Papen'e suikast olayına karıştıkları ileri sürülen iki Sovyet konsolosluk görevlisi.

örtbas etmişti. Polis bu grubun yaptığı işleri bilmesine rağmen üstlerine gitmemişti. Çünkü o günlerde Sovyetler Birliği Hitler Almanya'sını bozguna uğrattığı için Türk devleti de kendi ulusal çıkarları açısından bu konunun ayyuka çıkmasını istememişti. Bu işi sesiz sedasız geçiştirmişti. Ama bu işin kapatılmasını Reşat Fuat kadar Zeki Baştımar'ın da bilmemesi imkânsız. Buna rağmen o grup içinde adı geçen Tevfik Dilmen'i tüm bunlara rağmen İstanbul İl Komitesi Sekreterliği görevine getirmişti Zeki Baştımar. Tevfik bir bakıma Zeki'nin işlerini yapıyordu. Sadece İstanbul'da değil tüm Türkiye çapında Parti işlerini yürütüyordu. Tabii bu görüşmeleri polisin takibine takılmış. Birkaç görüşmesini polis fotoğrafla tespit etmiş. Daha sonraki 1951 tutuklamasında bunları Tevfik'e gösteriyor polis.

Benim burada üstünde durmak istediğim konu, Tevfik'in bu geçmişini bilmesine rağmen Zeki'nin bütün işleri Tevfik'in üstüne, büyük bir aymazlık ile yıkması. Sadece Türkiye'yle değil, hatta uluslararası ilişkilerle de uğraşıyordu Tevfik. Paris'teki Jön Türklerle de ilişkiyi sürdürüyordu. Ve tüm bunlar bir biçimde polisin gözleri önünde oluyordu. Zaten 1951 tevkifatında da bunlar ortaya çıktı. Yukarıda da değindim. Şehnaz vasıtasıyla kız kardeşini Tevfik ile görüşmek üzere Emniyete yolladığımızda tüm bunları bilen polis kız kardeşine "Tevfik bir hafta içinde ya sizin olacak ya da bizim" demişti. Yani poliste Tevfik karşısına neredeyse o dönemdeki bütün Parti işleri çıktı. O psikoloji içinde de Tevfik çareyi 7. fıkracı olmakta buldu.

Yıllar sonra Moskova'da bu olayı bana Boz Mehmet anlattı. Boz Mehmet, Sovyet Elçiliği'nden bir elemanın Ankara'dan İstanbul'a geldiğini, kendisini bulduğunu, Boz Mehmet'ten eleman istediğini, Boz Mehmet'in de Hasan Basri'yi görevlendirdiğini anlattı bana.¹¹ Daha sonra Boz Mehmet Moskova'ya gittiğinde Mustafayef vasıtasıyla bu Sovyet Elçiliği'nde o yıllarda çalışmış ve bu işte görev almış insanları bulmak için yardım istemiş. Mustafayef de iki adamın adresini vermiş. Boz Mehmet onları bulmak için adreslerine gitmiş ama bu adamlar Boz Mehmet ile konuşmaya yanaşmamışlar. Tüm bunları bana Boz Mehmet Moskova'da yıllar sonra ballandıra ballandıra anlatmıştı. Boz Mehmet bu

11 Vedat Türkali'nin *Komünist* (Gendaş, İstanbul 2001) adıyla kaleme aldığı anılarında Hasan Basri Alp ile kendisinin TKP'yle ilişkileri konusundaki tanıklıkları Mehmet Bozışık'ın anlatımını doğrulamaktadır.

olayda aradığı adamın geçmişte ona yardım ettiği halde bu gün onunla görüşmemiş olmasına hayıflanıyordu. 1950’li yıllarda Parti içinde bu tür insanları, onların bu yanlarını görmek, Parti kadrolarının niteliksizliği beni çok düşündürmüş ve çok şaşırtmıştı.

Bilal Şen ile Boz Mehmet Moskova’da

Hasan Kaşarcı da bana bu tür olayları sürekli anlatırdı. Nasıl Hasan Basrı’lerle ailece günlerce verici dinledikleri, Halil Yalçinkaya’nın aldığı paraları nasıl yorganının içinde saklayıp Partiye vermediği türünden gevezelikler yapardı. Ben eğer Hasan Kaşarcı’nın anlattığı bu olayları dinlemeseydim eminim ki tevkifatta daha güçlü olurdu. Ben Halil Yalçinkaya’yı Emniyette bodrum katında da görmüştüm. Binlerce olay kafamda beni uğraştırıyordu.

Ama tüm bunlar 1950’li yıllarda Parti kadroları, onların nitelikleri, yapılan çocukça işler beni çok düşündürmüş ve şaşırtmıştı. Bütün gücüm-

le 1940'lı yıllar ve bu tevkifattan sağ salim çıkmayı düşündüm. Savaşın ilk başladığı yıllarda Sovyetler Birliği'nin bizim Partiden bu tür şeyler istemesi belki anlayışla karşılanabilirdi. Ama savaş galibiyetle sonuçlanırken Sovyetlerin böyle istekte bulunması, bunun yol ve yönteminin böyle olması gerçekten de anlaşılır gibi değil. Gerçi bütün yaşamım boyunca Parti ile istihbarat ilişkilerinin iç içe geçmesi beni hep rahatsız etmiştir. Böyle şeylerin Komünist Partisi çalışmalarıyla hiç ilişkisinin olmaması lâzımdır. Tüm bunları Tevfik'in durumunu daha iyi anlatabilmek için değiniyorum. Tevfik bu tür işlere hiç kalkışmasaydı, sadece Parti çalışması ile ilgili olarak yargılansaydı, hem moral açıdan çökmeyecek, hem de Zeki'nin aldığı kadar bir ceza alacaktı. Benim kanaatime göre 1951 tevkifatının bütün yükünü Tevfik'e yüklemek büyük bir haksızlık olur.

Tevkifattan önce, 1950'nin başından sonuna kadar. Hatta bu dönemde Tevfik Dilmen Berlin Gençlik Festivali'ne gönderilecek gençler için parayı Hasan Kaşarcı'dan alıyor ama Hasan Kaşarcı'yı Partiye almıyor. Hasan bunu sürekli anlatırdı. Reşat Fuat, bu grup Partiye zararlıdır, görüşünde imiş. Zeki ise tam tersine işe bu adamlarla başlıyor. Bunlar hep Reşat'ı tenkit ederlerdi, çünkü onun zamanında İkinci Dünya Savaşı yıllarında Partiye alınmamışlar. Zeki ise, bunları kendisine en güvenilir adamlar olarak almış. Biz bu işin aslını bilmiyoruz. Tevfik'in üzerinde Ankara'da hapisanede, 1945'te askeri disiplin talimatları diye bir belge bulunuyor. Herkesin gözü önünde Tevfik'e çok fazla dayak atıyorlar ama o bir şey söylemiyor. Bu olayı bana Emekçi Partisi'nin Ayvansaray Şube Başkanı Hasan Çapak söylemişti. O da, 1944 Davası'nda tutuklanmış. Bu nedenle Reşat Fuat, Tevfik Dilmen'e çok güvenirmiş. Şimdi de başka bir konuya geçmek istiyorum.

Tutuklamalar

Ben 9 Aralık 1951'de tevkif edildim. O zamana kadar birçok kişi yakalanmıştı. Ben yakalanmadan birkaç gün önce son randevum Kemal Dayan ile olmuştu. Kemal Dayan Yüksek Tahsil Gençlik Derneği üyesi, Hukuk Fakültesi öğrencisi, İzmirli bir arkadaştı. Ben Parti ilişkisi olarak ona bağlıydım. Ben Fatih-Aksaray Bölge Komitesi Sekreteri, Kemal

ise Beyoğlu Mıntıkası Sekreteri idi. Tevkifattan iki gün önce Edirnekapi civarında buluştuk. Görüşmede ben büyük bir heyecanla “ne oluyor” diye sorduğumda, Kemal bizden biraz aşağıda eliyle bizi gözetleyen bir adamı gösterdi. Ben o adamı görmemiştim. Ben o zaman “peki sen gözetleme altında iken niçin randevuya geldin?” diye sordum. Kemal “Ben çok fena bir durumdayım, eğer tevkif edilirse polise bu sefer her şeyi söyleyebilirim. İstanbul Yüksek Tahsil Derneği davasında da tutuklanmıştım. Orada polisin bize nasıl dayak attığını hiç unutmadım. Bu sefer tutuklanırsam dayanamayacağımı biliyorum. Beni Parti kaçırmadı. Her şeyi göze alarak bu randevuya geldim. Senden dileğim benim kaçırılmama yardımcı olman” dedi. Bunun üzerine ben de “Senin kaçman için olanakların benden fazla, ben seni nasıl kaçırayım Kemal” dedim. O da “Benim derdim sadece kaçmak değil, benim yurt dışına çıktığımda benim için yukarıya referans verilsin” dedi. O güne kadar Merkez Komitesi üyelerinin çoğu tutuklanmıştı. Tevfik Dilmen de bizim buluşmamızdan kısa bir süre önce polise düşmüştü. Boz Mehmet henüz yakalanmamıştı. Kemal bana “Sen Boz Mehmet’ten benim için bir referans mektubu ve parolası alabilirsin” dedi. Oysa benim Boz Mehmet’le hiçbir ilişkim yoktu. Ve çok uzun bir süredir de görmemiştim. Ben de “ben Boz Mehmet’i 1948’de hapiste iken gördüm, ondan sonra hiç görmedim” dedim. Kemal Dayan, içeri düşerse ben de dâhil hiçbir arkadaşın ismini vermeyeceğini garanti edemediğini söyledi. Zaten o günlerde Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’nden de birçok arkadaş tutuklanmıştı. Ben de vicdanımın sesini dinleyerek Kemal’in o halini görünce “sen kimseden hiçbir güvence bekleme, yetki de isteme, kendi olanaklarınla yurt dışına kaçma çarelerini ara, fırsatını bulduğunda da kaç, başka çaren yok. Sana tek yardımım şu olabilir. Gerçi benim bildiğimi sen de biliyorsun, üniversitede Irak Komünist Partisi’nden arkadaşlar var. Sen onları benden daha kolay bulursun. Erem Esen’in [Melike] kaçırılmasında bu grubun büyük yardımı oldu. Onlar sana yardımcı olabilir. Oraya vaktiyle Aram Pehlivan da gitmişti. Onu orada bulabilirsin. Veya Melike’yi arayabilirsin. Melike’ye yardımcı olanlar seni de karşılayabilirler, sana yardım ederler. Benim sana söyleyeceğim ancak bunlar. Başka da yardım edebilecek hiçbir olanağım yok. Gidebilirsen yolun açık olsun” dedim.

Yeri gelmişken Kemal Dayan’la ilgili bir iki şeye daha değinmek istiyorum.

İzmirli arkadaşlar “Biz Kemal Dayan, gericilerle, sağcılarla arkadaşlık yaptığı için yanımıza almadık” demişlerdi. Ben de “o sizin sorunuz, ama İstanbul’da arkadaşlar Partiye almışlar ve üstelik Beyoğlu Mıntika Sorumlusu yapmışlar” demiştim. Daha sonra Kemal ne yaptı ne etti hiç haber alamamıştım. Hapiste de arkadaşlarla konuştuk. Ne yaptı, kaçabildi mi kimse bir şey bilmiyordu. Hatta İzmirli arkadaşların bilgisi vardır diye onlarla da konuştum ama kimse Kemal’in akıbeti ne oldu hiçbir bilgiye sahip değildi. Kemal Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’nde de en aktif üyelereydi. Kafası iyi çalışıyordu ve Şevki Akşit’in yakın arkadaşıydı.

Bu konuya bir daha dönmek için biraz ileriye gideceğim. Ben Bulgaristan’a sınır dışı edildikten bir müddet sonra Romanya’ya gittim. Melike [Erem Esen] orada idi onu ziyaret ettim. Zaten ben tevkif edildiğimde de polisin bana ilk sorusu Melike’nin kaçırılması olayı olmuştu. Bükreş’te Melike’yle sohbet ederken bu konuya girdik. Kemal’i görüp görmediğini Melike’ye sorduğumda “O burada, yani Romanya’da” dedi. Ben de “hemen gidip görelim” dedim. Meğerse Kemal Dayan, Romanya’da akıl hastanesinde imiş. Ve durumu geri dönülemez bir aşamadaymış. Bu yüzden Melike “aman ağabey hiç gitmeyelim, bizi görünce sağlık durumu daha da bozulur, çünkü ben daha önce ziyaretine gittiğimde çok agresifleşiyor, kendini kaybediyor” dedi. Maalesef ben kendisini göremedim. Daha sonra da Kemal Dayan Romanya’da akıl hastanesinde hayata gözlerini yumdu.

Türkiye’ye ziyarete geldiğimde bana hâlâ İzmir’den arkadaşım Doğan Çetiner “yahu Dış Büro’da ajan var, Parti neden önlem almıyor” dediğinde, “kim o” diye sorduğumda, Doğan “Kemal Dayan” demişti.

Ne denir, nur içinde yatsın diyorum...

Ben de bu hava içinde tevkif edildim. Önce Halil Yalçinkaya tevkif edildi, sonra İbrahim Atılal. Ben bu arada sözde tevkifattan kaçayım diye ev değiştirdim. Tevfik de aranıyor. Hasan Kaşarcı Tevfik’e haber vermiş, polis gelmiş Tevfik’in evini aramış. Hemen beni buldular. Tevfik iki gün benimle kaldı. Mahmutpaşa’da Hasan Kaşarcı’nın bir trikotaj atölyesi vardı, Tevfik ile orada buluşacaktık. Ben oraya giderken baktım Kara Kemal ve öğrenciler arasında bilinen, legal polis İstanbul Emniyeti’nden 1. Şube’de çalışan gözlüklü Tevfik, kapıda bekliyor. Polis

bunlar. Girdim içeri, Tevfik orada. Ona “iki polis aşağıda bekliyor,” dedim. Tevfik, Hasan Kaşarcı’nın karısının elbiselerini giydi. Feracesi falan, biz çıktık oradan, geçip gittik o iki polisin önünden. Onlar hiçbir şey söylemediler bize. Biz Tevfik’le dolaşıyoruz. Daha Halil Yalçinkaya yakalanmamıştı. Tevfik “bana gelen haberlerde hiçbir paniğe gerek yok deniyor, ben şimdi her şeyi yüz üstü bırakıp kaçarsam, sonra bana ne derler, ben kendimi nasıl savunurum. Benim kaçmam için her hangi bir yöneticiden senin aracılığın ile icazet almalıyım, sen Halil’le görüş, benim yurtdışına çıkmam için onay versin,” dedi. Tevfik’le ayrıldık. Çok riskliydi ama yine de ben Halil Yalçinkaya’nın evine gittim. Halil “Hiçbir şey yapamayız, kimse için böyle bir olanak yok,” dedi. Kemal Dayan, Mehmet Boz’dan istemişti böyle bir mektubu. Tevfik Dilmen de Halil Yalçinkaya’dan istedi.

Tevfik’le birlikteyken ona, “Hiç olmazsa Anadolu’ya git, orada saklanma şansı daha çok,” dedim. Benden ayrıldıktan sonra Mehmet Seyda’nın evine gidiyor. Bu konuda da bir şeyler söylemek istiyorum, iyi oldu konu buraya geldi. Tevfik Dilmen; Hasan Kaşarcı, Bastoncu Fevzi ve Efe Selahattin’i Ortaköy’deki evine çağırıyor, onlara bir de içki hazırlıyor. Aynı evde Mehmet Seyda da kalıyor. Ben de bu kişilerle birlikte 1950 yılı başlarında gittim misafirlige. Mehmet Seyda’nın odası ayrıydı. O akşam Mehmet Seyda’nın evine benim Milli Türk Talebe Birliği’nden tanıdığım 2-3 kişi geldi. Biz de taraçadayız; kapı açık, görüyoruz onları. Neyse biz gece dağıldık. Ertesi sabah Tevfik Dilmen evinde çöp kutusunun içinde karbon kâğıtları görüyor. Bunları alıyor, Hasan Kaşarcı’yla çözüyorlar. Bakıyorlar o akşam orada olan bizlerin adları yazıyor ve bu kişiler, şu gün şu saatte Tevfik Dilmen’in evinde toplandılar, gibi not yazılmış. O güne kadar Mehmet Seyda iyi bir insan olarak biliniyordu. Ama anlaşılıyor ki polise çalışıyormuş. Ben bunun üzerine Tevfik’e, “Bu adamı nereden buldun da evine aldın?” diye sordum. O da, “Ne yapayım, Mehmet Seyda Ankara davasında yakalandı, 4 yıl ceza aldı. Ben nereden bileyim polise çalıştığını,” dedi. Neyse biz Ortaköy’den ayrılırken Tevfik bana, “Postacı Burhan’a gideceğim,” demişti ama oraya gitmemiş; gitmiş Seyda’ya “Ben teslim olacağım, polise, Emniyete telefon et,” diyor. O da Emniyete telefon ediyor ve polisler gelip alıyor. İşte Tevfik’in macerası bu. Tevfik mahkemede söylemesi gereken her şeyi söyledi ve bizim defterimizi dürdü.

Tevfik, tutuklamadan önce de nasıl olsa yakalanacağım havasına iyice girmişti. İşleri bana devretmeye çalışıyordu. İşte Ankara’dan, İzmir’den, Bursa’dan, Samsun’dan dış irtibatlar gelecek, onlara şöyle şöyle şeyler söylersin diye talimatlar veriyordu. Tevfik tutuklanmasından kısa süre sonra Emniyetten Sultanahmet Hapishanesi’ne nakledildi. O dönem özellikle Zeki Baştımar kaynaklı şöyle bir hava yayılmaya çalışılıyordu. “Polis bizim hakkımızda çok şey bilmiyor, bu nedenle dışarıda çalışmalar durmasın, devam etsin.” Böyle akıl almaz, akla mantığa uymayan bir görüş...

Ben hemen üniversite çevresinden tam hatırlayamıyorum ama galiba Kemal Dayan daha ayrılmamıştı onun vasıtası ile şimdi soyadını hatırlamadığım Şehnaz’ı buldurdum. Onu Tevfik Dilmen’in Bursa’da bulunan kız kardeşine gönderdim. Kız kardeşi Bursa’dan geldi. Onu hemen Sultanahmet Cezaevi’ne gönderdik. Ama Tevfik’i cezaevinden yine Emniyete almışlar. Kız kardeşi Emniyete gitti. Orada kız kardeşine verilen cevap “şimdi Tevfik ile görüşemezsiniz, bir hafta sonra o, ya sizin ya da bizim olacak. O zaman gelip görüşebilirsiniz”; o da bu cevabı gelip bize anlattı.

Bu cevabı aldıktan sonra artık bizim içinde tevkifatın kaçınılmaz olduğunu anlamış olduk. Artık herkes sıranın ne zaman kendisine geleceğini düşünmeye başlamıştı. Ben yine de Tevfik beni ele vermez diye düşünüyordum. Aynı dönemde aralarında Parti üyelerinin de olduğu üniversiteli gençler yakalanmıştı. Ama benim onlarla direkt temasım yoktu. Dolaylı ilişkilerim vardı. Kendi kendime buradan da bir şey gelmez diyordum. Kısa bir süre sonra Halil Yalçınkaya, Arif Damar, Tüteng Esen ve bir dizi arkadaş daha tevkif edildi. Tüteng Esen’in kız kardeşi Erem Esen’i Gençlik Festivali için Paris’e kaçırmıştık. Gerçi bu işte benim direkt rolüm yoktu. Olaydan haberim vardı, sanıyorum Kemal Dayan’ın organize ettiği bir işti. Bana da Erem Esen’in annesine gidip durumu anlatmak görevi düşmüştü. Emniyette sorguda Tüteng Esen’e özellikle kız kardeşinin nasıl kaçırıldığı ile ilgili baskı yapıyorlar. O da her nedense “Bu işi Bilal Şen” bilir diyor polise. Böylece polisi bana yöneltiyor.

Ben de o sıralarda kendimi güvence altına almak için evimi değiştirmiştim. Yeni evimi henüz kimse bilmiyordu. Bu açıdan da kendimi biraz rahat hissediyordum. Ama hiç yapılmayacak bir falso yaptım.

Bulgaristan'da bizim köylü Mehmet Songül diye bir arkadaşım vardı. Onunla buluştuk. Öğle yemeği yemek için Fatih Medresesi'ndeki aş ocağına gidelim dedik. Oysa o günlerde benim üç beş kuruş paramda vardı. Nedense bir lokantada yemek yerine eski alışkanlığımla parasız olan Fatih Medresesi'ne gitmek aklıma geldi. Mehmet Songül ile birlikte daha Süleymaniye geldik, iki kişi üstüme doğru koşmaya başladı. Polis nasıl olsa Bilal Şen bedava yemek için Kızılay aş ocağına gelir diye önlem almış. Böylece yakalandım.

Ben yakalandığım ilk günlerde çok fazla soru sormadılar. Zaten Tevfik bana yakalanmadan önce "benim Ankara ve İzmir'den gelenlerle randevularım, polisin gözleri önünde fotoğraflarla tespit edildi, onların denetiminde bu insanlarla görüştüm" demişti. Yani hepimiz Emniyete giderken büyük bir moral bozukluğu ile gitmiştik. Benim kanıma göre 1951 tevkifatının en bahtsız yanı, en azından benim tespitime göre budur. Beni falakaya da yatırmadılar. Sadece bana "TKP'nin dış ilişkileri nelerdir, anlatacaksın" dediler. Beni alt katta bodruma götürdüler. Orada Halil Yalçinkaya da vardı, başka kimler vardı hatırlamıyorum. Bu depoda kışlık odunlar bulunuyordu, sabahtan akşama gürültü eksik olmuyordu. Dördüncü şube, beşinci şube sorguları da orada yapılıyordu, seslerini duyuyorduk. İlk günlerde polis bana "ne yemek istersin" diye sordu. Ben de bana köfte aldırın dedim. Üç beş kuruş param vardı verdim, bana bol miktarda köfte getirdiler. O köfteleri yedikten sonra bana olanlar oldu. Belki yirmi, belki otuz gün kendime geledim. Geceyi gündüzü karıştırıyorum, sürekli bir uyku hali, halüsinasyonlar görüyorum. Yarı uyku sersemlemiş halde gecem gündüze karışmış. Hücrede Karen isimli bir Ermeni vardı. Ne yapmışlarsa o da yarı delirmiş haldeydi. Ben diyorum ki işte bu Karen noterde çalışıyordu onunla hücre kurduk vb. Her gün başka bir insanın sesini duyuyorum. "Ben Bilal'le aynı hücrede çalıştım" sürekli böyle şeyler, tekrarlanıp duruyor. Ben o güne kadar polisin böyle bir teknik kullandığını ne yaşamıştım, ne de duymuştum. İlk defa tevkif edildiğimimde benim iradem dayak ile kırılmamıştı. Benim irademin kırılması için dayaktan başka yöntemler uygulanması gerekiyordu. Gerçekten de öyle yaptılar. Bana ekmek getiriyorlar. Ben sadece kabuğunu yiyorum. Verdikleri her şey ilaçlı diye düşünüyorum. Tam bir psikolojik yıkım içindeyim. Neyse beni sorguya götürdüler, ben merdivenlerden çıkarken baktım Dede Ahmet de mer-

divenlerden iniyor benim kaldığım bodruma gidiyor. O da, ben de birbirimizi tanımamazlıktan geldik. Sorguda bana sadece “dış ilişkileri nasıl yürütüyordun, sen Bulgar casusu musun” diye sorular soruyorlar. Ben de bağıriyorum “ben casus filan değilim komünistim” diyorum. Böylece sorgu devam etti. Ben, herkesin bir şeyleri anlattığını düşünerek, fazla ayrıntıya girmeden çalışmalarımı polise anlattım. Bu dönem benim hayatımın en acı günleridir. Hâlâ polisin bana dayak yöntemi ile değil de ilaçla bu türlü psikolojik yöntemi nasıl uyguladığını bugüne kadar çözemedim. Ben içerdeyken mahsustan bütün tutukluları görmem için beni bir iki defa üst tarafa tuvalete götürdüler. Koridorlarda oturanları göstererek “senin bütün arkadaşların burada, sakın sen hiç konuşmamış havasına girme” gösterisi yapmışlardı. Ama benim için acı olan bu arkadaşlar benden önce burada olmalarına rağmen, bazıları “Bunlar Bilal’in ifadesi ile buraya geldiler” diyebildiler. Demek ki bizim ahlakımız, gerçekten güvenilebilecek sağlam bir ahlak değilmiş. Bizim realitemizdeki ahlak buraya kadarmış, ne yazık ki bizim gerçeğimiz böyle... Kısacası hapis yaşantımın, pek öğretici ve yararlı olduğunu söylemek mümkün değil. Ben hapiste Parti içi, komünistler arası öyle bir çekişme, ayrışma gördüm ve yaşadım ki... Elimden geldiği kadar bu çekişmenin dışındayla kalmaya çalıştım. Ne yazık ki hapishane yaşantısı bizim için “okul” olmadı. Bu güne kadar da hayatımın bu en kötü günlerini kimseye anlatmadım. Zaten o günlerde bu gibi şeyler ne yazık ki bizim arkadaşlar arasında malzeme oluyor ve kullanılıyordu. Tek çarem susmaktı ben de öyle yaptım. Mahkeme aşamasında da “bunlar benim sayıklamalarımı” demekten başka çarem yoktu.

– 1951 öncesi okul ne oldu, biraz da ondan söz edelim...

– Buna okul değil de, parti çalışması diyorum ben. Bu dönem parti çalışması o kadar ilkel ve anlamsız ki biz bu dönemde *Barış* ve *Nuh’un Gemisi* dergilerini çıkarıp dağıtıyoruz, *Barış* dergisinde bir gün şöyle bir yazı çıktı “Bundan böyle bülten çıkmayacak *Barış* dergisini okuyun”. Partililere böyle bir talimat verildi. *Barış* dergisi bir nevi parti organı haline geldi, biz satışını organize ediyoruz. Hiçbir zaman parti üyelerine “şunları okuyarak kendinizi geliştirin” gibi bir şey söyleyen olmadı. 1-1,5 yıllık süre içinde ben hiç parti eğitimi gibi bir şey görmedim. Hiç olmazsa bize hukuki bilgiler verilse, poliste yakalandığınızda şunları ya-

pın veya mahkemede şöyle söylerseniz daha az ceza alırsınız, bunlar bile öğretilmedi. Eski kanuna göre, biz tevkif edildikten sonra Ankara'dan, İzmir'den tevkifatlar geldi. Bize eski kanun uygulanıyordu. Ama bu ara 141. ve 142. maddelerde değişiklik yapıldı, Ankara ve İzmir'den gelenlere, yeni artırılmış kanun uygulandı. Zaten Ankara ve İzmir'den gelenler sapır sapır döküldü. Bir fiske bile yemediler, her şeyi söylediler. Sizi idam edeceğiz gibi laflar bunlara yetti. Zaten biz tutuklandıktan sonra bunları izlemişler, içlerinde yeteri kadar da ajan var. Ajanlar da provokatif eylemlerde bulunmuşlar. Örneğin biz İstanbul'da yakalandıktan sonra Ankara İl Komitesi'nden Ömer [Lütfü Tunçay], parti üyelerini Ankara'da talimlere, poligona yolluyor. Silah atış talimi yapsınlar, elleri silah tutmayı öğrensın diye. Yani en yapılmaması gereken şey ne ise, onu yapıyorlar. İzmirliiler zaten ayrı bir âlemdi. Bunlar geldikleri zaman, bunlara işkenceye bile lüzum görmediler her şey ortadaydı. İstanbul için işkence kullanıldı, her şeye rağmen polisin bilmediği, izah edemediği şeyler vardı. Ankara'dan daha önce Zeki'nin getirdiği elemanlar, "*terziler tevkifatı*"nda partinin bir kısmını söylemişler zaten. Ama polis bu konunun bilinçli olarak üstüne gitmiyor ve bunları serbest bırakarak dava açmıyor. Nasıl Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nde yaptıysa, burada da tutuklama yapmıyor ve bunları takibe alıyor, tüm örgütü çökertmek için. İzmir'de de buna benzer yöntemler uyguluyor. Boz Mehmet örgütü kurduğunda, İzmir'de Yusuf Etik, Behçet diye birisi, soyadını bilmiyorum, bunlar sırayla orada 3-4 tane ajan. 1948'den 1951'e kadar 4-5 ajan var İzmir'de. Bunlardan biri çıkıyor, diğeri geliyor, yani sürekli bir kontrol var.

Boz Mehmet İzmir'den 1948'de Macit Bilge'yi gönderiyor Zeki'ye. "Dışarıda bir sen kaldın, bu işi senin ayağa kaldırman lâzım," diyorlar Zeki'ye. Bunun üzerine Zeki; Melahat, Şevki, Enver ve Kemal'i yanına alarak İstanbul'a geliyor, Halil Yalçınkaya'yı buluyor. Bir araya geliyorlar "ne yapalım" diye. Daha sonra da af çıkıyor. 1950 Temmuz ayından sonra çıkıyor diğerleri. Tabii içeriden çıkar çıkmaz değil, 1950'nin son aylarında Cihangir'de bir toplantı yapıyorlar. Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ile birlikte Hikmet Kıvılcımlı'yı da çağırmışlar ama o gelmemiş. Zeki ve Halil de var toplantıda. Celal [Zühtü Binneci] ve Dede Ahmet gelmemiş. Yani Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Mihri Belli, Boz Mehmet, Halil Yalçınkaya [Zeki Baştımar] bu beşi toplanıyorlar Tevfik'in evinde, ama Tevfik Merkez Komite üyesi değil. Burada 1949'un ortalarından

sonra Zeki'nin partiyi toplama işini onaylıyorlar ve Zeki'nin faaliyetlere devam etmesine, Mihri'nin basın sorumluluğunu yürütmesine karar veriyorlar. Yardımcılığına da Muammer'i veriyorlar. Matbaa işini de Boz Mehmet'e veriyorlar. Mihri, Dr. Şefik Hüsnü hapisten çıktığında, Türkiye'ye yeni dönmüştü. Mihri diyor ki, "Zeki'yi biz seçtik." Oysa ki Zeki, Halil Yalçinkaya'yı yanına alarak 1949'larda başlıyor. Yani Zeki'nin yayınladığı bülten, *Görüşler* falan bu Merkez Komite toplantısından önce başlıyor, Halil Yalçinkaya'yla birlikte. Cihangir plenumundan sonra 5 kişilik kolektif oluyor, 1950'lerin sonunda. Ancak bu 5 kişilik MK de 5-6 aydan fazla çalışmıyor. Zaten yaptıkları en önemli iş de Zeki'nin hazırladığı *Teşkilat Prensipleri*'ni, parti belgelerini kabul etmek. *Pravda*'dan tercüme edilen belgeye; hiç düşünmeden, tartışmadan kolektif olarak evet diyorlar. Yani onların da bu işte payları var. Hâlbuki bize, teoride olduğu gibi Marksizm-Leninizm'in prensipleri değil, günlük yaşamda önümüzdeki görevlerin pratik çözümü için gerekli ilkelerin tespiti lâzımdı. Stalin'in dediklerine göre parti üyesi ve lideri nasıl olmalı araştırılıyor, SBKP için geçerli prensipleri, sanki donmuş kalıplarmış gibi bizim partiye uygulamaya çalışıyor bunlar.

1951 tevkifatına gelmeden önce bir anımı daha aktarmak istiyorum.

Tevfik Dilmen sorumluluğunda, sanıyorum 1950 yılının Mayıs ayından sonra olacak Nâzım Hikmet'i hapisten kurtarmak için *Nâzım Hikmet* gazetesinin hazırlıklarını yapıyorduk. Tevfik bir gün bana "Paris'te bir örgüt varmış. Nâzım için açılan kampanyayı onlar sahiplenmek istiyorlarmış. Oysa biz Parti olarak uzun süredir bu hazırlıkların içindeyiz ama onlar dışarıdan sanki bütün işleri onlar yürütüyormuş havasındalar" demişti. Gerçekten de bunlar Nâzım'ın şiirlerini Fransızcaya çeviriyorlar, gazete ve dergilerde yayınlıyorlar, Fransız basınında bu konuda haberler yayınlıyorlarmış. Bu işin başında da kendilerine Jön Türkler diyen Doğan Aksoy, Kemal Baştuji ve daha bir takım insanlar varmış. Bir de gençler içinde Mukavemet Örgütü diye bir şey kurmuşlar. Bu gençlik örgütü bizim Türkiye'deki Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ile de ilişki içindeymiş. Bu örgütün Türkiye'de taraftarları varmış. Özellikle Esat Adil'in kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi içinde yer alan insanlarla temas kuruyorlarmış. Kendilerini TKP muhalefeti olarak adlandırıyorlarmış.

Gerçekten de yukarıda da bahsetmiştim Esat Adil'in TSP ile bizim TSEKP arasında sorunlar yaşanmış bunlar belli ölçüde de Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ne yansımıştı. İşte bu grup özellikle gençlik içinde geçmişten gelen bu ayrılıkları kullanarak kendilerine bir çevre edinmişlerdi. Tevfik Dilmen bana da bunun arkasında Fransa'daki bu Jön Türklerin olduğunu söylemiş onlarla irtibatlı olanların isimlerini vermişti. Bu gençlerin içinde Nihat Tunalı'nın da adını zikretmişti. Nihat benim fakülteden arkadaşım, Yüksek Tahsil Gençlik Derneği veya Parti ile ilişkisi var mıydı yok muydu bilmiyordum. Biraz durumu araştırdım, Jön Türklerle ilişkisi vardı, onlarla birlikte davranıyordu. Nihat'ı buldum “Neden bunlarla birlikte çalışıyorsun?” diye sorunca Nihat bana “Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ndeki arkadaşlar bize yakın davranmıyorlar. Yukarıdan bakıyorlar. Bunlar Partili güvenilir, bunlar Parti üyesi değil güvenilmez şeklinde ayrıma gidiyorlar, bu durum gençler arasında büyük bir hoşnutsuzluk ve ayrım yaratıyor” diye anlattı. Nihat'tan bunları duyunca kendi başıma düşündüm. Kalpazankaya olayını hatırladım. Orada da buna benzer şeyler olmuştu. Benim bu gördüklerimi Partinin sorumluları görmüyor mu diye hayıflandım.

Mehmet Songül isminde bir arkadaşım vardı. O da bana gelip “beni neden Partiye üye yapmıyorsun. Ben de Partiye girip pekâlâ çalışabilirim” diye soruyordu. Ben de ona “Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nde neden çalışmıyorsun, orada daha yararlı olursun” dediğimde o da buna benzer şeyler anlatmış, Dernek'teki arkadaşların çok sekte davrandıklarını söylemişti. Bu durum artık herkesin görebileceği aleni bir hal almıştı. Nihat'ın söylediklerinde haklılık payı vardı. Yeniden Nihat'ı buldum, ona “Ben seni Partiye alacağım, bana bağlı olarak çalışacaksın, sana bülten vereceğim onu okuyacaksın, Parti aidatı ödeyeceksin. Senin görevin bu Jön Türkler içine girip kim onlarla birlikte hareket ediyor bunu öğreneceksin, onları tespit edip kendi tarafımıza kazanacağız” dedim. Gerçekten de Nihat'ın bize büyük faydası oldu. Nâzım kampanyasında Jön Türklerle karşı karşıya gelmedik. Faaliyetimizi sürdürdük.

Tam bu gelişmeler yaşanırken aniden ortaya Mustafa Oktay isminde birisi çıktı. Jön Türklerden değildi. Bu genç *Nâzım Hikmet* gazetesini çıkarmaya başladı. Bu olay bizde şok etkisi yarattı. Biz başladık araştırmaya bu adam nasıl ortaya çıktı? Parayı nereden buldu? Biz hemen Halil

Barutçu'yu bulduk, Halil Derneğin o zamanki Başkanı ve aynı zamanda avukattı. Halil Barutçu gitti Mustafa Oktay'ı buldu. Gazetenin çıkarılması işinde görev aldı, yazıları inceleyerek bir provokasyona meydan vermemeye çalıştı. Hakikaten de bu plânımız tuttu. Ve gazete başarılı bir şekilde çıkmaya başladı. Böylece bu olayı kontrol altına almayı becerdik. Bu konuyu kapatmadan birkaç cümle daha ilave edeyim.

Nâzım Hikmet gazetesi kapatılınca, Mustafa Oktay ismindeki bu genç tutuklanmadan kurtulmak için önce Suriye'ye gitti. Hangi yoldan nasıl gitti bilmiyorum. Suriye'de Aram Pehlivanyan'ı, Dr. Hayk Açıkgoz'ü bulmuş. Oradaki yazarlar vasıtası ile o günlerde Moskova'ya gitmiş olan Nâzım Hikmet ile temasa geçmiş, onun yardımıyla Polonya'ya gitmiş. Polonya Radyosu Türkçe seksiyonunda çalışmaya başlamış. 1958 yılının güz aylarında Bulgaristan'a geldi. Parti Yüksek Okulu'nda okumaya başladı. Ama hemen her gün bir sorun yaratıyordu. İnatla "Ben Nâzım'a Moskova'da okumak istediğimi söyledim. Bulgarca okumak istemiyorum, Marat beni alıp buralara yolladı" diyordu. Marat Sofya'ya geldiğinde ben durumu ona anlattım. Marat'a "Bu çocuk bir yıl burada okuyup okula gidecek bunu istemiyor, zorla bu işler olmaz, ayrıca Bulgar Partisinin Okul sorumluları bu çocuğu istemiyor, her gün yeni bir problem yaratıyor. TKP'nin de durumunu zora sokuyor, itibarını zedeliyor, ne yapıp edin bu çocuğu buradan alın" dedim. Ben bunları söylediğimde gerçek ortaya çıktı. Meğerse Mustafa Oktay Polonya'da radyoda Türkçe servisi kapanınca Macaristan'a gitmiş. Orada 1956 olaylarını görünce çok olumsuz etkilenmiş. Bulgaristan'a geldiğinde Mustafa sürekli Sovyetler Birliği'ni eleştiriyormuş. Bana bu olup bitenleri Dokuzof¹² anlattı. Mustafa Oktay Macaristan'dan Sofya'ya geldiğinde Dokuzof onu havaalanında karşılamak üzere Şumnu'lu bir müfettiş vardı, onun da adı Bilal, onu yolluyor. Bu Bilal, Mustafa'yı alıp Parti Oteline getiriyor. Ona "Macar olayları hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorunca, Mustafa Oktay da başlıyor Sovyetler Birliği'ni eleştirmeye. Bulgarların da böylece haberi oluyor. Neyse Marat Bulgarlara "bu çocuğu yollayacağımız bir yer bulduğumuzda size haber vereceğiz" dedi. Marat yeniden Macarlara başvurdu onlar istemedi, Polonyalıları başvurdu onlar "biz kabul ederiz" deyince, Mustafa Oktay Veli Gündüz adıyla Polonya Yüksek Parti

12 Dokuzof, Bulgaristan Komünist Partisi Uluslararası İlişkiler Şubesi Türkiye görevlisi.

Okulu'na gitti. Okul bitince de Polonya Partisi “bunun burada işi bitti alın buradan” deyince, gidecek başka da bir yer yoktu Veli Gündüz'ü Leipzig Radyo Grubu'na aldılar. Orada bir müddet bizimle birlikte çalıştı. Önce beni Partiden attılar, daha sonra Veli Gündüz de Partiden atıldı. Veli Gündüz'ü Batı Almanya'ya sürdüler, Oradan da Türkiye'ye gittiğini duydum ama nerededir, ne yapar hiç haberim olmadı.¹³

Soldan sağa: Zeki Baştımar, Sabiha Sertel, Münevver Andaç, (ayakta) Hayk Açıkgöz, Anjel Açıkgöz, Kristina Pehlivanyan, Aram Pehlivanyan (Ahmet Saydan), Mustafa Fahri Oktay (Veli Gündüz), Svetlana Nuri-Şen, Bilal Şen

Bu yaşanan olaylar benim belleğimde çok olumsuz yer etti. Veli Gündüz'ün Partiye alınmasında Nâzım aracılık etti. Marat ondan kurtulmak için çok çareler aradı. Bizim Radyo grubuna onu Zeki Baştımar getirdi. Veli ısrarla Zeki'den Parti görevlisi olarak Türkiye'ye gitmek istediğini söylüyordu. Zeki'ye “Aram bu görevi kabul etmedi, beni yolla-yın” diye ısrar ediyordu. Zeki bu isteği şiddetle ret ediyordu.

– *Buradan mahkemeye geçelim mi?*

– Burada kısaca tutuklanmanın seyrine de değinelim. Nâzım Hikmet Berlin'de Gençlik Festivali'nde Türkiye'den giden Sevim Tarı'yı¹⁴ görü-

¹³ Bu konuyla ilgili gelişmeler hakkında bkz. *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004; *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları*, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2011.

¹⁴ Sevim Tarı daha sonra Mihri Belli ile evlenerek Sevim Belli olacak.

yor. Ona “Biz burada *Barış Yolu* gazetesi çıkaracağız, bize kitap, daktilo falan lâzım,” diyor. Gazeteyi de Zekeriya Sertellerle çıkaracaklar, Viyana’da bastıracaklar. Sevim Türkiye’ye dönüyor ve Nâzım şunu şunu istiyor diyor. Tevfik de bunların temin edilmesi işini örgütledi. İşe ben yardım ettim, Melahat yardım etti taşınmasına. Kitapları satın aldık, ne istediye Nâzım temin ettik, götürecekti Sevim. Nâzım belki bunları başkasından da istedi. Paris’te Fransız Komünist Partisi’yle biz ilişki kurmak istiyoruz. Fakat FKP Doğan Aksoyları yeğliyor. Yani İleri Jön Türkleri yeğliyor; bizi küçümsüyor ve bize çok fazla destek olmuyor. Nâzım diyor ki, “Bizimkiler FKP’ye bir mektup yazsın, Doğan Aksoylara değil de, bizimkilere destek olsunlar.” Bundan sonra uzun bir serüven. Sevim geliyor Abdülkadir’i buluyor, yani Vedat Türkali’yi. O da Zeki’yi buluyor. Bunlar dışarılarda birçok kez buluşuyorlar. Polis de takipte. Nihayet bu mektup yazılıyor, Sevim Marsilya vapuruna binerken polis bunu yakalıyor. Üzerinde mektuplar bulunuyor. 24 Ekim 1951’de tevkifat başlıyor. Sevim de artık bunları saklayamıyor ve anlatıyor, “buradan aldım, şuraya götüreceğim” diye. Ben hep söylüyorum eğer Marat temsilcilik görevini yapabilseydi, bu gençlik festivaline gelen gençlerle görüşseydi, Zeki’den mektup alma işine gerek kalmazdı. Veya Zeki’yle bu işler görüşülür, organize edilirdi. Zaten bu problem büyüyor, FKP Moskova’ya başvuruyor. Paris’te TKP’yi kim temsil ediyor diye. Yani Sabiha Sertel, Necil Togay, Gün Togaylar mı yoksa Doğan Aksoy, Kemal Baştuğiller mi diye. Bu İleri Jön Türkler diyor ki, “İşte Nâzım Hikmet’i dünyaya biz lanse ediyoruz, uluslararası toplantılara biz katılıyoruz, TKP’yi biz temsil ediyoruz.” Sabihalar “biz”; Nâzım da “ben temsil ediyorum” diyor, yani tam bir keşmekeş sürüyor. Bu dönemde Mihri Belli de dışarıda ama onun hiç kimseyle ilişkisi yok. Sadece Yunan partizanlarla var. Marat da dışarıda, yani bu kadar adam dışarıdayken böyle karışık durumlar oluyor. Biz neredeyse 51 tevkifatına zemin oluşturduk. Hızlandırdık.

1951 TKP Tutuklamaları ve Davası

– 1951 *tevkifatı böylece başlıyor...*

– 24 Ekim 1951’de tutuklamalar oldu. Sevim tutuklanır tutuklanmaz; hemen Zeki’yi, Mihri’yi, Halil Yalçinkaya’yı, Şefik Hüsnü biraz sonra galiba, yani Merkez Komiteyi, sonra Tevfik Dilmen, Dünder Baştımar, Şevkileri (*Akşit*), üst düzey kadroları hemen tutukladılar, birbirlerine haber verme olanağı olmadan. Aslına bakılırsa İstanbul-Ankara-İzmir irtibatını Zeki yapmıyor, Tevfik yapıyormuş. Tevfik Dilmen, bu irtibatları kiminle yapmışsa polis tarafından fotoğrafla tespit edilmiş. Polis bunları, tek tek gösteriyor. Ayrıca dışarıyla teması da Tevfik kuruyor. Sevim ile görüşüyor, geleni gideni o karşılıyor, o götürüyor. Aslında il komitesi sekreteri değil de, genel sekreter gibi çalışmış. Zeki’ye polis sorunca, “Ben bilmem o bilir” diyor. Çünkü bütün işi Tevfik’e yaptırmış.

Tevkifat büyük bir şok etkisi yaptı. 200-250 kişi kadar tevkif edildi. Bunlardan 180’e yakını mahkûm oldu. O tarihe kadar 1951 tutuklaması en büyük tevkifat oldu. Hareketimize çok zarar verdi. Bütün deliller polis kayıtlarına alınmış, çok sıkı hazırlanmış bir tevkifattı. Örgüt sanki kabak çiçeği gibi açılmıştı. Mehmet Seyda’ya kadar ne kadar polis kulanılmışsa hepsi geldi, ifade verdiler. O kadar çok polis kullanmıştı ki devlet, şaşılacak şey.

– *Tutuklamalar bitti, cezaevine geldimiz oradaki durum nasıldı? Mahkemeler nasıl gelişti, savunmalar nasıldı?*

– İlk tutuklamalar başladığında güya tutuklananları Emniyetten hapishaneye gönderilmişlerdi. Ancak hemen Bakanlar Kurulu kararı ile bu tutuklananlar yeniden Emniyet Müdürlüğü 1. Şube’ye yeniden alındılar. Emniyet Müdürlüğü 1. Şube neredeyse tutukevine dönuştü. Sözde Emniyette 2-3 gün tutuklu kalma kararı çığnenmişti.

İsmet Meriç, Arif Çalışkan ve Hüsnü Özdemir son tutuklamalarda gelmişti. Özellikle bu ikisinin benim için önemi şurada. Bunlar Bulgaristan’dan 1951 göçüyle gelmişler. 1950 yılı başlarında onların köyünden gelen Nasıf isminde biri, Bulgarlar tarafından Türkiye’ye gönderiliyor. Bunları arayıp buluyor bu kişi. Bunlara diyor ki, “Bulgar Konsolosluğu’ndan malzeme alacaksınız, bunları çoğaltıp köylerde dağıtıp çalışma yapacaksınız.” Nasıf bunlara daha sonra, “gidin Bilal’i bu-

lun, o sizi TKP'ye aldırır,” diyor. Yukarıda da bahsettiğim gibi bunlar bana geldi, ben bunlara “Benim bu işlerle ilgim yok,” dedim. Neyse ben tutuklandıktan sonra Nasıf bunlara “Gördünüz mü bakın Bilal komünistmiş sizi aldatmış,” diyor. Kısa bir süre sonra Nasıf Unkapanı'nda yakalanmış. Onu Bulgar casusu diye direkt Ankara'ya götürmüşler. Sonra bu üç çocuk da yakalanmış, bizim kaldığımız Harbiye Hapishanesi'ne getirdiler. Bu çocuklar kendi aralarında konuşup “Bizi bu işlere Bilal soktu” demeye karar vermişler. İyi ki böyle yapmışlar çünkü Nasıf'ı söyleseler, onların başları daha da büyük bir belaya girerdi. Gelin de şaşmayın. Bu Nasıf, Ankara Askeri Cezaevi'nden, İstanbul Askeri Cezaevi'nde bulunan bu çocuklara bir mektup yolluyor. Mektupta “Bilal'e de selam söyleyin,” diyor. Benim bu çocuklarla hiçbir ilişkim olmamasına rağmen Bulgar casuslarınca böyle bir komplonun içine düşürülmüş olmama şaşmayan insan bulunabilir mi acaba? Bu konuyu burada noktalıyorum. Şimdi de sorunun öteki kısmına geçelim.

Ben Emniyette üç ay tutuklu kaldıktan sonra beni Harbiye Askeri Cezaevi'ne gönderdiler, oraya gittiğimde aşağı yukarı 40-50 kişi vardı. Halil Yalçinkaya, Dünder Baştımar, Saim Altıneş vardı. Benden önce tutuklananlardan Abdülkadir (Pirhasan, yani Vedat Türkalı) vardı, tecritte. Şaban Ormanlar vardı, velhasıl bütün gençlik hareketi vardı. Galiba Şevki yoktu, o Bakırköy'e tedaviye gönderilmişti. Hareketin bütün gençlik kolu oradaydı, tütüncüler oradaydı. Yöneticiler de benden önce getirilmiş taş odalara konmuşlardı. Hapishanede ilk sorun olarak komuna oluşumu, geçim, yemek işini ele aldık. Herkes birlikti, ilk aşamada ayrılık filan yoktu. Emniyetin, polisin etkisiyle yavaş yavaş 7. fıkracılar ayrılmaya başladılar. Zamanla bunlar başka koğuşlara geçtiler. Yönetici kadrolar bunlara karşı sert tavır koydu. İdare de çok değişik bir taktik izledi. Dışarıdan yiyecek, para gelenler ile gelmeyenleri ayırmaya başladı. Özellikle tütüncüler, yani işçilerle aydınları, özellikle Ankara'dan gelen gençleri başka bir büyük koğuşa aldılar. Bu ayrımda proletarya ile aydınlara arasını açarak 7. fıkracıların onlar üzerinde etki yaratmasını istediler.

Yavaş yavaş ayrılıklar da baş göstermeye başladı. En civcivli dönem de, cezaevinden emniyete alınmaya başlandığında oldu. Melahat Türksal'ı Emniyete aldılar, kadınlar koğuşundan gelen haberle açıklık

grevi başlatma önerisi ortaya atıldı. Onun üzerine başladık biz tartışmaya. Bir grup, “hemen grev başlasın” diyor, bir grup “komün toplantısında bu kararı oyalayalım” diyor. Zeki, Tevfik daha uzun süre Emniyette tutulmuştu. Bu durumu protesto edelim diyenlerimiz vardı. Dünder, ben ve Vecdi’den oluşan bir komite kurduk. Bu komite Partinin hapishane komitesi. İçeri düşen arkadaşların ilişkilerini düzenlemek, karamsarlığın önüne geçmek, içerideki düzeni sağlamak görevi yapacaktı. Bu komitenin bir görevi de uzun süredir Emniyette tutulan arkadaşların bir an önce hapishaneye dönmeleri için ne yapılacağını düşünmekti. Biz kendi aramızda bunları tartışıyorduk. Saim Altıneş, Çalışma Bakanlığı’nda müfettişlik yaptığı için, sendikalarla hükümet arasındaki müzakerelere çokça katıldığı için, bu tür toplantıların nasıl yürütülmesi gerektiğini çok iyi biliyordu. Bu açıdan bize çok yararı oldu. Onunla hapishanede çok iyi arkadaş olduk. Biz taş odadakilerle temas edemiyorduk. Orada Mihri, Reşat Fuat, Şefik Hüsnü, bir de bu, casusluk suçundan 24 yıl mahkum bu Yüzbaşı Sabahattin Erdem vardı. O benim bu söylediklerimi duydu mu, duymadı mı bilmiyorum. Daha ona ne yapacaklarına karar vermemişlerdi. Bizimle 6 ay kaldıktan sonra Ankara Askeri Mahkemesi’ne yollandı. Bizim komitede Zekilerin emniyetten bir an önce çıkarılıp yanımıza getirilmesi için ne yapabiliriz konusunu tartışıyorduk. Bu arada Melahat’ın alındığı haberi gelince, bizim komite bir karar almadan dağıldı. Biz iki gruba ayrıldık. Hemen grev başlasın diyenler ile umumi toplantıda karar alınsın diyenler. Merkez Komitesi’ne sorulsun dedik. Taş odalardaki arkadaşlara sorduk. Mihri, “Böyle şeyler oya konmaz, devrimci grevi yapar,” dedi. Reşat Fuat; “Bizi katmamak kaydıyla ne isterseniz yapın,” dedi. Biz de kendi aramızda çok tartıştık, ikiye bölündük grev yapalım diyenler ile yapmayalım diyenler. Oya sunmadık. Kim isterse yaptı grevi, kim istemezse yapmadı. Bu dönemde bire bir çok kırıcı tutumlar oldu. Genellikle greve yatanlar Mihri ve Doktor Şefik Hüsnü taraftarları, gençlerdi. Şevki Akşit, Dünder Baştımar gibi. Orada bulunan sanıkların üçte biri grev yaptı. Açlık grevi sırasında bir-iki kişi, sonra hastaneye kaldırıldı. Bu açlık grevi sadece bizim içimizde kaldı, dışarıda hiçbir yankı bulmadı, hiçbir gazetede yer almadı, idarenin tutumunda hiçbir yumuşama olmadı. Sadece bizim aramızdaki sorunlara bir yenisini daha ekledi. Politik sonuçları da ne o zaman, ne bugün hiç tartışılmadı. Çünkü klasik anlayışa göre her devrimci hapishaneye düşünce

bir eylem yapmalıdır. Bu bir protesto mu olur, bir açlık grevi mi olur, bir tür gelenek bu komünist partilerinin geçmişinde. Bu tutum Komintern tarafından da çok teşvik edilmiştir. Ama sonuçta bu açlık grevi bize hiçbir fayda vermedi, sadece sorunları derinleştirdi ve 7. fıkraya katılanların sayısını artırdı. Bu da MK içinde ciddi ayrılıklara neden oldu.

Açlık grevinin esas amacı Melahat'ı kurtarmak gibi oldu. Oysa esas amaç, Zeki ve Kemal Ergin'i Emniyetten kurtarmak olmalıydı. Çünkü Kemal Ergin Ankara İl Sekreteriydi ve o zaman daha henüz Ankara tevkifatı başlamamıştı ve doğal olarak Kemal Ergin Ankara hakkında çok şey biliyordu. Zeki de en ağır konumda olandı. Bu yüzden onları kurtarmak lâzımdı. Kemal ve Zeki'nin kurtulması anlaşılabilir bir şeydi. Ama Melahat'ın tek başına kurtulması gereken kişi olarak lanse edilmesi beni ve benim gibi düşünen bazı arkadaşları çok da memnun etmedi. Bu konuyu kapatırken açlık grevi gibi büyük bir eylemi, kişilere duyulan sempati veya antipatiye indirgemek, içerideki insanların bu kriterlere göre ikiye ayrılmaları aralarındaki sorunların derinleşmesine yol açıyordu.

Reşat Fuat, itirafları reddetme tezini ortaya attı. Mihri ve Şefik Hüsnü bunu destekledi. Zeki Baştımar, itirafların reddi tutumunu benimsemedi. Bu tutumuyla Zeki 7. fıkracılarla aynı safa düştü denebilir. İtirafçılar ifadelerini kabul edip cezalarını üçte bire düşürme çabasındaydı. Tevfik Dilmen, Ankara il sekreteri Ömer Lütfü Tuncay, Aclan Sayılğan ve onların 5-10 arkadaşı, çoğu Ankaralıydı. Bunlar 7. fıkraya girmek isteyenlerdi. Zeki böylece Emniyet'te verdiği ifadeyi reddetmemiş oldu. "Sayfalarca ifade verdi" lafı buradan çıkıyor. Reddetmedi, işte o ifadede, "Ben proletarya diktatörlüğü kurmak istemedim, devleti yıkmak istemedim, 142'ye aykırı faaliyetim olmadı, memleket yararına şunları yaptım," gibi bir tezi savundu. Bu tez de tutukluları yeniden ikiye ayırdı. Ama bu pek fazla önemli değildi, çünkü herkes kendi tutumunu kendi belirliyordu, genel tutuma uymayan olmadı. Herkes ifadelerini reddetti. Aslında bu sorun Zeki'nin sorunu olarak kaldı. 7. fıkracılar için zaten sorun değildi, Zeki yalnız kaldı. Bu sorgulamadan önce beni, Reşat Fuat'ı ve birkaç kişiyi daha tekrar Emniyete aldılar. Melahat Türksal'ı da aldılar. Açlık grevi yapan arkadaşlar Melahat Türksal'ın yeniden Emniyete alınmasına karşı çıkıyorlar ama benle Reşat Fuat'ın yeniden Emniyete alınmasına hiçbir tepki göstermiyorlardı. Hâlbuki bize, Emniyette Melahat

Türksal'ın o günkü koşullar içinde her şeyi bütün açıklığı ve ayrıntıları ile polise anlattığı söylenmişti. (Melahat daha sonra Emniyetin de yardımıyla Amerika'ya gitti ve ortadan kayboldu. Daha doğrusu ben ondan bu güne kadar bir daha bir haber alamadım. Hiç kimseden de bu konuda bir şey duymadım. Melahat resmi 7. fırkacılara girmede. Ben onu Kalpazankaya'ya gittiğimizde tanımıştım. Bunun dışında bir irtibatım yoktu. Daha çok Şevki ile birlikte Parti iç ve dış ilişkilerinde çalışıyordu.) Beni 19 numaralı tabutluğa koydular, Reşat da 20'de idi. Ama o zaman bana pek ciddi bir şey sormadılar. Ben tabutluktayken sürekli kulaklarımda bir çınlama oluyordu. Birkaç gün orada kaldım. Reşatlara ne sordular bilmiyorum. Bana sadece Bulgaristan'dan gelen son grup, yani İsmetlerin grubuyla ilgili, "başka bir bilgi var mı?" diye sordular. Ben ta başından beri bunlarla ilişkimin olmadığını söylememe rağmen inatla, İsmetler kaç kişiydi, bunu sordular, ama Nasif ismini hiç kullanmadılar. Bu üç kişiyle beni Emniyette karşılaştırdılar. Ben onları tanımadığımı söyledim. Bunları ilk kez hapishanede gördüğümü söyledim, ama onlar ilk ifadelerini doğruladılar "Bilal'i tanıyoruz," dediler. Polis bana "sen bunlarla bir Parti hücresi kurmuşsun" dedi. Ben de "ben bunları ne tanırım, ne de bilirim" dedim. Polis "sen bunları Hüsnü Özdemir'in evinde görmüşsün" dedi. Ben de "ben bunları görmedim, bu sizin Emniyette yazdığınız bir hikâye, siz bunları yakaladıktan sonra, Şevket Mocan'ın önerisiyle şiddetlendirilen yeni kanuna göre, bu çocuklara ağır hapis cezalarına çarptırılacakları şeklinde şantaj yapmışsınız. Eğer bunları Bilal söyledi derseniz hafif ceza alırsınız diye bunları kandırmışsınız. Size o zaman eski kanunu uygulayınız demişsiniz. Bunları böyle tehdit etmişsiniz" dedim. İsmet ve Arif sorguda 5-6 polisin arasında oturuyordu. Ben konuşurken onların yüzlerine bakmıyordum. Ben polise "bunları ilk kez hapishanede gördüm" dedim. Polis benim fazla konuşmamı engellemeye çalışıyordu. Polis bana "sen sık sık Hüsnü Özdemir'in evine gidiyormuşsun" dedi. Ben de "Hüsnü Özdemir burada yok, onun olmadığı yerde ben konuşmam" dedim, velhasıl konu kapandı, çocuklar da bunun üzerine pek fazla bir şey söylemediler. Sonra polislerden biri "sen zaten Sabahattin'i de tanımadığınızı söylüyorsun" dedi. Bunun üzerine ben "Sabahattin'i nasıl tanıdığımı söyleyeyim? Siz hiç hayatınızda görmediğiniz birisini tanıyorum diyebilir misiniz?" dedim. Sonra bunları hapishaneye yolladılar yeniden. Ben 4-5 gün daha kaldım; sonra beni

de Harbiye Cezaevi'ne gönderdiler. Melahat ve Reşat da benden sonra Harbiye'ye geldi. Bu arada bizi Emniyet'e aldıklarında açlık grevi devam ediyordu. Emniyet'te ben Zeki'nin sesini duydum, "biz de açlık grevine devam ediyoruz" diyordu. Bunun anlamını ben anlamadım.

Mahkeme aşamasında büyük bir sorun yaşamaya başladık. Reşat Fuat, Dr. Şefik Hüsnü taş odalardan çıkarılmışlar yanımıza gelmişlerdi. Mahkemeye hazırlanmaya başladık. Mahkemede nasıl davranacağımızı kendi aramızda tartışmaya başladık. Kendi aralarında ne konuştular tam bilmiyorum ama iki görüş ortaya çıktı. Reşat Fuat ve Doktor, polisteki tüm ifadelerin ret edilmesini önerdiler. Zeki Baştımar ise ben ifademi ret etmeyeceğim dolayısıyla Partiyi savunacağım dedi. Bu tutumda olan 7. fıkracılarda vardı. Bunlar dışında herkes mahkeme safhasında polis ifadelerini ret etti.

Karardan önce tanıkların dinlenmesi safhasında gördük ki; polis ifadesinde şu şunu söylemiş, bu iş şöyle olmuş gibi şeylerin hiçbir önemi yok. Bu olay bizim kendi aramızda konuştuğumuz gibi değil. Biz sözde gizli Parti çalışması yürüttüğümüzü zannediyoruz oysa ki bu iş çok öncelerden itibaren polis gözetiminde...

1946 sonunda 1947 yılı başlarında Emekçi Partisi tevkifatı başladığında Boz Mehmet de aranan sanıklardandı ama daha tutuklanmamıştı. 1948 yılında şimdi tam hatırlamıyorum ama ya Sabahattin Ali ya da Mehmet Ali Aybar çıkarıyordu *Zincirli Hürriyet* dergisinin bir sayısında Dr. Şefik Hüsnü "dikkat edin, gizli çalışmaya girmeyin, bu çalışmalar polisin gözetiminde yapılıyor" diye bir uyarı yapmıştı ve bizde bu uyarıyı dikkate almıştık. Bu uyarıya uyarak Ankara'dan İstanbul'a gelen Kemal Ergin'in ve diğerlerinin yürüttüğü çalışmalardan uzak durmaya çalışmıştık. Ayrıca bana kunduracı Fuat Bileke de bu amaç için Sadun Aren'in Ankara'dan İstanbul'a geldiğini, daha sonra Paris'e giden Fahri Petek'in de bu gizli çalışma içinde olduğunu söylemişti.

Emekçi Partisi kapatıldığında Paris'e giden oradaki Jön Türkler hareketini örgütleyen Kars Valisinin oğlu Doğan Aksoy'un bu dönemde İstanbul'a geldiğini, yine İktisat Fakültesinde boy gösteren Aslan Kumbaracıbaşı [Humbaracı-E.A.] ile birlikte özellikle Beşiktaş-Ortaköy'deki tütün işçileri arasında "gizli komünist partisi örgütlenmesine geçmek lâzım" diyerek çalışmalara başladığını biz görmüştük.

Onların bu faaliyetlerini suya düşürdük. İstanbul'da Emekçi Partisi'nin hiçbir örgütü bu çalışmalara katılmadı.

Yukarıda da bahsetmiştim, biz haberleri Sabire Dosdoğru vasıtasıyla Emin Sekun'dan alıyor ve Doktor Şefik Hüsnü'nün söylediklerine göre hareket ediyorduk.

Bir müddet sonra Halil Yalçinkaya ve Boz Mehmet de polisçe yakalanıyor. Ama ilk anda polis bu olayın çok üstüne gitmiyor, çünkü gelişmeleri kontrol ediyor ve operasyonu büyüterek herkesi yakalamak istiyor.

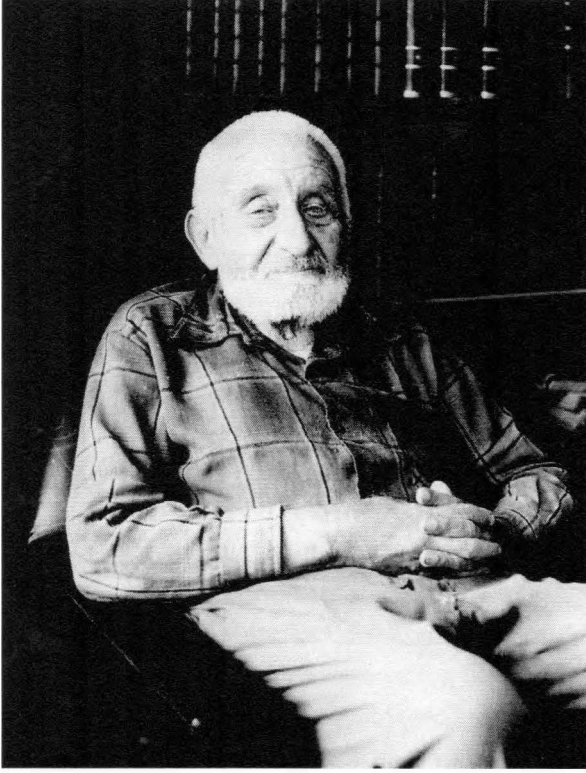
Tüm bu gelişmeler olurken Zeki de kalkıp Ankara'dan İstanbul'a geliyor. Kemal Ergin'in çok az kurabildiği ilişkilerle kendi örgütünü kurmaya çalışıyor. Biz Benneci'den [Celal Zühtü] Mihri Belli'nin Türkiye'ye geldiğini duymuştuk. Kısa bir süre sonra Mihri Belli'nin Dünder Baştımar'ın evine yakın bir yerde belinde iki tabanca ile yakalandığını duyduk.

Burada gizli çalışma adına yola çıkan Zeki'nin hatası çok büyük. Zeki Baştımar gibi birisinin, Mihri Belli'nin Türkiye'ye girdiği andan itibaren polis kontrolünde olacağını bilmesi gerekir. Neden ona gizli parti çalışmasına katmak için Ankara'da görüşmek üzere adam yolluyorsun? Gizli çalışmanın kuralları var. Böylesi bir durumda Mihri ile direkt ilişki kuramazsın. Polis takibinin zayıflamasını beklersin. Bu konumdaki bir kişiyi gizli çalışmaya çekmek polise davetiye çıkarmaktır. Bu tutum hangi gizli parti çalışması kuralına uyar? Bu iş böylesine hafife alınabilir mi?

Zaten mahkeme aşamasında tanıklar dinlenmeye başlandığında bu olaylar çiçek gibi ortaya döküldü.

1946 yılı Haziran ayında açılan Emekçi Partisi'nin İzmir şubesine daha kurulduğu anda Yusuf Etik adındaki polis ajanı giriyor. Ardından Şükrü Dinsel ve birkaç ajan daha dâhil oluyor. Yani Milli Emniyet ajanı üç dört kişi daha Partinin kuruluşunda var. Mahkemede ortaya çıktı Ankara'da Zeki'lerin kurduğu teşkilatta da polis ajanı var. Zaten düşündüğünde Emekçi Partisi İzmir örgütü tutuklanmasında sadece Modelci Kerim Soyka'yı alıyorlar. Kerim Soyka alınıyor ama İzmir örgütünün baş elemanı Boz Mehmet orada duruyor. Yine Kerim Soyka, Boz Mehmet kadar önemli olan Cazım Aktimur da alınmıyor ve bunun nedenini kimse merak etmiyor. Daha sonra Boz Mehmet ve Cazım Aktimur Partiyi Türkiye çapında ayağa kaldırmak için şimdi tam hatırlamıyorum ama ya

Ahmet veya Macit Bilge'yi Zeki Başıtmır ile görüşmek üzere Ankara'ya yolluyorlar. Şöyle düşünüyorlar "Doktor ve Reşat Fuat içeride şimdi görev bize düşüyor, bundan kaçmak olmaz, teşkilatın başına geçmek lâzım."

Cazım Aktimur

Bunlar bir müddet aralarında Emekçi Partisi'ni yeniden canlandırabilir miyiz diye tartışmışlar. Daha sonra Zeki Başıtmır *Görüşler* bültenini yayınlayarak bu tartışmalara son vermiş. Bu bültende Postacı Burhan, Emin Sekun, marangoz Şevki ve birkaç isim daha sayarak "bu kişiler legal parti yandaşı, komünistler her zaman gizli çalışmadan yana olurlar" diyerek onlarla polemige girerek bunları *Görüşler* bülteninde yazıyor. Doğal olarak bu gizli bültende yazılanlar bütün çevrede yoğun bir tartışmaya neden oluyor. Öylesine ki sadece Parti çevresi değil yukarıda da anlattığım gibi Avukat Celal Beyaz'ın bürosunda CHP'li avukatlar bile bu olup bitenlerden haberi vardı. Bu işin dedikodusu her tarafa yayılmıştı. Emin Sekun da bu tartışmalarda lafını

esirgemiyordu. O da gördüğü herkese bu bültenlerde yazılanların yanlış olduğunu anlatıyordu. Ben de büyük bir şaşkınlıkla polisin gözü önünde yapılanları hayretle izliyordum.

Şimdi tüm bunları ayrıntılarıyla dile getirmek lüzumsuz şeyler. Zaten mahkeme 1953'te bitmişti, oradan bu ayrıntılar daha iyi takip edilebilir. Ama gerek polis ajanı Yusuf Etik ve gerekse diğer ajanların mahkemede tanık olarak dinlenmeleri bize gösterdi ki polis daha 1946 yılında Emekçi Partisi'nin kurulmasıyla birlikte yapılan bütün çalışmaları neredeyse saati saatine kaydetmiş. Hiç acele etmemiş. Öylesine ki Partiye yazılan raporlar bile ilgili kişiye gitmeden önce polise gitmiş. Fotoğraflar çekilmiş randevularda. Bu nedenle de 1951 tevkifatı Parti açısından tam bir yıkım olmuştur. Her şey polis belgeleriyle ortaya dökülmüşken hangi Merkez Komite üyesinin, hangi Parti üyesinin polis ifadesinde veya mahkemede ne söylediğinin hiçbir önemi kalmıyor.

Bizim gibi gizli çalışan hemen her partide bu tür ajanların sızması olur, bu bilinir. Hatta devrimin ilk yıllarında Lenin'in yanında çalışan ikinci adamının Çar adına Lenin'in yanına sızdığı ve bilgi aktardığını Ekim devriminden hemen önce Kerensky hükümeti belgeleri ile açıklıyor. Lenin bu belgeler karşısında "evet bu adam benim yanımda çalışmış, ama benim verdiğim direktifleri uygulamış, benim partimde Çarın dediklerini yapamamış" diyor. Lenin'in sağ kolu ajan olabiliyorsa elbette ki derin gizlilik koşullarında polisin böylesi yapılara sızması olabilir. Ama Zeki Baştımar'ın gizli Parti çalışması Boz Mehmet eliyle tamamen polisin denetimine geçmişse bu başka bir şey. Burada gerekli müdahaleler anında yapılmalı, bunun Parti içi meselelerle karıştırılmaması sağlanmalıydı. Bunun hiçbir mazereti olamazdı.

Mahkemenin seyri de daha vahimdi. Zeki Partiyi savunma adına garip bir tutum takındı. Avukatı Mehmet Ali Aybar'dı; onun tüm uyarılarına rağmen bildiğini okudu Zeki. Partinin iç işlerini mahkemeye getirdi. Zeki savunmasında "Reşat Fuat'lar Troçkisttir" gibi laflar söyleyince Mahkemenin savcısı Halil Ölçer ve Mahkeme Başkanı İzzettin Cebe tarafından uyarıldı. İzzettin Cebe "bu sizin iç sorununuz kimin Troçkist olduğu, kimin bilmem neci olduğu mahkemeyi ilgilendirmez" demek durumunda kaldı. Bu durum tam bir rezaletti. Parti adına savunma yapıyorum diye Zeki abuk sabuk şeyler dile getiriyordu. Kendi içimizdeki bu ahlaki çözülüşü hiç olmazsa mahkeme önünde yapmamalıydık.

Mahkeme bittikten sonra koğuşa döndük. Hemen bir haber hızla yayıldı. “Zeki Baştımar ve Boz Mehmet komünden çıkarıldı, onlarla kimse görüşmeyecek”. Herkesten bu karar konusundaki görüşü istendi. Bu kararı kim açıkladı, bu karar nerede nasıl alındı, şimdi tam hatırlamıyorum. Ama zaten moral olarak çökmüş olduğumuzdan daha fazla tahribat olmasın diye ben ve birkaç arkadaş bu kararı doğru bulmadık. Zeki ve Boz Mehmet ile teması sürdürdük. Zaten 7. fıkracılar iyice ayrıışmıştı. Böylece 1951 tevkifatının ardından biz içeride üç gruba bölünmüş olduk. Bizi oradan Toptaşı Cezaevi’ne naklettiler; ayrılıklar orada da devam etti. Kısa bir dönem sonra da 5 yıldan fazla mahkûmiyeti olanları Adana Cezaevi’ne, daha az mahkûmiyeti olanları da Sultanahmet Cezaevi’ne nakil ettiler.

Artık savunma dönemine geçilmişti. İçeride Mihri taraftarları Zeki’nin ifadelerini sanıklar arasında yaydılar. Belki dışarıya da çıkardılar. Savunmalardan hemen önce galiba, “Zeki ve Boz Mehmet ile aynı komunada kalamayız,” dendi, komün ikiye bölündü. Zeki ve Boz Mehmet’in komünden çıkarıldığı açıklandı. Onlarla temas kuranın da durumu göz önüne alınacaktır diye açıklanmış. Çünkü bu karar açıklandığında ben koğuştaki değildim; güneşe çıkmıştım, bahçede volta atıyordum. Koğuştan gelip haber verdiler. Biz 5-10 kişilik bir grup idik; ben, Şahap (Şahabettin Bakırsan), Macit (Bilge), Ahmet (Bilge), Enver Gökçe, daha 5-10 kişi, “Biz de bu durumda bu komunada kalamayacağız,” dedik. Ayrı komün kurduk. Biz birlikte yemek yiyeceğiz dedik ama, esas politik anlamda bu “ajanlık” suçlamasını kabul etmiyoruz dedik. Zeki ve Boz Mehmet ile konuşmamızı da kesmedik. Doktor Şefik ve Mihri grubunun, onların tecrit edilmesi kararına da engel olduk. Hapishanede çatışmalar bu minval üstüne oldu.

Savunmaları da herkes kendi hazırladı, kimse birbirine göstermedi. Koğuşlar ayrıldı, fikir ayrılığına düşüldü. Savunmalar da bu şartlarda yapıldı. Zeki savunmasını kendi hazırladı, bu arada avukat olarak Mehmet Ali Aybar geldi, Zeki’yle görüştü. Ama Zeki savunmasında, Emniyet’te verdiği ifadesini inkâr yoluna gitmedi. “Ben Komünist Partisi’nin Genel Sekreteriyim, sorumluluğumu kabul ediyorum,” diye belirtti. Bu çok önemlidir, çünkü Komintern’in genel bir ilkesidir partiye sahip çıkmak. Zeki bunu yaptı ve mahkemede diğer yöneticileri de eleştirdi “Gerek

Emekçi Partisi ve gerekse Ankara 1944 davasında yönetici konumundaki arkadaşların bunu yapmaması yanlışır,” dedi. “Onlar bu ilkeyi çiğnemişlerdir, burjuva mahkemelerinde bu ilkeyi savunma cesareti gösterememişlerdir,” gibi suçlamalar yaptı. En önemlisi de bu savunmada Zeki “Bu adamlar Troçkisttir, barış mücadelesini hiç anlamıyorlar,” gibi ifadeler kullandı. Velhasıl bizim iç kavgamız bütün mahkeme boyunca sürdü. Ötekiler, bizim bu işlerle ilgimiz yoktur, diye reddettiler. Bu durumda savcılık, ajanların dinlenmesini istedi. Ajanların dinlenmesi sırasında birçok nokta da açıklığa kavuştu. Hakikaten de, Zeki nasıl ifade verirse versin değişen bir şey olmayacaktı. Reddetmek hiç bir şeyi kurtaramayacaktı, çünkü deliller çok açıktı. Günü gününe tutulmuş raporlar vardı. Gerçi bizim faaliyetimizde büyük bir sorun yoktu ama, bunun gizli olması bile hâkimlere yetiyor ve suç teşkil ediyordu. Bu ajanlar geldiler. Başta en eski ajan olan İzmirli Yusuf Etik olmak üzere. Buna “Arap Yusuf” da denirdi, daha 1936 İzmir davasında 4 yıl hapis yemiş ve o zaman ajan olmuş, sonra Ankaralı Necdet Günçakıl geldi, ajan olarak. Bu da 1946 yılında Ankara Emekçi Partisi örgütü kurulduğundan beri Zeki’nin yanında olmuş birisi idi. Yine Ankaralı Sebahattin Uğurbay. Genellikle de Zeki’nin neredeyse bütün haberleşme örgütü. Bunların hepsi Zeki’den aldıkları belgeleri kimlere verdiklerini, bunların birer örneklerini de polis teşkilâtına verdiklerini tek tek anlattılar. Zeki bir teşkilât adamı değilmiş, ne yapsın bilmiyor, bu unsurları bulmuş, onlarla çalışmış.

Her şey ortada. Bu açık durum bütün sanıklar üzerinde çok olumsuz etki yaptı. Birçok kişinin, cezasını çekip çıktıktan sonra, “ben artık bu işlerde yokum” demesine neden oldu. Gerçi bu suçlamalar gelenekseldi, kimse bu ağır cezaların yükünü omuzlayacak durumda değildi. Kimse de bu işte benim de payım var demedi. Herkes bir suçlu aradı. Herkes de Zeki’yi buldu suçlayacak. Zeki de ruhen bu kadar ağır yükü kaldıramadı, ezildi altında. Bunun sonucu olarak kalkıp mahkemede “Ben Troçkistlerden tiksiniyim,” dedi. Aslında bu Troçkizm sorunu nereden çıkmıştı ben anlayamamıştım. Reşat Fuat’ın karısı Greta var. Bu Greta Komintern’in elemanı. 1932 Yılında “Defterdar Konferansı”nın örgütlenmesinde Komintern adına Emin Sekun’a yardımcı oluyor. Konferanstan hemen sonra başlayan tutuklamalarda tutuklanıyor. Cezasını çektikten sonra Moskova’ya dönüyor ve 1937 yılında “Troçkist” diye cezalandırılı-

yor. İşte bu kadın Troçkist diye, Zeki de, Reşat Fuat'a "Troçkist" diyor. Ne ilgisi var Reşat'ın Troçkizmle. Kadın böyle bir komploya kurban gitmişse bunda Reşat'ın suçu ne?¹⁵ Kısaca böylesine temelsiz suçlamalardan neden medet umdular? Bu asılsız suçlama çok fazla tesir etmedi. Ama aradaki çelişkiler derinleşti. Bunun bedeli ağır ödendi. Dışarı çıkıldı-ğında da bunun etkileri görüldü. Partinin geleceğini iyice karanlıkta bıraktı. 1920'lerden beri süren parti içi muhalefet de Zeki'nin dışarı çıkmasıyla tam zemine oturmuş oldu.

- 15 Bilal Şen, Zeki Baştımar'ın bu suçlamayı aslında 1929'daki bir olaya ve Reşat Fuat'ın Komintern'de "sert kınama cezası" almasına dayandığına ilişkin belgeyi görmediği için böylesi bir akıl yürütüyor. RGASPI fon 495, opis 266, dosya 2'deki belgede şöyle deniyor: "2.IX.36. Gizli.

İLMÜHABER

Daha önce size vermiş olduğum özgeçmişte açıklanması gerektiğine inandığım bir yer var. 1929 yılında ULO'nda [Uluslararası Lenin Okulu] okurken büyük bir politik hata işledim ve RKP(b) saflarındaki tasfiye sırasında tasfiye heyeti bu yüzden bana sert uyarı cezası verdi. İşlediğim hata somutta şuydu: O zamanlar Troçkistlerle hiç bir ilgim olmasa da ve onlara karşı olsam da, ben Troçkizmle karşı savaş gereğini tam olarak anlamıyor, bu savaşın pratikte nasıl yürütüleceğini bilmiyordum. Hatayı ben şöyle işledim: Okulda, bizim sektörümüzde Franklin adında Yugoslavyalı bir öğrenci vardı. Franklin'in ilişkide bulunduğu kadının eski kocası mı, yakın akrabalarından biri mi, Troçkistmiş ki, ben bunu Franklin'in kendi ağzından işittim. Sonra duydum ki, bir Troçkist (galiba o da karısının akrabalarındanmış) Moskova'dan ayrılırken Franklin'le gitmiş ve ona bir kalem hediye etmiş. Şunu da duydum ki, diğer öğrencilerle birlikte Franklin, Troçki'nin kim olduğunu hatırlayamadığım en yakın akrabalarından birinin de bulunduğu bir eve gitmiş. Bu olguları yazılı olarak tasfiye heyetine bildirdim (o mektupta şimdi tam olarak hatırlayamadığım olay ve kişiler hakkında daha ayrıntılı bilgi var). Ben bu olguları değişik zamanlarda duydum ve her ayrı durumda bunları gereği gibi önemsemedim ve bu bilgileri hücre bürosuna duyurmadım. Oysa bu arada bunlar çok önemliydi ve bir partili olarak Franklin'in niteliklerini göstermekteydi. Tasfiye sırasında ben bu olguları toplayıp tasfiye heyetine bildirdim. O zamana kadar Franklin ile ilgili olguları hücre bürosuna bildirmediğim için Tasfiye Heyeti bana sert kınama cezası verdi. Heyet Franklin'i partiden ihraç etti. Bu olaydan kısa bir süre sonra partide çalışmak üzere ben ülkeye gittim. Daha sonra Franklin'in Enternasyonal Kontrol Komisyonu'na başvurduğunu ve parti üyeliğinin iade edildiğini duymuştum. Şimdi ise Yugoslavyalı yoldaşlardan duydum ki, Franklin bir süre önce partiden üçüncü kez ihraç edilmiş.

Franklin'in Troçkistlerle ilişkilerini politik açıdan niçin zamanında ve gereği gibi değerlendiremediğimi ve değişik zamanlarda duyduğum her olguyu hücre bürosuna niçin hemen duyurmadığımı şu şekilde açıklayabilirim. O zamanlar ben genç bir parti üyesi olarak politik deneyime sahip değildim. Bundan başka, benim parti teşkilatı işlerinde de neredeyse hiç deneyimim yoktu ve kendi partimde böyle büyük bir politik savaş yaşamamıştım. Ben hâlâ liberalizmden tam kurtulamamıştım ve bu gibi durumlarda gerekli uyanıklığı gösteremiyordum. Yukarıda söz konusu olayla ilgili olarak tasfiye heyetinin bana haklı olarak verdiği parti cezasından ciddi ders çıkardım. Ve hatamı, kusurlarımı düzeltmek ve uyanık olmak için daha sonraki parti yaşamımda çok dikkat ve çaba sarf ettim.(...)"

Adana Cezaevi

– *Siz Adana’ya mı gittiniz?*

– Biz cezalar kesinleşince önce Orhaniye Kışlası’na yollandık. Orada yaklaşık bir sene kaldık. Orada artık ikiye bölünmüş durumdaydık.

Bizi bir otobüse bindirdiler, Adana’ya gittik. Burada bir kişisel anıma değinmek istiyorum. Adana Cezaevi yeni yapılmıştı. Hapishaneye varır varmaz bizi cezaevi müdürü karşıladı. Herkese kim olduğunu soruyor. Sıra bana geldi. İsmimi söyledim, müdür “sen casusluktan mı yatıyor-sun” dedi. Elim ayağım buz kesti, dilim tutuldu, hiç bir şey söyleyemedim. Bizim arkadaşların da hiç birisi bir tepki vermedi. Ama sonra ben bu işi çok fazla ciddiye almadım.

Sonra bir gün mahkûm arkadaşlarımızdan Süleyman Taki, kendine gönderilen bir paketi almak için idareye gidiyor. İçeride masanın üzerinde Süleyman Taki’nin görebileceği şekilde bir kâğıt üzerinde “casusu Bilal Şen” diye bir yazı okumuş paketi alırken. Geldi bana söyledi. “Kim kime yazmış tam olarak anlayamadım ama böyle bir kâğıt gördüm” dedi. Ben ilk etapta böyle bir fikri etrafa yaymak istiyorlar herhalde diye düşündüm.

Cazım Aktimur ilginç bir adamdı. Herkesin içeride ne kadar yatacağını neredeyse saatine varıncaya kadar hesap edip bunu bir vazife gibi yarı şaka yarı ciddi söylerdi. Ben de içeriden ne zaman çıkacağımı biliyordum, ama Cazım bunları çok dikkatli takip ederdi. Hapishanede hepimiz birlikteydik ama ayrılıklar devam ediyordu. Cazım’lar, Reşat Fuat’lar, Mihriler ayrı kazandan, Zekiler ayrı kazandan biz ayrı kazandan yemek yiyorduk. Bizim grupta Ahmet ve Macit Bilge, Doğan Çetiner ve daha birkaç kişi vardı. Enver Gökçe ise kendi başına sadece Halil Yalçinkaya’yla koridorda volta atıyordu. Biz hepimiz aynı Partidendik ama parçalanmış durumdayız.

Adana’da yaklaşık altı ayımız geçti. Yukarıda da bahsettiğim Yüzbaşı Sabahattin, Ankara Cezaevi’nde casusluktan 24 yıla mahkûmdu, her nasıl yaptıysa naklini Adana Cezaevi’ne aldırılmış, o geldi. Emniyet güçleri de bu Yüzbaşı Sabahattin’i nedense bizim Parti örgütünde değerlendiriyorlardı. Bu Sabahattin görünüşte çok sakin bir insandı. Yaygaracı, şamatacı değildi. Fakat aklını benimle bozmuş. Bizim koğuşa girdiğinde

yüksek sesle “Bilal ben seni tanıyorum” dedi. Ben de şaşırdım, duymazlıktan geldim.

Ahmet Bilge, Macit Bilge, Bilal Şen, Adana Cezaevi 20 Mart 1957

Adana Cezaevi'nde benim yatak, helaya ve Zeki'ye yakın bir ranzadaydı. Beni bu dönemde Adana Emniyet Müdürlüğü'ne götürdüler. Bakanlar Kurulu kararı ile cezam biter bitmez beni sınır dışı edeceklerini tebliğ ettiler. Emniyette “hapisliğin bitimine yakın hangi ülkeye sınır dışı edilmek istiyorsan oranın Ankara'da büyükelçiliğine başvur, eğer sen bir ülkeden sığınma hakkı alamazsan biz seni en yakın sınıra götürüp bırakırız” demişlerdi. Bu sözleri duyunca canım sıkılmıştı. Ben de bu durumu konuşmak için Cazım Aktimur aracılığı ile Reşat Fuat'a başvurdum. Çünkü şöyle düşünüyordum. Beni bir sınıra götürdüklerinde arkamdan bir kurşun sıksalar veya sınırda bıraktıkları ülkenin sınır muhafızları sınırı ihlal ettiğim için bana ateş açıp öldürseler kim senin ruhu duymayacak, ölüp gideceğim. Reşat Fuat, Cazım'a “Sovyet Elçiliği'ne başvursun” demiş. Ben bu durumu Ahmet ve Macit Bilge ve Zeki ile de konuştum. Kafama yatan bir yanıt alamadım. Sonra kendi

kararımı kendim verdim. Benim Sovyetler Birliği'nde tanıdığım yok, Partinin durumu da ortada, bana orada sahip çıkacak durumda değil. Hapishanede bana ne kadar sahip çıktılar ki Sovyetlerde sahip çıksınlar. En iyisi anne ve babamın olduğu Bulgaristan'a döneyim diye düşündüm. Ve Ankara'da Bulgar Elçiliğine bir mektup yazdım. O sıralarda erkek kardeşim Sofya Üniversitesi'nde öğrenci idi; bir mektup da ona yazdım. Nasıl olsa Bulgarlar benim aileme sorarlar, onlar bana sahip çıkar diye düşündüm. Kardeşim de bana yazdığı mektupta böyle bir iznin Bulgarlar tarafından verilebileceğini yazmıştı. Benim durumum artık hapishanede yayılmıştı. O güne kadar benimle konuşmayan arkadaşlar bile benimle konuşmaya başlamışlardı. Konuşmalarda daha çok eğer yurtdışına çıkarsam Moskova'ya veya Sofya'ya gittiğimde, Türkiye'de, hapishanelerde yaşanan olayları özellikle TKP temsilcisine anlatmamı istiyorlardı. Özellikle de Laz İsmail'e. Kimse ile görüşmeyen Halil Yalçinkaya beni bir köşeye çekti. "Burada yaşananları en iyi sen objektif biçimde anlatabilirsin, iyi bir arkadaşımızsın. Laz İsmail'i bul, kel kafalı gözlüklü birisi. O bunları çok iyi anlayacaktır. O burada olsaydı bu yaşadıklarımızı yaşamazdık" gibi şeyler söyledi. Ayrıca Halil Yalçinkaya "senin gibi Enver Gökçe gibi arkadaşlar Moskova'da eğitime gidip gelmiş olsaydınız bu olayları bu Parti yaşamazdı" dedi.

Yine bir dün Yüzbaşı Sabahattin geldi. Yatağımın kenarına oturdu. Benimle konuşup dertleşmek istediğini söyledi. Ben de kendisini dinledim. "Ben 24 yıl hapis cezası yedim. Buradan sağ salım çıkacağım kanaatinde değilim. Zeki bu davaya ihanet etti. Ben şu anda her türlü fedailiği yapabilir, Zeki'yi temizleyebilirim. Sen de benimle aynı kanaati taşıyorsan bunu yaparım" dedi. Beynimden vurulmuşa döndüm. Kendi kendime "bu adam bizim Partinin içinde değil, Zeki'nin hainliğini nereden bilir, bu cüreti nereden buluyor, olup bitenleri nereden öğrenmiş de bu kanaate varmış" diye aklımdan geçirdim. Sonra herhalde hapishanede kendisine iyi davranan ona kucak açan Reşat Fuat'lardan duyduklarıyla bu kanıya varmış diye düşündüm. Ayrıca Sabahattin bana "senin kimsen yok buralarda. Benim yeni bir paltom var, bana lâzım değil, sana vereyim, ayrıca bana dışarıdan ailem para yolluyor, sana da para yardımı yapabilirim" dedi. Ben de ona "sen hangi davadan mahkûm oldun" dedim. Yüzbaşı Sabahattin "beni Aziz Nesin yaktı, onun yüzünden mahkûm oldum" dedi. Ne demek istediğini anlamadım ama fazla

da üzerine gitmedim. Ama bu Yüzbaşı Sabahattin ile ilgili olarak bende fikri sabit olan, bu adam beni nereden tanıyor, bana bunları neden anlatıyor. O güne kadar hiç görmediğim, hiç konuşmadığım bir insan. Bu cüreti nereden buluyor da gelip bana böyle bir öneri yapabiliyor?

Bizim grup hapishanede dışarıdan en saygın grup olarak görülüyordu. Diğer mahkûmlar bizim davadan yatan arkadaşlara hep saygılı davranırdı. Hapishane yönetimi bile diğer mahkûmlara davrandığı gibi davranamazdı. Böylesi bir çılgınlığın hem bizim Parti grubunda hem de hapishanede bizleri çok kötü duruma düşürebileceği endişesiyle durumu Ahmet ve Macit Bilge'lere anlattım Birlikte konuyu Reşat Fuat ile görüşelim dedik. Kalktık Reşat Fuat'ın yanına gittik. Ben Yüzbaşı Selahattin'in bana söylediklerini aktardım. Reşat çok kesin bir şekilde "benim Zeki diye bir tanıdığım yoktur" dedi ve konuşmamıza fırsat bile vermedi, biz de konuyu kapattık.

Durumum belli olduğu için ben artık hapishanede herkes ile rahatça konuşabiliyordum. Özellikle de Halil Yalçinkaya'yla. Çünkü Halil Yalçinkaya benimde dâhil olduğum Sendika Komitesi'nin de sorumlusuydu. Ayrıca Merkez Komitesi üyesiydi. Kendisi çok gariban, fazla teorik bilgisi olmayan birisiydi. Birkaç gün geçti. Reşat Fuat benimle konuşmak istediğini söyledi. Daha önceden Reşat ile uzun boylu konuşmuşluğum yoktu. Reşat Fuat benimle çok rahat, alçakgönüllü uzun bir konuşma yaptı. Bana "biz dışarıda olup bitenleri bilmiyoruz, eğer sen gidebilersen mutlaka İsmail'i gör, durumumuzu anlat. İsmail bize sormadan hiçbir şey yapmaz" dedi özetle. Yani kısaca ben olup biteni Marat'a anlatacağım, o da Türkiye'de Reşat Fuat'lara soracak ve konu çözümlenecek.

Hapishanede hangi Merkez Komite üyesiyle konuşsam bana mutlaka "İsmail'i bul, ona anlat" diyor. Ben kendimce "herhalde bu bir kural ki herkes bana aynı şeyi söylüyor" diye düşündüm. Ben Reşat'a "Peki ben İsmail'i nasıl bulacağım" diye sordum. Bunun üzerine Reşat bana "sen yurtdışına çıktığında Sovyet Elçiliği'ne gidersin. Birinci Sekreteri değil de, İkinci Sekreteri bulursun. Bana verilen emirle ben TKP temsilcisi İsmail Bilen'le görüşeceğim dersin" dedi. Ama beni sıkı sıkıya tembihledi. "Önce İsmail'le görüş, kimseye bir şey anlatma, ondan sonra kime anlatacaksan anlatırsın" dedi.

Birkaç gün sonra benim cezam bitiyordu artık, hapisane bahçesinde yakın arkadaşlarım Macit ve Ahmet Bilge ile fotoğraf çektirdim, hapishaneden polis nezaretinde ayrıldım. Ben zannettim ki beni sınır dışı edecekler. Ama Adana Emniyet Müdürlüğü'ne gittik.

Yoldagiderken polislerden birisi “Şimdi Nâzım Hikmet Bulgaristan'da sen de ona kavuşmak fırsatı bulacaksın” dedi.

Bu sözler bana başka bir olayı hatırlattı. 1950'nin son aylarıydı. Reşat Fuat ile birlikte 1944 tevkifatında Ankara'da hapis yatan TKP üyesi bir kişi beni ve Mustafa Arhavi'yi evine davet etmişti. O akşam eve tanımadığım iki kişi daha geldi. Onlardan biri bize uzun boylu Nâzım Hikmet'in Bulgaristan gezilerini anlattı. Böyle bir adamın Bulgaristan Harmanlı'dan geldiğini polisle işbirliği içinde olduğunu sağda solda “Ben Bulgaristan'a gizlice girip çıkıyorum, Nâzım'ı görüyorum. O şöyle yapıyor böyle yapıyor, bunları Türk komünistlerine anlatıyorum” diye ortalıklarda dolaştığını duymuştuk. Şimdi de Arhavi'yle birlikte ilk kez gördüğümüz adamlar bize, Nâzım'ın Bulgaristan gezilerini anlatıyor, onun İtalyanca öğrendiğinden bahsediyordu. Bir müddet anlattılar; sonra bu iki adam birden bana ve Arhavi'ye “isterseniz sizi de Bulgaristan'a gizlice kaçırabiliriz” dediler. Biz şok olduk. Ve o gece bir daha biz ağzımızı açmadık ve hemen o evden ayrıldık. Bunları yaşadıktan sonra Bulgaristan'a giderken o polisin Nâzım'dan bahsetmesi bana bu olayları hatırlattı.

Ben Adana Cezaevi'nden çıktıktan sonra Adana Emniyeti'ne götürüldüm. Orada müteferrikada birkaç gün tutuldum. Bir gece yarısı açık bir kamyonu bindirdiler beni, her tarafı, kapakları açık bu kamyonunda bir hayli korku geçirdim, bir kazaya kurban gider miyim diye. Ama Adana tren istasyonunu görünce bir parça rahatladım. Anladım ki trene gidiyoruz. Trene bindikten sonra yine de bir şüphe var nereye gidiyoruz, diye, çünkü zifiri karanlık, yön belirlemek zordu. Hayatımda Adana'ya gitmemişim. Beni ayrı bir kompartımana koydular, yanımda da iki sivil polis vardı. Kompartımanı kapattılar ‘Burada casus var, kimse buraya girmesin,’ diyorlar. Ben ciddi ciddi korkmaya başladım, gidişin yönü de belli değil. Sabah oldu, baktım Erzincan Garı'ndayız. Biraz rahatladım, herhalde beni sürgüne gönderiyorlar, diye düşündüm. İndik. Valiliğe götürdüler, birtakım evraklar imzaladım, beni garnizon komutanına

teslim ettiler. Bir gün jandarmalarla birlikte kaldım. Sonra bir otele götürdüler, orada bir hafta kaldım. Oradan da Tercan'a yolladılar. Bir kahveciye götürdüler beni, "Bu senin yanında kalsın, sana yardım etsin, sen ona ekmek ve yatacak yer ver," dediler. Başladım çaycıya yardım etmeye. Kaymakama, hâkime, jandarma komutanına çay kahve taşıyorum. O sırada Kürt Ali'nin hanında kalıyorum. Dedikodulara göre Kürt Ali başka yerde adam vurmuş, gelmiş orada yaşıyor. Ama çok halim selim bir adam. Bana çok içten davranıyor, bütün dertlerimle ilgileniyor. Bu bölgelerde Alişan Bey diye birisi var; Kürt ağası, 40 köyü var, özel korumaları, arabası var, çok zengin birisi. Bir gün bu hana, başka bir ağa geldi, ben ona rica ettim, "Aracı ol da bu Alişan Ağa bana bir iş versin," dedim. O da bana dedi ki, "Alişan Ağa sana para verir, ama iş vermez." Bu duyuldu, birdenbire benim durumum değişti. Köylerinde kavga edenler, problemleri olanlar bana gelip dilekçe yazdırıyorlardı. Orada dilekçe yazan başka bir adam vardı, o daktiloyla yazıyordu; bense elle yazıyordum. Köylüler beni tanıtırken, 'Öyle bir dilekçe yazıyor ki hâkim bile biliyor,' diyorlardı. Bu durumda herkes bana yazdırmak istiyor dilekçeyi. Ben para istemesini de bilmiyorum, ne verirlerse kabulümdü. Diğer dilekçe yazan adam İrfan Bey isminde birisiydi. Bu adamın tek geçim kaynağı da buydu. Bana düşman olmasın diye, gittim konuştum çok olgun karşıladı.

Bu arada benim durumum belirsizliğini koruyordu. Henüz elçilikten cevap gelmediği için vatansız konumundaydım, hâlbuki böyle durumlar da benim gibi insanları sınıra yakın yerlerde ikamet ettirmeleri gerekir. Ben buradan gerek hapishaneyle, gerekse Bulgaristan'daki kardeşimle düzenli mektuplaşıyorum. Bir postacı vardı, çok iyi bir insandı mektupları hemen getirirdi. Kardeşimden aldığım bir mektupta 'Elçilik sana mektup göndermiş, aldın mı,' diye soruyor. Bu mektup elime geçmeyince biraz telaşlandım. Buradan kurtulma yoluna bakayım dedim. Ahmet Bilge'nin dedesine benim vasım olması için vekâlet verdim.

Orada, yani Tercan'da, hâkim Beşir Bey benim üniversiteden arkadaşım idi. Ben İktisat Fakültesi'nde, o Hukuk'ta idi, ama ortak derslerimiz vardı. O bana 'Senin cezan bitmiş, normal olarak seni bırakmaları lâzım ama senin durumun biraz farklı. Sen, seni mahkûm eden hangi mahkeme ise ona bir mektup yaz, itirazı oraya yap,' öğüdünde bulunuyor-

du. Ankara'ya, bizi mahkûm eden mahkemeye birçok mektup yazdım. Oradan cevap geldi, 'yerli mahkeme yetkilidir' diye. Yerli mahkemeye bir dilekçeyle başvurdum. Beşir Bey bana, "Savcı duymasın, savcı du-yarsa uzar," dedi. Benim dilekçenin bir örneğini de o aldı. Dediklerini yaptım hakikaten de beni bıraktılar. Kürt Ali bana para yardımı yapmak istedi ama Beşir Bey, "Bu Kızılay'ın işidir" dedi, oraya haber verdiler. Bana Ankara bileti alındı ve Ankara'ya götürüldüm, iki polis nezaretin-de. Ama önce Erzincan Valiliği'ne götürdüler, orada belgeler imzaladım. Bana ısrarla 'bir hamama git yıkan' dediler. Ben de mecburen hamama gittim. Üzerimi çıkardım, yıkanmaya girdim. Döndüm elbiselerimi giy-dim, bir de baktım ki ceplerimi aramışlar ne kadar adres varsa hepsini almışlar, bir tek gerekçeli kararı bırakmışlar. Hiç ses çıkaramamıştım.

Aynı şekilde Ankara'ya götürüldüm. Orada beni Emniyet Müdürlüğü'ne çıkardılar. Burada bir hafta bekledim. İçişleri Bakanı Namık Gedik bir geziye çıkmış, onun imzası lâzımmış. Bir otele yer-leştim, eski arkadaşlardan Bekir Karayel'i buldum. Onun vasıtasıyla da eski komünist birçok arkadaşı buldum. Hepsi evine davet ediyor-du. Polis gözetimindeyim ama yine de eski arkadaşlarla buluşabildim. Yani Ankara'daki o haftayı iyi geçirdim. Namık Gedik gelip evrakları imzaladıktan sonra polis beni Ankara'daki Bulgar Elçiliği'ne götür-dü. Orada bir belge vardı; belgede, "babası Bulgaristan Hükümeti'ne başvurmuş, oğlunun yanına gelmesine yardım edilmesi istenmiş. Bilal Şen için passo -diplomatik dilde böyle deniyormuş- ver" diye yazı-yordu. "Vizeye, pasaporta, bilete filan gerek yok Bilal'i biz Ankara'da Elçilikte teslim alacağız ve yollayacağız" diye eklediler. Oysa polis bunu öğrenmeden bana pasaport vermişti. İçişleri Bakanlığı emriyle Ankara Emniyeti'nden bana pasaport verdiler. Bu pasaport yalnızca çıkış içindi. Onlar Elçiliğe gidiyor vize almak için. Elçilik "biz vize vermeyiz pas vereceğiz" diyorlar. Burada bir karışıklık oldu. Polis ba-yağı bozuldu ve kızdı. Bana soruyorlar "Onlar sana neden pas veriyor-lar," diye. Ben ise "Nereden bileyim, zaten Bulgarlar yazı yollamışlar, siz onu bile bana vermediniz" diyorum.

Bu nahoş olaylardan sonra beni İstanbul trenine bindirdiler, İstanbul Emniyeti'ne getirdiler. Emniyet Müdürlüğü'nde, onlardan İktisat Fakültesi diplomamı istedim. Sürekli beni oyalıyorlar. Yakalanmadan

önce diplomayı Hüsnü Özdemir'in evine saklamıştım. Orada diplomayı buluyorlar. Ben mahkemede de bunu istedim "Hüsnü Özdemir'in şahsi eşyaları arasında, adliye emanetinde" diyorlar. Velhasıl bugüne kadar bir türlü alamadım ben bu diplomayı. Ertesi günün akşamında bindirdiler beni trene, götürdüler Edirne'ye. Orada beni Edirne Valisi'ne çıkardılar. Valilik belgeleri imzaladı ve ben sınır dışı edildim, Bulgaristan'a.

Doğduğu Bulgaristan'a Sınır dışı

– *Bulgar sınırından içeri girdiniz...*

– Bulgaristan'a girdikten sonra, benim kompartımanıma iki adam girdi. Oturdular, kendi aralarında konuşuyorlar. Sofya'ya yaklaştığımız zaman bana "Senin gidecek yerin var mı?" diye sordular. Ben de "Var," dedim. Yanımda biraz eşya da vardı. Yorgan filan. Onlar bana "İstasyondaki emanet var, sen bu eşyaları oraya bırak, yanında taşıma, sonra gelir alırsın," dediler. Ankara'dayken kardeşime bir telgraf çekmiştim, yola çıkıyorum diye. Kardeşim de üniversitedeydi o vakitler. O bana, "Eğer ben istasyonda yoksam, şu adrese git Sofya'da," diye adres vermişti. İsmail Cambaz ile Salih Baklacı; bunlar Sofya'da Dondukov caddesinde bir evde oturuyorlardı. Akşamüstü bu eve gittim. Ertesi sabah Salih, benim oralarda bulunduğumu Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne haber vermiş. Salih beni, partinin Türk seksiyonuna götürdü. Türk seksiyonu şefi Dokuzof isminde birisiydi.

– *Yıl kaç?*

– 27 Kasım 1957, Sofya'ya vardım. Bir ya da iki gün sonra Dokuzof tarafından kabul edildim. Türkiye'de Reşat Fuat beni sıkı sıkıya tembihlemişti. "Dışarı çıktığında İsmail'i görmeden kimseyle konuşma," diye. O zaman İsmail Bilen değil "İsmail" deniyordu. Ben Dokuzof'a "bizim temsilci İsmail'i istiyorum," dedim. Biraz gülümsedi, "Yan odaya geç, bu isteğini yaz," dedi. Daha yazmaya başlamadan geldi, "Yazmayı bırak İsmail yolda, şimdi geliyor," dedi. Sofya'da olduğunu sanki bilmiyormuş gibi davrandı. Oysa ben daha Ankara'dan geliyorum diye telgraf çektiğimde onlar İsmail'e haber vermişler. İsmail geldi. Ben 3-4

saat İsmail'e hikâyeyi anlattım. Dokuzof da orada duruyor. Türkçe biliyor mu, bilmiyor mu, bilmem. Neyse konuşma bitti. Dokuzof İsmail'e para verdi. İsmail de, o parayı bana verdi, "harçlık" dedi. Ben, "Annebabamın yanına, köye gideceğim," dedim İsmail'e. İsmail, "Gitmeden önce bana anlattıklarını, anlatamadıklarını hatırlayıp her şeyi yaz, ben bunları Moskova'ya götüreceğim," dedi. Bir hafta içinde İsmail'e söylediklerimi el yazısı ile 5-10 sayfa yazdım. İsmail bu yazılanları benden aldı, ben de köyüme gittim.

– İsmail ile bu görüşmenizde yüksek parti okulu meselesini söylediniz mi?

– Söyledim. İsmail bana, "Biz seni okula yollayamayız, 3-5 ay sonra radyo çalışmaları başlayacak, sen bize lâzımsın," gibi şeyler söyledi. Ama ben radyo çalışması için hazır değilim, diye düşünüyordum, burjuva üniversitesinde okudum, Moskova'da Marksizm tahsil edip kendimi yetiştirmek istiyordum. Marat bir şey söyleyemiyor. Dokuzof ise "Onun bir yere gitmesine gerek yok, onu biz burada yüksek okula yollarız," diyor. Marat giderken, Dokuzof vasıtasıyla haberleşiriz demişti. Ben gidip soruyorum, bana bir haber var mı, diye. Dokuzof bana Ali Rafi'yi [Rafief] tanıştırdı, merkez komite üyesi. Dokuzof, Ali Rafi'ye, beni Rusçuk İl Sekreteri Penço Kubadinski'yle tanıştırmasını söyledi. Kubadinski bana "Bizden istediğin bir şey var mı?" diye sordu. Ben de "Yok, ben köye gidiyorum," dedim. O, "Tamam sen şimdi git, ama merkez sana okula gidinceye kadar burada bir iş vermemizi istiyor, Rusçuk'ta *Tuna Gerçeği* diye bir gazete çıkıyor istersen orada çalışırsın," dedi. Zaten Kasım ayıydı, okul dönemi geçmişti.

Öyle de yaptım, ben Rusçuk'ta *Tuna Gerçeği* gazetesinde çalışmaya başladım. Bu sıralarda ufak tefek yazılar da yazıyordum. Bu gazetede "Köylü ekmeğini nasıl kazanmalı?" gibi yazılar yazılıyor. Ben, "Köylü bunları bizden daha iyi biliyor," gibi laflar söylüyorum; bunlar şaşıyor, "Bu adam nasıl komünist, parti politikasını eleştiriyor," gibi şeyler mırıldanıyorlar. Bunun üzerine beni köyleri gezmeye yolladılar. Köylere gittiğimde halk bana soruyor, "Sen komünist misin?" diye; ben de "Yok ben komünist değilim, hümanistim," diyorum. Beni gezdiren partinin enstrüktörü (destekçi) de şaşıyor, "Neden böyle konuşuyorsun?" diyor bana. Ben de ona, "Benim komünistliğim beni ilgilendirir; onlara ne, onun için söylemiyorum," diyorum. Gezdiğimiz yerler hep Türklerin

yaşadığı yerler. Onlarla bir resmi toplantılarda konuşmalar var, bir de geceleri parti aktifleriyle sohbetlerde yaptığımız konuşmalar var. Partili Türkler, “Evet şimdilik durum fena değil ama yarın ne olur bilinmez,” gibi endişelerini söylüyorlar. Sıkıştıklarında Türkiye kendilerini göçmen olarak kabul eder mi, diye sorular soruyorlar. Benimle gezen parti müfettişleri, onların bu konuşmalarını yukarıya iletiyorlar: “Türkler hükümetten memnun” gibi raporlar yazıyorlar. Merkez Komitesi’ne gittiğimde Dokuzof’a, “Sizin müfettişler hep iyi şeyler söylüyor ama parti üyesi Türkler endişe içinde, hâlâ güven duyamıyorlar,” diyorum. O da Politbüro’ya rapor veriyor: “Yaptığımız incelemelerden öğreniyoruz ki Türkler halen bize güvenmiyor.” Tabii ben bunları Nâzım Hikmet’in yaptığı gibi “Türkler Bulgaristan’da kendilerini ikinci sınıf vatandaş gibi hissediyorlar,” diye söylemedim. Ama azınlık psikolojisi içinde kendilerini asli vatandaş olarak göremiyorlar, diye söyledim.

Ruşuk’ta *Tuna Gerçeği* gazetesinde çalışırken gördüm ki ben ne söylersem bu hemen anında bir yerlere ulaştırılıyor. Üstelik bunu çok kötü biçimde yapıyorlar. Yani ben sizin daha sadık kulunuzum psikolojisiyle. Türk memurlar, aydın gazeteciler arasında bu psikoloji çok yaygın. Örneğin benim için, “bu adam Türkiye’de ne yaptı, neden geri geldi” soruları kafalardan hiç çıkmıyor. Bu tipler, ne kadar samimi davranırlarsa davranırlar, diplomatik yaklaşımları hemen belli oluyor. Ne olursa olsun, ister il komitesinde, ister merkez komitede olsun hep aynı. Bunu çok yaşadım, bu psikoloji bende çok tahribat yarattı. Ben doğam gereği, konuştuğum insanın milliyetine pek aldırmam; ben komünistim, o da komünist diye düşünürüm. Oysa adam komünist, ama ben Rus komünistiyim, Bulgar komünistiyim, diye düşünüyor. Yani milliyeti onun için daha ağır basıyor. Diyelim ki Türkiye’yle ilgili bir konu konuşuluyor, adam kendi fikrini söylemiyor; saklıyor, seni konuşturuyor.

Ben bu uyarıların bana yapılmasını Marat’tan beklerdim. Bana hiç olmazsa ön bilgi vermeliydi. Şu şu konuları senden öğrenmek isterler, sen biraz dikkatli ol diyebilirdi. Nâzım’ı soruyordum mesela, Dokuzof’un yanındaki ilk görüşmemizde hiç cevap vermedi. Sonra başka bir ortamda sordum, “Bırak Nâzım’ı, hiç doğru yapmadı,” dedi. Dokuzof’a sordum “Nâzım ne yaptı?” diye, o da aynı şeyi söyledi. Ortılığı karıştırdı, “Türlere ikinci sınıf yurttaşlar olarak davranıyorlarmış,” dedi. Zaten ondan sonra da Nâzım, Bulgaristan’a pek gitme-

miş. İlk kez hükümetin davetlisi olarak, ikinci kez de Bulgar Yazarlar Birliği'nin davetlisi olarak gitmiş.

– *Tuna Gerçeği gazetesinde ne kadar çalıştınız...*

– 1957'nin sonundan 1958 yılı eylül ayına kadar Rusçuk'ta *Tuna Gerçeği* gazetesinde çalıştım. Parti yüksek okulu Sofya'daydı, ben de Sofya'ya gittim 1958 Eylülünde. Bu okul; Antanov adını taşıyan Bulgar Komünist Partisi kadrolarını yetiştiren Yüksek Parti Okulu idi. Benim zamanımda bu okul SBKP'nin 20. Kongresi çizgisi doğrultusunda hazırlanmış eğitim programına göre Marksizm-Leninizmi öğretiyordu. Bu okulda artık yeni siyasi çizgi ele alınıyordu. Bu çizginin esaslarından birisi şöyleydi: "Marksizm ithal malı değildir, o ancak toplumun gelişimi sürecinde, onun kendi içinde yetişir ve oluşur. Sosyalizm darbeci yöntemlerle dışarıdan aktarılamaz. Her halk kendi isterse sosyalist toplumu kurar." Bu yeni anlayış benim görüşlerimde çok etkili oldu. Zaten 20. Kongre'yle (Stalin'in ölümünden sonra yapılan ve Kruşçev'in genel sekreter seçildiği kongre, 1956) birlikte bütün komünist partilerde olduğu gibi Bulgar Komünist Partisi'nde de Marksizm'e daha yaratıcı yaklaşma ve onu geliştirme dönemi başlamıştı.

– *Bu okul üstünde biraz duralım, çünkü böyle bir deneye sahip galiba tek kişisiniz. Dersler nelerdi, kaç saattti, öğretmenler kimlerdi?*

– Okul KUTV'dan farklıydı. KUTV'da Marksizm ve felsefe, SBKP tarihi içinde öğretiliyormuş. Burada diyalektik ve tarihi materyalizm ayrı dersler olarak okutuluyordu. Bu yüksek okula girmek için en az lise veya üniversite okumuş olmak gerekiyordu. Burada bir yıl yabancı dil eğitimi vardı. Bu dil Rusça idi. Sonra İngilizce de yapmak istediler ama olmadı. Marks'ın *Kapital* yapıtının özeti, sosyalist ekonomi-politik, kapitalist ekonominin yasaları ayrı ayrı okutuluyordu. Felsefede diyalektik ve tarihi materyalizm öğretiliyordu. SBKP tarihi ayrı ders olarak veriliyordu. Bulgaristan Komünist Partisi'nin tarihi de ayrı dersti. Bu üç yıllık bir eğitimdi. Bizim sınıfta 30-35 öğrenci vardı.

– *Başka ülkelerden insanlar var mıydı?*

– Benim dönemimde Irak'tan, İran ve Suriye'den öğrenciler vardı. Onları da kendi ülke partileri gönderiyordu. Bulgar Komünist Partisi onlara kontenjan veriyordu, gönderilenleri burslu olarak okutuyordu.

Daha çok Arap ülkelerinden gelen komünistler vardı, Afrika ülkelerinden yoktu.

– *Bu okulda kimler ders veriyordu?*

– Yalnız akademisyenler, profesörler ders veriyordu. Marksizmi mümkün olduğu kadar bilimsel anlatmaya çalışıyorlardı ve bunu da çoğunlukla Sovyetler’de eğitim görmüş Bulgar bilim adamları yapıyordu, politikacılar değil.

– *Aklınızda kalan hiç öğretmen var mı?*

– Var. Hristo Dobrev, Haskovalı. Bu Türkiye vasıtasıyla Moskova’ya gitmiş. Moskova’da ekonomi okumuş; sonra Bulgaristan’a gelmiş, bizim okulda ekonomi profesörüydü. Elena Dimitrova vardı, okulun rektörü –Georgi Dimitrov’un kız kardeşi ve Çevrenkov’un eşi– o ders vermiyordu. Bizim bir tarih hocamız vardı, adını hatırlamıyorum, o şöyle diyordu: “Bizim ne kadar adamımız varsa, kötü çıktılar ama onlar bizim adamlarımızdılar.” Yani şunu kastediyordu, Bulgar Komünist Partisi’nden çok adam gitmiş Moskova’ya, bunların çoğu da tasfiye olmuş 1937’lerde. Dimitrov da pek savunamamış bunları...

– *Nasıl eğitim yapılıyordu?*

– Dersler önce anlatılıyordu, biz not alıyorduk. Sonra da seminerlerde bunların geniş müzakeresi yapılıyordu. Hatta belli derslerde bir öğrenci rapor hazırlayıp onu sunuyor ve tartışmaya açıyordu.

– *Rusça eğitimi nasıldı?*

– Rusça’yı yabancı dil olarak öğreniyorduk. Ama çok önemsiyorlardı. “Rusça’yı bilmezsen Marksizmi bilim olarak öğrenemezsin,” diyorlardı. Sovyetler Birliği’nde olup biten günlük olayları Rusça’dan takip ediyorduk. Batıda olan bitenleri de Sovyet kaynaklarından öğreniyorduk. Komintern’in 5. Kongresi’nde alınan karara göre, “Bütün komünist partileri bolşevikleşmelidir.” Bu konu üzerine verilen derslerin temelini SBKP kongreleri ve plenumlarının kararları oluşturuyordu. Yani bu konuda herhangi bir yenilik yoktu.

– *Uluslararası politika dersi alıyor muydunuz?*

– Tabii. Bu dersin temelini dünya komünist partilerinin danışma toplantılarında aldıkları kararlar oluşturuyordu. Aslında 1957’deki dünya komünist partileri toplantısında bizim Mihri Belli’nin Milli Demokratik

Devrim tezinin stratejik temelleri karar altına alındı. Bu kararları Mihri okudu mu, okumadı mı, bunu bilmiyorum. O, başka bir konu. Ama *Bizim Radyo* bu kararlar ışığında yayın yapmaya başlamıştı.

– *Okulda bu kararlar tartışılıyor muydu?*

– Ben Adana Hapishanesi'ndeyken, 1956 başlarında SBKP'nin 20. Kongresi yapılmıştı. Bu kongre aslında 1957'deki Uluslararası Komünist Partileri Danışma Toplantısı'nın temellerini hazırlamıştı.

– *Hapishanede 20. Kongre'yi izleyebildiniz mi?*

– Hayır, izleme olanağı bulamadık. Ama o zaman Reşat ve Zeki 20. Kongre'yi anti-Stalinist, önemsiz bir olgu gibi değerlendirmişlerdi. Bunlar tartışılırken Mihri, başka bir dava nedeniyle Sultanahmet Cezaevi'ne gitmişti, o yoktu Adana Cezaevi'nde. Şefik Hüsnü de sürgünde olduğu için yoktu. 1961'den 1993'e değin benim politik görüşlerimin ana doğrultusu, 20. Kongre kararları oldu. Ben bu kararları nasıl öğrendim? Bulgaristan'a gider gitmez, BKP'den 20. Kongre belgelerini ve SBKP Polit Bürosu kararlarını istedim. Sonra Çin Komünist Partisi'nin belgelerini istedim. Bunlar bana özet olarak verildi. Bu arada Marat'ın Çin gezisi nedeniyle kaleme aldığı *İnci Irmağı* diye ince bir broşür vardı onu getirdiler. *Savaş Yolu*'nu getirdiler.

– *İsterseniz okula dönelim...*

– BKP Birinci Sekreteri Çervenkof'un eşi Elena Dimitrova, okul rektörü. Onun makamına gittim, “Ben Bulgarca biliyorum, hazırlık sınıfına gitmeyeceğim, direkt derslere başlayacağım. Ayrıca Türkiye'den geldim, hiç haber alamıyorum benim odama bir radyo ve gazeteler lazım. Param yok, gazetelere abone olamam ama sizin haber ajanslarına Türkiye'den gazeteler geliyor, ben onları okumak istiyorum. Haber ajanslarına gidebilmem için sizin yardımınızı rica ediyorum,” dedim. O da bunu, parti merkezine söylemiş, “Bu ne biçim adam, nasıl bir kişi yol-ladın bize,” diye Dokuzof'a sitemde bulunmuşlar. Dokuzof beni çağırdı, “Bunlar senin durumunu anlamaz, bir şey gerekiyorsa onlara değil, gel bana söyle,” dedi. Dokuzof anlayışlı bir halk adamı idi. Ben de ondan sonra bütün isteklerimi ona söyledim. Georgi Dimitrof Müzesi'nin müdürü, hazırladıkları bir ansiklopediye koymak üzere benden Dr. Şefik Hüsnü hakkında bir yazı istedi. Şefik Hüsnü'yü biliyorlardı. Ben bir

yazı yazdım. Müdür yazıyı görünce şaşırdı, “Ooo yüksek tahsil yapmış bir genel sekreteriniz de varmış” dedi. Nedense bu yazıyı koymadılar hazırladıkları ansiklopediye.

Okul benim kişiliğimin belirlenmesinde etken oldu. Bu okulda çok şey öğrendim. Öğrendiğim Marksizmi *Bizim Radyo*’da kullanabilirim düşüncesine kapıldım. Hâlbuki *Bizim Radyo* yöneticisi KUTV’u bitirmiş. KUTV öğrencileri, öğrendikleri Stalinistleştirilmiş Marksizmi savunuyorlar. Benimki ise onlara ters düşen, yeni bir öğreti idi. Biz 20. Kongre’nin Stalin eleştirisiyle oluşturulmuş bir Marksizmi öğrendik. Ben artık her şeyi sorgulayan biri olmuştum. Bir gün Marat’la birlikte yazı yazarken, Marat’ın eşi Mara tartışmamızı görmüştü. Sonra bana, “Sen böyle konuşuyorsun ama biraz dikkat et, bu adam sana kızar, sana milliyetçi der, sen fikirlerini *Bizim Radyo*’da çalışmaya başladığında söylersin,” dedi. Biz o zaman Marat’la birlikte yazı yazıyoruz *Bizim Radyo*’ya.

– Siz daha okuldasınız?

– Daha okuldayım. 1958’de başladım. *Bizim Radyo* da aynı tarihte yayına başladı. Eğer Marat Sofya’da evde ise, ben pazar günleri onlara gidiyorum; beraber radyoyu dinliyor, yazılar üzerine konuşuyoruz.

– O zaman baş redaktör Zekeriya Sertel mi?

– Hayır, Sabiha Sertel’di, Zekeriya sadece redaktördü. Pazar günleri haftalık durum değerlendirme yazılarını o yazıyordu. Radyoyu dinlerken Marat, “Bu Zekeriya’yı nereden getirdik bu işe, hiç komünist analiz yok bunda,” gibi laflar ediyor. Ben de “Adam Türkiye’nin analizini yapıyor, her zaman kuru kuruya Marksist analiz olmaz,” diyorum. “Öyle değil, yakında onu oradan atacağız,” diyordu Marat. Mara’nın bana yaptığı uyarı doğru çıktı sonra. Bazen oturup yazı yazıyorduk radyoya. Ben de, o yazarken fikrimi söylüyordum. Beğenirse benim düşüncelerimi de yazıyordu yazılarına, böylece epeyce değişiyordu yazılar. Hatta Leipzig’te “Marat’ın yazıları değişmeye başladı” kanısı doğmaya başlamış.

Okul devam ederken Marat arada sırada okula gelip bizim rektöre benim okul durumumu soruyor, hakkımda bilgi alıyor. Ben okulda iyi bir öğrenciydim. Zaten hangi iş olursa olsun, her zaman en iyisini yapmaya çalışırdım. Bu arada Dokuzof da benim radyo isteğimi halletmişti, odamda artık bir radyom vardı. Okul benim hayatımda çok önemli bir

yer tuttu. Eğer ben 20. Kongre öncesi gitmiş olsaydım, KUTV öğrencileri gibi dar bakışlı olacaktım.

– *Bu konuyu bitirmeden önce, okulda konspirasyon, parti yaşamı gibi dersler var mıydı?*

– Özel bir ders yoktu. BKP tarihi içinde konspirasyon sorunu ele alınıyordu. Yukarıda da söylediğim gibi BKP'nin bu okulu, kendi parti kadrolarını Marksist-Leninist ruhta eğitmek için kurulmuştu. Gizli çalışan komünist partilerinin sorunları ayrıca ele alınmıyordu.

– *Okul 1961'de bitti herhalde?*

– Ağustos 1961'de bitti. O zaman Marat da Sofya'daydı. Notlarıma baktı, notların tamamı 5-6 idi. Bu başarımdan dolayı Marat bana bir saat hediye etti. Bu saati 5-10 sene taşıdım. Moskova'da kongrelere gelenlere bir çanta ya da bir saat falan hediye veriyorlar, işte bunlardan birini bana verdi ve dedi ki, “Şimdi biz Leipzig'e gitmeden önce seninle bir iş yapacağız.” Ben de Marat'a “Reşat Fuat, Marat bana sormadan bir şey yapmaz diyordu,” dedim. Bu sözüm üzerine o, “Şimdi zaman çok değişti, biz şimdi bir komite kuracağız. Bu komiteye Macaristan'dan Gün'ü (Benderli – Togay) alacağız. Ben ondan bir resim ve bir de yazı aldım, şimdi sen de ver. Sovyetler Birliği'ne gidiyorum, onların onayını isteyeceğim ve geleceğim, sonra birlikte gideriz Leipzig'e,” dedi. Aradan 10 gün geçmişti, Marat Moskova'ya gitmemiş bana telefon etti, “Ben sana vaktiyle de söylemiştim, Reşat Fuat gelmedi ama, Zeki geldi.”

– *1961 Ağustosunu mu?*

– Ağustos'un sonuna doğru. Ben daha köye de gitmemiştim, Sofya'dayım. Burada bir parantez açmak istiyorum. Bizim tarih açısından önemli bir olay benim kanımca. Marat'ın evindeki konuşmalarımızın birinde ben Marat'a, “Türkiye'den Reşat ile Zeki'yi buralara getirin. Bunların arasındaki problemin kimseye yararı yok, bundan burjuvazi yararlanıyor, sen bunu Moskova'da anlat. Bu problemler son bulsun, Marksist-Leninistlere bu tutum yakışmıyor,” demiştim. Marat, “Bunu ben Moskovasız da yaparım, ben de zaten bunu düşünüyordum. Ayrıca Batı Berlin'de Reşat'ın bir çocuğu var, onu buldurup Reşat'a bir mektup yolladım. Ondan gelen cevap ‘Zeki'nin olduğu yerde ben yokum’ oldu,” diyerek Reşat'ın gelmediğini söyledi. Reşat'ın ikinci bir itirazını da,

Nâzım'ın karısı Münevver'den öğrendim; Münevver'i kaçıran İtalyanlar, Reşat'a da “gel” diyorlar. Ama Reşat Fuat “Ben böyle bir maceraya girmem, beni çıkaracak olanlar bana pasaport yollar, ben öyle giderim,” diyor. Bu iki açıklamayla parantezi kapatalım.¹⁶

Marat, “Şimdi Reşat gelmedi, gidip Zeki'yi alalım,” dedi. Gittik Sofya'da bir yerde, BKP Merkez Komitesi'nin bir evinden Zeki'yi aldık. Zeki beni görünce “Yahu Bilal, bütün gece rüyamda seni gördüm, hep kavga ettik,” dedi. Ben de, “Madem rüyada kavga ettik, artık etmeyiz,” dedim. Gittik Marat'ın evine, ben orada 5-6 saat kadar kaldım. Bir hayli konuştuk. Bu dönemde Marat'ın yazdığı bir broşür vardı, Marat onu Zeki'ye vermişti. Ben de, fırsat bu fırsattır diye düşünerek bu konuda Zeki'nin fikirlerini merak ettiğim için ona şu soruları sordum. Zeki broşürü okumamıştı ama gene de ben ona sordum: “Neden bizim partide, mesela Halkalı'da bir hücre kuruluyor, biri Macar diğeri Bulgar? Evet, biz enternasyonalist partiyiz, tamam ama TKP'yi ilk önce Türklerin kurması lâzım değil mi?” “Bu olgu ‘Oku Okut’ broşüründe yazılıyor, bu alerji yaratır. Gerçek bu olsa bile böyle yazılır mı?” dedim. Ayrıca ekledim: “Bu broşürde TKP Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ateşleri içinde doğdu, deniyor. Bu dönemde ne bilinçli bir işçi sınıfı, ne de köylülük var; işçiler ve köylüler sadece bağımsızlık savaşına katılıyorlar, onlar henüz böyle bir bilince sahip değiller. Anadolu'da ulusal bağımsızlık hareketi var, onlar TKP'yi bilmiyorlar. Bu dönemde zaten TKP de böyle bir savaşa katılacak durumda değil, o zaman biz neden böyle yazıyoruz?”

Ben bunları söyledikimde, ikisi de başlarına kaynar su dökülmüş gibi oldular. Ben de yaptığım gafın şaşkınlığı içindeydim. İkisi de hiçbir cevap vermedi ve olgunluk göstererek sadece, “Sen böyle şeylerle uğraşma,” dediler. Marat “Zeki, çok yorgun ben onu istirahat evine götüreceğim, onun biraz dinlenmesi lâzım,” dedi. Ben ayrıldım.

İki saat geçmişti, Marat telefonla beni aradı, “Bilal gel, Zeki'yi acele Moskova'ya çağırdılar, uçakla hemen gitti,” dedi. Anlaşıyor ki Marat, Moskova'nın Zeki'yi apar topar çağırmasından pek hoşlanmamıştı. Zeki geldikten sonra Marat'ın üçlü komitesi de onun kafasında bir niyet olarak kalmıştı. Ondan sonra da biz Leipzig'e gittik.

16 Münevver Andaç ile çocukları Türkiye'den yurt dışına götüren Lussu ailesi, bu yolculuğu 1961 yılı Temmuz ayının ikinci yarısında gerçekleştiriyor.

– *Bu eylül ayında mı oluyor?*

– 1961 Eylül’ünün ilk haftasında sanırım.

– *Leipzig’e geçmeden önce Marat ve Zeki konuşmasını noktalayalım...*

– Ben onlarla birlikteyken elimde *Oku Okut* broşürü vardı, üstünde de notlarım yazılıydı. İkisine de sordum: “Bu broşürde hep muhalefetten bahsediliyor, kimdir bu muhalefet?” Ortılığı gene bir sessizlik aldı. Bu sessizlikten ürktüm. Demek ki yine büyük bir pot kırdım, diye düşündüm. Bu sorun da böylece havada asılı kaldı. Neyse, Marat’la biz Leipzig’e gittik. Havaalanında bizi Aram Pehlivan’la şoför karşıladı. Bizi doğrudan Berlin Duvarı’na götürdü, Berlin Duvarı daha yeni yapılmıştı. Oradan Leipzig’e gittik. Orada bizim çalıştığımız sokak, eski gaz fenerleriyle aydınlatılıyordu, tarihi bir sokaktı. Şehir kenarında çok sakin bir yerdi. Beni orada bıraktılar, onlar evlerine gittiler. Ertesi sabah, radyo çalışanları gelmeye başladı. Üçüncü katta Valter (şoför) ailesiyle kalıyordu. Biz de birinci ve ikinci katlarda çalışıyorduk. Bina üç katlı idi. Bir müddet sonra Ruprecht isminde bir kadın geldi. Bu Leipzig parti örgütü ile radyo arasında ilişkileri sağlıyordu. Güzel bir yerde, Klaisstrasse’de bana bir ev buldu.

Bizim Radyo günleri

– *Oraya geçmeden önce Leipzig günlerini biraz daha geniş alalım isterseniz...*

– Ben gittiğimde Fahri Erdiç spikerdi. Baş redaktör Sabiha Sertel’di. Aram Pehlivan, Yıldız Sertel redaktördü. Ben de redaktör olarak işe başladım. Marat orada olduğu zaman sık sık gelir, redaksiyonda çalışırdı. Nâzım Hikmet çok nadir gelirdi. 5-6 kişilik bir kolektiftik. Zeki radyoya gelmez ve yazı da yazmazdı.

– *Zekeriya Sertel yok muydu?*

– Ben geldiğimde Zekeriya işten ayrılmıştı, hastaydı. Hastaneden yeni çıkmış, evinde dinleniyordu. Ben onların evine sıkça giderdim. Zekeriya Sertel’le çok uzun konuşmalarım oldu. Bakû’ye gidene dek sık

görüştüm kendisiyle. Benim tanıdığım çok kaliteli bir aydıncı, fikirlerini sonuna kadar savunan, geniş bilgi sahibi birisiydi. Komünistleri “et kafalı” olarak görür, dar görüşlülükle suçlardı. Eşi Sabiha için de, “O serbest düşüncesini söyleyemez, öğrendiklerini kalıp gibi tekrarlar,” derdi. Ben Zekeriya’yı çok takdir ederdim. Çünkü o da bizim gibi Türkiye’de demokrasinin egemen olması için savaşıyordu. Çıkardığı *Tan Gazetesi*’yle bunu kanıtlamıştı. Demokrasi için savaşta TKP’ye en çok lâzım olan ilericiler burjuva güçlerle ortaklıktı. Zekeriya Sertel ise, bu yolda eşi az bulunan biriydi. Zekeriya, Marat’ı çok tenkit ediyordu ve Marat da onu görmek istemiyordu. Zekeriya ile Nâzım’ın arası çok iyiymiş, Marat bunu da hiç istemiyormuş. Problemler çıktığında Aram ile Marat bir; Zekeriya ile de Nâzım bir oluyormuş. Yani birbirlerini yiyorlarmış. Hatta Aram, Zekeriya’yı ve ailesini kendisine düşman görüyordu. Velhasıl kolektif birbirine girmişti. Zekeriya ayrıldıktan sonra işler biraz sakinleşmişti, zira Sabiha çok uslu bir kadındı. Hiç kimseyle takışmıyordu.

– *Günlük çalışma nasıldı?*

– Sabah saat 8’de çalışma başlıyordu. Bir saat toplantı yapıyorduk. Burada gece nöbetçisi haberleri anlatıyordu, bu haberler üzerine hangilerini radyo yayınına alacağımıza karar veriyorduk. Herkes bir konuyu alıyor, odasına gidiyor, en geç saat 14’e kadar yazısını yazıp spiker Fahri Erdinç’e yetiştiriyordu. Ben gittiğim zaman Dr. Hayk Açıkgöz bir hastanede operatör olarak çalışıyordu. Ara sıra o da radyoya yardıma geliyordu. Marat ile biraz arası açıktı. Hayk’ın eşi Merih de daktilocumuz idi, onu saymayı unuttum. Yazıları daktilo ediyordu.

– *Haberleri kim hazırlıyordu?*

– Haberler sırayla hazırlanıyordu. Her hafta başka birisi haberci oluyordu.

– *Haberleri nereden alıyordu?*

– Her birimizde magnetofon (*ses kayıt cihazı, teyp*) vardı; kim, hangi dili biliyorsa, bütün dünya radyolarından haberleri kayda alıyordu. Fransızca bilen Fransız Radyosu’ndan, Rusça bilen Moskova Radyosu’ndan, en çok da Londra BBC ve Ankara Radyosu’ndan kayıt ediliyordu. Diğer radyoların Türkçe yayınları dinlenip kayıt ediliyordu. Bu haberler ertesi günkü toplantıya getiriliyordu. En sağlıklı haberleri

gazete ve dergilerden alıyorduk. Türkçe gazete ve dergi, çok az ve gecikmeli geliyordu.

–Türkiye gazeteleri geliyor muydu?

– Çok az gazete geliyordu. Eksikliği bir türlü giderememiştik. Çok pahalıya mal oluyordu. Almanlara kolayca söyleyemiyorduk. Bir tesadüf oldu, ben Macaristan Balaton Gölü'ne tatile gittim. Orada tesadüfen İtalyan Komünist Partisi'nin Avrupa sorumlusu Franko ile tanıştım. Onunla sohbet ederken “Bize gazete çok az geliyor,” dedim. Tatilden sonra o bazı gazete ve dergilere bizi abone etti. Mesela Doğan Avcıoğlu'nun *Yön* dergisi gelmeye başladı. Bizimkiler de nereden geldiğini anlayamadılar.

Bilal Şen, Franko ile Balaton gölü kıyısında

Biz daha önceleri Münevver Andaç'a da söylemiştik Ona Türkiye'den misafirler geliyordu. Kemal Tahir, Aziz Nesin, Yaşar Kemal geliyordu “Onlardan isteyebilir misin?” demiştik ama parasını vermezsek onları nasıl yollayabilirdi? Neyse Radyo'ya dönelim; herkes yazısını yazıyor baş redaktöre veriyor, redakte ediliyor, sonra spikere veriliyor. Fahri de antende okuyor. Aslında Radyo'da iş çoktu. Bu çalışmalar için insanla-

rın rahat ortamda çalışması gerekiyordu, ne var ki iç çekişmeler de çoktu ve her zaman bir gerginlik vardı. Kendi görüşünü savunmak çok kolay değildi. Haftada bir Radyo Gazetesi yapılıyordu. Önce Zekeriya yapmış, sonra Sabiha, daha sonra da ben yaptım. Radyo Gazetesi bir haftanın özetlenmesi gibi bir şeydi.

Ben orada olduğum zaman çok tartışmalar oldu ve bunlarda asıl suçlu olarak çoğu zaman ben gösterildim. Eski alışkanlıkları değiştirip 20. Kongre'nin etkisiyle yeni şeyler yapma uğraşısında olduğum için ilk kadroyla çok çatıştım. Mesela 27 Mayıs'a bakışımız, TİP'e, Türk-İş'e bakışımız, Halk Partisi, referandum konusundaki politikamız gibi sorunlara ilişkin görüşlerimizin değiştirilmesini istedim. "Bunlar yeniden ele alınmalıdır," diyordum ve soruyordum "Siz nasıl olur da referandumda verilen dört milyon muhalif oyun, TKP'nin etkisiyle verildiğini söyleyebildiniz? Hâlbuki bu oyların verilmesini sağlayan AP'dir," diyordum. Ben diyordum ki "Siz nasıl olur da Adalet Partisi'ni CHP'den daha ilerici sayarsınız?" Nedendir bilinmez, bizim parti tarihimizde CHP'ye karşı her zaman bir alerji olagelmıştır. Bütün TKP tevkifatlarının sorumlusu olarak görülüyordu. Oysa 1951 Tevkifatı'nda ceza kanununda değişiklik yaparak cezaları artıran Demokrat Parti'ydi. Eski komünistlerin bir alışkanlığı idi, zılgıtı CHP'den yemişler, onun için ondan kötüsü yoktu. Bense, topyekûn kötüleme yerine, eğer olumlu bir şey yapılmışsa buna destek olunmalı fikrindeydim. Bu görüşleri savunduğum için tartışmalarda hep huzursuzluk oluyordu. Onlar kendileri eleştiriliyor sanıyorlardı, oysa ben somut bir olaya, somut bir fikre yaklaşımı eleştiriyordum.

Bizimki kişisel bir problem değildi. Bir gün bir olay oldu. 27 Mayıs darbesinden sonra Adnan Menderesler asılmıştı, Celal Bayar cezaevinde hastalanmıştı Özel bir kararla birkaç aylığına serbest bırakılmıştı. Taraftarları onu omuzlayarak Çankaya'ya doğru yürüyüşe geçmişlerdi. O zaman İsmet İnönü radyodan bir konuşma yaparak halkı uyanık olmaya ve bu tahriklere kapılmamaya çağırdı. O gün de radyoda nöbetçi bendim. Sabah toplantısında akşamki bu radyo haberini aktardım ve "Biz TKP Dış Bürosu olarak DP'nin yeniden iktidara gelmesine karşı olduğumuzu belirtelim ve İnönü'nün konuşmasını desteklediğimizi deklare edelim," dedim. Marat "Ben de akşam Ankara'yı dinledim, böyle bir şey yok, Bilal yanılıyor," dedi. O gün orada Nâzım da vardı.

Sinirlendim, “Ben haberciyim, bütün söylenenleri banda aldım, isterseniz size dinletirim,” dedim ve bandı dinlettim. Nâzım ayağa kalktı, “Bilal dinlemiş, burada açık açık da söyleniyor, o işini yapmış buna katılır veya katılmazsınız o ayrı, ama bu çocuğu gereksiz yere kırmayın,” dedi. Nâzım, “Böyle bir haber var ve biz Dış Büro olarak bu haberi değerlendireceğiz,” dedi. Ötekiler sustu, Zeki de, Marat da oralı olmadı. Sonra da görevi Nâzım’a verdiler, “Bu yazıyı sen yaz,” dediler. Nâzım yazıyı yazdı, “Biz de destekliyoruz” diye açıkça belirtmese de, bu anlama gelecek yazısını yazdı.

– *İsterseniz evlenme döneminize ve Dış Büro konusuna gelelim...*

– 1961 yılı Kasım ayı başlarıydı, Leipzig’e bir haber geldi. O haberde, “SBKP 22. Kongresi’nde TKP adına Türkiye Komünist Partisi’nin Polit Büro üyesi Zeki Baştımar bir konuşma yaptı,” deniyordu. Marat da orada, birlikte hazırlanıyorlar, ama Marat bilmiyor Zeki’nin konuşacağını. Birlikte Kongre’ye gidiyorlar, oturuyorlar. Konuşma sırası Türkiye Komünist Partisi’ne gelince mihmandarları geliyor Zeki’ye, “Konuşmak için sen kalk,” diyor. Marat şaşırıyor tabii. Onun kafasında yaptığı plana göre Marat SBKP’ne, “Zeki memlekete dönsün, orada adam kalmadı,” diyecek ve Zeki dönecek Türkiye’ye. Ama Ruslar Zeki’yi TKP adına konuşturunca Marat’ın keyfi kaçıyor. Zeki, Marat’ın yanında “Bu haberi Bizim Radyo’da verin,” diyor. Ama bu haber Marat’tan gelmediği için Bizim Radyo’da yayınlanmıyor. O zaman grup sekreteri olan Aram Pehlivanyan, bu haberi es geçmişti. Tabii radyoyu idare eden politik sekreter o idi. Baş redaktör teknik işi yapıyordu. İki gün geçmişti bu olayın üstünden, bir telgraf daha geldi. Telgrafta “TKP MK, Nâzım Hikmet’in 60. yaş gününü kutluyor,” diye yazıyordu. Aram bana, “Bu telgrafı ne yapacağız?” dedi. Benim hiçbir yetkim yok o zaman. Ben Aram’a, “Ben ne bileyim ne yapacağınızı, istersen Marat’a sor,” dedim. “Marat’ın gelip gelmediğini öğren, gelmişse sor,” dedi Aram. Marat’ı aradım, o sabah dönmüş Moskova’dan. Telefonu Aram’a verdim, o konuştu: “Böyle böyle bir telgraf var, ne yapalım?” diye sordu. Marat telefonda ne dedi bilmiyorum ama biz bu haberi de Bizim Radyo’dan vermedik. Böylece iki haber de verilmemişti.

Bilal Şen, Aram Pehlivanian (Ahmet Saydan), Zeki Baştımar (Yakub Demir)

1962 TKP Konferansı ve evlilik

1962 yılı Mart ayı sonlarında Zeki ile Nâzım, Leipzig'e geldiler ve konferans hazırlıklarına başladılar. Ben o zaman bu haberi Serteller'den işitmiştim. 1962, 2 Nisan günü Leipzig'de TKP Konferansı başladı. İlk günü ben yoktum, ikinci günü gittim. İlk gün, Zeki'nin hazırladığı rapor okunmuş.

– *Kimler vardı?*

– Ben Radyo'da nöbetçiydim, ilk gün katılmadım. Zeki Baştımar, Marat, Aram Pehlivanian, Vartan İhmalyan, Nâzım Hikmet, Abidin Dino, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel, Gün Togay, Fahri Erdiñç vardı. Bana ilk gün okunan raporu verdiler. Sabah erkenden bu raporu okudum.

Fahri Erdinç

– *Raporu Zeki Baştımar mı sunmuş?*

– Zeki sunmuş. İlk gün, rapor biraz uzun olduğu için pek tartışılmamış galiba. İkinci gün sabah bunu tartışmaya açtılar. Tartışmaya açıldı ama hiç kimse söz almıyor, ben galiba bunlar dün yeterince tartıştı bugün kimse söz almıyor, diye düşündüm. Söz aldım ve “Bu rapor tek taraflı yazılmış,” dedim. Gerçekten de rapor uzun uzun TKP nasıl kurulmuş, hangi aşamalardan geçmiş, nasıl yönetilmiş, 1951 Tevkifatı’na gelince Reşat Fuat ve Dr. Şefik Hüsnü nasıl anti-sovyetik tutum almışlar gibi suçlamalarla dolu idi. Zeki Baştımar; bunlarla mücadele etmiş ve TKP’yi yeniden yaratmış. Bu rapordan öğrendiğime göre, Zeki 1946’da kurulan TSEKP’nin kuruluşuna karşı imiş. Oysa bu legal çalışmanın en iyi örneği olmuş partiydi. “Ben bu insanlarla birlikte çalıştım, onların anti-sovyetliğine inanmıyorum,” dedim. Tanık olduğum bir olayı anlattım. “Dr. Şefik Hüsnü anti-sovyetik değildir,” dedim. Biz Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nde çalışırken bir haber yayılmıştı. Sovyetler Birliği Kars ve Ardahan’ı istiyor diye. Bu haber parti örgütlerinde büyük infial yaratmıştı. Hatta benim bulunduğum Defterdar parti örgütü üyeleri toptan istifa etmeye kalkıştılar. Bu olaylar üstüne hemen merkezden Nail Vahdeti geldi, Dr. Şefik Hüsnü’ye haber verildi. Bunlar bütün gece parti örgütlerini tek tek dolaşarak bu haberlerin asılsız olduğunu,

Sovyetler Birliği'nin böyle bir toprak talebinde bulunmadığını anlattılar. Bu haber, biri Gürcü, diğeri Ermeni iki profesörün yazdıkları bir makalede yer almış, Sovyetler Birliği'nin bunlarla ilişkisi yoktur diye anlattılar. Şimdi esefle söylemeliyim ki o zaman Dr. Şefik Hüsnü'ye yanlış enformasyon verilmiş. “Ben Şefik Hüsnü'nün anti-sovyetik hiçbir adımını görmedim,” dedim. Bu arada Konferans'ta bulunanlar cezaevindeki ayrılıkları yeterince bilmiyorlardı. Kısaca onları anlattım. “Zeki bu ayrılıklar nedeniyle Reşat'ı ve Şefik Hüsnü'yü suçluyor,” dedim. Ben bunları anlatınca Zeki kıpkırmızı oldu. “Madem öyle raporu sen hazırla,” dedi bana. Ben, “Her isteyen rapor yazar diye bunları söylemiyorum, sadece bunları yaşadığım için anlatıyorum,” dedim. O toplantıda bunları benden başka yaşayan kimse yoktu, o nedenle ben bunları söylemeye mecburdum. Zira burada verilecek karar hepimizi bağlayacak, “Bu insanlar burada yok, hiç olmazsa ana başlıklarıyla bu olayların bilinmesi lâzım,” diye de belirttim.¹⁷

Bundan sonra da olaylar çığırından çıktı, bu rapor tartışılmadı, karara bağlanamadı. Askıda kaldı. Bundan sonra da ileride yapılacak işlere geçildi. *Yeni Çağ* dergisi Prag'da çıkacaktı, bizim de oraya kadro ayırmamız, redaktör bulmamız, bu dergiye yazı yazacak olanları tespit etmemiz lâzımdı. Gruptan bize bir numune gönderiliyordu, biz de hangi yazıyı tercüme edeceğimizi belirliyorduk. Konferanstan sonra Münnevver'i çağıracaktık. Nâzım Konferans'a geldi diye, o çağırılmamıştı. Fransızca'dan tercümeleri Münnevver yapacaktı. Bu arada Nâzım şu teklifi yaptı: “Bilal Şen, Sabiha Sertel ve Fahri Erdinç'ten oluşan bir basın yayın komitesi oluşturalım. Bu komite *Yeni Çağ*, *Yurdun Sesi* ve *Bizim Radyo* yayınlarını kontrol etsin.” Bu öneri hiç tartışılmadı ve olduğu gibi kabul edildi. Abidin Dino da orada ama hiç konuşmuyordu, çünkü konuşsa birçok iş onun omuzuna yüklenecekti. Paris'te yaşıyor, haftada bir

17 1962 Konferansı kitabının 11. sayfasında şöyle denmektedir: “Bizde şahsa tapma da olmuştur. Bu konuda raporda tahrif az deniyor. Bence çok. Şefik Hüsnü'nün verdiği emre körü körüne itaat edilmiştir. Bizde şahsa tapma diğer partilerde olduğundan çok daha zararlı olmuştur.”

Bu düşüncemin yanlış olduğunu 30 yıl sonra 1992 yılında Komintern arşivlerinde, 492 fond, 1 op ve 219 sayfadaki şu kararı okuduğumda anladım: “Türkiye Komünist Partisi en kötü türden oportünizme yol açan tehlikeli sağ sapma ile bağını kesinlikle koparmalıdır.” Bu karar Komintern'in 12 Temmuz 1924'te toplanan 5. Kongresi'nde alınmıştır. Kesin kanımca TKP'de putlaştırılan yönetici olmamıştır. SBKP'nin Türkiye uzmanlarıncı 1980'lerden sonra İsmail Bilen'e ilişkin “putlaşma” değerlendirmesini bu kanımın dışında tutuyorum.

Bizim Radyo'ya bir yazı yolluyor. Konferans'ta benden sonra Marat söz aldı: "Bu Konferans Bilal'in de dediği gibi, raporda belirtilen konularda karar alacak mahiyette bir Konferans değil. Biz burada kalkıp MK üyesini kınama, aklama gibi kararlar alamayız," dedi. Yani Marat bir nevi benim dediklerime destek oldu. Nâzım, "Rapor Dr. Şefik Hüsnü ile Reşat Fuat'ın partiden atılması gibi bir konuyu gündeme getirmedi," dedi. Fahri Erdinç ile Gün Togay zabıt tutuyorlardı.

– *Dış Büro seçimi yapılmadı mı?*

– Dış Büro seçimi ben yokken ilk gün yapılmıştır belki. Onlar beni, ikinci gün Dış Büro'ya takdim ettiler. Dış Büro'ya; Zeki, Marat, Aram, Abidin Dino, Nâzım'ın seçildiğini söylediler. Dış ilişkileri Nâzım Hikmet'e vermişler.

– *Biz Konferans'a geçtik ama bu arada sizin Moskova'ya gidip orada evlenme işiniz var, oraya dönebilir miyiz?*

– Yukarıdaki tarihte bir yanılmam olmuş. Ben aslında 1962 Ağustos ayında istirahatata Soçi'ye gittim. Aslında gidişim biraz bahane. Daha önce Marat'ın bana "Moskova'da Süleyman Nuri'nin bir kızı var, isterseniz birbirinizi bir görün," diye bir şakası vardı. Ben Soçi diye yola çıktım, uçak indi Moskova'ya. Orada beni Naile Pazikova adında bir hanım karşıladı. Tatar asıllı bir kadındı. TKP ile SBKP arasında bu kadın bizim mihmandar, o bizi karşılayıp gidilecek yerlere götürüyor. Marat'la da bu kadının arası çok iyi. Beni karşıladı. Kendimi tanıttım, "Soçi'ye gideceğim," dedim. O kadın, "Siz merak etmeyin, ben sizin hakkınızdaki bilgileri biliyorum, gideceğiniz yerlere sizi götüreceğim," dedi. Beni biraz dolaştırdı. TKP'yle ilişkilerin sorumlusu ve SBKP MK Dış İlişkiler Bölümü'nde memur Valoşin idi, onunla telefonda konuştu. Hem konuşuyor, hem de gülüyordu. Meğerse onlar biliyormuş durumu. Marat onlara anlatmış Süleyman Nuri'nin kızıyla beni buluşturma planını. Ama Süleyman Nuri'nin evini bilmiyorlar. Genel olarak bölgeyi biliyorlar. Orada adres bürolarına sorarak epeyce dolaştıktan sonra Süleyman Nuri'nin evini buldular. Süleyman Nuri ve eşi evde idiler. Kızları ise yaz tatiline gitmişti. Neyse biz epeyce sohbet ettik, ben Süleyman Nuri'yi tanıımıyordum. O bana kendi başından geçenleri anlattı. Son olarak 1958'de gelmiş Türkiye'den Moskova'ya. Bu konuşmadan sonra Pazikova devreye girdi, "Sizin kızınız için Bilal'i düşünüyoruz, siz ne

dersiniz? Bizler açık insanlarız bunun için söylüyorum,” gibi laflar etti. Sonra biz Moskova’ya 15-20 dakika mesafedeki Puşkin istirahat evine gittik, 15-20 gün kaldım. Orada Yunanistan Komünist Partisi’nden Florakis, İtalyan Komünist Partisi’nden sorumlu birkaç kişi, başka partilerden ve SBKP’nin başka bölgelerinden insanlar tatil yapıyordu. Ben orada olduğum dönem boyunca zaman zaman Süleyman Nurilerin evine gidip onunla sohbet ediyordum. Sonra kızı da geldi tanıştık, çok hızlı bir biçimde, bir hafta içinde evlendik.

– *Burada bir parantez açıp Süleyman Nuri ile ilgili biraz daha geniş konuşalım isterseniz...*

– Süleyman Nuri 1895’te İstanbul’da doğmuş. 1913’te askeri okulu bitirmiş, 1914’te çavuş olarak Çanakkale’deki 13. tümene gönderilmiş. Daha sonra Kafkas Cephesi’ne aktarılmış. 1917 Şubatı’nda Sarıkamış’ta birkaç arkadaşı ile birlikte Rus Ordusu’na teslim olmuş. Nargen Adası’nda 6 ay hapsedilmiş ve oradan Bolşevikler tarafından kurtarılmış. 1918 Yılında Emanuil Nobel adlı gemide 9 ay yağcı olarak çalışmış. Krasnovod’ta İngilizler ile işbirliği yapan Es-Er’ler (SR, Sosyalist Devrimciler) hükümetince üç ay hapsedilmiş. Oradan serbest bırakıldıktan sonra Bakû’ye gitmiş. 1919 yılı başlarında Sergo Ordjonokidze, Anastas Mikoyan’la ve diğer Bolşevik önderlerle tanışmış. 1920’de Kafkaslar’ın Sovyetleştirilmesine aktif olarak katılmış. Dağıstan’da, Bakû’de, Erivan’da, Karabağ’da savaşmış.

Halil Paşa ve Doktor Fuat Sabit ile yakın ilişkiler kurmuş. İbrahim Abilov ile bunlar arasındaki irtibat işlerini görmüş. Özetlemek gerekirse bu dönemde Süleyman Nuri, İttihatçıların Bolşeviklere komünist örgüt olarak takdim ettikleri Karakol Cemiyeti sıralarında savaşmış. 1920 Nisanı sonlarında Bakû’de iktidarı komünistler aldıktan bir hafta sonra Mustafa Suphi’nin yönetimindeki örgüt Taşkent’ten Bakû’ye getirilmiş. Bilindiği gibi bundan sonra Doğu Hakları Kurultayı’nı ve Türkiye komünistlerinin kongresini toplama çalışmaları başlamış. Bu süre içinde adı geçen bu iki örgüt arasında yarış hız kazanmış. Bolşevikler ve Komintern tercihlerini netleştirmişler ve Mustafa Suphi örgütünü desteklemişler. İşte bu süreç içinde Süleyman Nuri de Kızıl Ordu’dan ayrılarak Mustafa Suphi ve arkadaşlarına iltihak etmiş. (Bakınız: Uyanan Esirler, TÜSTAV Yayınları, s. 316.)

Süleyman Nuri 1 Eylül 1920’de açılan Doğu Hakları Kurultayı’na ve 10 Eylül 1920’de Türkiye Komünist Partisi’nin kuruluş kongresine katılıyor ve yönetim kadroları arasına giriyor. Partinin Türkiye’ye dönüş çalışmalarına aktif olarak katılıyor. Ancak dönüş partinin askeri örgütünün katılmadığını öğrendiğinde ikircim gösteriyor. Onun bu durumu üzerine, dönüşü örgütleyen Elena Stasova kendisine, “sen gitmeyebilirsin” demiş.

Mustafa Suphilerin faciasından sonra Rusya Komünist Partisi’nin kurduğu Kafkas Ülke Komitesi onu Türkiye Komünist Partisi Teşkilat Bürosu Kâtibi olarak görevlendirmiş. Bu beş kişilik Teşkilat Bürosu birkaç ay çalışmış ve Komintern’in 1921 yılı ortalarında toplanan 3. Kongresi’nde, başarısız çalışmalarının hesabını vermiş ve bundan sonra dağılmış. Süleyman Nuri’nin de TKP yaşamı böylece noktalanmış. Ama onun SBKP’ye üyeliği yaşamı boyunca sürmüştür.

Buraya Teşkilat Bürosu’nun başarısızlığını irdeleyen bir rapordan kısa bir alıntı yapayım: “Mustafa Suphi ve Merkez Komitesi’nden 14 yoldaşın ölümünden sonra Bakû’de kurulan Dış Büro Merkez rolünü oynayamadı... Kafkas Bürosu’nca kurulan Teşkilat Bürosu birbirlerine düşman kişilerden oluşuyordu... Komintern’in 3. Kongresi’nde bu düşmanlık açık bir şekil aldı. Süleyman Nuri Azerbaycan devriminde büyük bir çaba göstermişti. Onun Mustafa Suphi’yle arası son Bakû grubunun kapatılması üzerine açıldı. Rahmetli Mustafa Suphi’nin kimi bürokratik eğilimlerini Süleyman Nuri müthiş eleştirdi. Mustafa Suphi’nin yandaşları, hatta onun ölümünden sonra da, Süleyman Nuri’ye karşı olan muhalefetlerini koruyorlardı. Süleyman Nuri Marksizmi bilmiyordu ve Türkiye’deki işçi örgütleriyle ilişkisi yoktu. Türkiye’deki sosyalist ve demokratik hareketi kavrayacak yeteneğe sahip değildi. Dolayısıyla yönetici olacak durumda değildi. Onun en yakın yoldaşı Dr. Fuat Sabit’ti.” (Bakınız: RGASPI, F.495, op.154, d.768, s.160-163.)

Süleyman Nuri, TKP Teşkilat Bürosu’nun kapanış nedenini iki ülke arasında o zamanlar imzalanmış olan anlaşmalar olarak gösteriyor (age, 316). Öyle olsaydı daha sonra TKP Dış Bürosu Moskova’da yıllarca bulunmazdı. 1921 Temmuzundan sonra Teşkilat Bürosu’nun o beş kişilik ekibinden hiçbirisi TKP sıralarında bulunmamıştır. Süleyman Nuri özel yaşamını geniş olarak yazmıştır. Dikkatli okuyucu bu olguyu kuşkusuz

anlamıştır. Öyleyken gene de somut bir olayla bu tarihsel durumu aydınlatıcı bir örnek vereceğim.

21 Mart 1933'te Komintern'in Politik Sekreteryası'nca onaylanan ve yetkili bir görevlisince TKP üyelerine hitaben yazılmış uzun bir mektuptan kısa bir alıntı vereceğim: "Kürt isyanının başlıca amacı Türkiye'yi Sovyet karşıtı bir bloka itmekti. Kürtlerin ayaklanması İngiliz ve Fransız emperyalizmince hazırlanmış ve örgütlenmişti. Onlar kendi amaçları için Türk monarşistleri ve Ermeni beyaz Ruslarını, Daşnakları kullandılar." Bu uzun mektupta Menemen olayı da anımsatılıyor. (Bakınız: RGASPI, F.495, op.20, dosya numarası 549, s.33-35) Burada bu alıntıyı neden yaptım? TKP üyelerine yazılmış olan bu özel ve gizli mektup parti bülteni olarak parti üyelerine okutulacaktır. Süleyman Nuri bu mektubu okumuş olsaydı, Anılarının 254. sayfasındaki Erzurum Kongresi bildirisinin 6. maddesinin yorumunu yapmazdı. Burada şunu da söyleyeyim, Mustafa Suphi zamanındaki kadrolardan Sovyetler'de kalanlar, kendilerinin aranmamış olmasından hep yakınmışlardı.

– *Şimdi eşinizle Leipzig'e gelmenizden itibaren devam edelim...*

– Biz 15 Ağustos 1962'de evlendik. Benim nikâh şahitlerim, Zeki Baştımar ile Necil Togay idi. O sıralar, onlar Moskova'daydı. Eşimin nikâh şahidi teyzesi Talmsiya Stepanovna idi. Leipzig'deki benim oturduğum eve geldik, bu ev çok küçüktü. Bu sırada Nâzım Hikmet geldi bizi görmeye. "Bu evi niye kabul ettin?" dedi. İlgili memurları kastederek "Bize böylelerini verip kendilerine iyi evleri alıyorlar," dedi. Alçakgönüllülük yapmamamı öğütledi. Bu evde 2 Kasım 1963'te kız çocuğumuz doğdu. Kayınpederle kayınvalideyi Leipzig'e çağırdık. Bu sırada bize şehrin kenar mahallesinde yeni yapılmış bloklardan bir apartman dairesi verdiler.

– *İsmi ne koydunuz?*

– Ben Gülşen koydum, karım da Camilla koydu. Resmi belgelerde ismi "Camilla Şen" diye yazılıyor.

– *O zamanlar Bizim Radyo'nun bileşimi de değişiyor yanılmıyorsa...*

– Değişti, Serteller ailesi gittikten sonra, radyoya Necil Togay, Gün (Benderli-Togay) ve Attila (Yılmaz Gülen) geldi. Artık Nâzım Hikmet de çok az geliyordu. Yaklaşık bir yıl sonra da Veli Gündüz (Mustafa

Oktay) geldi. Dr. Hayk Açıkgöz de eskiye nazaran daha çok gelmeye başladı radyo kolektifine. Hayk, ben gelmeden önce Nâzım Hikmet'in etkisiyle yurtdışındaki Türk komünistleri için bir konferans toplanmasını istemiş. Ama o zaman Marat, bu teklife pek sıcak bakmamış. Bu nedenle araları açılmış. 1961 yılı sonlarında ben Radyo'ya geldikten sonra biraz bu durumu düzeltmiştik. 1964 yılı ortalarında Zeki'nin önerisiyle ben, Doktor Hayk ve Necil'den oluşan radyodaki parti komitesini oluşturduk. Aram o zaman, Batı Avrupa'daki Türkiyeli işçiler arasında örgütsel çalışmalar yapmak için Batı Almanya'ya gönderildi. Aram bundan pek memnun olmadı. Aslında Zeki ile Aram'ın arası iyi değildi. Zeki gerek kendisinin SBKP Kongresi'nde yaptığı konuşma haberinin, gerekse Nâzım'ın yaş gününü kutlama bildirisinin, Bizim Radyo'da yayınlanmaması nedeniyle Aram'a çok kızıyordu. "Aram'ı Türkiye'ye göndereceğim," diyordu. Ben Zeki'ye, "Kendi öcünü almak için onu Türkiye'ye yollayacaksın ama onun elini sıkacak tek kişi yok Türkiye'de," dedim. Uzun pazarlıklar sonunda Aram Batı Almanya'ya gönderilmişti.

Biz 1964 yılının ilkbaharında yeni eve taşındık. Kayınbabam Süleyman Nuri ve kaynanam Zina Stepanovna geldiler, Leipzig'te 6 ay kaldıktan sonra çocuğu da alıp gittiler, onlar bakacaktı çocuğa. Eşim 6 aylık Almanca kursunu bitirdi. Makine mühendisi idi. Ağaç işleme fabrikasında işe girdi. Zor günlerdi. Ama o Almanca'yı benden iyi öğrendi. Ben radyo çalışmaları yüzünden Almanca kurslarına fazla vakit ayıramamıştım.

– *Şimdi 1964-65 Leipzig parti kolektifindeki tartışmalara geldik. Bundan önce ilave etmek istediğiniz başka şeyler var mı?*

– Tartışmaların daha iyi anlaşılması için şuradan başlayacağım. Ben Bizim Radyo çalışmasına iyice alışmıştım. Artık herkes ile yakın konuşuyordum. Yani senli benli olmuştuk.

– *Bunlar arasında Doktor Hayk Açıkgöz'den biraz bahseder misiniz?*

– Hayk, 1944 yılında Reşat Fuat'ların tevkifatında 6 aya mahkûm olmuş. 1947 yılında da TSEKP tutuklamasında galiba 2 yıl hapse mahkûm edilmişti.¹⁸ Hayk, Sultanahmet Cezaevi'nden çıktıktan sonra

18 Hayk Açıkgöz 1947 TKP davasında 3 yıl 3 ay ağır hapis cezasına çarptırıldı. Bkz. 1947 TKP Davası, Derleyen: Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 212-213.

Lübnan'a kaçmış, orada doktorluk yapmış. Eşi Merih (Anjel Açıkgoz) ile birlikte, Nâzım Hikmet'in yardımıyla Paris'e geçmişler. Oradan da Varşova Radyosu'na gönderilmişler. Orada yayın kapanınca Bizim Radyo'ya alınmış. 1962 Konferansı'na katıldı. Marat'tan sonra o da söz aldı. "Ben Reşat ile birlikte hapiste yattım, raporda onlar hakkında söylenenlere katılmıyorum, Bilal'in de işaret ettiği gibi rapor bana da tek taraflı geliyor. Son hapishanede yaşananları bilmiyorum ama Reşat Fuat anti-sovyetik olamaz," demişti. (yukarıda sözedilen 1962 TKP Dış Büro Konferansı kitabından).

– *Bizim Radyo çalışmalarına yeniden dönelim isterseniz...*

– Ben çalışmalara ısındım. Zaten Doktor Hayk'ın eşi Merih dışındaki hepsini tanıyordum. İlk önce radyonun kuruluş amaçlarını öğrenmek istedim, bu konuda bir belge olup olmadığını sordum. "Var" dediler ama bir türlü bulunamadı bu belge. Sonunda bunu aramaktan vazgeçtim ve yeni bir parti programının ana ilkelerinin hazırlıklarına girilmesini önermeye başladım. 20. Kongre'den sonra, Sovyet yanlısı birçok komünist partisi programlarını yenilemişti. "Biz tam olarak belki yeni bir program hazırlayamayız ama hiç olmazsa ana doğrultularını belirleme hazırlıklarına başlayalım" diyordum. Marat, "Bizim Radyo amaç olarak geniş cepheyi hedef koymuştur, bizim de politikamız budur, yeni program hazırlama işi bizi aşar," gibi bir tutumu savunuyordu. Dış Büro önderleri bunun çok büyük bir iddia olduğunu ve şimdilik gündeme alınamayacağını söylüyorlardı. Sonra da "Sovyetler'den yardım isteyebiliriz," demeye başladılar. Ve gerçekten de Sovyetler'den yardım istendi. Zeki, "Moskova'dan Rozaliyef'i *Yeni Çağ* dergisinde Türkiye sorumlusu olarak atadık, o size program hazırlığı konusunda yardım eder," diye bir haber getirdi. Aynı zamanda Zeki, bize "*Faaliyet Programı*" başlıklı, 1936 tarihli daktilo edilmiş bir parti programı getirdi Moskova'dan. O zaman ben parti sekreteri olduğum için bana verdi ve bunları çoğaltıp Bükreş, Budapeşte ve Sofya Radyo gruplarımıza da göndermemi istedi. Ben, "Onlar devlet radyosu ve bizim arkadaşlar onlara bağlı çalışıyorlar. Bizim programı propaganda edemezler, bu nedenle oralara göndermenin manası yok," dedim. Ayrıca, "Bu program Bizim Radyo'daki çalışmalara da temel olamaz çünkü çok eski," diye de belirttim. Zeki çok şaşırdı ve kızdı. Ben bu belgeyi kimseye göndermedim. Bu tabii büyük bir

skandal oldu. Bu o zaman hiç uygulanamaz bir programdı. Komintern'in 1928 yılında belirlediği stratejiye ve 6. Kongre kararlarına dayanarak hazırlanmış bir programdı. O ünlü 21 şartı esas alan programdı. İnsan bunu okurken tüyleri diken diken oluyordu. Türkiye realitesine o kadar uzaktı ki Zeki üzerinde hiç düşünmeden hâlâ bunu savunuyordu. 7. Kongre'den sonra hiç ele alınamayacak, çoktan tarihe karışmış, hele hele 20. Kongre gibi yepyeni bir dönemin başladığı yıllarda, 1963 yılında biz halen bunları konuşuyorduk. O zaman anladım ki Zeki hiç de ülkenin programatik problemlerini çözecek olgun bir kafaya sahip değilmiş. Bu satırların okuyucuyu şoke edeceğini biliyorum, ama gerçeği savunmak için böyle söylemek zorundayım. Bu *Faaliyet Programı* TÜSTAV'ın yayınladığı *1962 Konferansı* kitabının 168-184 sayfalarında yayınlanmıştır, mutlaka okunmalı.

Zeki bir gün '*federatif yapı*' diye bir makale yazıp bunu radyoda yayınlamak istedi. Ben bunu radyoda yayınlamadım. Zeki hem benimle Marat'a karşı yakın ilişki kurmak istiyordu, hem de bu türlü politik konularda olmayacak öneriler yapıyordu. Aslında orada kimse kimseyi dinlemiyordu, herkes kendi fikrini savunuyordu. Bir gün ben Marat'a bir öneride bulundum, "1958'den beri yapılan yayınları gözden geçirip yanlışlarımızı ortaya çıkaralım," dedim. Anayasa Referandumu'nda Bizim Radyo'nun tutumunun yanlış olduğunu, "Hayır" oyu veren 4 milyon kişinin bizimle hiç ilişkisi olmadığını, bunların Adalet Partili gerici oylar olduğunu, eğer bu kişiler bizim propagandamızla bu oyları vermiş olsalardı bizim de politika yapmamız için yurtdışında olmayıp Türkiye'ye dönmemiz gerektiğini yeniden anlattım. Bunları daha önce Sofya'da konuşmuştuk. Marat, "Bırakalım bunları şimdi, zaman geçti, bunlara dönmenin manası yok," dedi. Ben aynı konuyu Zeki'ye de sordum, o da bana "Ben içerideydim, Bizim Radyo'yu dinleyemiyordum, bu referandum üzerine pek düşünmedim," diye cevap verdi. Aram işte o zamanlar, "1961 Anayasası, 1924 Anayasası'ndan bile gerici," diyordu.

Altmışlı yıllardaki Türkiye olaylarını, Moskova'daki Şarkiyat Üniversitesi'nde çalışan Türkologlar çoğunlukla yanlış değerlendireyorlardı. Orada 27 Mayıs Anayasası "gerici" olarak değerlendirilmişti. O zaman ben sanıyordum ki bu görüşleri Sovyetler'e Marat veriyor. Bu inançla ona soruyordum: "Sen mi veriyorsun bu değerlendirme-

leri onlara, yoksa onlar mı veriyorlar sana?” Aslında Marat’ın fikir vermesi pek mümkün değil ama, o da zaten bu soruyu hiç cevaplandırmadı. Sonradan öğrendim ki Şark Enstitüsü’ne bu fikirleri veren SBKP Merkez Komitesi’nde Türkiye Seksiyonu’na da bakan Ortadoğu sorumlusu Milovonov. Yine bu dönemde Şarkiyat Enstitüsü’nde Esat Adil’in Sosyalist Partisi TKP’nin devamı legal parti olarak gösteriliyordu. Marat’a bunu da sordum: “Kim söylüyor bunu, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi mi yoksa Sosyalist Parti mi TKP’nin desteklediği parti, bunu Moskova bilmiyor mu?” Marat, “Ben böyle bir şey yapmadım, bilmiyorum kim yapmışsa onlarla konuşmak lâzım,” dedi. Oysa, İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesi’nde Esat Adil, “Ben komünizme karşı savaşıyorum,” diyerek beraat etmişti. Aynı akşam Moskova Radyosu’nda “Erdem” adı ile yorum yapan Marat, “Esat Adil’in pabucu dama atıldı,” demişti. Şimdi ise “Hiçbir şey bilmiyorum,” diyordu. Yine bu dönemde Türkiye İşçi Partisi hakkında da olumsuz yazılar, haberler çıkmıştı. Bunu Marat’tan çok Aram yapıyordu. “İşçi Partisi polisin güdümünde kurulmuştur,” gibi abuk sabuk yorumlar yapılmıştı. Marat ise daha sonra bu yorumu biraz daha geliştirmişti: “Türkiye işçi sınıfının gerçek partisi TKP’dir, onun dışında parti kurmak doğru değildir,” diye. Oysa ben çok farklı yorumluyordum. Legal işçi sınıfı partisi ile TKP arasında yakın ilişki olacak ve onlar birbirini destekleyecek diye düşünüyordum. Derin inancıma göre, işçi sınıfının çıkarının bir buyruğu olan legal çalışma ile illegal çalışma arasındaki uyumlu çalışmanın Türkiye’de gerçekleştirilememiş olmasının belirleyici nedeni TKP yönetimindeki ayrılık olmuştur. Zeki geldiğinde de TİP’e karşı bir yazı yazdı. Kime yolladığını bilmiyorum, orada “TİP ve onun Başkanı Mehmet Ali Aybar küçük burjuvazinin temsilcisidir, onlar işçi sınıfını temsil edemez, biz onların yaptıklarını doğru bulmuyoruz,” diyordu. Ben bu yazıyı okudum ama bizim aramızda tartışmalar başladıktan sonra o yazıyı bir daha bulamadım. Veli Gündüz de bu yazıyı ararken Marat’la tartışmıştı. Redaksiyonda bir kasa vardı ve gizli belgeler oraya kilitleniyordu. Bu kasanın açılması bir suçtu. Veli sabah geliyor, nasıl yapıyorsa açıyor, orayı karıştırırken Marat görüyor. Alper (Osman Rauf Alper) *Mülteci Komünist* adlı kitabında, 1962 Plenum Raporu’ndan iktibas yapıyor. Oysa Alper Konferans’ta yoktu, belli ki Veli vermiş ona bu raporu.

Ben Veli'yi göremedim, Moskova'dayken Veli sınır dışı edilmiş ve biz bir daha da karşılaşmadık Veli ne buldu, ne aldı bilmiyorum.¹⁹ Ben de tartışmalarda bu raporu istemiştim ama bana vermemişlerdi. Tabii aleyhlerinde konuşacaksın, ellerindeki materyali hiç verirler mi?

Neyse bir gün *Türkiye'de Sendika Hareketi* diye bir yazı yazdım. O zaman sadece Türk-İş var. Bu sendika nedir, nasıl çalışır, işçi sınıfını nasıl temsil eder. Türk-İş'in kimliğini çizmiştim. Evde radyoyu dinliyorum, haberleri Fahri Erdiç sunuyor, benim bu yazıyı da o okuyor, baktım ki değiştirmişler. Türk-İş'in çok gerici olduğunu, bizim baş düşmanımız olduğunu anlatıyor. Bunu tek başına mı yaptı, yoksa Marat'a mı sordu bilmiyorum. Bunun tartışmasını yaptık. Bayağı da can sıkıcı oldu bu tartışma. Ben dedim ki, "Türk-İş bizim baş düşmanımız olamaz. Ben de biliyorum onun kökenini, ama baş düşman işbirlikçi burjuvazidir. Bu mantığın nereden geldiğini biliyorum." Çok eski bir Komintern kararında "baş düşman sosyal demokratlardır" saptaması vardı, oradan kaynaklanıyor olabilirdi. Bu konu aramızda uzun tartışmalara neden oldu. Sonra 27 Mayıs Anayasası üzerine tartışmalara başladık. Onlar "subayların, askerlerin yaptığı ne kadar darbe varsa hepsi gerici hareketlerdir, kesinlikle karşı çıkılmalıdır," diyorlardı. Jön Türk hareketini de gerici hareket olarak değerlendiriyorlardı. Ben her şeyi birleştirerek toptan kötülenmesine karşıydım. Yeni anayasanın giriş bölümünde "hükümetler ihanet içine düşerse halkın buna tepki gösterme hakkı vardır" diye bir bölüm vardı, bunun bizlere yeni olanaklar yarattığını anlatmaya çalışıyordum. Zaten gösterilere çıkan insanlar bu anayasayı ellerine alarak gösteriye çıkıyorlardı. "Biz buna neden çok gerici, zincirli, Musollini Anayasası'ndan kopya edilmiş faşist bir anayasa diyoruz?" diye soruyordum. Neden 27 Mayıs'a faşist diyeceğiz. Velhasıl bu konu da uzun boyutlu tartışıldı. Türkiye'i, Kemalist subayların öncüsü olarak değerlendiriyorlar. Belki Marat bunu bilmez ama, Zeki'nin Türkiye'i bilmemesine imkân yoktu. Zeki hep sessiz kaldı bu konuda. Sonra Zeki, "Türkeş

19 2004 yılında Bilal Şen, Veli Gündüz [Mustafa Oktay] ile İstanbul'da yaptığı görüşmede bu olaya atıfta bulunduğunda, Veli Gündüz kesinlikle böyle bir kasa olmadığını ve olmayan kasayı açıp herhangi bir belge almadığını söyledi. Aynı biçimde Gün Benderli-Togay ve Yılmaz Gülen ile 2003 yılında İstanbul'da yaptıkları görüşmede Bilal Şen'in bu olayı anımsatması üzerine, her ikisi de Leipzig'deki Bizim Radyo binasında böyle bir kasa bulunmadığını ve Veli Gündüz'ün de Bilal Şen'in anlattığı türden bir olay yaşamadığı vurguladılar. [Yayıncının Notu]

bana geldi, ‘Büyük Türkiye’ için komünistlerle işbirliği yapalım, dedi.” diye söyledi. Ben bunu da anlamadım, belki de alay etti benimle. Zeki, iki görüş arasında kendi görüşünü pek açıklamıyordu. Marat’ı da pek savunmak istemiyordu. Bu tartışmalar redaksiyonda büyük tatsızlık yaratıyordu. Sonra Kıbrıs hikâyesi geldi.

Nâzım’ın ölümünden sonra ben Dış Büro üyesi oldum. Dış Büro’da bir karar aldık, bu karar hiç tartışılmadı. Enosis kararı nasıl alınmış, bunlar aramızda pek bilinmiyordu. Bir Kıbrıs temsilcisi vardı Türk. Galiba adı Kavazoğlu idi. Sık sık Bizim Radyo’ya mektup yazıyormuş. Sofya’da TKP üyesi arkadaşlarla da görüşüyormuş. AKEL Merkez Komitesi üyesiymiş. Sonra onu öldürdüler. Marat’a mektup yazıyormuş, “AKEL MK, sizin radyo yayınlarınızda Enosisi desteklemenizi büyük sevinçle karşılıyor ve bunu proletarya enternasyonalizminin gereği olarak görüyor,” diye. Bu konuyu sorduğumda Marat, “Bu konu hakkında söylenecek bir şey yok, Marks, Lenin bu konuya açıklık getirmiş, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına girer bu, Kıbrıs bağımsız bir devlettir istediği kararı verebilir, Türk komünistlerinin bunun dışında görüşü olamaz,” dedi. Ben bunun üzerine sordum, “Madem bağımsız devlet, neden Yunanistan’la birleşecek? Yunanistan NATO üyesi değil mi? Kıbrıs’ta NATO üssü kurup ABD oradan bütün Akdeniz’i kontrol etmeyecek mi?” Bu soru üzerine Marat sustu. Zeki, “Bunu bir soralım,” dedi. Zeki sordu ertesi günü, “Biz bu konuya hiç girmeyelim YKP bizi milliyetçilikle suçlar, bu da bizi güç durumda bırakır,” dedi.

Herhalde içimizden birileri bu tartışmaları Almanlara da anlatıyor ki bir gün beni ve Zeki’yi Berlin’e, Merkez Komitesine çağırdılar. Oraya gittik. Yetkili Alman, “Sizin partinin nerelerde örgütleri var?” diye bir soru sordu. Zeki hiç cevap vermedi. Ben, “Biz burada TKP’nin bir koluyuz; sadece Batı Almanya’da örgütlenme çalışmalarımız var, o da çok güçlü değil. Burası TKPDış Bürosu, esas MK içeride, onlar bilir,” dedim. Sonra bu adam Zeki’ye sordu, “Geçen sefer de söylemiştim, Menderes Sovyetler Birliği’ni ziyarete gidiyor bu konuda partinizin görüşü nedir?²⁰ Sovyet-Türkiye ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?” Zeki, “Bu raporu hazırlamasını Bilal’e söyledim ama o hazırlamadı,” dedi. Adam,

20 Bilindiği gibi Menderes 27 Mayıs darbesinden sonra Yassıada yargılamaları sonucu asılmıştır. Menderes, 27 Mayıs darbesi arifesinde Sovyetler Birliği’ne gitme programı yapmıştı. Bilal Şen’in belleği kendisini yanıltıyor. [Yayıncının notu]

“Ben sizden rapor filan değil, enformasyon istiyorum,” dedi. Ben de, benim böyle bir rapordan haberimin olmadığını söyledim. “Bana kimse bir şey söylemedi,” dedim. Orada bir adam daha vardı. Türkçe bilen tercüman olmadığı için Rusça’dan Almanca’ya tercüme yapıyordu. O bana, “Sen nasıl genel sekreterinin yanında bizim MK Türkiye içinde dersin?” diye çıkıştı. Ben de, “Bana soru soruluyor, ben de kendi fikrimi söylüyorum,” dedim. Neyse işimiz bitti, kapıdan çıktık, çıkar çıkmaz Zeki “Bir çuval inciri bok ettin Bilal,” dedi. Hiç konuşmadan arabaya bindik, geldik Leipzig’e. O akşam Aram, Marat, Zeki toplanmışlar, Zeki’nin evinde. Ertesi günü beni çağırdılar, “Seni baş redaktörlükten, parti sekreterliğinden ve Dış Büro’dan atıyoruz,” dediler. Ben de bunun üzerine, “Beni parti sekreterliğinden Dış Büro atamaz, beni parti örgütü seçti onların toplantı yapması lâzım,” dedim. Olurdu olmazdı, bunun tartışması devam etti. En sonunda parti grubunun toplanmasına razı oldular. Leipzig parti grubu toplandı. Zeki, “Bu toplantıda enformasyon verilip Bilal’in parti sekreterliğinden çıkarılması oylanacak ama Bilal’e söz verilmeyecek,” dedi.

– *O sırada parti grubunda kimler vardı?*

– Radyo çalışanları vardı. Ben, Zeki Baştımar, Marat, Aram Pehlivan, Dr. Hayk Açıkgöz, eşi Merih, Fahri Erdinç, Attila, Gün, Veli Gündüz olmak üzere on kişi vardı. Bu olayda Doktor bile onların tarafını tuttu. Bu olaydan bir-iki ay önce; ben, Necil ve Hayk Açıkgöz’den oluşan bizim parti komitesinde bir karar alınmıştı. Bu karar, 1962 Konferansı’nda alınan karara dayanarak yeni bir parti konferansı yapılmasını istiyordu. Bu karar, benim muhalefetime rağmen Hayk ve Necil’in ısrarları üzerine alınmıştı. Ben bu kararı Dış Büro’ya ilettim. Zeki bu “konferans isteme kararına” çok içerlemişti. “Bizim parti örgütünün tutanakları var, benim muhalefetime rağmen bu karar alındı, benim görevim bunu size bildirmektir, ötesini siz bilirsiniz,” dedim. Ben başka bir şey daha biliyordum. Ben oraya gelmeden önce böyle bir teklifi Dr. Hayk Açıkgöz yapmış. O zaman Marat bu teklifi, “Nâzım’ın kışkırtmasıyla yapıldı,” diye algılamış. Bunun üzerine de Doktor’u kolektiften dışlamış. Ben Türkiye’deyken, 1951 yılı başında Enver Gökçe, Zeki’nin bu işi yürütemediği gerekçesiyle Türkiye’de bir konferans toplanmasını teklif etmişti. Ben de bu fikre katılmıştım. Bunu da hâkim

Halil Ölçer, Zeki'yi sorgulamasında söylemiş: “Sen bilmiyorsun, sizin gençlerden şunlar şunlar konferans teklif ettiler seni değiştirmek için.” Tevfik Dilmen bana, “Parti içinde böyle bir istek var, sen ne dersin?” demişti. Ben de, “Böyle bir işe ben taraftarım,” demiştim. Ama bu öneri Leipzig’te yapılırken yersiz bulmuştum. Ne yazık ki Doktor’u ikna edememişim. Ama şimdi Doktor, “Bilal bize bu konferans işinin kötü karşılandığını söylemedi,” diyor. Ben bu işin Türkiye kısmını anlatmadım, dedikodusunu yapmadım. Nedense Doktor da bana daha evvel bir konferans toplanması önerisi üzerine başına gelenleri anlatmamıştı. Ben bu olayları Marat’tan öğrenmiştim. Bana söz verilmeme kararını Doktor da onayladı. Böylece Zeki’nin, benim Bizim Radyo’nun parti komitesi sekreterliğinden alınmamı isteyen önerisini destekleyenler 5 kişi oldular, 1965 yılının Nisan ayında yapılan bu toplantıda. Kolektifin yarısı da, “Bilal’e söz verelim,” diyordu. Bu tartışmalar sırasında Zeki bana, “Sen hata yaptığını kabul et, o zaman çalışmaya devam edersin,” dedi. Ben “Bir hatam olsaydı kabul ederdim, ama bir hatam yok. Zaten bu konuyu da tartışmıyoruz; siz farklı, ben farklı düşüncedeyim, neyi kabul ediyim?” dedim. Sonra Zeki, “Seni Bulgar Elçiliği arıyor,” deyip tartışmayı kesmişti.

Kovulmuştum ama bana hiçbir şey söylenmemiş gibi ertesi günü yine gittim işyerine. Orada kıyamet koptu. Herkes kendi tepkisini gösterdi. Nahoş oldu tabii. Alman partisini yardıma çağırdılar, oradan beni çıkardılar. Bunun üzerine Berlin’e Merkez Komitesine gittim. Bir dilekçe yazdım, arkadaşlara da imzalattım, verdim Alman partisine.

– *Kimler imzaladı?*

– Veli Gündüz, Necil Togay, Attila Yaşar, Gün Togay, bir de Bulgaristan’dan gelmiş *Yeni Çağ* redaktörü Orhan (İbrahim Yalımov) vardı, onlar imzaladı.

– *Doktor Hayk, eşi Merih ve Fabri Erdinç imzalamadı mı?*

– Hayır, onlar çekimser kaldı.

– *Bu dilekçede neye vurgu yaptınız?*

– Bizim Radyo’da antidemokratik uygulamalar var, adeta terör havası estiriliyor, keyfi işten atmalar oluyor gibi şeyler.

– *Daha çok işle ilgili, politik şeyler değil...*

– İşle ilgili. Onlar, “Biz sizin iç işlerinize karışamayız” dediler. Daha önce İranlılarda buna benzer şeyler olmuş. “Ayrılanların yurtdışına çıkmasına müsaade ettik. Biz size karışamayız, Sovyetler karışır,” dediler. Ben de o zaman Sovyetlere gittim. Orada Sovyet Prezidyumuna –politbüro– on bir sayfalık bir dilekçe verdim.

– *Nasıl verdiniz?*

– Sovyet Ansiklopedisi’nin baş redaktörü Stepan Şomiyan aracılığı ile. O, “Ben kendi özel kuryemle bunu MK’ne iletirim,” dedi. Ayrıca da, “Ponomaryov zaten bizim ansiklopediye bir yazı yazacak, yakında onu göreceğim, ona ben kendim de anlatacağım,” diye ekledi. Bu dilekçede, TKP’nin durumunu, merkez komitesi ve parti içindeki ayrılıkları anlattım. İkiye bölünmüşlüğü giderilmesi, tüm güçlerin birleştirilmesi için Sovyetlerden yardım istedim. Ayrıca Bizim Radyo’daki sorunların çözümü için yurtdışındaki tüm komünistlerin katılacağı bir konferansın düzenlenmesi için yardım etmelerini rica ettim. İki-üç ay boyunca dilekçenin neticesini bekledim.

Bulgarlar beni yeniden Bulgar Elçiliği’ne çağırdılar. Oraya gitmedim, Süleyman Nuri gitti. “Size zahmet olmuş ama biz Bilal’i istedik,” demişler. Bulgar Elçiliği’ne gitmiyorum, Sovyetler’in cevabını bekliyorum. Eşim Leipzig’ten daha dönmemişti, orada çalışmaya devam ediyordu. Bir gün eşim telefon etti, “*Yeni Çağ* redaktörü Orhan’ı da görevden almışlar,” dedi²¹. Bu arkadaş, 1963 yılında TKP adına Moskova’ya eğitime yollanmış olan 5-6 kişilik Bulgaristan Türkleri’nden biriydi. Bu grup Yakup Demir’e, “Okulu bitirince ne yapacağız?” diye sormuş. O da “Batı Almanya’ya gidip iş kuracaksınız ve Türkiyeli işçiler arasında çalışacaksınız,” demiş. Bunların hepsi okulu bitirince Bulgaristan’a dönüyor ve kendilerini gönderenlere durumu anlatıyorlar. Bunların

21 Eşim, yaz sonlarında Yeni Çağ redaktörü Orhan’ın işten uzaklaştırıldığı haberini verince ben onun çocuğu çocuğu ile içine düştüğü durumu düşündüm. Açık söyleyeyim hiç ilerisini gerisini düşünmeden SBKP MK Dış İlişkiler Sekreteri Ponomarov’a kısa bir mektup yazdım, yazmaz olsaydım. Bir müddet zaman geçmişti, biri bana telefon etti. Kim olduğunu söylemedi. Ağır küfürler savurup ana avrat düz gitti ve telefonu kapattı. Bu olay gündüz öğle sıraları oluyor. Akşam olunca iki milis Süleyman Nuri’nin evine geldi. “Burada izinsiz oturan birisi varmış onu karakola götüreceğiz” dediler. Ben kendilerine pasaportu mu gösterdim. 6 aylık Moskova’da kalma izni almıştım. Bunu görünce telefona sarıldılar, kendilerini gönderenlere durumu bildirdiler. Çıkıp giderlerken de sabahleyin polis müdürlüğüne gitmemi ihtar ettiler.

her biri, eski yerlerinde çalışmak istediklerini, Türkiye Komünist Partisi'ne yardıma gitmeyeceklerini söylüyorlar. Bunların hepsi de gerek Komsomol, gerekse parti örgütlerinde orta düzey yönetici idi. Bu olay Yakup Demir yönetimi için büyük bir falso idi. O ise bunu, benim bu çocuklar üzerindeki etkimin bir sonucu olarak açıkladı. Bu olay 1964 yılında yaşandı.

Sabah erkenden Yabancılar Polis Merkezi'ne gittim. Süleyman Nuri de benimle geldi. Pasaportumu aldılar, oturma iznini iptal ettiler²². “MK isteğiyle 24 saat içinde ülkeyi terk edin,” dediler. Ben “Hiç olmazsa 48 saat izin verin,” dedim. “Peki” dediler. Onlara, “Beni Türkiye'den Adnan Menderes sınır dışı etti, siz de onun durumuna düşüyorsunuz,” dedim. Adam biraz bozuldu ama bir şey de söylemedi. Ve oradan çıktık, Süleyman Nuri'yle birlikte eşimin dayısına gittik. Dayı, Finlandiya kahramanı ve esir düşen Alman General Pavlos'un koruma subayı, emekli bir Sovyet albayı idi. O dönemde hemen uçak bileti bulmak zor olduğu için, ondan bilet alması için ricada bulundum. Zira dayı o zaman, Novosti-APN Ajansı'nın İdari İşler Müdürü idi. Hemen bana uçak biletini temin etti, o akşam gittim Leipzig'e. Ertesi gün Berlin'den Bulgar Konsolosu Dumkof beni evimde ziyarete geldi. “Sizin yakın bir arkadaşınız Razgrad parti il komitesi sekreteri Bonçomitev Sofya'dan geldi, sizi görmek istiyor, siz de bu akşam Berlin'e gelin,” dedi. Hemen Berlin'e gittim, Bonço'yu buldum. Yanında Bulgar Elçiliği'nden biri vardı. O bana, “Siz kimin parasıyla bu kadar gezebiliyorsunuz, işiniz de yok, yoksa parayı Çin'den mi buluyorsunuz?” dedi. Ben kızdım, “Daha düne kadar çalışıyordum, ne kadar kolay iftira edilebiliyor,” dedim. Bu kadar insafsızlık olur mu yahu. Bonço, “Sen onun kusuruna bakma, böyle uluorta konuştu, sen bizim partinin üyesisin,” dedi. Ben, “Sizin partinizin üyesi değilim, ben sizin partinizin direktiflerine uymak zorunda değilim, ben kendi partimin savaşını veriyorum. Ancak ben Bulgaristan vatandaşıyım, Bulgar pasaportum var. Şimdi biliyorum Sovyetler Birliği sizden benim pasaportumu almanızı istiyor. Beni tecrit etmek istiyorlar. Biraz daha işim kaldı merak etmeyin işlerimi bitirir bitirmez Sofya'ya döneceğim,” dedim. O zamanlar, Necil ile Gün'ün

22 Bilal Şen pasaportunun alındığını belirtiyorsa da, biraz aşağıda yeniden pasaportunun alınmak istenmesinden söz ediyor ve bundan sonra da sosyalist ülkeler arasında seyahat edebiliyor. Burada bir bellek yanlışlığı olabilir. [Yayıncının notu]

tanıdığı İtalyan Komünist Partisi'nin Avrupa sorumlusu Franko vardı, onunla temas arıyordum. O, Necil ile Gün'e "Eğer sizin başınıza bir iş gelir Sibiry'a gibi bir yere sürgüne yollarlarsa, biz sizi savunacağız," demiş. Ben de Sofya'ya dönmeden önce, onunla bir görüşeyim istiyordum. Bu kişi İtalya'da Musollini'yi asan partizan grubunun komutanıymış. Leipzig'te onu görememiştım ama bir bahaneyle Prag'a gittim ve orada gördüm, bir akşam evinde misafir kaldım. Sendikalar Birliği için yazdığım bir yazı vardı, Münevver onu Fransızca'ya tercüme etmişti, o yazıyı vermiştim. (Bu İtalyan'ın ismi Franko idi, 1963 yazında Macaristan'da Balaton'da istirahat ederken, o benden Türkiye'de yeni kurulmuş olan TİP ile ilgili bir yazı istemişti. Sendikalar yazısıyla birlikte bu enformatif yazıyı da kendisine vermiştim. Sonra da o, bu yazıyı Prag'daki Dünya Sendikalar Federasyonu merkezine verecekti.) Prag'dan Budapeşte'ye geçtim. Budapeşte Radyosu Türkçe Bölümü Şefiyle bir görüşme yaptım. Onlar bana bir bilet aldılar ve Bükreş'e gittim. Orada Ali ⁽²³⁾ ve Melike'yi (Erem Esen) gördüm. Oradan da Sofya'ya gittim. Böylece bir macera bitmiş oldu.

Bulgaristan'da bana "Biz elimizden gelen yardımı yapacağız, biraz beklememiz lâzım, Sovyetlere yazı yazdık cevabı bekliyoruz," dediler ve birkaç isim söylediler, "Git onlarla konuş," dediler. Ali Rafi ile Dış İlişkiler Seksiyonundan Dimo Diçev'in ismini verdiler. Cevabı bekledim. Cevap, 'bu Bilal'in durumu çok dumanlı, biraz daha bekleyin' imiş. Neyse biraz daha zaman geçti. Hangisidir bilmiyorum; Marat mı, Zeki mi bunlardan biri geliyormuş Sofya'ya. Bulgarlara, "Sovyetler şimdilik Bilal'i Sibiry'a'ya yollamaktan vazgeçtiler, siz de onu Sofya'da tutmayın, buraya bizden gelip giden oluyor, çalışmalarımızı bozabilir, siz onu en iyisi Sofya'dan uzağa yollayın," demişler. (Burada şu kanımı da açıklamalıyım: Bu tür olaylarda taraflar kendi düşüncelerini başkalarının adını kullanarak söyleme yolunu yeğleyebilirler. O nedenle bu gibi hallerde hangi sözü, kimin söylediğini saptamak çoğu zaman olası değildir.)

23 II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'ne kaçmış bir subay olan Yusuf Yıldırım, Ali adıyla Moskova radyosunda çalışmış, Stalin döneminde çalışma kampına gönderilmiş, daha sonra Bükreş'te Türkçe Yayınlar servisinde çalışmıştır. Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliğine başvurarak Türkiye'ye döndükten sonra anılarını önce *Hürriyet* gazetesinde, ardından *İnanmıştım* adıyla kitap olarak yayımladı.

– *Bu arada bir şey soracağım, Münevver Hanım Leipzig parti grubunda mıydı?*

– Varşova’da ama Leipzig parti örgütündeydi. Çok uzak olduğu için, çok önemli sorunlar görüşüleceği zaman çağırıyorduk.

– *Tartışmalara katıldı mı?*

– Tartışmalara onu da çağırdık. Ama son parti toplantısına, bana konuşma hakkı verilmeyen toplantıya gelemedi. Ona umumiyetle haber verdik, o da görüşlerini mektupla bildirdi. O dışarıdan geleceği için Almanların izni gerekirdi, eve çağıramazdık. Çok iyi mektuplar yazdı Zeki’ye. Münevver bize çok destek oldu. Hatta bana, “Sovyetler Birliği’nde Nâzım ve benim adıma hesap var, sana vekâlet verelim o paradan kullan,” dedi. Teşekkür ettim, “Benim şimdilik paraya ihtiyacım yok, olsa bile kayınpederim Süleyman Nuri’den temin edebilirim,” dedim.

– *Böylece hem redaksiyondan, hem Dış Büro’dan, hem de partiden uzaklaştırılmış olduk...*

– Bu kavgaların, tartışmaların bir devamı var Leipzig’te. Ben o dönem şöyle düşünmüştüm: Eğer bir toplantı yapılırsa; Zeki, Marat ve Aram’dan başka kimse bana karşı olmayacaktı. Gel gör ki bu toplantıda bana konuşma hakkı verilmeyeceğini hiç düşünmemiştim. Yaşlı arkadaşların deneyimlerini küçümsemiştim. Arkadaşlar toplantı isteğinde ısrar etmişlerdi. 1,5-2 ay geçtikten sonra onların bu isteği kabul edilmişti. Ben o dönemlerde nereye gittiysem herkesle görüşmüştüm. Önce Moskova’ya gitmiştim, Moskova Grubu hemen bir toplantı yapmıştı.

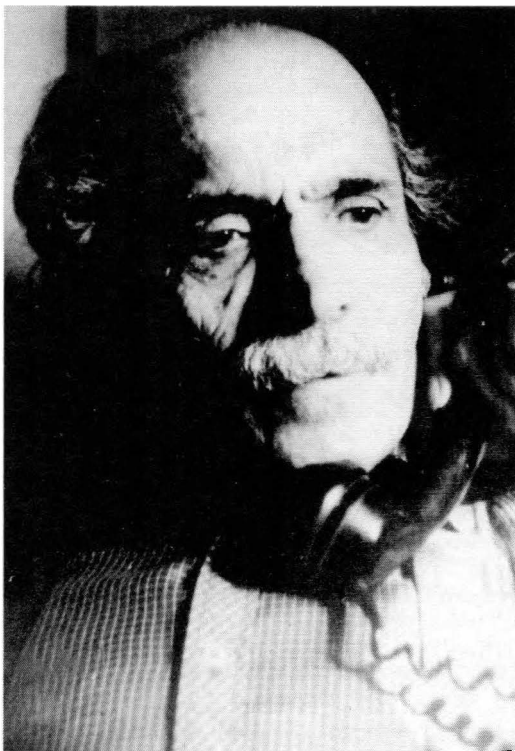
– *Kimler vardı Moskova Grubu’nda?*

– Sabiha Sertel, Yıldız Sertel, Vartan İhmalyan, Vartan’ın eşi, Jak İhmalyan, Jak’ın eşi Maria, Salih Hacıoğlu’nun eşi Sabiha Sümbül. Sabiha Sertel’in hazırladığı protesto mektubunu hepsi imzalamıştı. O mektubu, Moskova’daki TKP grubu sekreteri Vartan İhmalyan Zeki’ye göndermiş. İyi bir yazı idi; ama Bilal’in anti-sovyetik olduğuna inanamayız, zaten eşi de Rus gibi gereksiz şeyler de vardı. Bu mektuptan sonra bir mektup daha yazıyor Moskova Grubu, Zeki’ye. Ardından Budapeşte Grubu da bir mektup yazıyor. Bir mektup da Sofya’daki Türk komünistleri yazıyorlar. Zeki bu mektupları alınca “Bu örgütleri kapatıyoruz,”

diyor ve ilgili partilere bildiriyor. (Bu arada Sovyet Partisi, Moskova'da TKP grubu olmadığını ileri sürmüştür.)

– *Budapeşte’de kimler var?*

– Necil Bizim Radyo’dan Budapeşte’ye dönüp okula başlamıştı. Şekibe ve Ziya Yamaç vardı.

Ziya Yamaç

– *Osman Rauf Alper yok muydu?*

– Evet Osman Rauf Alper de var. O da grup üyesi, bunlar 4 kişi Budapeşte Grubu’nda.

– *Sofya’da kim var?*

– Halil Gürsoy, Hüseyin Karahasan, Tuğrul Deliorman vardı.

– *Halis Okan yok muydu?*

– Halis Okan o zamanlar Leipzig’e gelmişti.

– *O zaman parti grubunda yok...*

– Henüz durumu belirlenmemişti. Nerede kalacağı belli değildi. Zeki onu kendisine sadık biri olarak kullanmaya başlamıştı. Ama Halis Okan, onu büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. İster istemez insanın ak-lına, “arayan belasını da bulur, mevasını da” atasözü geliyor²⁴.

24 Benim edindiğim kanıya göre Halis Okan, erbabı için iyi bir roman kahramanı. Ben onu yakından tanımıştım. Sofya’da Yüksek Parti Okulu’nda öğrenci olduğu zamanlardan. (1959-61) O okula sık sık beni ziyarete gelirdi, ben de zaman zaman onun evine giderdim. Halis, İstanbul’da tanıştığı Bulgaristanlı komünist Hüseyin Leskof ile birlikte, sanırım 1948’de, Bulgaristan’ın İstanbul Konsolosu Karagözov Amerika’ya iltica edince Bulgaristan’a kaçmış.

Tuğrul Deliorman, Hüseyin Leskof (Tetikbaş), Osman Rauf Alper

Orada okumuş, doktora tezi savunmuş. Sofya Üniversitesi’ne öğretim üyesi tayin edilmiş. Kendisini sevdirmiş ve bir güven kazandırmış. O kadar ki ülke içinde yaptığı propaganda gezilerinde, “Anadolu’da halk ot otluyor” diye konuştuğu zaman bile kimse onun forsunu kıramamış. Gel gör ki 1963’te Zeki, Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesinden Halis’i almak isteyince çapanoğluyla karşılaşılıyor. Bulgar Partisi Dış İlişkiler Bölümü Başkanı Dimo Diçev Zeki’ye “Sen Halis hakkında Bilal’in görüşünü öğren, biz ondan sonra onu size göndeririz,” diyor. Ben Zeki’nin bu niyetini öğrendikten sonra Dış Büro oturumunda “Bulgar Partisi’nin yazılı oluru alınmadan Halis’in işe alınmaması,” önerisinde bulundum. Bu öneri gündeme alınmadı. Halis’in işe alınmasını Zeki’ye Sovyet parti yetkilileri öğütlemişlerdi. O günlerde Zeki beni evine çağırırdı, “Bulgar partisine telefon edelim,” dedi. Ben Dimo Diçev ile telefon bağına sağladım ve ahizeyi Zeki’ye verdim. O, “Bilal ile beraberiz, gönderin arkadaşı,” dedi Rusça. İşte böylece Halis Leipzig’e geldi. Zeki onunla Prag’da yayınlanan *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergisine ortak yazı yazdı. Ona Batı Berlin’e serbestçe gidiş geliş izni aldı. Halis evliydi. Necibe isminde eşi, Sevim isminde kızı vardı. Ailecek Leipzig’deydiler. Geniş olanaklara kavuşmuş olan Halis, bir gün Batı Berlin Emniyet Müdürü’nün kızını kandırıp arabasına almış ve Leipzig’deki Bizim Radyo redaksiyonuna getirmiş. Bu olay üzerine Doğu Alman polisi Halis’i tokatlamış ve sınır dışı etmiş. Zeki de, Aram Pehlivan’ın hemen Halis’i savunmak için Sofya’ya göndermişti. Daha sonra Marat da Sofya’ya gelmiş, Halis’in mahkemeye verilmesini önlemişti. Ama daha sonraki olaylar Halis’i mahkemeye götürdü. Mahkeme ona 7-8 yıl hapis cezası verdi. Bildiğim kadarıyla cezasının tamamını çekmedi. Umumi aften yararlanarak erken çıktı. Mahkeme kararının gerekçesini bilmiyorum. Bildiğim kısaca şu: Halis hapisten çıktıktan sonra bir siyasi parti kurdu ve Sofya Adliye Sarayı’nın salonunda bir sergi düzenledi. Anımsadığıma göre bu sergi o salonda Halis ölünceye kadar durdu. Kendisiyle röportaj yapan Türkiyeli bir derginin muhabirine beni övmüştü. Sofya’nın merkezinde Vitoşa Caddesi’nde bir gün

Sofya'ya dönüş

– *Parti gruplarının dağıtılma yılı 1965 mi?*

– 65'in Eylül veya Ekim ayları olacak. Sonra artık protesto filan kalmadı, her şey bitti. Ben Sofya'da bekliyorum; iş vermediler, yatacak yer de göstermediler. Ben kardeşimin ve onun arkadaşlarının yanında kalıyorum. Sovyetler bir türlü benim hakkımda ne karar alacaklarını kararlaştıramıyorlardı. Ama ben hep düşünüyordum, 20. Kongre'de kardeş partilerden komünistlerin Sibiry'a sürgün olayı kınanmıştı. Bu nedenle ben böyle bir şeye ihtimal vermiyordum. Ama Süleyman Nuri, "Belli olmaz, işi gücü yok diye seni sürebilirler bir an önce buradan git," demişti. Zaten ben Bulgaristan'a gidene kadar da olumsuz bir durum olmadı. Bu arada şöyle de bir olay olmuştu. Benim Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi ile sorunun yoktu. MK üyesi Ali Rafi, bir Moskova ziyaretinde bizim Moskova Grubunu toplamış ve onlara bir ziyafet vermişti. O zaman, 1965'in Temmuz ayında, "Bizim Bilal'e gü-

beni görünce hemen çıkarıp tescil ettirdiği partisinin belgelerinin birer kopyasını vermişti. Bu karşılaşma onu son görüşüm olmuştu. Benim Moskova'da bulunduğum zaman hastanede ölmüş. Cenazesinde, Sofya'da tanıyan Türklere hiçbirisi bulunmamış. Biraz da kimi sosyalist ülke başkentlerinde bulunan TKP gruplarının o ülkelerin partilerine yolladıkları mektuplar konusuna gelelim. Bizim Radyo'nun kurulma kararını öğrenince Marat ile Nâzım hemen sosyalist ülke merkezlerinde parti grupları kurmaya başlamışlar. Bu kararlar birlikte Budapeşte, Varşova, Pekin ve Bükreş'te, 1955 yılında Türkçe yayın yapılması kararı alınmış. Dış Büro'daki anlaşmazlık sırasında bu gruplar yerli parti merkezlerine mektuplar yazmaya başlayınca, bunların "izinsiz" kuruldukları sorunu ortaya çıkmıştı. Parti grupları içinde en aktif Moskova grubu idi. Ona Moskova'da yaşayan Şükrü Martel, [Niko] Sinkiyevîç ve [Niko Asimokopulos] Asimoviç gibi eski komünistler de destek olmuşlardı. Dış Büro aleyhine yaratılmış olan bu ortamda Zeki Moskova'ya çağrılıyor ve kendisine bu grupların izinsiz kuruldukları bildiriliyor ve dağıtılması isteniyor. Okuyucu bana soracak, "Sen nereden biliyorsun bunları?" Ben bunları arşiv belgelerinden öğrendim. Marat Moskova'da, Paris'teki Doğan Aksoy ve Abidin Dino gibi izinsiz TKP grubunu kuramaz. Nasıl ki, SBKP'nin onayını almadan Dış Büro'dan bir üyeyi atamıyorsa. Biz günlük konuşmalarımızda, "Zeki bütün parti gruplarını dağıttı" diye gerçeğin yarısını söylüyoruz. Oysa gerçeğin kendisi, peşinen aldığı onaya dayanarak parti gruplarını dağıtmış olduğudur. "Seksiyon" partileri için onay alma kuralı, 1920'den bu yana, sosyalist cephenin çöküşüne dek varlığını sürdürmüştür. Parti kongrelerinde alınan kararların bile ancak onaydan sonra yürürlüğe girdiğini bilmeden, ya da bilmezlikten gelerek, 1932'de yapılan Defterdar Kongresi'nde [Konferans'ında] seçilen 28 kişilik merkez komitesinin onay sırasında nasıl 9 kişiye indirildiğini ben 1995 Sempozyumunda ayrıntıları ile anlatmıştım.

venimiz tamdır, Bulgar KP’si Bilal’i savunuyor,” demişti. Bu konuşma Moskova’daki arkadaşlara büyük bir manevi destek olmuştu.

– *Burada biraz adı geçen arkadaşlara değinelim isterseniz. Veli Gündüz ne zaman geldi, çalışmalarına nasıl katıldı?*

– Takma adı Veli Gündüz, asıl adı Mehmet [Mustafa] Oktay. Ben onu İstanbul’da İktisat Fakültesi’nde okurken tanıdım. Nâzım Hikmet’in açlık grevleri sırasında Mehmet Oktay, *Nâzım Hikmet* adlı bir gazete çıkarıyordu. Sonra anlaşılan bu gazete yasak edilince bizim Veli de soluğu Suriye’de alıyor. Orada Nâzım’la temas kurmuş. Nâzım aracı olmuş Budapeşte’ye getirmişler, Marat’a tanıştırmışlar. Oradan Veli, Varşova’da açılan Türkçe radyo servisine gönderiliyor. Varşova Radyosu Türkçe yayına son verince, Veli Budapeşte Radyosu’na aktarılıyor, 1956-57 yıllarında. Bu dönemde Veli, parti okuluna gitmek istediğini söylüyor. Marat da onu 1959 yılı Eylül ayında Sofya’daki parti okuluna yolluyor. Oysa Veli Moskova’da okumak istiyor. Bulgaristan’da okumaktan mutlu değildi. Bu nedenle Bulgarları tahrik edecek konuşmalar yapıyordu. Sürekli onları eleştiriyordu. Bu durum orada nahoş karşılanmıştı. Ben durumu Marat’a anlattım. Bulgarca öğrenmiyor, “Ben Rusça öğrenmek istiyorum,” diyordu. Kısaca Marat onu 6 ay sonra Macaristan’a yolladı. Orada da huzursuzluk yaratmış, Macarlar da “Biz bunu istemeyiz,” demişler. Marat da onu Varşova Yüksek Parti Okulu’na yollamış. Burayı bitirdikten sonra 1964 yılı sonunda Bizim Radyo’ya gelmişti.

– *Polonya’daki okul da üç senelik mi?*

– Üç senelikti sanırım, liseyi bitirdikten sonra gidilen. Bu dönemde Polonya’da büyük bir muhalefet olayı vardı. Anti-sovyetik bir muhalefet. Yaz tatillerinde Veli Bizim Radyo’ya geliyor, “Sovyetler ile Çin muhakkak harp edecek,” diyordu. Görüşlerinde çok ısrarlıydı. Bende bıraktığı izlenime göre Veli, diploma tezi olarak hazırladığı bir yazısını Dış Büro’ya onaylatmak niyetiyle, Nâzım’ın Leipzig’te bulunduğu bir zaman, galiba 1963 ilkbaharında Bizim Radyo’ya gelmişti.

– *Tez ne üzerineydi?*

– Türkiye’yi bekleyen demokratik devrim üzerineydi. Bizim pek alıştığımız bir tarzda değildi. O zaman, Abidin Dino, Nâzım Hikmet, Zeki ve Marat Leipzig’teydiler. Nâzım, “bunu okuyalım” diye destekle-

medi Veli'yi. Konuyu benim üzerime attılar. Ben okuyup kendi fikrimi söyleyecektim. Hâlbuki Veli onların fikrini öğrenmek istiyordu. Onlar yazıyı okumadılar, Nâzım'ın da okuyup okumadığını bilmiyorum. Veli döndü Varşova'ya, okulu bitirip geldi ve beni Türkiye'ye yollayın diyordu. Zeki de "bakarız" diyerek atlatıyordu. Kimsenin onu parti kurmaya göndermeyeceği besbelli idi. Sonunda bizim tartışmalar içinde Veli de yer aldı. Çok ataktı ve biraz da sivri bir dili vardı. Çok provokatif davranışları da oluyordu. Özellikle Marat'a karşı çok sertti. Tabii Marat da ona karşı. Bu gerginlik Marat'ın ona bıçak çekmesine kadar varmıştı. Tartışmalarda hep en öndeydi. Türkiye'ye gitti sonra.

– *Ne zaman?*

– Türkiye'de Zihni Anadol'u buluyor, onun bir hâkim arkadaşı varmış, onun kızıyla evleniyor. Sonra Hüsamettin Dinç'in atölyesine gidip "partiyi canlandıralım" gibi şeyler söylüyor. Hatta gidip Mihri'yi buluyor. Sonraları Mihri bana, "Yahu o deliyi bana neden yolladın?" demişti. Onu ben yollamadım, o kendisi gitti. Hatta Almanlar onu sınır dışı etmeden bir plastik ameliyat yaptırıp yüzünü değiştiriyor. Doktor Hayk da biraz yardımcı oluyor. Böylece ameliyatın etkisi geçinceye kadar, 5-10 gün sınır dışı edilmesini geciktirmiş. Sonra Batı Almanya'ya geçmiş, oradan da bir yolunu bulup Türkiye'ye gitmiş. Gidip eski komünistlerden kimi bulmuşsa onlarla konuşmuş. Dış Büro'daki anlaşmazlıkları anlatmış. Zihni Anadol'un söylediklerine göre, görüştüğü kişilerde olumsuz izlenim yaratmış. Hatta Şevki Akşit ile de çatışmış galiba.

– *Attila Yaşar'dan (Yılmaz Gülen) söz edelim biraz...*

– Marangoz Şevki ve onun kardeşi Fuat vardı, onların etkisiyle solcu olmuş. Bizim Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin Kalpazankaya gezileri olurdu, oradan tanıyordum Attila'yı. Aksaray'da *Nuh'un Gemisi* gazetesi ile *Barış* dergilerini satarken bize yardım ediyordu. Çok kibar ve sakin bir çocuktü. Galiba Almanya'ya burslu öğrenci olarak gitmiş, mühendislik okuyormuş. Oralarda mı, başka yerde mi tam hatırlamıyorum Nâzım'la karşılaşmışlar ve böylece o da Budapeşte Radyosu'na gelerek çalışmaya başlamış. Ben Budapeşte'ye gittiğimde orada karşılaştım. Onlar Nâzım'ın tavsiyesiyle Bizim Radyo'ya geldiler. Necil, Gün ve Attila Bizim Radyo kolektifine katıldılar. Zeki, benim ortaya attığım görüşlere katılmasın diye Attila'nın çok üzerine düştü. Ama Attila aklı

başında bir kişiydi, benimle yakınlığını hiç gölgelememiştir. Necil’le iyi arkadaşlıklar. Gün’le de öyle. Attila çok sabırlı ve dengeli bir aydındır. Almanca’yı çok iyi bilir. Tartışmalarımızda Marksist-Leninist klasiklerden somut alıntıları onun sayesinde yapabiliyorduk.

– 1964-65 yıllarında Bizim Radyo yayınları sürerken Almanya’da Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu gibi örgütler kurulmaya başlandı. Bunların kurulmasında TKP’nin rolü var mıydı?

– Hiçbir ilgisi yoktu. Onlar kendi başına kurdular. Budapeşte’ye gelip giderlerken Necil’lerle daha fazla insani ilişkileri vardı.

– Şimdi partiden sonraki yaşamı konuşacağız ondan önce geçmiş konusmalara ilave edeceğimiz bir şey var mı?

– Moskova Parti Grubu’nu sayarken Vartan’ın eşinin adını unutmuş-tuk onun ismi Sonya.

– Bir de Vartan İhmalyan ile ilgili bir anınız vardı galiba onu da anlatırmısınız?

– Vartan’ın kitabını yazdıktan sonra hastalanışını anlatmak istiyorum. Vartan kitabını yazdıktan hemen sonra büyük bir ruhsal bozukluk yaşadı. Psikoloji Kliniği’ne kaldırıldı. Henüz kliniğe gitmeden önce kendisini ziyaret ettim, beni tanıyamadı. Tanımadığı halde bana “Sabahattin Ali’yi öldürmüşler,” diyor. Belli ki çok kötü durumda. Sonra hastaneye kaldırıldı, orada 5-6 ay tedavi gördü ama hiç fayda görmedi ve orada öldü. Bunu kimse bilmiyor diye söylüyorum, bu bizim görevimiz. Vartan dürüst ve çok özverili bir arkadaşımızdı. Zaten kitabından da anlaşılıyor.

– Şimdi Bulgaristan’da yeni yaşama başlamanıza gelelim...

– Sofya’ya geldikten sonra Sovyetler’den gelecek cevabı beklemeye başladım. Belki beni teskin etmek için, belki yakından tanımak için olacak kimi kişilerle görüşmemi öneriyorlardı: Ali Rafi, Dimo Diçev, Bonço Mitev gibi Merkez Komite üyeleriyle görüşüyordum. Aslında onlar da bilmiyorlar ama benimle görüşüp beni teskin ediyorlar. “Artık hayatımı Sofya’da devam ettireceğim, burada çalışacağım bana ev verin” diyorum. 2-3 ay geçtikten sonra bana şehrin kenarında bir ev gösterdiler, ben beğenmedim. 1-2 ay daha bekledim. Sonra yeni yapılmış bir ev gösterdiler. Evi beğendim ve hemen eşimi çağırdım.

– O Leipzig’te çalışmaya devam mı ediyordu?

– Ben sınır dışı edilince o da Leipzig’ten ayrılıp anne babasının yanına, Moskova’ya gitmişti.

Svetlana Nuri-Şen ile Bilal Şen

– Eşinizin adını hiç söylemediniz ?

– Svetlana Nuri. Süleyman Nuri’nin kızı. Evi aldıktan sonra ben Moskova’ya gittim, onları topladım Sofya’ya geldik. Evle uğraşıyorduk, o dönemde beni buldular. Bulgar Bilimler Akademisi’ne bağlı Ekonomi Enstitüsü’nde iş vereceklerini söylediler. Merkez Komitesi’ne gidip bir tavsiye mektubu aldım ve bunu Bilimler Akademisi Başkanı’na götürdüm. O da beni Enstitü Başkanı’na yolladı. Ayrıca da ona telefonda, “Size bir kadro açıyoruz, bu arkadaşını tayin etmeniz için,” dedi. Bu görüşmelerde bana BKP MK Sekreterliği’ne TKP’yle ilgili ayrıntılı bilgi vermem salık veriliyordu²⁵. Bu tavsiyeler bende bir umut yarattı. Nihayet 30 Ekim 1965’te, BKP Sekreterliği’ne 32 sayfalık bir enformasyon yazdım²⁶.

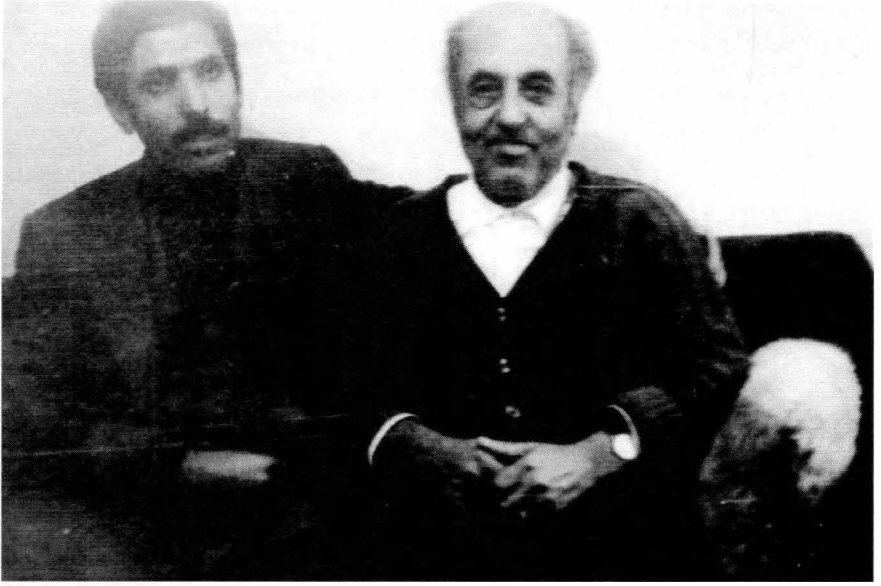
25 Bu kitabın Notlar bölümünde Bilal Şen’in verdiği enformasyonlar yer alıyor.

26 Bulgar Bilimler Akademisi’nin Ekonomi Enstitüsü’ne gittim. Onun direktörü benim parti okulundan tanıdığım profesör Hristo Dobrev idi. Beni ancak uzman olarak tayin edebileceğini söyledi. Ben de doktora tezi savunmak istediğimi söyledim. “Marksist klasiklerden imtihan vermeniz lazım” dedi. Beni bu imtihana hazırlaması için Malhasan isminde bir bilim işçisini görevlendirdi. Beş-altı ay içinde imtihanı verdim. Ve savunmak

Bu dönemde sıklıkla Türkiye’den gelip Batıya giden partililer oluyordu ve onlar beni arıyordu. O zaman ben yeniden Marat’la görüşmeye başlamıştım. Marat bana gelmiş, “Sen bize, Radyo ve dergiye yazı yazabilirsin,” demişti ama ben yazmadım. “Ben sizin istediğiniz yazıyı yazmam, benim istediğimi de siz koymazsınız,” dedim. Bu arada Almanya’dan gelen işçiler oluyordu, kim bana uğrarsa ben onlarla konuşuyordum. 1979 yılı yazında, bir gün iki işçi geldi Almanya’dan. Birinin adı Misak Palabıyıkyan idi, diğerinin adını unuttum. “Sana bir kitap getirdik,” dediler. Yürükoğlu’nun *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye* kitabı idi. Türkiye’nin emperyalizmin etki alanında olduğunu, ama söyledikleri gibi “zayıf halka” olmadığını söyledim. “Belli ki bu saptama, Lenin’den alınmış ama Türkiye için uygun değil. Acaba siz NATO’nun zayıf halkası mı demek istiyorsunuz,” diye sordum. Onlar, “Yok emperyalizmin zayıf halkası,” diyorlardı. Ben onlara, “Siz şimdi Türkiye’ye gidiyorsunuz, bu kitabı bana bırakın, dönünce alırsınız, okuyayım sonra konuşuruz,” dedim. 3-5 gün içinde kitabı okudum. Çocuklar geldiler. “Bu kitap Sovyetler’in resmi ideolojisine aykırı, anlaşılan Marat çizmeden fazla yukarı çıkmış, bunu kitap halinde yayınlamış. Marat bundan çok zarar görecektir, bence bu kitaba fazla önem vermeyin,” dedim. Bunlar Berlin’e döndüler. Onları uğurladıktan sonra BKP merkezinden çağrılmış ve bu

istediğim tezi şöyle belirledim; Kemalizmin rolü ve evrimi. Bu konunun netameli bir konu olduğunu biliyordum. Ama Sovyet bilim adamı Anatoliy Filipoviç Miller’in Kemalizmle ilgili incelemeleri bende derin iz bırakmıştı. Doğu uzmanı profesör Miller’in gerçekçiliği savunusu, nesnellığe bağlılığı, bilime saygısı beni adeta büyülemişti. Ben bu netameli sorunun özünü oluşturan etatizmin evalüsyonunu inceleyecektim, bunda kararlıydım. Kapitalizm sektörüyle ilgili çalışıyordum. Bu nedenle bu bölümdeki kolektife bu isteğimi bildirdim. Karşı çıkan olmadı. 11 Bilim işçisi de bu isteğimi kabul etti. Enstitünün kütüphanesinde benim yararlanabileceğim hiçbir kaynak yoktu. Gereken kaynakları kendim sağlayacaktım. Bu ise uzun zamanımı alacaktı. Maaşım çok düşüktü. Günlük yaşam ek gelir gerektiriyordu. *Işık Gazetesi’ne*, Sofya Radyosu’na yazılar yazıyordum. Sofya Pres Ajansı’na tercümeler yapıyordum. Örneğin o sıralarda Sovyetler Birliği’nde “Maoizm nedir” başlıklı bir kitap çıkmıştı, onu Türkçe’ye çevirmiştim. Bu durum tez yazma işimi sürekli olarak ertelememi gerektiriyordu. Sonunda tezimi yazdım. Seksiyon şefimiz Lüben Görgiyef’e verdim. O da, okuyup seksiyona bilgi vermesi için kudemli bilim işçisi Fundulis’e verdi. O raporunu verdikten sonra temize çekilmesi için daktiloculara verildi. Bu arada yaz tatili başlamıştı. Tatilden sonra seksiyon tam kadroyla çalışmaya başladığında, ben tezin savunma gününün bildirilmesini beklerken seksiyon şefi toplantıyı açtı ve beni göstererek “Yukarıdan bildirdiler, böyle bir tez savunulamaz,” dedi. O sırada ben beynimden vurulmuşa döndüm. Hiçbir şey söyleyemedim. Doçent Todor Vilçev “Bu başlıktaki tezi biz kabul etmedik mi, neresiymiş bu yukarı?” demişti. Ama kimseden ses çıkmadı. Şunu da söylemeliyim ki o zaman artık çok saygı duyduğum müdür Hristo Dobrev ölmüştü.

kitap hakkında görüşlerim sorulmuştu. Misaklar'a söylediklerimi orada da yinelemiştim. Bir müddet sonra Bizim Radyo'da bu kitabın eleştirisi çıktı, "Bu kitap partimizin stratejisini çarpıtıyor," diye.

Sözü edilen fotoğraf: Şeref Yıldız ve Nihat Balyoz

12 Mart 1971 darbesinden sonraki günlerdi. Bir gün beni Bulgaristan'da Nihat Balyoz'un oğulları olduklarını söyleyen Suphi ve Ethem isminde iki genç aradı. "Biz Şeref Yıldız'ı tanıyoruz, Zeki Baştımar'la görüşmek istiyoruz, bize yardım edin, babamız bizi size yol-ladı," dediler. 1973 yıllarıydı. Zeki hafif bir beyin kanaması geçirmiş, yavaş yavaş işin başına Marat geçiyordu. Ben bu gençlere "Şimdi sizi Zeki'yle görüştüremem, kim gelirse onunla görüşürsünüz, madem ba-banız istedi bu yardımı yaparım," dedim. Bu çocukların dayısı Recep Yelkenkaya da benim sevdiğim bir arkadaşımdı. O da çocuklara yardım etmem için kısa bir not yazmıştı. Bulgar Komünist Partisi'ne, "Bu ço-cuklar TKP'yi arıyorlar, onlara yardım edin, ben babalarını tanıyorum, o da eski bir komünisttir," dedim. Bu çocukları Berlin'e yolladılar. Daha sonra Marat'tan öğrendiğime göre, bilmem ne kadar doğru ne kadar yanlıştır, Almanlar bu çocukları alıp okula göndermişler. Zaten çocuk-lar da okula gitmek istiyordu. Babaları Nihat Balyoz da çocukların sos-yalist ülkelerde okumasını istiyormuş.

– *Nihat Balyoz’un çocukları neden “Biz Şeref Yıldız’ı tanıyoruz” diyorlardı?*

– Çünkü onların geldiği zaman ben artık Şeref Yıldız ismini öğrenmiştim. Zira onlardan önce İstanbul’dan bir öğrenci, Nihat Balyoz ile Şeref Yıldız’ın birlikte çekilmiş fotoğraflarını gösteren bir kart getirmişti.

İsmi unuttuğum bu çocuk İnşaat Fakültesi’nde okuduğunu söylemişti²⁷. Onu Dış Büro ile bağ kurmak için gönderdikleri anlaşılıyordu. Nihat Balyoz Zeki Baştımar’ı iyi tanıyordu. Ama bu çocuğa hiçbir isim verilmemişti. 12 Mart 1971 dönemi sonu, o evrede belirsizlik egemendi. Ben Marat’a telefon ettim, olayı anlattım. O hemen geleceğini söyledi. Ben de Marat’ın geleceğini BKP merkezine bildirdim, çocuğu da bir otele yerleştirdim. Otel Sofya’nın merkezinde Osmanlılar’ın kurduğu camii ile hamamın hemen arkasındaydı. 1-2 gün sonra Marat gelmiş, ben de onu çocuğun kaldığı otele götürmüştüm. Çocuk ona Veysi Sarısözen’in isminden bahsetmiş, onun adresini vermiş ve onu bulmalarını istemişti. Anımsadığım kadarıyla Marat çocuğa herhangi bir yanıt vermemişti. Bu karşılaşmadan sonra, çocuğun İstanbul’a dönüş biletini almış ve onu İstanbul’a uğurlamıştım. Bu olay böylece bitmişti. Ondan sonra Marat’ın ne yaptığını bilmiyorum. Aydın Meriç, Marat’ı Berlin’de kendisi gidip bulduğuna göre ve Marat’ın ona daha ilk buluşmada “Sen polit büro üyesisin,” dediğine göre, Şeref Yıldız’ın kurmak istediği bu bağı, Aydın Meriç daha önce kurmuş olabilir. Ben bunu bilmiyorum, bu olgu Şeref’ten veya Veysi’den öğrenilebilir. Ancak şunu söyleyebilirim, Marat kendisine gelecek adama, yetkili merkezden “sen ona şunu söyle” diye yetki verilmemiş ise, bağlayıcı herhangi bir söz söylemez. Bu kanı bende onunla bulunduğum uzun zaman içinde oluşmuştur.

Marat sekreter olmadan önce ilginç olaylarla karşılaştım. Zeki bir mikro insult [inme] geçirmiş. Berlin’de ona “iş yapamaz” raporu vermişler, o da bunu kabul etmemiş. Bunun üzerine Moskova’ya gönderilmiş. Moskova’daki uzmanlar, o raporları daha da ağırlaştırarak onaylamışlar, “asla iş göremez” demişler. Bunun üzerine Zeki, “Bana Sofya üzerinden bir bilet alın, ben Leipzig’e gideyim,” demiş ve Sofya’ya gelmiş. Orada Bulgar Komünist Partisi MK’sinde Türkiye Bölüm Şefi Yardımcısı Ahmet Harunof’u bulmuş. Ona “Bana Bilal’i bulabilir misiniz?” demiş.

27 Bilal Şen, daha sonraki bir anlatımında bu kişinin Salih Turcan olduğunu belirtiyor.

Harunof şeflerine sormuş, “Bu kadar kısa sürede bulamayız, siz sabah gideceksiniz keşke daha önceden haber verseydiniz,” demiş ve ertesi sabah onu Leipzig’e yollamışlar. Zeki bu masala inanmış. Ben oradan ayrıldıktan sonra Bizim Radyo’da çalışmak üzere 5-6 Türk kökenli Bulgaristan vatandaşı oraya gitmişti. Bunlardan birisi de, Razgrad’da bizim köye yakın Serimet köyündendi. Zeki o çocuğu çağırtmış ve ona “Razgrad Parti Sekreteri Bonço Mitev’i bul, o Bilal’in arkadaşı, ona Bilal’i bulup bana göndermesini söyle,” demiş. Bu çocuk da Razgrad’a gelmiş Bonço’yu bulmuş, durumu anlatmış. Bonço da, “Bilal burada değil Sofya’da, keşke Zeki Baştımar’dan yazılı bir kâğıt getirseydin, ben merkez komitesi vasıtasıyla buldururdum ama şimdi hiçbir şey yapamam,” demiş. Böylece Zeki beni aramaktan vazgeçmiş, bilmiyorum adamcağız ne söyleyecekti. Demek çok çaresiz kalmıştı ki benimle konuşmak istemişti. Sonra benimle konuşmak üzere Marat geldi. “Partide sen, ben, bizim oğlan kaldık. Durum çok kötü, para pul da yok. Sen gerçi tartışmalar boyunca bana da saldırdın ama, ben bunları unuttum, sen bir dilekçe yaz, ben hata yaptım, geri dönmek istiyorum, diye belirt. Ben bunu Suslov’a anlatırım. Siz de hata yapmadınız mı, biraz da biz ihtiyarladık, derim,” dedi. Ben “Tamam hata yaptım diyeyim ama söyler misin ne hata yaptım? Ben şimdiye kadar ne hata yaptığımı öğrenemedim, birçok yazı yazdınız olaylarla ilgili ama hatayı göstermediniz yazılan yayınlarda. *Yeni Çağ* dergisinde benim savunduğum fikirler, benim cümlelerimle değil ama, biraz sulandırılarak savunuluyor. Bu olgu gösteriyor ki benim hatam yok, sizin hatanız var,” dedim. O ısrarla “Sen dilekçe yaz,” dedi. Dilekçeyi yazdım. “Ben hata etmedim,” ibaresi vardı. Marat bunun üzerini kalemle çizdi “Hata ettim” diye düzeltti ve gitti. Bir müddet sonra geldi, “Ben artık ihtiyarladım, partinin başında artık şeklen duracağım. Türkiye ile ilişkileri bundan sonra sen yürüteceksin, kimi istersen ara,” dedi. Ben vaktiyle Marat’a, “Boz Mehmet’i ara,” diye çok söylemiştim, yani hata etmiştim. Normal olarak Zeki’nin araması lâzımdı Boz Mehmet’i ama tersine Marat aramıştı. O dönemde gene seçimler vardı galiba Türkiye’de. “Halk Partisi’ne oy verelim mi vermeyelim mi” tartışması oluyordu TKP’de. Marat konuşmuş Boz Mehmet ile. Bana, “Boz Mehmet’e laf anlatmak çok zordur. Sen Halk Partisi’ne oy verin dersin, o sana ben onlara günahımı bile vermem der,” demişti. Ama daha sonra yine Boz Mehmet’e başvurmuş, Aydın Meriç aracılığı ile.

1973 yılı sonlarında biz, Marat ile Rila Otel'i'nin 5. katında bir odada 4-5 saat boyunca konuşmuştuk. Gece saat bir olmuştu, kalkıp eve gitmeye hazırlanıyorduk. Hiç beklemediğimiz BKP MK'nın TKP referantı Argir Konstantinov odaya girdi. Marat'a "Bilal gitsin, sizinle aşağı ineceğiz." dedi. Ben eve gittim.

– *Argir Konstantinov mu?*

– Evet o. Bir-iki gün geçti Argir beni merkez komitesine çağırdı. Gittim. Beni çok esrarengiz bir biçimde karşıladı. Oysa daha önceleri benimle çok samimiydi. Aldı başka bir odaya götürdü. "Sana bir soru soracağım ama düşünmeden cevap verme. Sen Şefik Hüsnü'yle cezaevinde birlikte yatmışsın. Bu dönem boyunca onda hiç anti-sovyetizm hissettin mi?" diye bir soru sordu. Ben de "asla anti-sovyetik bir tutumu olmamıştır," diye yanıtladım. "Ben onu ölünceye dek parti lideri olarak tanıdım," diye de ilave ettim²⁸.

– *Bir de bu uçak kaçırانlarla...*

– İlk uçak kaçırıldığında, Zeki atlayıp uçağa Sofya'ya gelmiş. Ama Bulgarlar, "Daha biz görüşmedik, biz görüşelim, bir-iki ay sonra gelip görüşürsünüz," diyerek, onu gerisin geriye yollamışlar. 1972 yılında Georgi Dimitrov'un doğumunun 90. yılı nedeniyle Bulgaristan

28 Burada anlattıklarım 1968-1974 yıllarında olmuş olaylardır. Sovyetler Birliği'nde Ekim 1964'te yapılan saray darbesiyle yönetimde yapılan değişikliği ve Stalinizmin canlandırıldığı iyice bilinmeden burada anlattıklarım kolay kolay anlaşılamayacaktır. Kısacası bu açıdan şu tarihsel olay çok önemlidir. 1946 Ağustos'unda gazeteler Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak istediğini yazmışlardı. O zaman Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Başkanı olan Şefik Hüsnü böyle bir istegın olmadığını, bu kampanyanın kaynağının bir-iki Gürcü profesörün yazdığı makale olduğunu uzun uzadıya anlatmıştı. Ben son yıllardaki arşiv çalışmalarında Sovyet Hükümeti'nin 8 Ağustos ve 24 Eylül 1946 tarihli notalarıyla Türkiye'den, Kars-Ardahan illerini ve Boğazlar'da üs isteklerinde bulunduklarını gördüm. Bana göre bunlar bilinmeden TSEKP in kapatılması nedeni anlaşılamaz.

Yukarıda Marat'ın beni yeniden partiye döndürmek için dilekçe yazdığını söylemiştim. O görüşmemizden sonra bana hazırladıkları bir parti programı taslağını getirip okuyarak görüşlerimi bildirmemi istemişti. Ben o zaman ağzım süttten yanmış yoğurdu üfleterek yer durumdaydım. Beni uyardı: "Sovyetler bu taslağı onayladı," demişti. Bu durumda ben de taslağı hiç okumadan bir hafta sonra kendisine vermiştim. Bu taslak 1965 yılından beri Zeki'nin Doğu Enstitüsü'nde incelemeler yapan Rozaliyev'e hazırlattığı taslağı. Bunun akıbetini yakın bir zaman önce Aydın Meriç TÜSTAV mektup grubuna gönderdiği uzun iletisinde anlatmıştı [Aydın Meriç TÜSTAV mektup grubu üyesi değildir, Bilal Şen'i belleği yanıltmaktadır. Yayıncının notu]. Yani ondan program yapamadıklarını söylemişti. Görüldüğü gibi Marat Konya Konferansı'na bir Atılım Programı sunamamıştı. O nedenle de Atılım döneminin stratejik doğrultusu ana politik ve pratik amacı bir türlü netleştirilememiştir.

Komünist Partisi bir anma forumu düzenlemişti. Buna TKP adına Marat gelmişti. Marat o forumda kendisini polit büro üyesi olarak takdim etmiş, Argir Konstantinov'un bana söylediğine göre. Bu toplantıdan sonra Zeki Başımar BKP'ne bir mektup yollamış: "İsmail Bilen hiçbir zaman TKP Polit Büro üyesi olmamıştır," demiş. O zaman Bulgaristan'a Zeki yerine, Marat'ın gelmesi artık çok şeyi açıklıyordu. Zeki'nin defterinin dürüldüğünü gösteriyordu. Zeki'nin cankurtaran simidi gibi sarılıp Bizim Radyo'ya aldığı kadrolardan Tuğrul Deliorman da, Halis Okan'dan sonra Leipzig'ten kovulmuştu. 12 Mart 1971 hükümet darbesinden sonra Zeki'yi yüksek sesle eleştirenler kervanına Tuğrul da katılmıştı. "Bütün işlerin sorumlusu sensin," demiş Tuğrul, Zeki'ye. Büyük bir iş yapmış gibi bunu bana anlatırdı. Tuğrul hem Zeki, hem de Marat aleyhinde konuşuyordu. 1967-68 yıllarında Marat *Güneşli Dünya* diye bir kitap yazmıştı. Bu kitap Bulgaristan'da basılırken Zeki, Marat'a "Bu kitap senin kendi kitabın, parti yayını değil, kendi paranla bastır bunu," demiş. Ben bu kitabı okuyunca Marat'a bunun neden yazdırıldığını anlamakta zorluk çekmedim. (Sovyetler Zekeriya Sertel'e de böyle bir kitap yazdırmışlardı.) Türkçe yayınlanan *Güneşli Dünya* sıcağı sıcağına Rusça'ya da çevrilip yayınlanmıştı. Öylesine hızlı basıldı ki Marat yazdığı önsözü bile yetiştirememişti baskıya.

Çok karmaşık ama benim bilinmesini istediğim bir konuya bu bölümde değinmek istiyorum.

Bilindiği gibi 12 Mart 1971 darbesinden sonra Türkiye'den bir uçak kaçırılarak Bulgaristan'a indirilmişti. Bu uçağı kaçırانlar Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi elemanları veya taraftarlarıydı. Bunlara Mahir Çayancılar, Kızıldereciler de deniyordu.

Bu kaçırma olayından bir hafta sonra Yakub Demir Bulgaristan'a gelip bunlarla konuşmak istemiş, Bulgar makamları ise "daha biz ifadelerini almadık, biz konuştuktan sonra biz size haber verimiz" demişler. Bunun üzerine Yakub Demir birkaç gün sonra Leipzig'e dönmüş.

Ben, bir müddet geçtikten sonra bu uçağı kaçırانlarla tanıştım. Şu anda bir kısmının isimlerini hatırlayamıyorum. Ama o günlerde bunların isimlerini tek tek biliyordum. Ama aralarında Hacı Özdemir en çok hatırladıklarımından. Bu bölümde hiçbir zaman tam anlayamadığım bu karmaşık olayı anlatmaya çalışacağım.

Bu uçak kaçırın gençlerin sorguları Bulgar makamlarınca yapıldıktan sonra bunlar özel bir eğitimden geçirildiler. Osman Rauf Alper, o günlerde Sofya Radyosu Türkçe servisinde çalışıyordu bu gençleri bir bir bana tanıttı. Alper bunları evine davet ediyordu, benim evim de Alperlere çok yakındı, dolayısıyla bu gençler zaman içinde benim de evime gidip gelmeye başladılar.

Günün birinde Marat Sofya'ya geldi. Buluştuk, bana “Bizim işimiz iyice sarpa sardı, Demir artık işe yaramaz oldu, çalışacak durumda değil, hastalandı. Sen ben bizim oğlan üç beş kişi kaldık. Bu durumda senin bize yardımcı olma lazım. Bizim Radyo'yu da yürütemiyoruz. Para durumumuz da kötü, çalışanlara para ödeyemiyoruz, öyle ki kâğıt bile alacak paramız yok” diye bir takım şikâyetlerde bulunduktan sonra “sen Zeki ile ilgili kavgadan sonra bu adam ajandır demiştin. Şimdi bu konuda bir yazı yazabilir misin?” dedi. Bu konuşma Sofya dışında Bulgar Komünist Partisinin Banki'de bulunan dinlenme evinde oluyor. Bu buluşmamızda çok daha farklı şeyleri de uzun uzun konuştuk. Ayrıca Marat bana “Ben seninle yeniden çalışmak istiyorum, sen dış ilişkileri, yani Türkiye'yle olan ilişkileri yürüteceksin. Ben Bulgar Partisine bir mektup yazacağım, senin bana bu işlerde yardımcı olacağını söyleyeceğim, onların da sana bu konuda yardımcı olmalarını isteyeceğim” dedi. Hatta Marat görüşmemizde fantastik diyebileceğimiz plânlarını da anlattı. Burada bunlara değinmek istemiyorum. Marat bana “sen uçakçılarla irtibat halindeymişsin” dedikten sonra güya Bulgaristan Komünist Partisi Dış İlişkiler sorumlusu Marat'a “Bilal'in Türkiye'yle ilişkisi var, devamlı ona Türkiye'den mektup geliyor, bunları bize bildiriyor. Biz Zeki'ye söylemedik ama size söylüyoruz” demişler. Hakikaten de arkadaşım Mehmet Emin Elmas vasıtasıyla bana mektup geliyordu. Marat da bu sözler üzerine benim Türkiye'yle ilişki kurabileceğime kani olmuş. Ayrıca Marat bana “sen bu uçakçı çocuklarla irtibatını sürdür, onları Partiye kazanmak için düzenli görüş. Eğer bu tür terörist faaliyetlerden vaz geçerlerse Parti içinde yer alabileceklerini söyle. Devamlı bizim politik çizgimiz hakkında onları bilgilendir. TKP'ye üye olarak hazırla, ben zaten bir kaç ile görüştüm” dedi. Ben de bunun üzerine “Bir dahaki Sofya'ya gelişinize kadar ben onlardan bir kaçını hazır ederim, zaten irtibatım sürüyor. Sen onlara benden bahsetmemişsin ama” dedim ve görüşmemiz böyle bitti; Marat, Leipzig'e döndü.

Ben bu görüşmemizden sonra bu çocuklarla görüşmelerimi sıklaştırdım. Bunlar kendi aralarında sık sık bir araya gelip toplantı yapıyorlardı. Çözülememiş birçok sorunları vardı, kendi aralarında kavgalar da başlamıştı. Hatta bu gerginlikler öylesine artmıştı ki bir kaç hastanelik bile olmuştu. Ben onlara bir nevi ağabeylik yapıyordum “kendi aranızda birbirinize girmeyin. Burada güvendesiniz, endişelenmeniz yersiz” diye onları yatıştırmaya çalışıyordum. Bunlarla başkaları da görüşüyordu, dolayısıyla ortalık karmakarışık, lafın biri gidiyor, biri geliyordu. Dedikodular almış başını gitmişti. Aralarında kavga hiç eksilmiyordu. Bu gençler dil öğrenmek için üniversiteye yazılmışlardı. Ben de onları TKP’ye kazanmak için uğraşıyordum. Özellikle sol sekte, teröre yakın görüşlerini yumuşatmaya çalışıyordum. Marat onlar için “Kıvılcım”ının görüşlerinin etkisi altındalar” demişti. Bu gençler bana gelip “bu polis bize şunu söyledi, bu şunu dedi diye” şikâyet ediyorlardı. Ben de onlara “yahu neden şikâyet ediyorsunuz, siz kendi rızanızla polise sığınmadınız mı, şimdi neden şikâyet ediyorsunuz” diye yanıt veriyordum. Ama baktım böyle olmayacak, her kafadan bir ses çıkıyor. Marat Sofya’ya geldiğinde ona “Bu çocuklarla görüşmelerimizde bundan böyle Bulgaristan Komünist Partisi Dış İlişkiler sorumlusu Argir Konsantınof da olsun. Çünkü bu çocuklar konumları gereği Bulgar İçişleri Bakanlığı kontrolünde. Doğal olarak onlar başka şeyler söylüyor, ben onlara başka şeyler anlatıyorum, onların da kafaları karışıyor. Biz Bulgar KP MK Türkiye Sorumlusu ve TKP olarak bunlarla ortak görüşelim. Siz de Bulgar İçişleri Bakanlığı’na bilgi verin, onlara Bilal onlarla görüşüyor, TKP ye kazanmak için onları hazırlıyor deyin” dedim.

Marat, Argir ile konuşmuş, bunlarla birlikte Rila Oteli’nde Marat ve Argir ile birlikte görüşme kararı aldık. Ben görüşmeden önce Argir’e “Marat’a bu çocuklarla ilgili hazırladığımız dosyaları önceden verelim. Marat bunları tek tek okusun ki hangi çocuğa nasıl yaklaşılabileceği, hangisinin öncelikle Partiye kazanılabileceği hakkında bilgisi olsun” dedim. Argir bu önerime “tamam” dedi.

Saptadığımız günde ben otele gittim, Argir elinde dosyalar beni karşıladı “Bilal sen bu toplantıya girme, ben bir general çağırdım o toplantıya girecek, ben sana daha sonra toplantı hakkında bilgi veririm” dedi. Herhalde general İçişleri Bakanlığı adına toplantıya girecekti, ben

katılmadım, içeride ne konuşuldu bilmiyorum. Toplantıdan sonra bana “sen bunların hepsiyle değil de, hangisi sana umut veriyorsa onlarla görüş, bunların kim olacağını biz bilemeyiz, sen kendin karar ver” dediler. Marat daha Sofya’daydı. Ben hemen Hacı Özdemir’i buldum. Oradaki ismi Erhan’dı, Marat ile birlikte Rila’da bir öğle yemeğinde biz üçümüz buluştuk. Marat o yemekte Erhan’a “Bundan böyle bu gençlerin sorumlusu sensin, senin sorumlun da Bilal, onunla görüşeceksin” dedi.

Bu andan itibaren ben Erhan ile daha sık görüşmeye başladım. Bu gençlerin hemen hepsi Bulgaristan’da kalmak istemiyorlardı. “Biz Batıya geçelim orada mücadele edelim” gibi laflar ediyorlardı. Erhan sorumlu olarak bu gençlere biraz yukarıdan bakmaya başlamıştı. Bir gün Erhan geldi bana “Ağabey Marat’a söyle beni artık Partiye alsın, ayrıca ben Bulgaristan’da kalmak istemiyorum. Batıya gideyim orada Parti için çalışayım” dedi. Benden Marat’a bu konu ile ilgili dilekçe yazmamı istedi. Ben önce onu ikna etmeye çalıştım. Ama laf anlatmak mümkün değildi. O zaman Erhan’a “ben senin için dilekçe yazamam, sen yaz ben Marat’a ulaştırılmasını sağlarım” dedim. Erhan sadece kendi için dilekçe yazmadı birkaç arkadaşı için de dilekçeleri yazmış getirdi bana. Baktım dilekçeler çok çocukça, kime hitap ettiği bile belli değil. Bunun üzerine Erhan’a “Bu nasıl dilekçe, kime yazıldığı bile belli değil, sizin geçmiş öykünüz ile ilgili bir özeleştirisi bile yok, kimse sizin dilekçelerinize itibar edip Partiye filan almaz” dedim. Dilekçeleri iade ettim. Ertesi gün Erhan geldi “Ben Batıya gideceğim, pasaportum, biletim her şeyim hazır” dedi. Bunun üzerine ben de “sana güle güle, neden bana gelip söylüyorsun? Ben senin sorumlun olarak gitme, yaptığın yanlış diyorum, sen buna rağmen gideceğin diyorsun, benim sana söyleyecek başka lafım yok” dedim. “Ben kendi isteğim ile gidiyorum” dedi. Ben de “peki o zaman, nasıl biliyorsan öyle yap” dedim. Bu gitti Batı Almanya’ya. Bana Batı Almanya’da Alper’in tanıştırdığı öğretmen Feyzioğlu vardı, gitmiş onu bulmuş. Feyzioğlu sık sık Bulgaristan’a gelirdi. Alper’e uğrardı, ben de tanışmıştım. Ben Alper’e sordum, Feyzioğlu’nun adresini Erhan’a verip vermediğini. Alper “ben vermedim” dedi. Meğerse Erhan Batı Almanya’da ilerici dernekler vardı, onlardan birini buluyor oradan da Feyzioğlu’nu soruyor ve onun yanına gidiyor. Metin Gür’ü buluyor, yani Partili arkadaşların yanında. Onun derdi, onu da Partiye alsınlar. Metin Gür durumu Leipzig’e Marat’a bildiriyor. Marat telefonla beni

aradı “Bilal bu Erhan’ın Batı Almanya’ya gitmesine niçin izin verdin?” diye sordu. Ben durumu Marat’a anlattım. Marat da Metin Gür’ü arıyor. “Bu adamı aranızda almayın, bırakın ne yaparsa yapsın” diyor. Erhan’ın Batı Almanya’da barınma olanağı kalmayınca, oradan İsveç’e gidiyor. İsveç’te Kürtleri bulmuş. Onların arasına girmiş, ama nasıl olmuşsa, orada bazı olaylara karışmış, İsveç polisinin dikkatini çekmiş. Beni İsveç’ten telefonla aradı. Bana “ağabey benim burada durumum çok kötü. İsveç polisi peşimde. Benim uçak kaçıranlardan birisi olduğumu anlarılarsa Türkiye’ye iade ederler, beni bu durumdan kurtar” dedi. Ben “seni nasıl kurtarabilirim” dedim. Ama durumu Bulgar Komünist Partisi’ne de anlattım Onlar da “nasıl gittiyse öyle kendini kurtarsın, sen ona nasıl yardım edebilirsin ki” dediler.

Daha sonra Hacı anlattı. Nasıl olduysa artık, İsveç’te Bulgar Havayolları mürettebatından birini buluyor. Onu sesiz sedasız uçağa bindiriyorlar artık ne anlattıysa. Berlin’e geliyor oradan da Sofya’ya. Gelir gelmez beni buldu. Büyük bir heyecanla yaşadıklarını anlattı, Batı Almanya’da kim Partili, İsveç’te kim Partili, isim isim sayıyor. Ben de “Erhan bana bunları neden anlatıyorsun, ben sana gitme dedim, dinlemedin gittin, anlattıkların beni ilgilendirmiyor” dedim. Ama Erhan benim peşimi bırakmıyor, irtibatını kesmek istemiyor. Marat’ı aradım durumu anlattım. “Erhan’ın gitme işini kim sağladı bunu bilmiyorum. Argir olamaz, çünkü bu çocukla direk teması yok, ama onun vasıtasıyla sen bu işin içyüzünü öğrenebilirsin. Bunu kim nasıl yolladı, bu durum tam bir komedi. Ayrıca diğer çocuklar da kendi başına davranmaya başladı” dedim.

Bir gün Erhan yine bana geldi “ağabey benim Gazetecilik Okulu’ndaki eğitimim burada yarıda kaldı, bana yardımcı ol, birlikte Fakülteye gidelim kaydımı yenileyelim” dedi. Birlikte Fakülteye gittik, ben kısaca durumu anlattım “bu çocuk yarım kalan eğitimine devam etmek istiyor” dedim, kaydını yenilettik. Aslında bu çocukların derdi üniversite okumak filan değildi. Burs alıyor ve yurtta kalıyorlardı.

Üç beş ay sonra diğer çocuklar da tek tek gelip beni buldular. Onlar da Batıya geçmek için izin aldıklarını söylüyorlardı. Kim bu izni verdi, kim onları ümitlendirdi, ben bilmiyorum. Hatta içlerinden birisi İsviçre mi yoksa Belçika mı tam hatırlamıyorum, ama oraya gidip tercüme bü-

rosunda çalışacağını söyledi. Gitti de, bu arada diğerleri de Batıya gidiyordu, bazıları da yeniden Bulgaristan’a dönüyordu.

Ben bu olup bitenleri Marat’a anlattığımda, Marat tuhaf biçimde sessiz kalıyordu. Eskiden olduğu gibi “ben onunla konuşacağım, bununla konuşacağım” demiyordu. Bana ısrarla “onlardan dilekçe al” diyordu. Dilekçe alıyordum ama dilekçede bunlar uçak kaçırımlarıyla ilgili özelleştirecekti dahi yapmıyorlardı. Bu çocukların Marksist bilinçleri de yoktu, Parti nedir, nasıl çalışır ile ilgili hiçbir şey bilmiyorlardı. Sadece gençlik heyecanları vardı. Bulgarlar bunlara özel kurslar veriyorlardı. Sözde Bolşevikleştirecekler.

Hacı bir gün yine beni buldu. Bana “TKP’nin geçmişte de bugün de en önemli eksiği Parti içine sızmış ajanları tespit edememesi. Ben bu nedenle çok gizli bir örgütlenme kurup bunları açığa çıkaracağım” dedi. Ben hayretler içinde kaldım. Bu görüşmeyi Marat’a anlattığımda daha önce gösterdiği tepkiyi bana göstermedi. Sessiz kaldı. Hacı yeniden Batıya gitti. Artık orada kimleri bulduysa, kimler onunla görüşmeyi kabul ettiyse artık, oradaki derneklere girip çıkmış. Yeniden Sofya’ya geldi. Elinde uzunca bir rapor, kim, nerede, ne yapıyor bana anlatmaya çalışıyor, ben hiç oralı olmadım. Zaten bu uçakçı grubuyla da yavaş yavaş ilişkilerimi kesmiştim. Ben gördüm ki bu çocuklarla çalışmanın hiçbir olanağı yok. Kendi kendime bu düşüncemi Marat geldiğinde söylemeye karar verdim.

TKP’yle yeniden ilişki

– İsterseniz sizin yeniden TKP ile ilişki kurup çalışmalarınıza dönelim.

– Haydar Kutlu, Aydın Meriç’in yerine Marat’ın yardımcısı olduktan sonra, Moskova’dan dönerken Sofya’ya gelmişti²⁹. O zaman biz BKP’nin Rila Otel’inde tanışmıştık. Hatta ben o konuşmada, “siz göreve geli-

29 Özel olarak da Ahmet Kaçmaz’dan Bulgaristan’da Türklerin isimleri değiştirilirken neden bu konuda BKP yönetimini desteklediklerini öğrenmek isterdim. 1985 yılında Bulgaristan Sofya Pres Ajansı’nın misafiri olarak TSİP’li bir yazar (Hüseyin Çebi) Bulgaristan’ın Türk bölgelerini gezmiş ve bir broşür yayınlamıştı. Orada yazdığına göre görüştüğü Türkler, ‘Bulgar olmak istediklerini’ söylemişler. Ben bu broşürü okumamıştım. İşte şimdi 1988’in Mayıs’ında bu olaya ilişkin Ahmet Kaçmaz’ın görüşünü öğrenmek istemiştım ama konuşma olanağı yaratamamıştım.

yorsunuz ama bütün olumsuzluklar sizin omzunuza yüklenecek. Şimdi işler iyi gidiyor ama bozulduğunda hepsini size yüklerler,” dedim. Kutlu “biz kolektif yönetim olarak varız,” demişti. Marat’ın eşi o sırada devlet hastanesinde idi, Kutlu’yla onu ziyarete gitmiştik.

1983’te, sanırım 5. Kongre’den sonraydı Kutlu yine geldi. Aynı otelde buluştuk. Bana “Eski yoldaşları yeniden toplayacağız, sizinle Sofya’da bir örgüt kuralım,” dedi. Ben arkadaşları topladım. Fahri Erdiñç, Şekibe Yamaç, Ziya Yamaç, Halil Gürsoy, Osman Alper bir grup oluşturduk.

Halil Gürsoy, kızı, eşi Şela

Bu toplantı benimle Alper dışındakiler açısından “partinin kendilerini unutmadığı” şeklinde algılanmıştı. Alper’le ben 1973’te partiye zaten dönmüştük. Yapacak pek bir iş yoktu, ama işte aidat topluyorduk, gönderirlerse yayın okuyorduk. Bize bu arada parti programı da verdiler. Daha sonra ben Kutlu’yla ilişkileri devam ettirdim. Hatta Kutlu Türkiye’ye dönerken onu çok görmek istemiştım. Ona söylemek istediğim şeyler vardı. O günler tarihimizde benzeri olmayan günlerdi. Mahkeme kürsüsünü kullanma fırsatını bulmuştuk. “Partinin sana yüklediği sorumlulukları bırak, kendi fikirlerini söyle, mahkeme nasılsa açık olacak; senin Türk halkına söylemek istediğin neyin varsa hepsini söylemen lâzım, dışarıda resmi ağızdan söylenen sözlerle vakit kaybetme” diyecektim. Gerçi bizi yalnız bırakmazlardı biliyordum. Kutlu ile Sargın gitmeden

önce Belçika’da bir basın toplantısı yapılmıştı. Hatta Sofya’da parti okulu okuyan iki kişi oraya gitmişti. Ben de çok gitmek istedim ama beni göndermediler. Bana, “nasıl olsa Kutlu buraya da gelecek, o zaman görüşürsün,” dediler. Oysa beni atlatmışlardı. Ama bundan birkaç yıl önce Kutlu beni Leipzig’e çağırmıştı. Kutlu, “Sana göre güdülmesi gereken politika nasıl olmalı? Bu konuda görüşlerini yazar mısın?” demişti. Yazmamıştım. Çünkü ben kimseye uygulanacak politika tavsiye etmiyorum. Kolektif içinde olursam fikrimi söylerim. Çalışma dışındaki bir insanın fikir söylemesini doğru bulmadığım için yazmamıştım. O da beni redaksiyona götürmemişti. Beni Berlin’de Kutlu’nun adamı karşılamıştı. Otele gittik, sonra Kutlu geldi onunla birlikte Leipzig’e gittik. Bana gösterdikleri evde bir-iki gün kaldım. Daha sonra Kutlu’nun evine gittik, Kutlu’nun eşi Çiçek ile tanıştım. Bu dönem Mustafa Demir de oralardaydı, onunla da tanıştık. Velhasıl ben orada hiçbir ciddi çalışma yapmadım, hiçbir ciddi sorun üzerine konuşamadık. Kutlu bana, “Tüzük hazırlık komisyonu kurulacak, oraya gelip fikrini söylersin,” demişti. Kutlu ve Sargın Türkiye’ye döndükten sonra 6. Kongre toplandı. Orada beni Mehmet Karaca karşıladı. Mehmet Karaca kongreye sunacağı raporu okuttu bana, galiba birkaç cümle üstüne konuştuk.

– *Kongre sizde nasıl bir izlenim bıraktı? İlk defa bu kadar değişik insanla bir araya geldiniz...*

– Ben hayatımda ilk kez bir kongreye katılıyordum. İlk kez hiç tanımadığım bir kitleyle karşılaşıyordum. Kitle bende, olayları çok yüzeysel gören, amatör devrimciler topluluğu izlenimi yarattı. Söz alanların hiçbirisi işin özüne dokunmadan, sadece şikâyet ediyordu. Kendi bölgelerinde karşılaştıkları olaylardan şikâyet ediyorlardı. Eleştiriler hep bu pratiklere yönelikti. Ali Söylemezoğlu konuşmuştu, kendisini savunmuştu. Eleştiriler soyuttu, somut bir eleştiri yoktu. Bu durum bana şu sözleri söyletmişti: “Hepiniz bir şeyden şikâyet ediyorsunuz ama, şunu bilin ki bunları ancak siz düzeltebilirsiniz!” Özetlersek, ciddi hiçbir sorun ele alınmadı; sadece dar, pratikteki ayrıntılarla uğraşıldı. Tabii bu benim beklentim açısından böyleydi. Ben isterdim ki orada bir takım ciddi sorunlar tartışılsın. Şimdi bizim partimiz yıllardan sonra Türkiye’ye legalize olmaya gitti, bu kongre bu çalışmaya ne gibi katkıda bulunabilir... Oysa bu kongre sadece bir formaliteyi yerine getirmek için düşünülmüş-

tü. Birleşme kararını onaylatmak için düzenlenmişti. Kararın gerekçesi ve şekli üzerine hiçbir söz söylenmemişti. Çok formel, çok biçimsel bir toplantı olmuştu. Bana göre Kutlu ve Sargın Türkiye'ye gitmişti. Bu kongre bu ortamda toplanarak onlara da zarar verebilirdi. Artık Türkiye'ye gidiyorsunuz bu birleşme kongresini de orada yapın. İlegaliteden çıkmak istiyorsunuz illegal kongre topluyorsunuz. Bu kongre yasallaşmaya hiçbir katkı yapmadı kanısındayım. Burada şunu da belirtmeliyim. TKP'nin kendisini feshetme kararını ben yersiz buldum. Bana göre doğru karar TİP'in TKP'yle birleşmesiydi. Ayrıca bu birleşme, ilkesel bir birleşme, yani temel ilkelere dayanan bir birleşme olmalıydı.

– *Kongrede tanıdığınız insanlar var mıydı?*

– Cemal Kıral vardı. Benimle konuşmaktan çekinir gibi bir tutumda görmüştüm.

– *Cemal Kıral'ı ne zamandan beri tanıyordunuz?*

– Cemal'i ben çok önceden tanıyorum. Cemal, Bulgaristan'a çok geldi. Cemal'e söyledim o zaman, "Sen Behice'yi tanıyorsun, şimdi de TKP'de çalışıyorsun. Bunların birleşmesine sen öncülük yapmalısın. Çünkü iki tarafı da biliyorsun. İkisi arasında bir fark olmadığını sen fiili yaşamında öğrendin, bunu yapmalısın," demiştim. Bana o zaman, kendi görüşünü söylememişti Cemal. Sadece, "Behice benim dediğim yolda yürümedi," demişti.

– *Kongrede Cemal Kıral vardı...*

– Cemal vardı. Veysi Sarısözen vardı. Zülfü Dicleli vardı. Ahmet Kardam, Osman Sakalsız, Ahmet Kaçmaz vardı. Bu kongreyi Sovyetler tertip etmişti ama bu kongre TKP'nin o günkü gereksinimlerine uygun değildi. Ahmet Kaçmaz'ı çağırılmışlar oraya, ama onunla kimse konuşmuyordu. Benimle de kimse arkadaşça konuşmuyordu. Sadece Boz Mehmet ve Hayk Açıkgöz vardı benimle konuşan. Ben nereye gidersem Hayk da arkamdan geldi. Hep birlikte olmak, benimle konuşmak istiyordu. Ama onu da hep benden ayırmak istiyorlardı. Kongrede asıl örgütçü rolünde olan "Ender" miydi adı unuttum. Onu ilk defa ben 1987'de Sofya'da görmüştüm. İki komünist gibi içten konuşmuştuk. Bende çok samimi, çok içten bir arkadaş izlenimi bırakmıştı. Konuşmaları çok arkadaşçaydı. Diğerleri bende bu izlenimi bırakmamıştı.

Ben Mehmet Karaca, Osman Sakalsız ile de konuştum. Ender ile onların konuşmaları arasında büyük fark vardı. Anlaşılan Ender resmen sorumlu olmadığı için Karaca ve Sakalsız gibi açık konuşmaktan kaçınmıyordu. Orada Mustafa Demir'i de gördüm, onunla da konuştuk. Eskilerden Hayk Açıkgöz ve Boz Mehmet vardı. Boz Mehmet orada baş tacı edilmişti. Bütün gençlere yaşlı partili olarak tanıtılıyordu. Avusturalya'dan gelen parti delegeleri Boz Mehmet'le bir film çekiyorlardı. Kongrenin açılış konuşmasını Boz Mehmet yapmıştı. Bildiğimiz klasik, genel sözlerdi söyledikleri. "1932'deki Defterdar Kongresi'nde biz şöyle yaptık, böyle yaptık şimdi onu buraya taşıyorum," diyordu. Gerçekten Defterdar Kongresi neydi? Komintern bu kongre için ne demişti; bunları aslında Boz Mehmet biliyordu ama, ona verilen görev gereği bu kongre ile Defterdar Kongresi arasında bağ kuruyordu.

Kongrede Ahmet Kaçmaz için söyleyecek iki sözüm var. O kongrenin en ön sırasına oturmuştu, sanki evindeki koltuğunda oturur gibi ayaklarını uzatmıştı. Kalktı iki söz söyledi, "Birleşme kongresini biz de selamlıyoruz." Kaçmaz'la kimse konuşmuyordu, sürekli kendi başına geziyordu. Ben onu izlemiştim, onunla konuşmak istiyordum. Çünkü onun partisinden Ahmet Melek ve Orhan Doğançay ile Sofya'da çok yakın dostluk kurmuştuk. Onların durumunu sormak istedim. Orhan Doğançay'ın eşi anestezi uzmanı idi, onun Türkiye'ye gittiğini duymuştum, onlar hakkında bilgi almak istiyordum.

Kongrelerle ilgili izlenimlerimi noktalamadan bir-iki olaya daha değinmek istiyorum. Kutlu ve Sargın Türkiye'ye döndükten sonra legalizasyona yardımcı olmaları için eğitilsinler diye TBKP Moskova'ya 5-10 kişilik bir grup göndermiş. Moskova'da bunlardan bir-ikisi ile konuştum. Bunlar eğitimlerini bitirmişler, Türkiye'ye dönmeye hazırlanıyorlardı. TBKP'nin nasıl legalize edilebileceğine dair hiçbir fikirleri yoktu. Bunların neden eğitilme gereği duyulduğunu hiç anlamamıştım. Kutlu ve Sargın'ın mahkemeleri sürerken Bulgaristan Komünist Partisi yayın organı *Rabotniçesko Delo*'da bir haber çıkmıştı. "TBKP Türkiye'de demokrasinin olmadığını göstermek için döndü," deniyordu haberde. Ben BKP Türkiye Seksiyonu'na gittim bu yazı üzerine. Onlara, "Bu haberi neden böyle veriyorsunuz bütün dünya Türkiye'de

demokrasi olmadığını biliyor bunu göstermek için bir partinin gidip oraya teslim olmasına gerek yok, onlar kurban olarak gitmediler,” diye sitem etmiştim. Onlar da bana “Bu yazıdan MK sorumlu değildir” diye cevap vermişlerdi.

Naçizane, kanımca 1988 Mayıs Kongresi’nin kararlarını değerlendirmeden önce, Komintern yönetiminin 1937 yılı başlarında TKP’yle ilgili kararı mutlaka okunmalı. O karar, TKP’nin yasallaşmasına ilışkindir.

– *Bir de Moskova’da Veteranlar (Emektarlar) Toplantısı yapılmış galiba...*

– Bu toplantıya, Paris’ten Fahri Petek; Budapeşte’den Gün Togay, Attila Yaşar, Necil Togay; Sofya’dan şekibe Yamaç, Fahri Erdinç, Halil Grsay, Osman Alper ve ben katılmıştık.

– *Almanya’dan kimse yok muydu? Hayk Açıkgöz mesela?*

– Almanya’dan Dr. Hayk Açıkgöz de vardı. Bu toplantıyı niçin yaptıklarını biz bilmiyoruz. Bize nedenini söylememişlerdi. “Veteranlar toplantısı yapıldı” diye açıklama yapılmıştı. “şu şu kararlar alındı,” diye yazılmıştı.

– *Konuşmalar yapıldı mı? Kimler konuştu?*

– Bu toplantıyı TKP yönetimiyle birlikte SBKP’nin TKP sorumlu-su İgor Bogdanov organize etmişti. Haydar Kutlu başkanlık yapıyordu. Veysi çok aktif olarak katılmıştı. Bu toplantı daha çok bir tanışma toplantısı olmuştu. Bu toplantının en aktif aktörü Boz Mehmet idi. O zaman Moskova’da yaşıyordu. Boz Mehmet bir jestle, “Partime bin Ruble bağış yapıyorum,” dedi. “Diğerk arkadaşlar da özveri gösterip para bağışlasınlar,” diye de konuştu ve üsteledi de. Bunu Kutlu yoldaş-la konuştum: “Böyle bir şeye niçin izin verdiniz? Buraya gelen arkadaşların durumunu biliyor musunuz, onların hepsi Boz Mehmet gibi yaşamıyorlar, onlar emeklilik maaşlarıyla çoluk ocuk geçiniyorlar. Boz Mehmet tek başına yaşıyor, o emekli maaşını biriktirebilir, diğerk arkadaşların durumunu biraz düşünmek lâzım, bu durum arkadaşlar arasında çok kötü karşılandı, kimse beş kuruş verecek durumda değil,” diye anlattım. Kutlu bir şey söylemedi. Kanımca bunu Boz Mehmet kendi başına yapmıştı. O bu öneriyle kendi özverisini göstermek istemişti. Çünkü gösterişi çok severdi.

Bu Emektarlar toplantısında Boz'un yaptığı başka bir öneri daha vardı. Bana göre bu öneriyi Boz tek başına yapamazdı. En azından Bogdanov'a danışmıştı. Yukarıda bahsetmiştim, 1962 Leipzig tartışmalarında Zeki, "Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat ve Mihri'yi partiden atalım," önerisini yapmıştı. O zaman bu öneri kabul görmemişti. Boz şimdi de, "Artık Mihri'nin ajan olduğu ortaya çıkmıştır, onu partiden atalım," diye bir öneri yapıyordu. Ben çok şaşırdım, ama bunu o toplantıda uluorta değil de ara verildiğinde Haydar Kutlu ve Boz Mehmet ile konuşmayı planlıyordum. Ama toplantı sürüyordu. Arkadaşlar tek tek kendi fikirlerini dile getiriyordu. Bu arada birisi bir teklif yaptı: "Bir komisyon kuralım ve buradaki konuşulanları, bu komisyon karar şeklinde formüle etsin." Bu komisyona, ben, Hayk Açıkgöz, Gün ve Fahri Erdinç seçilmiştik. Bu komisyonun en önemli kararı, "Bu toplantıya katılan herkes kendi deneyinden yola çıkarak yaşamını kaleme alacak ve bu yazılanlar ben, Gün, Boz Mehmet'ten oluşan komisyonda toplanacak ve ileride yazılacak parti tarihi için ön görüşleri oluşturacak." Herkes "yazarız" dedi. Boz Mehmet yazmıştı zaten. Türkiye'ye döndüğünde de bu yazıyı yayınlattı. Biz de sözde yazacaktık. Bu komisyon sadece kurulduğuyla kalmıştı. Kimse de hesap filan sormadı bize.

– *Boz Mehmet'in Mihri Belli ile ilgili teklifi konusu ne oldu?*

– Bu konuşmalar ilerleyince ben bu konuda konuştum: "Bu bir toplantı, Mihri ile ilgili bir karar burada alınamaz. Ayrıca 'Mihri ajandır,' diyor Boz yoldaş, biz bir ihtisas komisyonu muyuz ki bu konuyu ele alalım. Ayrıca partinin bugün herkesi bir araya getirme politikası var, ona da karşı bu öneri." Yineleyeyim: Boz Mehmet bu konuyu yetkililere danışmadan ortaya atamazdı. Geçenlerde Nabi'nin bir iletisinde 5. Kongre kararlarında Mihri Belli'nin isminin geçmediği yazılmıştı. Bu olgu çok önemli. Yaşayanlar o kadar kolay affedemiyor. Konumuza dönersek, komisyonun hazırladığı toplantı karar taslağında Boz'un dile getirdiği Mihri'ye ilişkin sorun yer almamıştır.

– *Boz Mehmet ne dedi?*

– Boz Mehmet bu öneriyi savunmak gayretinde bulunmadı. Kanımca bu öneri Emektarlar toplantısına katılan bizleri kontrol için yapılmıştı.

– *Kararınıza neden uymuyorsunuz?*

– Çok yerinde bir soru. TKP'liler için anı yazmak çok zor işti o zamanlar. Bu netameli konuda bize görev verenlerden hangisi bugüne kadar anılarını yazdı ki? En azından anılarını yazan TKP karşıtlarının sayısını çoğaltırdı. Bu nedenle de ben savsaklamayı yeğlemiştim.

Yeniden Emektarlar toplantısına dönecek olursak; bana göre bu toplantı vaktiyle Marat'ın eksik bıraktığı bir iş idi. Aydın Meriç Londra'da, "Sosyalist ülkelerde yaşayan eski TKP'liler Marat'ın Sekreterliğe gelmesini kabul etmediler," diye yazıyor. Onun söylediği, Marat'ı, Sovyetler Birliği sosyalist ülkelerde yaşayan TKP üyelerine dayattı, onlar kabul etmediler ve huzursuzluk çıktı. (Bu sözlerle TKP Dış Büro'daki 1965 anlaşmazlığını kastediyor Aydın Meriç.) Aydın Meriç devamla, "Haydar Kutlu geldiğinde ise aynı hataya düşmedi, bunu eski sosyalist ülkelerdeki komünistlere kabul ettirmek için bu türlü toplantılar yaptı," diyordu. Neyse, bu dördü komisyon bir bildiri taslağı hazırladı. Aslında ben bir bildiri yayınlanmasına taraftar değilim. Ama orada alınmış bir kararla bizim komisyon bir taslak hazırladı. Galiba Kutlu ile Veysi redaksiyonunu yaptı, bir bildiri yayınlandı. Ben de aslında bunu, sosyalist ülkelerde yaşayan komünistler yönetimi onaylıyor havası yaratmak için yapılmış olarak kabul ettim ve burada alınmış kararlara da pek itibar etmedim.

– *İzvestiya gazetesinde İsmail Bilen'in Genel Sekreterlik'ten alınmasıyla ilgili bir yazıdan söz etmiştiniz, biraz da o konuyu ele alalım bu bölümde...*

– Ben *İzvestiya* gazetesinin yayınladığı o yazıyı titizlikle koruyorum. Kısaca özetleyeyim. Zaten bu belgeyi size vereceğim. Bu yazı belki Kutlu'da da vardır. Kutlu'ya sormadığımız için fazla ayrıntıya girmeyelim. Ben bu belgeye ilişkin kısaca bilgi vereyim³⁰.

30 Bu yazı, SBKP'nin TKP uzmanlarının Dış İlişkiler Sekreteri, Boris Nikolayevič Ponomarev'e çeşitli tarihlerde verdikleri raporlardan yapılmış alıntıları içeriyor. Bu belgede İ. Bilen'in yaşlandığı belirtiliyor, partide İ. Bilen'in şahsında "kişiye tapınma" kültürünün yaygınlaştığı söyleniyor. Aydın Meriç'i kendi yerine hazırladığı vurgulanıyor ve bunu bir politbüro kararıyla gerçekleştirebileceği ihtimali üzerinde duruluyor. Bu olasılığa karşı alınması gerekli önlemleri de şöyle sıralıyor: Alman yoldaşlar uyarılmalı, Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin Dış İlişkiler Sekreteri Moskova'ya çağrılmalı ve durum kendisine anlatılmalı. Burada Lenin kurslarında eğitim gören TKP kadroları arasından bizim görevlilerin belirledikleri iki-üç aday kendilerine bildirilmeli. Kısaca Alman yoldaşlarla bu yolda sıkı işbirliği yapılmalı ki İsmail Bilen, Aydın Meriç'i bize bir oldu bitti şeklinde dayatmasın. Zira biz bu adamdaki şüphe ediyoruz. O daha önce bir Amerikan şirketinde çalışmıştır. [3 Ağustos 1992 tarihli *İzvestiya* gazetesinde yayınlanmıştır.]

– *Şimdi konuşmamızın bu kısmında, daldan dala kısmına gelelim. Sizin Fatma Nudiye Yalçı ile ilgili bilgileriniz var, biraz bunlara değinirseniz çok iyi olur.*

– 1968 yılı yazında bir gün Sofya’da çıkan *Yeni Işık* gazetesinin baş redaktörü Hasan Tekkeli bana Fatma Yalçı’nın Sofya’da olduğunu söyledi. Beni bir gün odasına çağırdı ve Fatma hanımla tanıştırdı. O zaman ben, Fatma hanımın Leipzig’den döndüğünü öğrendim. Fatma Nudiye Yalçı, Bulgaristan’a geldiğinde birçok insanla görüşmüş. Elmas Tatarova, Emek Ordusu Albayı Osman Salih ile tanışmış. Bunlar Fatma hanımı alıp *Yeni Işık* gazetesine götürmüşler, Bulgaristan Türkçesi ile ilgili fikirlerini almışlar. Kendisinden gramer yazmasını istemişler. Bana anlattıkları şunlardı; “Benim burnumda bir sivilce çıktı, Doktor Hikmet Kıvılcımlı kanserden şüphelendi. Kansere iyi gelen Jenşen adlı Çin menşeli ilaç Romanya’da varmış. Bu nedenle beni Bulgaristan’a yolladı tedavi için. Ancak Bulgarlar Romanya’ya gitmeme izin vermediler. Bunun üzerine ben de tedavim için Moskova’ya gitmek istedim. Onlar beni uçağa bindirdiler. Ben Moskova’ya gidiyoruz zannettim, bir de baktım ki Moskova yerine Leipzig’e gelmişim. Zeki Baştımar’ın adamları karışladılar, beni alıp Bizim Radyo’ya götürdüler, orada iki-üç ay çalıştım. Bu arada Çekoslovakya olayları oldu. Bir gün Marat radyoya geldi, bana bakarak “Nihayet Hikmet Kıvılcımlı içini kustu,” dedi. Ben ne olup bittiğini bilmiyordum. Radyoda Halil Gürsoy diye katil tipli bir adam vardı, bu beni sürekli gözetliyordu. Sık sık evime gelip ne yaptığımı kontrol ediyordu. Çok huzursuz oldum ve korktum. Bulgar Komünist Partisi’ne mektup yazdım, ‘Buradan beni alın,’ diye. Bulgarlar beni oradan aldılar Sofya’ya getirdiler. Şimdilik parti otelinde kalıyorum ama kısa bir zaman içinde bana bir ev verecekler,” demişti. Fatma Nudiye Yalçı ile samimi olduk, zaman zaman bizim eve gelirdi, sohbet ederdik. Bir anısını daha anlatmıştı. Doktor Hikmet bir gün Fatma hanımı para bulması için İzmir’e Cazım Aktimur’a yollamış ve sıkı sıkı tembih etmiş “Aman bunu Macit Bilgeler duymasın, dikkat et, onlara görünme,” demiş. Bana uzun uzun Doktor’un devrim teorisini, toplumsal güçlerin konumunu anlatırdı. “Türkiye’nin devrim sorununu en iyi Doktor anlıyor,” derdi. Ben zaten Vatan Partisi olaylarını Kerim Korcan’dan dinlemiştim. Kerim Korcan bana uzun uzun Vatan Partisi davasında, Doktor içeri düştüğünde partinin başına keyfi hareketle en yakın arkadaşını, yani

Fatma'yı getirdiğini, bu nedenle Doktor'la aralarının bozulduğunu anlatmıştı. Bizim ev Sofya'nın biraz dışında Vitoşa civarındaydı. Bizim eve gelmesi için biraz yol yürümesi gerekiyordu ve gelirken çok yoruluyordu. Bir gün o zamanlar kaldığı Rila Oteli yemekhanesinden bir kilo çilek almış ve eşim Svetlana'ya reçelin nasıl yapılacağını göstermek için bize gelmişti. Büyük bir özenle yaptığı çilek reçelini Svetlana'ya çok beğendirmişti.

Yine bir gün bize sohbete geldiğinde, Fatma Hanım kendisini Varna'ya dinlenmeye göndereceklerini söyledi. Bunu kimin söylediğini sordum. "Stavri Markof," dedi. "Ne zaman göndereceklerini söylediler mi?" diye sordum. "Hayır," diyerek "Çok gecikmemesini istediğini," belirtti. Ben Markof'a onun bu isteğini bildirmek için telefon ettim. O gene zaman söylemedi ama benim Fatma Yalçı'yı Aleksandra Hastanesi'ne, onkoloji bölümüne götürmemi istedi. Ayrıca "Ben oraya telefon edeceğim," dedi. Ertesi gün Fatma Yalçı'yı götürdüm. Yaşlı bir-iki doktor, "Kanser filan değil, biz onu alalım, seni rahatsız etmesin," dediler. O razı olmamıştı ve biz de çıkıp gittik. BKP Fatma Hanımı Varna'ya tatile yollamıştı. O gün onu ben götürdüm havaalanına hatta biraz gecikmiştik, ama uçak onu beklemişti. Büyük bir şapka takmıştı başına güneşten korunmak için. 5-6 gün sonra Varna'nın Durojba'daki otel odasında banyoda düşüyor ve ölüyor, ölüsünü buluyorlar banyoda. Varna'da, orta düzeydeki kadroların tatil yaptığı Merkez Komitesi Durojba Tatil Evi bu. Aynı dönemde benim kardeşim Mehmet de orada tatil yapıyormuş. Fatma Hanımı orada toprağa vermişler. Nur içinde yatsın, çok saf, temiz kalpli bir insandı. Kişisel eşyaları ne oldu bilmiyorum. Bir daktilosu da vardı yanında. Belki de Türkiye'den yakınları geldi, onlara verdiler. Fatma Hanım hakkında söyleyeceklerim işte bu kadardır.

– *Bir de 1970'lerde Mihri Belli'ye yakın olan Vahap Erdoğan geliyor Bulgaristan'a. Sizinle de görüştü mü?*

– Ben Moskova'daydım. Sevim Tarı, Gün'e ulaştırılmak üzere bir mektup yazıyor ve Budapeşte Radyosu'na yolluyor. Bu mektubu Alper alıyor, Gün'e veriyor. Gün, Veli, Attila bu mektubu birlikte okuyorlar ve çok heyecanlanıyorlar. Onlar, "Bizim buradaki muhalefet hareketini, Türkiye'ye de bildirelim ve oradan destek alalım," fikrinde birleşiyorlar ve "Mutlaka bunu Bilal'e haber verelim," diyorlar. Bana

bildirdiler. Bana bildirilen haberler Moskova'ya da bildirilmiş oluyordu. Bilmem ne için, “Siz içeri bildirin bu hareketi,” demeye başladılar bana. Ben orada MK'den konuştuğum adamlara, “Bizim içeriden beklediğimiz bir şey yok,” diyorum ama, Leipzig'de bulunan arkadaşlar, “Biz bildireceğiz,” diyorlar. Sonunda Türkiye'ye bildirmişler ve bizim kavgamız Türkiye'de biliniyor. Bu işi kiminle yaptılar, Aziz Nesin aracılığıyla mı oldu, nasıl oldu ben hâlâ bilmiyorum ama Mhriiler bizim kavganın en azından özünü öğrenmişler. Bunlar bize bir kitabın içinde bir mektup yolluyorlar. Mektupta bizim hareketi desteklediklerini belirtiyorlar ve Sovyetler Birliği KP'den isteklerini sıralıyorlar. İyi ki bunu kitap içinde bize ulaştırdılar da bu mektup Zekilerin eline geçmedi. Zeki bizim içerden kışkırtıldığımızı ileri sürüyordu. Şimdi Moskova da bu düşünceye gelmişti.

Svetlana Nuri-Şen, Sevim Belli, Mihri Belli, Bilal Şen

Vahap Erdoğan, 1947'de Mihri Belli'nin Bulgaristan'a gittikten sonra tanıdığı Bulgar Bilimler Akademisi Kütüphane Müdürü Elena Stasova'yı aramış ama onu bulamamış. Bunun üzerine Türkiye'de tanıştığı bir Türkologu bulmuş. Bu Türkolog Sofya Üniversitesi'nde öğretim üyesi, Bulgar polisinin yararlandığı biri. Türkolog, Vahap gelince hemen MK Türk Seksiyonu'na bildiriyor. Onlar da Tuğrul Deliorman'ı Vahap'a gönderiyorlar. Tuğrul bu ara Bizim Radyo'da çalışmak için sıra bekliyor.

O hemen telefonla Zeki Baştımar'a haber veriyor. Tam bilmiyorum ya Zeki, ya da Marat uçağa atlayıp geliyor ve Vahap'la görüşüyorlar. Bunu bizi suçlamak için kullandılar "Bu işleri Mihri'nin emriyle yapıyorlar," diye. (Bana söylenmiş olanlar böyle, gerçek ancak Vahap Erdoğan'dan öğrenebilir. ⁽³¹⁾)

– *Yani siz görüşemediniz Vahap ile...*

– Görüşmedim. Belki de ben o sıralarda daha Sofya'ya dönmemiştim. Bana göre öyle görüşmeler o günlerde bize yarar değil, zarar getirirdi. Nitekim getirmişti. Argir Konstantinov o günlerde Bulgaristan'ın İstanbul Konsolosu idi. Ben Sofya'ya döndüğümde o da Sofya'ya gelmiş ve beni BKP MK Azınlıklar Bölümü Şef Yardımcısı Ahmet Harunof'un odasında buldu. Ve "Bilal seni Balkan Oteli'nde Aziz Nesin bekliyor," dedi. O durumda ben gafil avlanmış, tongaya bastırılmışımdı. Bu haberi bana bir başkası getirseydi bu kadar gafil avlanmazdım. Ben Aziz'le o zaman görüşmüştüm. Şimdi artık bilindiği gibi Sovyetler bu görüşmeyi benim aleyhime kullanmışlardı. Aziz'e ilişkin ellerinde sağlam delil olduğunu söylediler. Ben o zaman Aziz'le görüşüp otelden çıktıktan sonra, Merkez Komitesi'ne Ahmet Harunof'un yanına giderken yolda Bonço Mitev'i gördüm. O da bana şu haberi vermişti: "Aziz Nesin'in kanısına göre sizde lider yokmuş." Ben de, "Bizim derdimiz soğan başı olmak değil, biz Bizim Radyo'da iyiye iyi, kötüye kötü denmesini istiyoruz," demiştim. Bundan sonra Bonço "Aziz'i Jivkov kabul edecek, sizin sorununuz hakkında ne demesini istersiniz?" diye sormuştu. "Aziz Nesin'i Türkiye'de komünistler ajan biliyorlar, onun için bizden hiç bahsetmesin," demiştim.

– *Şimdi sizin son olarak söyleyeceklerinizi dinleyelim...*

– Ben pratik yaşamda olsun, okul sıralarında olsun komünist harekete ilişkin öğrendiklerimi hep gerçekleştirdim. 1992 yılının ilk yarısında Komintern arşivinde çalışmaya başladığım zaman Mustafa Suphiler ve TKP içindeki muhalefet ile ilgili belgeler aramaya başladım. Muhalefetle ilgili belgeyi buldum ama Mustafa Suphilerin gönderildiğini gösteren belgeyi bulamadım. Araştırmalarım ilerledikçe Komintern'in, o zaman

31 Vahap Erdoğan, Ahmet Kardam ile yaptığı konuşmada bu görüşmeye Zeki Baştımar'ın geldiğini, kendisiyle bir araba içinde görüştiklerini ve ertesi günü de kendisinin Bulgaristan'dan geri gönderildiği söylemiştir. [Yayıncının notu]

çantada keklik olarak görülen dünya sosyalist devriminin genel karargâhı olarak dünya komünist partisi gibi çalışacak, uluslararası proletaryanın devrimci bir partisi olarak kurulduğunu öğrendim. Daha sonra da İran ile Türkiye’de o yıllarda Kuzey Kafkaslarda yapıldığı gibi devrimler planlanmış olduğunu öğrenince Mustafa Suphilerin o zamanlar neden gittiklerini ve kimler tarafından gönderildikleriyle ilgili belge aramanın anlamı kalmadığı kanısına vardım. Şimdi bugün 13 yıldır Sovyet ve Bulgar arşivlerinden öğrendiklerimi Türkiye’de ilgilenenlere aktarma uğraşılarımdan kıvanç duyuyorum. Burada uzun süren bu arşiv çalışmalarında yeni öğrendiklerimden ve önemli gördüklerimden bazılarını sıralayalım:

1) Komünist partileri Komintern’in birer koluymuş. Yani TKP, Türkiye kolu –seksiyonu– imiş. Bu partiler Komintern’in kararlarını uygulamak zorundaymış, uygulamazlarsa ya cezalandırılır, ya da atırlarmış.

2) Bolşevikler, Avrupa Komünist Partileri içinde “ultra sol” bir akımmışlar.

3) Komintern’in 5. Kongresi –1924 Haziran, Temmuz– “Bütün komünist partileri Bolşevikleşmelidir” kararı almış. Yani “Bolşeviklerin partisi kopya edilmelidir” anlamında bir karar almış.

4) Komintern yönetimi 1924 yılı Mart’ında TKP ile ilgili bir inceleme komisyonu kurmuş. Bu komisyonun verdiği rapora dayanarak Doğu Sekreterliği TKP’ye 5 maddelik bir talimat mektubu göndermiş. Bu maddelerin birinde, partinin yönetim kadrolarına, “fabrikalardaki tezgâh başından işçiler alınmalıdır” denmiş.

5) Komintern’in 6. Kongresi’nde “TKP içinde bulunduğu korkunç oportünizm bataklığından kurtarılmalıdır” kararı alınmış. Bu karardan sonra Türkiye’de yayınlanan 1 Mayıs bildirisinde, “Yaşasın Sovyet Tipi İşçi Köylü Sosyalist Hükümeti, Kahrolsun Kemalist Hükümet, Yaşasın Komintern, Yaşasın Dünya Devrimi” gibi sloganlar atılmaya başlanmış.

6) 1935 yılında yapılan Komintern’in 7. Kongresi’nde bu “dünya komünist partisi”nin o zamana kadarki “sekte” ve “romantik” politik çizgisi bir tarafa bırakılmış, gerçekçi realist bir politika uygulama kararı alınmış ama TKP bu kongrenin kararlarını uygulamamış. O yüzden de 1937 Şubat’ında Komintern yönetimince suçlanmış.

7) Komintern yönetimi kendi hatalarını hiçbir zaman kabul etmemiş, yaptığı hataları hep seksiyon partilerine yüklemiş. Örneğin 7. Kongre'ye kadar baş düşman olarak sosyal demokratları göstermiş. 1935'te topladığı 7. Kongresi'nde, komünist partilere sosyal demokrat partilerle faşizme karşı işbirliği yapmaları görevini vermiş. Gelin görün ki bu denli büyük strateji değişikliği yaparken bile hiçbir özeleştirici yapmamış. Bu olgu TKP için çok önemli. 1937 Şubat'ında verdiği ünlü kararında Komintern yönetimi, TKP'yi "halktan soyutlanmış" olmakla suçlamış, fakat kendi suçundan hiç söz etmemiş. Oysa 1932-33'lerde TKP üyelerine hitaben kendi sorumlularının yazdıkları mektuplarda TKP yönetiminin doğru politik yolda yürüdüğü savunulmuştu. Bu konuda bir başka tarihsel örnek de şu; 1 Eylül 1939'da Hitler ordularının Polonya'ya saldırılarından bir hafta sonra Komintern yönetimi komünist partilerine gönderdiği genelgeyle Hitler'i, "saldırgan ve faşist" diye eleştirmemelerini öğütlemişti. Ama bu açık hatayı da asla kabul etmemişti.

Yıllarca bizlerden saklanmış, mahzenlerde küflenmiş belgelerden öğrendiğim bu tarihsel olayları asla eleştirel anlamda anlatmıyorum. Biricik amacım sıraladığım bu ana sorunlardan ders alınmasına yardımcı olabilmektir. Hepimiz biliyoruz ki bizim partimiz geçmişinden dersler alamamıştır. Oysa başarılı mücadele için bu çok gereklidir. TÜSTAV'ın kurulmuş olması bu gerekliliğin yeterli kanıtıdır.

Bu genel sorunlardan sonra şimdi Türkiye'ye, TKP'ye dönelim. Komintern'in 7. Kongre kararları, TKP'ye geniş nefes aldırarak nitelikteydiler. Ne yazık ki o zamanki parti icra (yürütme) komitesi bu kararları uygulamamış. Reşat Fuat Baraner'in, 1936 yılında Komintern'in TKP ile ilgili soruşturma komisyonunda söylediğine göre, yürütme komitesi 7. Kongre'nin kararlarını anlayamamış. Nedeni ne olursa olsun bu tarihsel olgu Türkiye komünist hareketinin gelişmesini büyük ölçüde etkilemiştir bence. Belki de yineliyorum ama mazur görülsün. Komintern yönetimi 1937 yılı başlarında TKP'ye ilişkin aldığı o ünlü kararında partimizi 7. Kongre'nin kararlarını uygulamamakla açıkça suçlamıştır. Yalnız suçlamakla da kalmamış, kendine özgü yöntemle TKP'nin Moskova'daki Dış Bürosu'nu da kapatmıştır.

Adı geçen 14 Şubat 1937 tarihli karardan sonra bu karar için düzenlenen toplantılara katılmış olan Reşat Fuat bir ay sonra 19 Mart'ta

Fransa'ya yollanmış. Ondan sonra da Dr. Şefik Hüsnü gönderilmiş. Aynı yılın 22 Nisan'ında da kendi kanallarından Marat'ı Moskova'ya getirmişler ve onu Komintern Genel Sekreteri Georgi Dimitrov'un özel muhabiri olarak atamışlar. O bu görevi Komintern kapatılınca kadar yapmış. Komintern yönetimine gelince o, 1937'den sonra TKP yönetimiyle resmen ilişki kurmamış. 1943'te Komintern kapatıldıktan, onun görevleri ve bu görevleri yapan kadrolar SBKP'ye aktarılmış. Hatta Georgi Dimitrov bile Sovyet partisinin dış ilişkiler bölümünde yönetici olarak çalışmış. Bu devir teslim sırasında Marat işsiz kalmış çünkü o zaman iktidar partisi olan SBKP'nin Türkiye'de yeteri kadar kendi muhabiri vardı. Özetle söylemek gerekirse, Komintern kapandıktan sonra Marat, Sofya'da ailesiyle birlikte emeklilik yaşamını sürdürüyordu. Hatta o zaman Bulgaristan Komünist Partisi'nin 5. Kongresi'ne bile çağrılmamış. Hangi amaçla yapıldığını bilmem, o kongreye Türkiye temsilcisi olarak Paris'ten Doğan Aksoy çağrılmış. 1949 yılında toplanan SBKP'nin 19. Kongresi'ne Paris'ten getirilen Sabiha Sertel ile birlikte Marat da katılmış. Bunlara kongrede söz verilmediği için hangi komünist partisini temsil ettiklerini kimse öğrenememiş. Çin Komünist Partisi 1956'da yaptığı kongresine Marat'ı davet etmiş, o da Yıldız Sertel'i yanına alarak Pekin'e gitmiş, dönüşte Sofya'da Çin'i anlatan *İnci Irmağı* adında bir broşür yazmış. Bu broşürü gören Çin'in Sofya'daki elçiliği Marat'ın adresine uzun zaman Çin Komünist Partisi yayınlarını göndermiş ve Marat'ı zor durumda bırakmıştır. Ben 1957 yılında Bulgaristan'a döndükten sonra onunla yaptığım konuşmalarda o hep Çin Elçiliği'nin bu tutumundan yakınırdı. Ama bu duruma son verilmesi için gerekli girişimde bulunmaktan da çekinirdi.

Arşiv çalışmalarım süreci içinde bende oluşan bir kanıyı da ak kâğıt üzerine kara yazı olarak aktarmak istiyorum. TKP içindeki muhalefetin ve aydın düşmanlığının kaynağı KUTV ve öteki Sovyet okulları oluşturmuş. Bu okullarda, devrim yapılması son çözümlemede iradeye, isteğe bağlı olduğu kanısı yaratılmış, yani Marksizm diye idealizm öğretilmiş.

1961 Ağustos'unda Zeki Başımar Moskova'ya geldikten sonra TKP sorunu SBKP'nin gündemine yeniden gelmiş. Bilindiği gibi 1962 Nisan'ında Leipzig Konferansı yapılmış. Daha sonra 12 Mart darbesiyle TKP'nin Zeki Başımar dönemi kapanmıştı.

Burada uzun bir parantez olarak 1947-1952 yılları arasında Zeki'nin yöneticilik yaptığı parti çalışmalarına ilişkin düşüncemi söylemek istiyorum. Bu evrede TKP'nin hiçbir dış ilişkisi yoktu. Bu dönemde ona “şöyle yap, böyle yap” diyen de yoktu. Dış ilişki kurmak için Zeki mantık dışı her türlü girişimde bulunuyordu. Onun bu çabalarının sonuçları iyi biliniyor. Eskisi gibi dışarıdan hiçbir talimat almadan yapılan bu evredeki çalışmalar, eskiden yapılanlar gibi rasyonel değildi. Örneğin, partinin o günkü pratik çalışmalarına hiçbir katkısı olmayan *Teşkilat Prensipleri* bülteni yayınlanmıştı. Bu yazı *Pravda* gazetesinden olduğu gibi çevrilmişti. Bu bülten NATO'ya girmek için her şeyini vermeye hazır olan Bayar-Menderes Hükümeti'ne büyük bir fırsat vermişti. Ceza Kanunu'nun ünlü 141. ve 142. maddelerindeki cezaların iki katına çıkarılmasına yardım etmişti. Görüldüğü gibi yalnızca bu bir tek örnek bile Sovyet eğitilmiş kadroların irrasyonel düşüncenin etkisinde olduklarını göstermeye yetmektedir. Bir gün Marat Bizim Radyo'da sabah toplantılarında “Biz Sovyet çizgisinden hiçbir zaman ayrılmadık,” demişti. Bunun üzerine Gün de, “Hata yaptığı zamanda bile mi?” diye sormuştu. Ben şimdi rahatça “çıracak ustayı geçti” diyebilirim. TKP, SBKP'nin 20. Kongre çizgisini kabul etmemişti. TKP'nin atılım dönemindeki politik çizgisi, su katılmamış süper sol bir politika idi. O dönemde Bolşevikler her an bir saldırı, TKP'liler de devrim bekliyorlardı.

Bu konuyu şöyle noktalamak istiyorum. Ben mistik değilim. Ben tarihimize değgin gerçeği öğrenme ve aktarma olanağı elde etmiş olduğuma seviniyorum. Biliyorum, yoldaşlarım eski hayallerin etkisinden daha uzun zaman kurtulamayacaklardır. Hafıza, toplumsal bilinç yaşıyor ve çalışıyor kendi kanunlarına göre.

EKLER:

Ankara Garnizon Kumandanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Müdafaamdır

Muhterem Hâkimler,

İddia makamı esas hakkındaki mütalâası ile beni Türk Ceza Kanununun 141. maddesinin 1. ve 3. fıkralarını ihlal etmekle itham ediyor. İddiasına da mesnet olarak benim ilk tahkikattaki 10 Ocak 1952 tarihli, ilk tahkikat ifademi ve bunu teyit eden alakalı sanıkların ilk tahkikat ifadelerini gösteriyor.

Evvela 10 Ocak 1952 tarihli ifademin hukukî ve kanunî bir mesnet olmayacağını izah edeyim: Bu ifademin nasıl tertiplendiğini ve bana içinde bulunduğum bir ruhî depresyon esnasında nasıl imzalatıldığını, duruşmada izah etmiştim. İddia makamı bu hususu reddetmediği için, mezkûr ifademin kanunî değerinin takdirini yüksek mahkemeye bırakıyor. Benim bu ifadeyi duruşmada reddettiğimi söylemekle bilhassa şu hususu örtbas etmek istiyor.

8/Şubat/1952 tarihinde bir dilekçe ile doğrudan doğruya tahkikat hâkimliğine 10 Ocak 1952 tarihli ilk tahkikat ifademin hakikatle bir ilgisi olmadığını açıkça belirttim. Tekrar ifademe müracaatla bu durumun tashihiyi beklerken, 22 Mart 1952 tarihinde Emniyet Müdürlüğü'ne celbedildim. Bu defa yeni bir tertibi bana empoze etmek maksadı ile polis sorgusu başladı. Bu sorgunun nasıl bir tertibe dayandığını görmek için sadece İstanbul Ek dosyasında mevcut 34 nolu yüzleşme zaptının okunması

kafidir. Bu zabıt, altında imzaları bulunan beş altı komiser ve komiser muavinin ayak üstünde tertipledikleri itiraflar numunesinin tipik bir misalidir. İşte Savcının mesnet ittihaz ettiği ifade de aynı böyle bir tertibin mahsulüdür. Şu farkla ki; bunun altında tertip edenlerin imzaları yoktur, sadece benim, zabıt kâtibinin ve tahkikat hâkiminin imzaları vardır. Fakat onun şeklinin değişikliği, hiçbir zaman mahiyetinin değişikliğini ifade etmez. Eğer Savcı bunun muhtevasının doğruluğuna samimi olarak inanmış olsaydı; 28 gün sonra bu reddedilişini nazara alarak usulen tekrar bir ifademi alır ve her ikisinin takdirini yüksek mahkemenize bırakması gerekirdi. Bu hususu ilk tahkikat esnasında unuttuğu düşünülemez. Çünkü muhtelif tarihlerde üç defa şifahen müracaatta bulunduktan sonra; 9 Eylül 1952 tarihinde bir dilekçe ile Ankara Garnizon Kumandanlığı'na müracaat ettim. Bu dilekçenin suretini aynen aşağıya koyuyorum.

“İstanbul A. Cezaevinde gizli Türk Komünist Partisine girmekten sanık olarak tutuklu bulunmaktayım. 8 Şubat 1952 tarihli ve 25083 sayılı bir dilekçe ile Sorgu Yargıçlığına başvurarak Emniyet Müdürlüğü'nde verdiğim ifademin muteber olmadığını, gördüğüm maddi ve psikolojik çeşitli işkence ve çıldırtma metotları yüzünden akıl hastalığına yakalanıp, birçok masum kimseler hakkında asıl ve esastan tamamı ile uzak cürüm atıflarında bulunduğumu, binnetice ifademin yeniden alınmasının gerektiğini bildirdim. O tarihten bu güne kadar yedi ay gibi uzun bir zaman geçtiği halde ifademe müracaat edilmedi. Durumu yeniden arz eder ve Emniyet Müdürlüğü'nde verdiğim ifademin gerçeğin ifadesi olmadığını beyan ile ifademe bir kere daha müracaat edilmesini rica ederim.”

Bu dilekçe muhaberat ve dilekçe dosyalarının 1/7 no'lu dosyasında mevcuttur.

Tahkikat hâkimi, bu hususu dilekçemden okuyunca, acaba kendi kendime telkin suretiyle veya marazi bir hal sebebi ile, hakikate uygun bulunmayan, samimi olmayan ikrarlarda bulunmuş olduğumu düşünemez miydi? Bu haller adliye tarihinde görülmemiş vakalar olmadığı gibi bu davada da Yaşar Çöl misale önümüzdedir. Bu duruma göre; Savcı hakkımdaki bütün iddialarına başlıca mesnet olarak gösterdiği bu ifademin sıhhatine, vicdanen müsterih alarak kâni olduğunu iddia edebilir mi? Bu hususu duruşmada da izah ettiğim halde hakkımdaki esas mütalâasında hiç bahsetmemiştir.

Acaba ben niçin 10 Aralık tarihli hazırlık tahkikatındaki ifademde, isnat edilen suçu kabul etmiyorum da, 10 Ocak'ta kabul ediyorum ve sonra da 8 Şubat'ta reddediyorum. Bu husus mukni bir surette izah edilmeden iddiayı ispat zımında mezkûr ifademe, hukukî mesnet olduğu iddiası ile dayanılmaz.

Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun 247 inci maddesinin 1 inci fıkrasında şöyle deniliyor: "Maznunun hakim tarafından tanzim kılınan zabıt varakasındaki ifadesi ikrarına delil olmak üzere okunabilir..." Bundan anlaşılıyor ki; ikrar dolayısı ile bir delil vasıtasıdır. Ancak maddede açıkça belirtildiği gibi ikrarın delil olabilmesi için, bunun mutlaka Hâkim tarafından tanzim edilmiş bir zabıt varakasına geçirilmiş bulunması icap eder. İşte ilk tahkikat idarecileri Ceza Mahkemeleri Usulü Kanununun bu maddesinin şekli uymak için bir hile-i şer'iyeye başvurup, Emniyet Müdürlüğü'nü ilk tahkikat mahalli yaptılar. Bunu yaparken, yine Kanunun 135 inci maddesinin ruhunu ihlal etmeyi de peşinen düşündüler. Bu hususu daha açık olarak belirteyim. Aslında polis tarafından tertip edilen bu zaptı Tahkikat Hakimi tarafından tanzim edilmiş göstermek istediler. Yüksek heyetiniz de pekala bilirler ki Emniyet Müdürlüğü bir Hakim için ilk tahkikat mahalli olarak kullanılamaz. Hele mezkûr mahallin tedhiş ve işkence yeri tabutluklar diyarı olduğu her gün gazetelerde bahsedilirse ve bu hususun efkârı umumiye önünde muhalefet ve iktidar partilerinin tartışma konusu olduğu nazarı itibara alınırsa tahkikat için kullanılmasının gayri kanunî bir şey olduğu anlaşılır. Yukarıda anlattığım şartlar altında tanzim edilmiş bir zaptın aleyhimde sübut delili olarak gösterilmesi iddiaların ispatını ifade etmez. Şekil bakımından itibar edilmesi gerekirse de kanun vazınının maksadı bu değildir. Onun için Hakimlere takdir hakkı tanınmıştır. Bu takdir hakkınızı lehime kullanarak bu ifadeyi aleyhime delil olarak kabul etmeyeceğinizi ümit ediyorum.

Diğer sanıkların atfı cürümlerine gelince:

İddiaya mesnet olarak, alakalı oldukları ileri sürülen maznunların bazılarının malum ifademi teyit eden ilk tahkikattaki ifadeleri gösterilmektedir. Bu sanıkların hepsi duruşmada hakikati ifade ile bunları reddetmişler ve ilk tahkikattaki ifadelerinin tazyik ve tehdide müstenit olduklarını beyan etmişlerdir. Atfı cürümden ileri gidemeyen bu isnat-

larında iddiayı ispat etmekten uzak oldukları aşikardır. İlk tahkikat esnasında yapılmış ve fakat duruşmada geri alınmış olan atfı cürümlere mukabil gerek ilk tahkikatta ve gerekse duruşmada atfı cürümde bulunan tek sanık Tefvik Dilmen'in ifadesine gelince, bu ifadede bana yapılan atıflar iyice tetkik edilince, şu husus kolayca anlaşılabacaktır. Yukarıda mürettep olduğunu belirttiğim ifade bana empoze edildikten hemen iki gün sonra, Tefvik Dilmen'e de teyit ettirilmeye başlanıyor. Bunları bir hakikati anlatır gibi anlattığı ileri sürülemez. Ona bunları tasdik etmesi söyleniyor. O da talep veçhile benim ifademden aynen okuyarak izah ediyor. Yalnız dikkat edilecek bir husus kendisinden pek az ilaveler veya eksiltmeler yapmasıdır. Çünkü kendisi de hüsnüniyetle iddiasını ispatla mükellef bir şahıstır. Bu durumda olan bir kimse polisin tertip ve tasni ettiği münasebetleri tekzip etmeye teşebbüs etse kendisine gayri samimi muamelesi yapılacak. Birtakım fiil ve hareketlerde bulunmuş olan bu sanık onlardan ötürü çarpacağı cezadan kurtulmak için kendisine tazyik yapılmasa da, doğruyu söyleyecek durumda değildir. Onun için mevzu bahis olan endişe; doğru söylemek değil, doğru söylediğine ikna etmektir. Artık bu durumda olan Tefvik Dilmen'in bana empoze edilen ve bir başka sanığa da teyit ettirilen herhangi bir ifadeyi reddetmesi düşünülebilir mi? Çok şükür bu gün Savcının da hakikati anlayıp geç de olsa beraatlarını talep ettiği, Orak Çekiç Partisi komplosu sanıklarına dikte edilen ifadeler, bana da empoze edilseydi, acaba Tefvik Dilmen onlar bigünah, alakaları yoktur diyebilecek miydi? Acaba o dört sanık aleyhinde tertiplenmiş mükemmel bir komployu ihtiva eden zabıtlara ben de iştirak edip, evet deseydim, o zaman hakikat değişecek miydi? Böyle değişen adalet ve hakikat anlayışı olur mu? İddia makamına mahsus olan bu hakikat anlayışına yüksek heyetinizin hiçbir zaman iştirak etmeyeceğine eminim. Ancak bu kadar çeşitli kombinezasyonlar içinde hakikati bulmanızın güçlüğü de takdir ediyorum.

Savcı, hakkımdaki iddialara mesnet olarak gösterdiği hilafı hakikat beyanlara dayanarak yaptığı iddialar arasında da tezatlarla düşmektedir. Meselâ semt komitesinin sekreteri olduğumu iddia ile idareci olarak tecziyemi istiyor hâlbuki iddianın müstenidatı olan ifadelerde benim sevk ve idareci bir hareketim görülmemektedir. Hiçbir ifadede benim emir ve direktifimle yapılmış bir hareketten bahsedilmemektedir. Kaldı ki; emir ve direktif yukarıdan alınıp aşağıya verilirse o zaman sadece bir vasıtalıktan

bahsedilebilir. İdareci olduğumun iddia edilebilmesi için; evvela tatbikini istediği maddenin kanun vazıı tarafından yapılan tarifine uygun şekilde hareket ve faaliyetimin gösterilmesi lazımdı. Mevzu bahis tefsir aynen şöyledir. “Bunları tesis etmek cürüm olduğu gibi, müesses fakat faaliyet imkânlarından mahrum olan böyle bir cemiyeti, faaliyette bulunabilecek hale getirmek, diriltmek dahi cürümdür. Bu maksadı ifade içindir ki “tesis eden”, “teşkil eden”, “sevk ü idare eden” ibaresi de konmuştur. Encümenin nazarında “tanzim eden” ibaresinin manası da budur.” Böyle demekle bu tabirlerin manalarını açıkça anlatmıştır. Bu sarahat karşısında savcı memnun olmamış olmalı ki; kendine göre bir tefsir yapmış. Kanun vazıı imiş gibi yaptığı tefsirin şumulüne beni de sokabilmek için; herhangi bir faaliyetimi göstermeden, sadece semt komitesi sekreteri olduğumu iddia etmekle idareci olduğumu ispat etmeye çalışıyor.

Duruşmada mefruz semt komitesinin mevcudiyeti münakaşa edilirken Savcı bunun mahallini göstermediği gibi faaliyet yapmadığını da kabul etti. Buna rağmen son iddiasında bunun mahalli bir organ olduğunda ısrar etmektedir. Bu hususu izah için esas hakkındaki mütalaa-sının 7. sahifesinde T.K.P Teşkilat Prensipleri başlıklı yazıdan parçalar almağa devamla aynen şöyle demektedir. (Yine bu yazının 10 uncu sahifesinde merkezi ve mahalli Parti Organları paragrafında “mahalli organlar parti sevk ve idaresinin en önemli halkalarıdır.” denildikten sonra aynen “bu organlar illerde, mıntıklarda bütün işleri idare ederler” demek sureti ile vilayet komitelerinden, semt komitelerine kadar bütün komitelerin birer sevk ve idare unsuru olarak göstermiştir.) diye tefsirde bulunuyor. Halbuki yukarıya aldığım ibareler arasında semt komitesinin bir mahalli organ olarak kabul edilmemiş olması hakikatini bu arada örtbas etmek istemiştir. Bu iddiayı parantez içine aldığı ibarelerin yanı başında yapması, hakkımdaki semt komitesi idareciliği isnadının mesnetsizliğini açıkça gösteriyor. Bu yazının 10 uncu sahifesine kadar okuduğuna göre; 9 uncu sahifede mefruz komite hakkında aynen yazılan şu satırları görmezlikten geliyor. Filhakika bu yazının 9 uncu sahifesinde “reformist partiler semt esasına mahalle sokak vesaireye göre ve seçim dairelerine göre kurulur. Yalnız legal parlamento mücadele şekillerini kabul eden sosyalist ve reformist partilerin teşkilat kuruluşları, onların mücadele şekillerine uygun düşer. Komünist partilerinin teşkilat kuruluşları ise kendi gayelerine uygun düşer” denmektedir.

Bu yazı hakkımda iddia edilen semt komitesi isnadını kökünden çürütmektedir. Eğer; bunu delil olarak kabul etmek icap edecek olsa, bunun ışığı altında mefruz partinin böyle bir kademesi olmadığını da kabul etmek icap edecektir. Görülüyor ki semt komitesi iddiasında savcı, tamamen bir tezat içindedir. Binaenaleyh böyle bir komitenin sekreteri olarak idareci olamayacağım gibi böyle bir organın da böyle bir partide bulunmayacağı anlaşıyor.

Mefruz partinin sendika komitesinde aza olduğum ve bilahare de sekreter olduğum iddiası da sadece asılsız mesnetlere dayanmakla kalmayıp, ayrıca bu mesnetlerle de tezat halindedir. Tefvîk Dilmen duruşmada bu sendika komitesinin müşavere ve ihtisas mahiyetinde olduğunu beyan etti ve vazifesinin de İş Kanunu'nun anti-demokratik hükümleri üzerinde çalışmak olduğunu söyledi. Bunun aksi beyanlara da dosyalarda rastlamak mümkün değildir. Bu isnatlar doğru olarak kabul edilse bile İş Kanunu'nun anti-demokratik maddelerini tetkikle vazifeli bulunan bu komitenin T.C.K. nun 141 inci maddesini ihlal ettiği iddia edilemez. Bu husus ispat edilmeden sadece isminin komite oluşu ileri sürülerek sevk ve idareci olduğu iddiası, 141 inci maddenin ihlal edilmiş olduğu kadar gülünçtür. Mevcudiyeti iddia edilen bu komitenin yine mevcudiyeti iddia edilen gizli Türk Komünist Partisi ile münasebeti nedir, hakikaten böyle bir komite kurulsaydı ve İş Kanunlarını inceleyse 141 inci madde ile tecziyesi istenebilir mi? Bu gün bu kanunu tetkik için hükümet bile birçok defalar komiteler kurup incelemeler yaptırdığı gibi; sendikalar ve üniversitelerde de bu gibi komiteler kurulup bu kanundaki anti-demokratik maddeleri tespit ve neticelerinden hükümeti haberdar ediyorlar. Fakat şimdiye kadar bunlar 141 inci madde gereğince takibe maruz kalmış degillerdir. Farzımuhal bu sendika komitesi böyle tetkikler yapmış ve neticelerini Çalışma Bakanlığı'na bildirmiş olsa bundan ötürü takibat açılmazdı. Bu komitedeki iddia edilen faaliyetim esnasında sekreter olarak azalara dava mevzuu gizli parti neşriyatı verdiğim ve yine partiye aidat aldığım iddia edilmektedir. Keza tasrih edilen mevzuu haricinde komünizmden bahsettiğim de iddia edilmektedir. Hatta bu komitede bulunduğu iddia edilen, bir-birlerinin partili olduklarını bildikleri de iddia edilmektedir. Hal böyle olunca ben bu sanıklara nasıl oluyor da iddia edilen partinin sevk ve idaresine iştirak ediyorum. O sevk ve idare ki; idare edenin diğerleri

üzerinde kısmen veya tamamen müşterek faaliyete taalluk etmek üzere bir otoriteye malik olmayı icap ettirmektedir.

İddiaya göre gayesi siyasi mevzularla meşgul olmak olan bu komitenin bir partinin sevk ve idarecisi olarak cezalandırılmasını istemek açıkça bir tezat teşkil eder. Bu sendika komitesine bağlı herhangi bir hücre iddiası da yoktur. Yüksek mahkemeniz bu hususu nazara alarak Abuzer Özdemir'i ileride mağduriyetine meydan verilmemek mütalaasına istinaden tahliye etmiştir.

T.K.P. Teşkilat Prensipleri başlıklı yazının hiçbir yerinde de bu komiteden bahis olunmadığı nazara alınırsa, mefruz parti ile ve onun sevk ve idaresiyle bir alakası olmayacağı anlaşılr. Bu sendika komitesi hakkında söylediklerimi hülasa edebiliriz.

NETİCE: Bu komite farzımuhal olarak kabul edilse bile ihtisas ve müşavere organı oluşu, kendisine hiçbir hücrenin bağlı olmayışı, mensuplarının aralarında komünist partisinden bahsetmemiş olmaları, aidat alıp vermemeleri, çalışma mevzuunun gayri siyasi oluşu, esas teşkilat prensipleri yazısına göre komünist partilerinde böyle bir uzvun bulunmayışı bu komitenin dava mevzuu partiyle bir alakası bulunmadığı vazıh olarak görülmektedir. Ancak bu komitenin mevcudiyeti kabul edilse bile sevk ve idareci bir fonksiyonu olmayacağı aşıkardır.

Duruşmada da izah ettiğim gibi Tayyar Uslu ile Tefvik Dilmen'i buluşturmam. Tayyar Uslu'nun duruşmadaki beyanının sebebi şudur: Mâalesef 2,5 senelik tahkikat esnasında bazı sanıklar hilafı hakikat beyanları teyit etmeden kurtuluş imkânının kalmadığı zehabına kapıldılar. Bu kânaatin tesirine kapılmış olan Tayyar Uslu da duruşmada aslında aleyhime olmayan "Bilal Şen bana siyasetle meşgul olup olmadığını sordu ve Dilmen'le beni konuşturdu" demektedir ki; bu asılsız beyanın benim aleyhimde delil olamayacağı aşıkardır.

Duruşmada da izah ettiğim gibi bir tesadüf neticesi İbrahim Atılal'la karşılaştım. Bu karşılaşmada benden "grev ve lokavt tasarısı" hakkında mütalaa istedi ve ben de görüşlerimi kaleme alarak bir hafta sonu kendisine verdim. Bu yazı dava mevzuu ile ilgili görülmediği için dosyaya dahi konmadı. İddia makamı ise hâlâ bu hususta sevk iddiasındaki iddialarda ısrar ediyor. Bunun takdirini yüksek heyetinize bırakıyorum.

Hasan Kaşaracı'da bulunan çantadan haberdar olduğum iddiası kabul edilecek olsa bunun bana gösterilmemesi, hiç olmazsa “gösterilmiştir” diye bir zabıt imzalatılmaması iddiayı çürütmektedir.

Esas mütalaalarında hakkımda yaptığı diğer iddialarında en aşağı tahlil ettiklerim kadar asıl ve esastan arî olduklarına kanîim. Bunun için ayrı ayrı tahlillerine girmeyeceğim. Buraya kadar yaptığım izahlardan ve duruşmadaki ifademden anlaşılacağı gibi benim iddia edilen gizli Türk Komünist Partisi ile hiçbir alakam olmamıştır. Bunu ispat zım-nında da mahiyetini tahlil ettiğim ifadelerden gayri hiçbir maddi delili gösterilmemesi bu mütalâamı teyit etmektedir.

Duruşmada Tevfik Dilmen'in sendika komitesi hakkındaki beyanı istisna edilirse, benim mefruz parti ile bir alakam olduğunu söyleyen de olmamıştır. Bilakis duruşmada bu iddiayı reddetmişlerdir. Her ne kadar savcı, semt komitesi sekreteri olduğumu Tevfik Dilmen'in duruş-mada beyan ettiğini söylüyorsa da Tevfik Dilmen duruşmada böyle bir beyanda bulunmamıştır. Binaenaleyh, hakkımdaki iddialar, sadece ilk tahkikat ifadelerine istinat etmektedir.

Yüksek heyetinizin bu mesnetleri hakkımda delil olarak kabul etme-yeceğini ümit ediyorum. Bu itibarla hakkımda beraat kararı vermenizi saygı ile talep ederim.

Ancak iddiaya göre 1949 senesinde hapisten çıkar çıkmaz partiye girdiğim belirtiliyor. Komünizm lehinde faaliyet yapmaktan dolayı 11 Nisan 1949 senesinde tevkif edilip, 9 Kasım 1949'da tahliye edildim. Bu dava 12/1/1950'de kesinleşmiş ve beraatımla neticelenmiştir. 6/3/1940 tarihli ve 5 E.-68 K. No lu tevhide içtihat kararına göre “beraat eden bir şahsın beraat ettiği suçtan dolayı mevkuf kaldığı müddetin beraat ka-rarından evvel (beraat kararı kesinleşmeden evvel) işlemiş olduğu diğer suç için verilen ceza müddetinden mahsubu icap eder.” Bu itibarla şa-yet hakkımda bir ceza verilecek olsa bile yukarıda zikrettiğim 11 Nisan 1949 dan 9/Kasım/1949'a kadar olan mevkufiyet müddetimin mahsup edileceği aşıkardır. Bu sebeple istenen cezanın asgari haddini doldurmuş olduğumdan nihai karardan evvel hakkımda tahliye kararı verilmesini saygı ile arz ederim.

Bilal Şen

Askeri Cezaevinde Mevkuf

Ankara Garnizon Kumandanlığı Kanalı ile
Askerî Temyiz Mahkemesi Yüksek Başkanlığına
– İstanbul Merkez Kumandanlığı Eliyle –

TEMYİZ EDEN: Bilal Şen, Merkez Kumandanlığı Harbiye As.
Cezaevinde Mevkuf
İstanbul

TEMYİZ EDİLEN: Ankara 11 Numaralı Garnizon Mahkemesinin
1950/17 Esas 1954/33

Karar sayılı ve 7/Ekim/ 1954 tarihli hükmü

Ankara Garnizon Kumandanlığı 11 numaralı Askerî Mahkemesi tarafından 7/Ekim/1954 günü tefhim ve 15/Kasım/1954 günü esbabı mucibeli olarak tebliğ edilen hükmü kanunî süresi içinde ve 25447 sayılı dilekçe ile temyiz ettiğimi arz etmiştim.

Gerekçeli hükmün 157-60 sahifelerine alınmış olan ifadelerden anlaşılacağı gibi Mahkeme hakkımdaki hükmüne mesnet olarak sadece alâkalı gösterilenlerin ve benim ilk tahkikat ifadelerimizi almıştır. Halbuki, gerek alâkalılar ve gerekse ben duruşmada ve müdafaamda bunların asıl ve esastan arı cebir ve şiddet mahsulü olduklarını mantıkî ve inandırıcı bir şekilde izah etmiştik. Mahkeme bu izahları (Ağız birliği ile yapılan inkârlar) olarak mütalâa etmiştir. Filhakika gerekçeye parçalar alınmış olan 10/1/1952 tarihli 10 sıra numaralı ilk tahkikat dosyasının 225-238 inci sahifelerindeki ifademi mezkûr tarihten 28 gün sonra 8/Şubat/1952 reddetmiştim. Ret sebeplerini bildiren bu dilekçem ve onun tekidi olan 9 Eylül 1952 tarihli dilekçem ilk tahkikat dosyalarının 1/7 numaralı muhaberat ve dilekçe dosyasında mevcuttur. Bu dilekçeler muvacehesinde benim alakalı gösterilenlerle ağız birliği ettiğim ve olayları izahtan kaçındığım şeklindeki esbabı mucibede isabet olmadığı açıktır. Diğer taraftan hususî bir durumu olan ve benimle alâkalı gösterilen Tevfik Dilmen'in ifadesinden parçalar alınmakla kanaat tahassülünde onların payı belirtilmiştir. Yazılı olarak Mahkemeye tevdi ettiğim müdafaamda neden Tevfik Dilmen'in doğru söylemediğini izah etmiştim. Mahkeme bu ve buna benzer daha bir çok izahlarıma itibar etmemiş ve gerekçede mucip sebeplerini göstermediği için işbu esbabı mucibe lâıyamla birlikte müdafaamın esas alınmasını talep ve rica ederim.

Mahkeme ilk tahkikattaki ret sebeplerime duruşmadaki ifademe ve mü-

dafaama itibar etmeyip iddiaları varit görmekle düştüğü hataya ilaveten ayrıca şu noktalarda da hatalara düşmüştür.

a) Gerekçeli hükmün aynı sahifelerinde görüldüğü veçhile sözde benim komünist partisine girdiğim, sendika komitesi, semt komitesi ve hücre sekreterliği yaptığım kanaatine vararak T.C.K.5435 sayılı kanun ile muaddel 141. maddesinin 1.ve 3. fıkraları gereğince tecziyeme karar verilmiştir.

Dosyaları tetkik etmeden sadece iddialar varit görülmekle benim bu fiilleri işlediğim kabul edilse bile mezkûr maddenin 1. bendine göre tecziye edilmem kanuna aykırıdır. Çünkü;

Bu kanunî hükmü tedvin etmiş olan kanun koyucu bu fıkranın unsurlarını Mahkemenin anladığı manada anlamamıştır. Bu hususu izah için 3038 sayılı Kanunun gerekçesi aynen şöyle demektedir.

“Bunları tesis etmek cürüm olduğu gibi müesses fakat faaliyet imkanlarından mahrum olan böyle bir cemiyeti faaliyette bulunacak hale getirmek, diriltmek dahi cürümdür. Bu maksadı ifade etmek içindir ki tesis eden, teşkil eden, sevk-ü idare eden ibaresi de konulmuştur. Encümenin nazarında tanzim eden ibaresinin manası da budur.”

Kanun koyucu tanzim ve sevk-ü idare fiillerini tecziye etmek için ısdar ettiği kanunu böyle anlamıştır. Mahkeme ve sarahat karşısında kanun vazınının maksadına aykırı olarak tanzim fiilini tamamen yanlış anlamıştır. Hükümde benim tanzim fiilini işlediğim kanaatine varılırken, bunun mucip sebebi gösterilmemiş, yani hangi cemiyeti dirilttiğim gösterilmemiştir.

b) Tecziyeme esas tutulan 5435 sayılı Kanunun gerekçesi de bu hususta şöyle demektedir:

“Tanzim edenler: Müesses fakat faaliyet imkânlarından mahrum olan cemiyeti faaliyette bulunacak hale getirenlerdir.”

Buna mukabil Hüküm Sayfa 24 de şöyle anlaşılmıştır:

“Tanzim: Yukarıda belirtilen gayeleri hedef tutan bir cemiyetin tesis ve teşkili sırasında veya bilahare bu cemiyete dahil olan şahısların faaliyetlerini düzene koymak ve gayeye, hedefe doğru sevk etmek, cemiyet içerisinde disiplin yaratmak, cemiyetin genişlemesi, yeni aza temini için gayret göstermek, gayeye varmak ve müsmiriyetini temin etmek yolunda

gösterilen faaliyet ve mümasili hareketler (tanzim unsuru içerisinde dahil hareketler olarak kabul edilmiştir.)”

Yine gerekçe sevk ve idare edenleri şöyle anlatmıştır:

“Sevk ve idare edenler: Cemiyetin başkanlığını veya idare heyeti üyeliğini bu nam ile olmasa dahi, yapanlar amir mevkiinde bulunanlardır” şeklinde anlamasına mukabil, hüküm:

“Sevk ve idare: Tesis, teşkil eden şahıslardan olabileceği gibi bunun dışında kalan ve fakat yukarıda belirtilen gayeye varmayı hedef tutan bir cemiyete dahil olmuş bulunan herhangi bir şahsın, o cemiyete başkanlık etmesi veya idaresi için yapılması gereken faaliyete iştirak etmesi (bu iştirakin kısmen veya tamamen olması neticeyi değiştirmez) Cemiyetin idaresini kısmen veya tamamen intizama koyması ve maksada varmak için az çok kendisinden aşağı kademelerde bulunanlar üzerinde otoriteye sahip bulunması manasında anlaşılmış ve bu hareketlerden herhangi birine tevessül suçun tekamülü için kâfi görülmüştür.”

Görülüyor ki: Mahkeme ile kanun koyucu arasındaki fark o kadar bariz ki ayrıca tahliline lüzum görmüyorum. Kanun koyucunun suç unsurlarını kesin olarak tespit etmiş olmasına mukabil Mahkeme çok genişletilmiş, hatta yeni yeni suç unsurları kabul etmekle maddenin şümulünü hudutsuzlandırmıştır. Mahkemenin ise böyle bir salahiyeti olmamalıydı.

c) Hukukun başlıca prensiplerinden olan kanunun makale şümulü olmayışı düsturuna göre ancak lehime hükümleri kabili tatbik olan 5844 sayılı kanuna gelince; o da bu bapta şöyle demektedir:

“Teşkil tabiriyle birleşmeyi kurmak, yaratmak-tanzim kelimesi ile birleşmenin teşkili faaliyetiyle hemzaman olarak veya birleşmenin teşkilinden sonra azaların faaliyetini tanzim etmek, meselâ dahili disiplini kurmak (sevk ve idare ibaresiyle, her ne suretle olursa olsun cemiyete başkanlık eden, idare eden ve idareye iştirak eden kimselerin kast olunduğu ve bu son halde sevk ve idare eden kimsenin diğerleri üzerinde kısmen veya tamamen müşterek faaliyete tâalluk etmek üzere bir otoriteye malik olması icap eylediği malumdur.” (T.B.M.M Tutanak Dergisi Cilt X 16/X1/1951 S. Sayısı 264 Sayfa 5)

Mahkemenin yukarıya aldığım sevk ve idare unsuru ile tanzim unsurunu anlayışı hiçbir gerekçenin anlayışına uymamaktadır. İlk bakışta

her ne kadar son gerekçeden mülhem olduğu anlaşılıyorsa da savcının yaptığı gibi noksan ve yanlış anlamaktadır.

Sevk ve idare fiilinin tekevvünü için kısmî bir otoriteyi kâfi saymaktadır. Böyle bir şeyin esasen mevcut olmadığını izahtan sarfınazar ederek hemen belirteyim ki kanun koyucusuna göre diğerleri üzerinde kısmen veya tamamen bir otoriteye malik olmak keyfiyetinin sevk ve idareye girebilmesi için bu otoritenin münhasıran müşterek faaliyete taallük etmesi icap eder. Bu şart o kadar ehemmiyetlidir ki, kanun vazıı bunu iyice belirtmiş olmak için aynı gerekçenin aynı sayfasında şu sözlerle bir kere daha tasrih lüzumu duymuştur.

“Cemiyetler kurmak, bunları sevk ve idare etmek bu gibi parti ve cemiyetlerin il, ilçe, bucak ve teşkilatın diğer kollarında başkanlık, idare heyeti üyeliği, takviyecilik gibi vazifeler almak, hücre, grup teşkil etmek, idare etmek, bunlara girmek, başkalarının girmesine yardım etmek veya vasıta olmak gibi hareketler mucibi tecziyedir” demekle, cezalandırılacak filler içinde hususî durumu olan sevk ve idarecilik fiilini belirtmiştir. Ancak bu, komite ve hücre sekreterliğinden tamamen ayrı bir fiildir.

Gerekçe benim bu fiili işlediğimi esbabı mucibesıyla zikredilmektedir.

3- Hakkımda aynı kanunun aynı maddesinin 3.fıkrasının tatbiki iddiasına gelince; bunu kanun koyucunun nasıl anladığını göstermek için bu hususlara ait kısmı gerekçeden aynen alıyorum:

“Birinci fıkrada yazılı suçun unsuru devirmek maksadının tahakkukudur. Bu konu üzerinde de duran komisyonumuzda bu unsurun mahiyeti de açıklanmıştır. Kurulmuş iktisadî ve içtimaî nizamı devirmek için teşkil olunan cemiyet, bu maksadına varmak için ya cebir ve şiddet yolunu takip eder, yahut kanun çerçevesi içinde ve seçim yolu ile iktidara geçmek ister. Buna göre maddede iki şekilde yazılabilir. Ya (bu nizamları cebir ve şiddetle devirmek için cemiyet teşkili yasaktır) denilir, yahut (bu nizamları devirmek için cemiyet teşkili yasaktır) denir.

“Bu maddelerin ilk defa Ceza Kanunumuzda kabul edildiği 11/XI/1936 tarihli 3038 numaralı kanunda 141. maddenin bu fıkrası ... nizamları şiddet kullanarak devirmeye matuf unsurunu ihtiva ediyordu. Bu maddeye göre bu nizamları şiddet kullanmadan, seçim yolu ile iktidara gelerek devirmek isteyen bu gibi cemiyetlerin kurulmasına ceza kanunu bakımından müsaade edilmiş bulunuyordu. Buna da mani olmak

için 3531 sayılı ve 29/ Haziran/1938 tarihli bu kanunla fıkradan şiddet vasfı kaldırılmış bulunuyordu.

Fıkranın bugünkü ifadesine göre, Türkiye’de kurulmuş iktisadî veya içtimaî nizamları devirmek maksadıyla cemiyet kurmak yasaktır. Bu cemiyetin nizamları devirmek için takip edeceği yolun da önemi yoktur. Şiddet unsurunun tekrar maddeye konması için yapılan teklif reddedilerek fıkra aynen kabul edilmiştir.” (B.M.M Adalet Komisyonunun Esas:No.1/555 Karar: No.51 1949, 6 Haziran)

Görülüyor ki kanun vazı devirme maksadının cebir ve şiddet yolu ile olması halinde ayrı, cebir ve şiddet olmaması halini yine ayrı mütalâa edip ayrı ayrı müeyyideler koymuştur. Mahkeme ise her iki hali teke irca ederek mütalâa etmekle açıktan açığa âmir bir hükmü ihmal etmiştir. Diğer taraftan bugün yürürlükte olan T.C.K. nun 141. maddesi böyle bir ağırlaştırıcı sebep kabul etmemiştir. Bu duruma göre T.C.K. nun 2. maddesi gereğince halen 5435 sayılı kanunla muaddel T.C.K. nun 141. maddesinin 3. fıkrası ilga edilmiş demektir. Hakkımda uygulanmasına kanunî imkan yoktur.

Şu hususu bir defa daha belirteyim ki, benim müsnet suçla bir ilgim yoktur. Delil diye ileri sürülen ilk tahkikat ifadeleri cebir ve tazyik mahsulüdür ve hilâfı hakikattir. Bu hususu benim gibi; âlakalı gösterilenler de gerek duruşmada ve gerekse müdafaalarında belirtmişlerdir.

NETİCE:

1) Hüküm;

a) İlk tahkikatta reddettiğim ilk tahkikat ifademe dayanması,

b) Hiçbir şahit ve maddî delile istinat etmemesi,

c) Sanık atfı cürümlerine dayanması,

d) Maddî delil diye gösterilen T.K.P. Teşkilat Prensipleri başlıklı yazı ile tearuz halinde bulunuşu,

e) Açık kanunî hükümlere aykırı oluşu bakımından mucibi nakızdır.

NETİCE: Yukarıda ve duruşmadaki müdafaamda zikrettiğim sebeplerden dolayı mahkeme hükmünün kanuna, adalet ve nisfet ölçülerine aykırı olduğu aşîkardır. Hükmün izah ettiğim noktalardan ve esasın-

dan bozulmasını ve daha fazla mağduriyetime meydan verilmemesi için tahliyeme karar verilmesini talep ederim.

Bulgaristan İstanbul Konsolosluğuna

Sayın Konsolos,

15.3.1957’de Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Ankara Elçiliğine müracaat ederek ebeveynlerimin bulunduğu Bulgaristan’a gidebilmek için gereken vizenin verilmesini istedim.

Yukarıda adı geçen talebi yapmak zorunda kalışımın sebebini kısaca şöyle özetleyebilirim.

9.12.1951’de gizli Türk Komünist Partisine girmek ve sevkü idare faaliyetinde bulunmak töhmetiyle mahkemeye verildim. 7.10.1954 tarihinde Askeri mahkemece aynı esbabı mucibiyle 6 sene ağır hapis ve 2 sene Tercan’da Em. Müd. nezaretine mahkum oldum.

Adana Cezaevinde bulunduğum sırada yani 11.3.57’de Bakanlar Kurulu’nun 12.6.956 tarih ve 4/7410 sayılı kararıyla 1312 numaralı vatandaşlık kanununun 11.maddesine göre vatandaşlıktan ıskat ve 12.maddeye göre de sınır dışı edileceğim bildirildi. O günden beri Türkiye’de heimatlos sıfatıyla bulunuyorum.

Bulgaristan’ın Razgrat kazasının Ostravo köyünde 1920 senesinde doğdum. 16.6.1944 tarihinde Türkiye’ye göçmen olarak geldim. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini bitirdim.

Halen ebeveynlerim ve kardeşlerim Bulgaristan’ın Razgrat kazasının Ostravo köyünde bulunuyorlar.

Bu gün Tercan Kaymakamlığı eliyle Dâhiliye Vekaletinin 21.6.1957 gün ve Em. Um.Md. Ş. 4 ün 55839 sayılı yazılarıyla yapılan tebligatları gitmek istediğim memleketin Türkiye’deki konsolosluğuna şimdiden müracaat ederek vize talebinde bulunmam gerektiği bildiriliyor.

İşte bu sebepten Ankara’daki Elçiliğiniz nezdinde yaptığım talebi bu kere de Konsolosluğunuza tekrar ediyorum.

Bu müracaatıma aşağıdaki adreslere cevap verilmesini rica ederim. Şu anda bulunduğum yer:

Bilal Şen

Karadeniz Oteli

Tercan/ Erzincan

Tercan Mahkemesi tarafından veriler bu karar gereğince Emniyeti Umumiye nezareti cezamı çekmek için gönderilmeme karar verilen Sivas adresine,

Bilal Şen

Gözetim cezalısı

Sivas

Bulgaristan'da ki eski adresim:

Bilal Beytullov Hacı Salimov

Selo Ostravo Razgrat

Bulgaristan'da hakkımda bilgi istenecek şahıslar.

Beytullov Hacı Salimov

Mehmet Beytullov Hacı Salimov Selo Ostravo Razgrat

✱ ✱ ✱

8.3.1951

İstanbul

Mini mini Gafur dudum,

Bir ay kadar önce bana yazdığın mektuptan öğrendim ki sen artıkın mektep çocuğu olmuşsun, yazı yazmayı öğrenmişsin ve bana mektup yazabilecek cesareti göstermişsin. Seni takdir ve tebrik ederim. Beni hatırlayışına da çok memnun oldum. Derslerindeki muvaffakiyetinden dolayı sana aferin. Annenlere de kendini sevdirmesini de öğrenmişsindir muhakkak. Bu mektubumla seni sevindirebilir, olduğundan daha uslu, daha çalışkan olmağa sevk edebilirsem amcalık (siz ağabeylik dersiniz) vazifemi yaptığıma kani olacağım.

Yenge hanım, mektubunuza biraz geç cevap verdiğimden dolayı özür dilerim. Mektubunuz beni çok memnun etmekle beraber üzmedi de diyemem. Zaten elimizde olan bir birimize üzülmek. Başka bir şey yapamayız. Bir birimize uzaktan uzağa iyi günler temenni etmek artık adet olduğundan bende daima bu adetin icablarına uyarak daima tekrarladım

Fayda etmiyor demek. Kimse başkasının istek ve arzusuna göre işlerini yürütemez, ancak kendi isteklerine göre her şeyini yapar. Bundan dolayı da bu gibi hallerde insanlar belki ayıplamazlar ama mecbur edilemezler başkaları tarafından. Bu dertler her insan oğlunun her zamanki dertlerinden olduğu için hoş görmeğe alışmak en iyi ıslah çareleridir. Ben bu gün sizin dertleriniz gibi dertlerden uzakım ama benim dertlerimin de kendilerine göre çileleri var. Bunlardan birini seçmek lazım gelirse ben her iki derdin hususiyetlerini bildiğim için sizin dertlerinizi seçerim. Bu meseleyi bu kadarla bırakıyorum.

Benim bu günlük halimde merak edilecek bir taraf yok. Eski hayat, yani her zaman mektuplarımda yazdığım gibi.

Senin köy, kız ve çocuklarının evlenme durumları hakkında verdiği bilgi bana bazı yeni şeyleri öğretiyor ama, benim sana verecek bu gibi haberlerim de yok. İstanbul'da bizim köyden dört beş kişi var onları da ayda bir görürüm. Onların zaten merak edecek tarafları yok.

Yusuf babanın buraya gelmek istemesi muhtemeldir ama sen onunla beraber gelme sevdasına sakın tutulma. Hatta ağabeyim isterse çok büyük hata eder. Bunları yazmaktaki maksadım bildiğin dertlerimizin fazlaşmamasını istediğim içindir.

Bu mektubumu çok uzatırsam şimdiye kadar söylediklerimi bir defa daha tekrar etmiş olacağımdan, tekrarın da faydası olmayacağını düşünerek kısa keseceğim.

Konu komşuların iyi iseler selamlarımı esirgemezsin.

Diğer hısım akrabalara da selamlarımı arz ederim.

Gafur'un gözlerinden öperim. Hepinize iyilik ve sağlıklar temenni ederim.

Selamlarımı ümit edenlere de ayrıca selam.

Kardeşiniz Bilal ve Gafur'un amcası Bilal

Burada küçük bir resmimi Gafur gülüme takdim ediyorum başka zamanda büyüğünü gönderirim. Kusura bakmazsınız.

19.8.1952

Muhterem Babacığım,

Tahminen iki ay önce size bir mektup yazmıştım, ümit ederim ki almışsınızdır.

Bu mektubumla da size neden bir seneden beri mektup yazamadığımı anlatamayacağım

Bu hale hele ninemin ne kadar üzüleceğini biliyorum. Ama ne yapayım ki Tahkikâtın hâlâ bitmemiş olması yüzünden uzun mektup yazma müsaade etmiyorlar.

Mahkemede kurtulacağımı ümit ediyorum, o zaman daha fazla ve uzun yazarım.

Bu mektubuma iki üç satırla siz de cevap verebilirsiniz.

Hepinize candan selamlarımı sunarım.

Oğlunuz Bilal

* * *

İstanbul 26.1.1953

Gafur Kardeşliğim

12.1.1953 tarihli mektubunu aldım. Aynı tarihte bir de Mehmet ağabeyimin yazdığı mektubu aldım.

Çok merak ettiğiniz belli. Emin olun ki sizi temin ederim hiç merak edecek bir durumum yok. Yakın zamanda kurtulacağım. Geçimim ve sıhhatim çok iyidir.

Tekrar ediyorum bana hiç biriniz üzülmeyin, üzülmenecek tarafım yok.

Hepinize en samimi ve en derin selamlarımı sunarım.

Mektebinde sana muvaffakiyetler dileyen ağabeyin Bilal

* * *

Harbiye 17.10.954

Merhametli Nineciğim,

Galiba bir ay evvel yazdığım bir mektupta mahkememizin 7.10.954'te biteceğini bildirmiştım. Şimdi üzülerək söylüyorum ki, henüz mahkemem bitmiş değil. Hem de bir sene kadar da devam edecek. Diyeceksiniz, “bu nasıl mahkemedir, üç senedir hâlâ bitmedi”. Kısaca anlatayım. Yalnız ben değilim, daha 166 kişi var. Kalabalık bir dava olunca, çaresiz uzayıp gidiyor. Asıl daha bir sene uzamasının sebebi şu:

Mahkeme, içinde bulunduğumuz ayın yedisinde, benim gizli Türkiye Komünist Partisi'nde idareci olarak çalıştığım kanâatine vararak, altı sene hapis cezası ile cezalandırdı. Diğer arkadaşlarıma da, ikişer seneden onar seneye kadar çeşitli hapis cezaları verdi. Eh, bu ağır cezalara boyun eğip yatmak olmazdı. İşte bu kararı diğer arkadaşlar gibi ben de istinaf ettim. İstinaf mahkemesinde bir seneye kadar görülebilir, onun için daha bitmedi diyorum. Bu gidişle mahkeme bitinceye kadar ben 4 seneden fazla hapis yatmış olacağım.

Bu halin, böylece uzayıp gitmesi benim kadar sizi de üzmemekte olduğunu düşündükçe, üzüntüm biraz daha artıyor. Eğer sizin üzülmeme yolunu bulduğunuzu öğrenirsem, benim için iş bir hayli kolaylaşmış olacak. Buradan sizi teselli için söyleyeceğim şey şudur: Halk şairlerinin birinin “Hangi günü gördük ki akşam olmamış” dediği gibi, ben de “bu da geçer” diyeceğim. Hakikâtte benim asıl tesellim aşağıda anlatacağım cihetten geliyor.

Bu kararı eski adı ile Divân-ı harp, yeni adı ile askeri-siyasi mahkeme verdi. Bu karara itiraz ettikten sonra ona bakacak olan mahkeme ise en üst mahkeme olan, Askeri Temyiz Mahkemesi. Ben ona, siz anlayabilesiniz diye istinaf mahkemesi diyorum. İstinaf mahkemesi hiç bir şey yapmasa, benim idareci olmadığımı görecektir. O zaman bu altı senelik cezam iki seneye inecek. Cidden bu karar kanuna aykırı. Onu üst mahkeme şüphesiz bozacak. Muhakeme edildiğim kanuna bu kadar aykırı bir kararın bozulmayacağını düşünmek, insan aklının almayacağı bir şeydir. Bir an için “bozmazsa ne olacak” diye düşünülünce, şu aklıma geliyor. Allah göstermesin! diyelim. Üç buçuk sene oldu, kaldı iki buçuk senesi. O da geçer ama, tekrar ediyorum; İstinaf mahkemesinin

bozacağına yüzde yüz gibi kuvvetli bir ümidim var. Dileyelim bu ümidim doğru çıksın. Kısaca bir sene sonra çıkacağıma kâniyim. Bunu bu kadarla keselim.

Yaşayışımı hiç merak etmeyin. Evvelki mektuplarımda anlattığım gibidir. Her zaman olduğu gibi sıhhatli ve neşeliyim. Her birinize bol bol neşeler, iyilikler dilerim. İşleriniz azalmıştır sanırım. Kışı bir arada ve birbirinizi anlayış havası içinde geçirmenizi candan temenni ederim. Bir arada olduğunuz zaman, benden bahsederken, merhamete muhtaç birinden söz açmış gibi davranmamanızı isterim. Hiçbir zaman acınacak hâle gelmiş değilim. Şerefli, dürüst, hakikat sever, kendi kendinin ve hürriyetinin sahibi bir insanım. Her şeyi gören, ancak beni zavallı göreni asla affetmeyen biriyim.

Bu kadarla her birinize en candan selâmlarımı ve sevgilerimi sunarım. Bu arada beni merak eden hısımlara da, konu-komşuya da selâmlarımı söyleyebilirsiniz.

Sizi çok seven oğlunuz Bilal.

Dikkat! Mektup yine aynı adrese yazabilirsiniz.

İstanbul- Harbiye 29.11.1954

Sevgili yeğenim,

Sana çoktan beri mektup yazmadım. Gerçi sen de bana hayli zaman-
dır yazmadın ya. Fi tarihte ninen mektup yazarken, senin de bir parça
gönderdiğini hatırlıyorum. Sonra, babanın mektubuna cevap verirken,
sana da yazmıştım galiba. Ne ise. Geçmişe boş ver. Asıl mesele sıra kim-
de olduğunu düşünmeden, kırılıp darılmadan, tembellik edip üşenme-
den, aklına gelenin mektup yazmasıdır. Bir mektupla hepinizi merak-
tan kurtarıp, iyilikte olduğumu bildirdiğim zaman rahatlıyorum. Eğer
sen de aklına geldikçe mektup yazarsan, fazlasıyla memnun olacağım.
Mehmet ağabeyimden sık sık mektup alıyorum ama, senin mektupları-
nın yeri ayrı olduğundan, onları da bekliyorum. Ninen bazen bana çok
iyi köy haberleri veriyordu. O yüzden onları hasretle anıyorum. Babanın
biraz canı sıkılır belki ama ne yapalım. Kendisine iyilikler dilemekten
başka elden ne gelir.

Mektebin nasıl? Sınıfını geçen sene kaçla geçtin? Ablanlarla aran iyi mi?

Ben çok iyiyim. Geçenlerde ablanlara mektup yazdım, eğer mektup varmışsa bekli de cevap yazmışlardır. O mektubumda yazdığım şeylerden başka yazacak yeni bir şey yok. Günlerimi okuyup yazmakla geçiriyorum. Velhasıl düşünülecek bir tarafım yok.

Sizin her birinize iyi ve hoş zamanlar dilerim. Boş zamanlarınızı sıcağı yerde geçirmenizi isterim.

Yazacaklarım şimdilik bu kadardır. İleride gene yazmak üzere kısa kesiyorum.

Evvela sana en derin sevgi ve selâmlarımı gönderir, hasret ve ümit dolu gözlerinden öperim.

Ninene ve babana sevgi ve selâmlarımı yollarken, kendilerini hiçbir zaman unutmadığımı belirtirim.

Annene ve babana hürmetlerimle dolu selâmlarımı söyle. Osman ağabeylerini de unutma. Ben mektuplarda teker teker yazmağa üşendiğimden, toptan soranlara selâmlarımı söylersin. Uzak ablanlara ayrıca selâmlar ederim.

Selâmlarla,

İstanbul 17-III-1955

Ağabey,

28 Şubat 1955 günlü mektubunuzu aldım. Cevabımı isteyerek bugüne kadar geciktirdim. Maksadım Mehmet'ten de mektup alayım da hepsine birden daha tam cevap verebileyim diye idi. Şimdi Mehmet'ten de mektup almış bulunuyorum. Kırılmam veya darılmam yok, yalnız aylak olduğunuz kış günlerinde bana mektup yazmanızı isterdim. Yaz günlerinde Gafur nasıl olsa yazıyor veya yazacak. Hele birkaç sene daha gelip geçecek olursa Gafur hepinizi mektup yazmadan kurtaracak.

Biraz da mektubunda sorduğın yardıma ait düşüncemi anlatayım. Düşündüğünüz şekilde mübadele, yani sizin orada muhtaç olan birine üç beş kuruş vermeniz, ona karşılıktaki burada, onun akrabalarından birinin de, bana o verdiğiniz paranın karşılığını vermesi, hiç olmazsa hapiste

olduğum müddetçe olacak şey değil. Onun için Devlet Bankası yolu ile müsaade edilmezse, sağlık olsun deyin, üzülmeyin. Mektuplarınızdan anladığıma göre fazla telaşa düşmüşsünüz. Heyecana düşmeden gösterdiğiniz yakın alakaya ve uzattığınız yardıma fazlasıyla memnun olurdum. Siz hissenize düşeni yapmaya hazır olduğunuzu bildirmekle beni memnun ettiniz. Çaresizlikten ne siz ne ben üzülmeyleyim. Olursa iyi olur, çok makbule geçer, olmazsa sonunda ölüm yok ya!

Günlerimi iyi geçiriyorum. Can sıkısı gibi dertlerim yok. Daha iyi olmak için dışarıda olmak lâzım. Sıhhatim ve maneviyatım yerinde.

Hüseyin'in başına gelen belaya üzüldüm. Aile efradına geçmiş olsun dilerim.

Gafur büyümüş ama, daha henüz amcalarına (ağabeylerine) mektup yazacak hâle gelmemiş. Ona çabuk büyüme temenni ederim.

Mektup yazarken yazacak şey bulamadığımdan kısa kesmeye alıştım. Bu adetim üç-dört senedir hapiste oluşumdan ileri geliyor. Yazacağım şeyler dipsiz kile, boş ambar kabilinden olacağı için, kontrolde memurun da başını ağrıtmamak istiyorum.

Davayı merak edersiniz ama, daha Temyiz (İstinaf) mahkemesi bakmadı. Kısacası ne zaman bakılacağını ben de bilmiyorum. Birkaç aya kadar daha uzar. Bozulacağına kâniyim. Bu kanaatimin dayandığı kanuni ve hukuki bir çok sebepler varsa da, kesin bir şey söylenemez. Hep beraber bozmasını temenni etmekle yetinelim.

Başka merak edecek bir durum yok. Hepinize hiç fark göstermeden en temiz niyetlerimle iyilikler diler ve selâmlarımı sunarım.

Daima mektuplarımda toptan selâm gönderme usulünü kullanıyorum. Bundan kimse kendisine selâm göndermediğim neticesini çıkarmasın. Zira her biriniz gözümde görünür gibi oluyorsunuz. Onun için ayırma yapamam.

Bu kadarla yetinip gelecekte yine yazma vaadi ile sizi seviyorum.

Kardeşin Bilal Şen

Sevgili yeğenim Gafur,

Bu defa sana ayrı mektup yazmadığım için bana darılma, emi. Babanın mektubundan daha evvel senden mektup aldım. Derslerinin numaraları çok iyi. İleride daha iyi notlar (numaralar) alırsın. Yalnız alamayacağım diye hiç korkma. Oyuna git ama çok oynama. Biraz oynadıktan sonra biraz da oku. Ninenle babanla iyi geçin, kendini çok azarlatma. Bana mektup yazmak için uğraşma. Annen yani ninen veya baban söylerse yaz. Söylemezlerse yazma, senin yaşındayken bana çok zor geliyordu da üzülüyordum. İleride daha çok yazacağımı söyleyip mektubumu bitiriyorum. Gözlerinizden öper muvaffakiyetler dilerim.

Amcan Bilal

NOTLAR

1963

Referandum Taktiğimizdeki Hata

Marat ve Demir yoldaşların hatırlanmasından hoşlanmadıkları Anayasa konusundaki düşüncelerim;

Bizim Radyo kolektifi Anayasa tasarısı hakkında Ankara Radyosunun verdiği haber üzerine kampanya açmıştır. Bu kampanya yazıları gösteriyor ki, tasarı hakkında *Radyo* grubunun elinde konkre hiçbir bilgi yok. Buna rağmen *Bizim Radyo* kolektifi tasarı hakkında kesin hükümler vermekte tereddüt etmemiştir. Hükümler şu kanaatten hareketle verilmiştir. Madem ki Milli Birlik hükümeti faşist bir politika gütmektedir, bunun teşebbüsüyle hazırlanan Anayasa elbette ki gerici bir Anayasa olacaktır. Bu sebepten tasarının metni üzerinde düşünüp, onun genel karakterini çizmeye lüzum yoktur. Anayasa hakkında haberler de bu kanaatle verilmiştir. Tabii, yazılar da genel hükme göre yazılmıştır. Bu gerçekleri yayından bazı örneklerle doğrulayacağım.

21.9.1960 günü yapılan yayında; Anayasa faşist Anayasa olarak tanıtılıyor ve yazılan yazılarda şu düşünceler ileri sürülüyor: “NATO karargâhı İzmir’den kaldırılmalıdır, ordumuza yabancı generaller komuta etmemelidir. Bunlar yapılmadan, Anayasaya demokrasi prensibini koymak, halkımızı aldatmaktan başka bir şey olmaz. Anayasada demokrasi ilân edilirken yabancı saltanatına, Amerikan ağalığına son verileceği açıklanmalıdır. Başka türlü memlekette demokrasi kurulamaz. Yabancıların egemenliği altında demokrasi kurulamaz.”

Bu satırlar gösteriyor ki, *Bizim Radyo* Anayasa metnini tenkit etmiyor, tamamen ayrı bir konu olan, hükümetin yurdumuza yerleşmiş olan yabancı ağalığına karşı yürüttüğü hıyanet politikasını tenkit ediyor. İki ayrı şeyi aynı şey sayıyor. Oysa Anayasayı, hükümetin hıyanet politikasına, yabancı ağalığın sömürücülüğüne karşı koyma çaresi araması beklenirdi.

Aynı yazıda daha birçok şeyler arasında şu ilgi çekici satırlar bulunuyor; “Yeni Anayasa tasarısına konmak istenen ‘sosyal cumhuriyetten’ ne kastedildiğini halk, hatta aydınlarımızın çoğunluğu anlamıyor. Bu ‘sosyal’ terimin altında bir karayılan çöreklenmiştir. Bu tehlikeli yılan faşizmdir. İtalya’da dirilen faşistler ‘sosyal hareket partisi’ bayrağı altında ortaya çıktılar. Bizde ‘sosyal cumhuriyet’ adı altında gerici, faşist bir rejimin ortaya çıkmasını gösteren alametler var mıdır? Vardır... Dahası var. Anayasa tasarısında İkinci Meclis –Senato– korporasyon sistemine göre kurulacakmış. Bu da seçimsiz olacakmış. Bal gibi faşist bir senato kurulacak. Aydınlarımız, ileri görüşlü profesörlerimiz, yurtsever subaylarımız bu korkunç tehlikeye karşı birleşmelidirler... Anayasa yoluyla kanunlaştırılacak faşizme karşı savaşa geçmelidirler. Bu savaşı yürütmek için dernekler, komiteler, Anayasa komiteleri veya dernekleri kurulmalıdır.”

Bu yazı *Bizim Radyo* redaksiyonunda çalışan herhangi bir arkadaş tarafından değil, o zamanki grubu TKP sıfatıyla idare eden Marat yoldaş tarafından yazılmıştır. Yazı, *Radyo*’da açılacak olan referandum kampanyasına yön verme amacıyla kaleme alınmıştır. Verilen bu yöne göre başlayan Anayasa Kampanyası Türkiye’de 9.7.1961’de yapılan Referanduma kadar devam etmiştir. Aşağıdan sıralanan yazı başlıkları, bu kampanyanın gittikçe yükselen bir sertlikle devam ettiğini göstermektedir.

3.7.1961 tarihli yayında Günün konusu ve yorumu: “Zincirli Yasayı Dayatma Kampanyası Üstüne: Yurttaş! Sandığa atacağın her kırmızı kart, diyeceğin her HAYIR seni ezen hükümete, sana hak tanımayan bugünkü rejime indirilmiş bir yumruk olacaktır. Bu yumrukların milyon milyon olsun!”

4.7.1961 tarihli yayında, Günün konusu ve yorumu olarak, “Gerici Yasayı halkımıza dayatma kampanyası hızlandı. Yurdumuzun bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, halkın malını, ocağını korumayan Anayasaya HAYIR!”

5.7.1961 tarihli yayında “Sahte yurtseverlerin Evet yaygarasına inanmayın. Aldandık mı, okka altına gittik demektir.”

5.7.1961 tarihli yayında, Anayasanın halkoyuna sunulması üstüne; “Baskı altında halkoyuna sunulan Anayasa yurdumuzda demokratik hakların tanınmadığını gösteren en büyük delildir.”

“Bir öğretmen mektubu: Mektubum kırmızı kâğıt, sözüm Hayırdır!”

7.7.1961 tarihli yayında: “Gerici Anayasaya memurlardan da Hayır. Memur maaşını alacak, fakat baskılı Evet’e baş sallamayacak.”

8.7.1961 tarihli yayında Haberlerde konu geniş olarak işlendikten sonra şu satırlar sıralanıyor: “Yığınlar sandık başında, yığınla kırmızı pusula, Yığınla Hayır, Parolamız Hayır. Halkımız bilmelidir ki, oylama bir silahtır. Mavzerdir, dağda savaşmanın bir başka şeklidir.”

Günün Konusunda; “Pusulamız kırmızı, Parolamız Hayır! Mister Referandum Anayasasına Hayır!”

Anayasaya Kırmızı oy verilmesi için geniş bir kampanya açmış olan Menderes taraftarlarının kurdukları Adalet Partisi’yle aynı sahnede yer alarak yapılan bu kampanyasıyla ne amaç güdüldüğü sorusuna “daha iyi bir Anayasa” cevabı veriliyor. Bu sebep doğru olsaydı, Anayasa kabul edildikten sonra *Bizim Radyo*’nun Referandum sırasındaki taktik tutumu değişmesi gerekirdi. Oysa *Radyo*’nun tutumunda hiçbir değişiklik olmamış, 9.7.1961 tarihinde Anayasa kabul edildikten sonra da, Anayasaya karşı saldırı kampanyasında bir değişiklik yapılmamıştır. Bunu Referandum sonrasındaki *Radyo* yayınlarında açıkça görüyoruz. Burada yalnız birkaç başlığı sıralayalım. 10.7.1961 tarihli yayında, Referandum sonuçları üzerine: “Baskı altında yapılan Referandumda milletin iradesi belirmemiştir. Gerçekte halk Anayasaya Hayır demiştir. Referandumda sandık başı köprübaşı savaşını şehir ve köy emekçileri kazandılar.”

15.7.1961 tarihli yayında “Anayasa hiçbir işçi davasını çözmedi, meseleler olduğu gibi duruyor. Savaş devam ediyor.”

18.7.1961 tarihli yayında “Yeni Anayasa dişlerini, tırnaklarını gösterdi. İlk ağızda işçi haklarını çiğnedi.”

20.7.1961 tarihli yayında; Hayır oyları üzerine “Türk milleti, Halk Partisi, Demokrat Partisi bölgeleri gibi ikiye ayrılmış bir millet değildir. Hayır oyları milletin oylarıdır.”

29.7.1961 tarihli yayında “*Ankara Radyosu*’nun aleni konuşmasına cevap: Anayasanın küflü zincirlerini bu millete defne dalı diye yutturmazsınız.”

Anayasa ile ilgili *Radyo* yayınları 1962 yılı başına kadar devam etmiştir. Kolektifteki bazı arkadaşlar tarafından bu görüşe karşı ileri sürülen fikirler üzerinde hiç düşünülmemiştir. Memlekette ilericilerin Anayasaya karşı aldıkları olumlu tutum, onu demokrasi savaşında ilerici güçlerin elinde bir silah olarak görmelerine aldırış edilmemiştir. Hatta Türkiye İşçi Partisi’nin hazırladığı Program taslağında Anayasa hakkında verilen şu değer üzerinde hiç durulmamıştır: “Türkiye İşçi Partisi Anayasayı neden savunuyor? sorusuna şu cevabı veriyoruz. Bu Anayasanın, eksiksiz ve kusursuz olduğu anlamına gelmez. Fakat 1961 Anayasası günün şartları içinde yapılabileceklerin iyilerindendir ve tarihimizde ileri bir adım teşkil eder.”

Her ne kadar bu konu Dış Büro ya da Parti grubunun umumi toplantılarında resmen ele alınıp görüşülmemişse de, *Radyo* kolektifi, yurttaki ilerici güçlerin tutumunu ve Anayasa hükümlerini teker teker inceledi. Türkiye İşçi Partisi’nin vardığı bu genel kanaate vardı, yayınları bu yönde yaptı ve yapmaktadır. Bu yayınlara Demir ve Marat bu güne kadar itiraz etmemişlerdir. Fakat seminerde konkr olarak Anayasa konusundaki hatadan bahsedilince Demir, yukarıda açıkladığım görüşe ve çıkardığım sonuca katılmadığını açıkça söyledi. Marat’ın görüşüne katılarak *Bizim Radyo*’nun Referandum taktiğinin yanlış olmadığını ileri sürdü. Buna karşılık kolektifin ısrarı ve olayların zorlamasıyla Anayasanın ileri bir adım olduğunu da kabul ediyorlar.

Görülüyor ki, Marat’la Demir, *Radyo*’nun Anayasaya karşı yukarıda açıklanan eski tutumuyla, bugünkü tutumu arasında hiçbir tezat, hiçbir çelişme görmüyorlar. Oysa burada çelişme açıktır: Referandum taktiğinin hata olduğu meydandadır. Fakat onlar, bu hatayı kabul ederlerse, bugünkü tutumun da doğruluğunu kabul ettiklerine göre, o zaman eski taktiğin hangi sebeplerden yanlış tespit edildiği de araştırılacak diye düşünüyorlar. Bunu önlemek için “o zaman şartlar başkaydı. Şimdi başka” diyorlar. Ama burada mesele konkr dır. Zincirli dedikleri Anayasaya karşı hangi Anayasayı ileri sürmüşler. Yürürlükteki ve Menderesçilerin değiştirilmemesini istedikleri Anayasayı mı, yoksa biz komünistlerin

hayalimizde yaşattığımız fakat Referanduma sunamadığımız Anayasayı mı? 1961 Anayasası, yerini aldığı Anayasaya göre ileridir. Yoksa bizim özlediğimiz Anayasaya göre elbette geridir, hem de gerinin gerisidir. Bu konuda hatayı kabul etmemekte direnenlerin, gerçeklere göre değil de, kendi istediklerine göre değer hükümleri verdiklerini, olayları bu yüzden yanlış değerlendirdiklerini görüyoruz. Bu tür hatalara düşmek Marat ve Demir için tipiktir. Çünkü hayatları boyunca yalnız iyi şeyler görmek istemişler, ama istediklerini gerçekleştirmek için gerekeni hiçbir zaman yapmamışlar.

Konumuz olan Anayasa ile ilgili taktik hatayı küçümsemek asla doğru değildir. *Bizim Radyo* bu konudaki yanlış taktiğiyle *Budapeşte Radyo'suna* da yön vermiştir. *Bükreş*, *Sofya* hatta *Moskova Radyo'sunda* bile etki göstermiştir.

Bütün bu yayınların, komünistleri diğer demokratik güçlerden ayırıp tecrit etme rolü oynadıkları düşünülürse, bunun hiç de küçümsenecek bir hata olmadığı kolayca anlaşılabilir. “Partiyi düşünüyorum” diyerek yuvarlak laflarla hataları mazur göstermeye çalışmakla, kadroya kötü örnek olunuyor. Harcanan emekler, sarf edilen kardeş parti yardımları düşünülüyor.

Bu konudan çıkan sonuç şudur: Referandum taktiği tespit edilirken her ileri hareketi tutmak prensibi çiğnenmiştir. Ya hep ya hiç prensibinden hareket edilmiştir. Bizim özel şartlarımız gözönüne alınırsa, bu anti Marksist, anti Leninist tutumun Türkiye’deki devrimci harekete verdiği büyük zarar kolayca gözler önüne getirilebilir.

20.3.1967

BKP D. Şube, Veliçekof'a

Yakup Demir ve Arkadaşlarının Çalışmaları Üzerine**Bu yazıda iki noktaya değinmek istiyorum.**

1- *Yeni Çağ (Barış ve Sosyalizm Meseleleri)* dergisinin Mayıs 1965 ve Aralık 1966 tarihli sayılarında çıkan *Batı Almanya'da Yaşayan Türk İşçilerinin Sorunları* ile ilgili yazılar hakkında

2- *Yeni Çağ*'ın *Dava ve Müdafaa* başlıklı 1966 tarihli ilavesi hakkında

1. Yeni Çağ'daki iki işçi yazısı hakkında:

Yeni Çağ dergisinin yukarıda belirttiğim sayılarında çıkan ve Batı Almanya'daki Türk işçilerinin sorunlarını ele alan yazılarda belirli bir şekilde oportünist görüşler yer almaktadır. Her iki yazıda da işçi sınıfının çıkarlarını savunacak olan sendika militanlarına yanlış savaş yolları gösterilmektedir. Ayrıca da, yazılarda ileri sürülen fikirlerde sık sık çelişkilere düşülmektedir.

Yazıları teferruatlı olarak ve tümüyle inceleyecek değilim. Sadece önemli gördüğüm iki noktaya değineceğim,

A- Batı Almanya'da bulunan Türk sendikacılarının şimdiki dönemde önlerinde duran baş sorun doğru tespit edilmemektedir. Bu yüzden, sendika militanlarına başlıca ödev olarak hâlâ işçileri derneklerde toplama işi gösterilmektedir. Oysa bu iş birinci dönemde bir vazife idi, şimdi artık işçilerin sendikalarda teşkilatlandırılması ödevi ikinci plâna düşmüştür. Çünkü Batı Almanya'daki Türk işçileri çeşitli dernekler içinde yeteri kadar toplanmış durumdadırlar. İşçilerin toplu halde bulundukları hemen her yerde Türk işçi dernekleri kurulmuştur. Hiç büyütmeden söyleyelim ki, kurulmuş olan işçi derneklerinin hemen de hepsinin yönetimi, işçi sınıfının kurtuluş savaşından habersiz kişilerin elindedir. Hatta çoğunun yönetimi işçi sınıfının kurtuluşuna karşı olanların elindedir. Bu yüzden de Batı Almanya'daki Türk işçileri olumlu savaşa gereği gibi bir türlü çekilememektedirler.

İşte bundan ötürü sendika militanlarının şimdiki dönemde baş vazifeleri mevcut işçi dernek ve teşkilatlarını geniş kitleyi harekete çe-

kecek hale getirmektir. Bu da bence ancak iki şekilde olabilir. a) Batı Almanya'da çalışan 150 binin üstündeki Türk işçisinin yakın ilgi gös-
tereceği en can alıcı, en aktüel ve reel meselelerini günlük sendika mü-
cadele konusu yapmakla. Yeni Çağ özel sayfa yazarlarının yaptığı gibi,
bir sıra klasik işçi dertlerini gelişigüzel sıralamakla değil. Şurasını be-
lirteyim ki, Batı Almanya'daki bütün Türk işçilerini harekete geçirecek
savaş şiarlarının başında, Türk işçilerine “insanca muamele yapılması”
isteği gelir. Irk üstünlüğü zihniyetiyle yabancı işçiye hakir görme Batı
Almanya'da çok kuvvetlidir. Bundan şikâyet etmeyen yabancı işçiye pek
az rastlanır. Dikkat edilirse Türk işçileri arasında hakaret görmekten ya-
kınma en yaygın haldir. Böyle bir şiar Türk işçilerinin, Batı Almanya'da
sayıları iki milyonu bulan yabancı işçilerle dayanışmasını kolaylaştıraca-
ktır. Yeni Çağ Türk işçilerinin yabancı işçilerle dayanışması meselesine
hiç önem vermemektedir. Bütün gayretini Alman işçileriyle dayanışma-
ya ayırmaktadır. Oysa ileri sürdüğü bir sürü istekler gibi, mesela eşit
ücret isteği de, Türk işçisiyle Alman işçisi arasındaki dayanışmayı geniş
ölçüde gerçekleştirmeye yardım etmez. Öte yandan eşit ücret isteği şia-
rı, Türk işçisini de geniş çapta harekete getirememektedir. Çünkü Türk
işçileri Batı Almanya'da aldıkları ücretleri, Türkiye'de aldıklarıyla mu-
kayese etmekten kolay kolay kurtulamıyorlar. Türkiye'de çok daha az al-
maktaydılar. Bu yüzden sendika savaşında çok klasik olan eşit ücret şiarı
Batı Almanya'daki Türk işçileri için o kadar reel ve gerçekçi değildir.

b) Belirttiğim gibi şimdiki dönemde başlıca ödev, mevcut işçi dernekle-
rinin yönetimine doğru bir yön vermek amacıyla, hareket içinde pratik
savaş sırasında, bu derneklerin başında bulunan oportünist yöneticileri
demaske etmektir.

Yeni Çağ ise bu noktaya gereken önemi vermemekte ve hâlâ klasik teş-
kilatlanmayı propaganda eden makaleler yazmaktadır. Oysa ancak savaş
sırasında ve pratik hareket içinde uygulanacak doğru ve reel politika ile
mevcut dernek ve teşkilatların yöneticilerini etki altına almak gereklidir
ve bu mümkündür. İşçi sınıfının gerçek temsilcileri olan sendika mili-
tanları bu teşkilatların başına geçebilir. Bunu yapmadan istediği kadar
üyelerini çoğaltsınlar, şimdiki teşkilat ve dernekler işçi sınıfına sınıf bi-
linci verme okulu ödevini göremeyeceklerdir. Türk işçilerinin en muh-
taç olduğu şey ise, her şeyden önce sınıf bilincidir. Bugün Türkiye'de
işçilerin yüzde otuzu sendikalarda toplanmıştır. Fakat sınıf bilincinin

son derece zayıf oluşu yüzünden sendika hareketi işçi sınıfına gereken yardımı gösteremiyor. Türkiye'nin en büyük sendika teşkilatı Türk-İş sosyal demokrat sendikacıların yönetimindedir. Batı Almanya'da da durum Türkiye'den farksızdır. *Yeni Çağ* dergisi bu durumu görmemektedir. Ama yine de işçileri hiç fark gözetmeksizin bu sendika ve derneklere girmeye çağırıyor. Dernek ve sendikaların yönetimine sınıf bilincine varmış militanları getirme diye açık bir ödev koymuyor. O kadar ki, Türk-İş'i de ısrarla Batı Almanya'daki Türk işçilerini teşkilatlandırmaya çağırıyor.

B- *Yeni Çağ*'ın Aralık 1966 sayısının 896 cı sayfasından aynen okuyorum. "... Basından açıklandığına göre, Federal Almanya'daki Türk işçilerinin yıllık tasarrufu 150 milyon dolara yakındır. Bu tasarruf çeşitli yollarla memlekete girmektedir. Tasarruf yapan işçilerimizin tekellere bağlı olan fabrika ve şirketlerden hisse senetleri satın almaları, yabancı ülkelerdeki bankalara para yatırmaları ve daha bazı ortak teşebbüslerde bulunmaları gibi çıkışları vardır. Bu çıkışların tekellere kâr sağlayan yönü olduğu gibi, işçinin tasarruf ettiği parasının korunması, işçiyi daha aktif bir hareket ve faaliyete sürüklemesi bakımından faydası da vardır."

İşçilere salık verilen bu görüş, aslında Türk-İş'in yıllardan beri savunduğu tezdır. Yani işçi sınıfıyla onu sömüren sınıfın ortak çıkarları bulunduğu inancını ileri süren oportünist politikadır. Şimdiki modern adıyla "halk kapitalizmi" propagandasıdır.

Yeni Çağ dergisinde çıkan bu iki yazının tercümesi yapıp okunursa, sendika politikasında kaypak ve tutarsız görüşlerin ileri sürüldüğü kolayca görülecektir.

2- Dava ve Müdafaa Hakkında

Türk burjuvazisi yıllardan beri komünist hareketi yasaklanmak ve halkın gözünde bu yasağı meşru göstermek için başlıca üç koz kullanmaktadır: Komünistlerin dışarıdan aldıkları yardım ve direktiflerle çalıştıkları iddiası, iktidarı barış yoluyla değil, silahlı ayaklanma ile ele geçirmek istedikleri iddiası, demokrasi düşmanı ve diktacı oldukları iddiası.

Bu iddia ve ithamlar Türkbasınında sık sık ileri sürülse de en açık olarak TKP tevkifatlarındaki yargılamalarda dile getirilmektedir. Maalesef

Türk komünistleri şimdiye kadar bu ithamları çürüterek, aslında bunlarla burjuvazinin itham edilmesi gerektiğini açıklayamamışlardır. Bu gerçek *Dava ve Müdafaa* broşürü okunduğunda da anlaşılacaktır.

Ben burada, burjuvazinin bu ithamlarını *Dava ve Müdafaa* yazısında çürütülmediğini geniş olarak ele alacak değilim. Yalnızca bir noktaya değinmek istiyorum. Çünkü bu nokta günümüzde çok aktüel bir konuyla ilgilidir.

Dava ve Müdafaa'nın 27 ci sayfasından okuyalım:

"Savcıda kuvvetli bir inkâr meylî ve kabiliyeti sezmemiş olaydım, duruşma sırasında kendisine soracağım müdafaamla ilgili pek çok sualler olacaktı. Bir misal vereyim: Sevim Tarı'da ele geçen bültenleri kendisine benim verdiğim isnadını kabul etmem için, ilk soruşturma sırasında günlerce işkenceye tabi tutulmuştum. (a.b.ç B.Ş) Bir gün Sevim Tarı ile o zamanki Birinci Şube Müdürü Ahmet Topaloğlu'nun (Benim notum; Şimdi Milli Savunma Bakanı) karşısında yüzleştirildik. (Benim notum; Bu yüzleştirme 28 Ekim 1951'de olmuştur. Yani Sevim Tarı'nın tevkifinden iki gün, Demir'in tevkifinden bir gün sonra. Mahkeme dosyalarındaki yüzleştirme zaptından) Sevim Tarı bültenleri kendisine benim verdiğimi yüzüme karşı tekrar etti. Hakikate uymayan isnadı yine kabul etmedim. Ertesi günü Ahmet Topaloğlu beni tekrar çağırttı. 'Dün siz odadan çıktıktan sonra Sevim Tarı'nın arkanızdan söylediği şu sözleri duymadınız'. (Kendimi zor tuttum, az kalsın neler söyleyecektim) Ve Topaloğlu ilave etti: 'Ben bu kadar söylüyorum, şimdi siz düşünüp taşının.'

Yüzüme karşı söylenen bu yalanlardan sonra bu sözler beni derin derin düşündürdü. Daha neler uydurulup Sevim Tarı'ya söyletebileceklerini kestiremezdim. Bu kaygı ile, bir gün sonra, bültenleri Sevim Tarı'ya verdiğim yalanını kabul etmek zorunda kaldım. Aradan bir buçuk yıl kadar bir zaman geçmişti. İlk soruşturma devam ediyordu. Son ifadeleirim sırasında Halil Ölçer'in (Benim notum; İlk tahkikatı yapan askeri hâkim B.Ş) şu hayret verici sualine muhatap oldum: 'Bültenleri Sevim Tarı'ya sizin vermediğiniz anlaşılmıştır. Ne dersiniz? Eski ifadenizde ısrar edecek misiniz?' Evet, ısrar edeceğim, isterseniz bu ifadeyi bana kabul ettirmek için yapılan işkenceleri bana tekrar ettirin dedim.

Halil Ölçer resmi ifadelere dayanmayı ve gizli dosyaların muhteviyatını ifşa etmemeyi münasip görmüş olacak ki, sevk iddianamesinde bültenleri Sevim Tarı'ya benim verdiğim iddiasının doğru olmadığını bildiği halde yeniden ileri sürdü. Duruşmada bunun neden böyle olduğunun kendisinden sorulmasını istemedim. Biliyordum ki inkâr edecekti."

Demir'in buraya kadar söylediklerini biraz açıklayayım.

Yukarıda altını çizdiğim günlerce işkence olayı gerçek değildir. Tevkifatın başında Emniyet Müdürlüğünde ifadeye çekilen bütün Merkez Komitesi üyeleri derhal Sultanahmet hapishanesine gönderildiler. Orada kendileriyle gerek ziyaretçiler, gerekse diğer mahkûmlar görüşebildiler. Hatta Demir orada dışarıya, "polis bir şey bilmiyor, Parti faaliyetine devam edilsin" diye direktifler verdi ve terör olmadığı haberini duyurdu. Bu durum, vesikalarda sabit olduğu gibi, gerek komünistler ve gerekse diğer ilgililer tarafından bilinmektedir. Bu ilk devrede işkence yoktu. Zaten sonunda da bu devrenin polisçe düzenlenen bir aldatmaca devri olduğu anlaşıldı. Aslında bu dümen, basına karşı, "işkence yapmıyoruz" gösterisiydi. Gerçekten de bu devrede işkence yapılmadı.

Sevim Tarı'yla Demir'in Ahmet Topaloğlu karşısında yüzleştirilmesi ve Topaloğlu'nun Demir'e söylediği sözler meselesi:

Zaten yüzleştirme 28 Ekim 1951'de, aynı Demir'in tevkifinden bir gün sonra olduğuna göre, günlerce işkenceden bahsedilemez. Çünkü inandırıcı olmaz. Bu gibi basit gerçekleri değiştirmekle, muarızlara boşuna koz verilmiş olunur.

Poliste sorguya çekilmiş her basit insan bilir ki, polis sanığa "arkadaşın bunu dedi" gibi bir taktiğe başvurur. Demir'e karşıda Emniyet Müdürü aynı taktiği kullanarak "Sevim Tarı böyle dedi, şimdi düşün taşın" demiş. Bu taktik karşısında Demir'in derin derin düşünmesi ve polisin iddiasını kabul etmesi, komünistler tarafından geçerli bir savunma olarak kabul edilmemiştir. Hele hele daha tahkikatın başında, arkadaşına değil de polisin sözüne inanmak asla kabul edilemez. Ahmet Topaloğlu'na söylenecek şey "bu çocukça bir oyundur, Sevim Tarı gelsin yüzüme karşı söylesin" demektir. Hiç olmazsa bu durumu savunmada ele almamak, hele şimdi broşüre aktarıp yayınlamamak gerekirdi, bu yollu savunma kendisine faydalı olmamıştır.

Demir savcıda kuvvetli bir inkâr meyli ve kabiliyeti sezdiğini söylüyor. Ve bunun için de duruşmada müdafaasıyla ilgili birçok sorunun açıklanmasını savcıdan istemediğini, ona soru sormadığını belirtiyor. Buna rağmen kendisiyle yaptığı ikili görüşmelerde onun söylediği söz-lere inanmış görünüyor ve onları sağlam bir delil gibi ileri sürüyor. Demek ki savcı Halil Ölçer, kendisiyle konuşurken samimi imiş ve gerçeği söylüyormuş şimdi son duruşmada inkâr edecekmiş. Bu düşün-cenin Demir tarafından mahkemede ortaya atılması sadece hâkimlere yardım etmiştir.

Demir savunmasında savcı Halil Ölçer'in gizli dosyaların muhtevi-yatını ifşa etmesini doğru görmediğini belirtiyor. Oysa kendisi de yol-daşların gizli dosyaların açıklanması isteğine karşı gelenlerin başında bulunuyordu. Bu davada Parti çalışmalarına katılmış altı Milli Emniyet ajanının kimler olduğu biliniyordu. Daha sonra polise gizli ifade verip de başlarını kurtaranların sayıları 15-20'yi buldu. Tutuklu biz komünist-ler, bu resmi ve gayri resmi ajanların polise neler söylediklerini, raporla-rında neler üzerinde durduklarını öğrenmek istiyorduk. Çünkü duruş-malar için olduğu kadar, ilerideki çalışmalar için de bunları, yani polisin bildiği bazı gerçekleri bilmek çok önemli idi. Bundan dolayı da gizli dosyaların incelenmesine izin verilmesi isteniyordu. Bu isteğin mahke-me heyetine bildirilmesine Demir kendisi şiddetle karşı idi. Bu durum benim gibi mahkemeye verilen bütün komünistler tarafından bilinmek-tedir. Şimdi *Dava ve Müdafaa* broşüründe buna yer verilmesi büyük bir gaf olmuştur.

Dava ve Müdafaa'nın 27 ci sayfasında kaldığımız yerden okumaya devam edelim;

“Bir misal daha vereyim. İlk soruşturmada son ifadem de bana imza-latıldıktan sonra, soruşturma hâkimi, Halil Ölçer'le aramızda şöyle bir konuşma geçti.

Halil Ölçer, bu tahkikatın kendisine Türk komünistleri ve Türkiye Komünist Partisi hakkında, bu parti idarecilerinin bile bilmediği bir-çok gerçekleri öğrettiğini ve eğer komünist partisi tarihini yazmak icap ederse, en geniş bilginin ve en zengin materyalin kendisinde bulunaca-ğını söyleyerek şöyle bir misal verdi. “Mesela, Mihri Belli, Türkiye'ye son gelişinde bazı kimselere kendisini dışarıdan bir vazifeyle gelmiş diye

tanıtarak, vazifesinin Komünist Partisinin başına geçmek, onu gençleştirmek olduğunu söyleyerek faaliyete geçiyor. Ve bu faaliyetinde –isimleri malum– bazı kişilerin işbirliğini sağlıyor.” “İşte” dedi Halil Ölçer “bu olay sizce meçhuldür, bence teferruatlarıyla malumdur. Buna ne dersiniz?” Benim diyeceğim bir şey yoktu. Sevk iddianamesini dikkatle okudum, bu meseleyle dokunur bir nokta göremedim. Hâlbuki bu mesele müdafaam bakımından önemliydi. Meselenin savcı tarafından açıklanmasını da mahkemeden isteyemedim. Çünkü savcının işine gelseydi, bunu kendisi yapacaktı. Ortada gizlenmesi gereken bir şeyler olmasaydı bunu huzurumuza getirmekte zaten bir mahsur görmeyecekti.”

Gerçi Demir’in bu söyledikleri açık ama biraz daha açıklayayım.

Demir konuşmasının bu kesimiyle daha baştan savcı Halil Ölçer’in TKP hakkında, idarecilerinin bile bilmediği şeyleri bildiğini, kendisinde bol materyal olduğunu hâkimlere anlatmaya çalışıyor. Hemen söyleyelim ki, TKP tarihi hakkında Halil Ölçer’in materyal dediği bu iftiraları, Türk Milli Emniyeti, renagat Aclan Sayılğan’a yayınlattır. Halil Ölçer’in materyal dediği bu şeyleri İnkâr Fırtınası adlı iftiraname aynen ve ibretle görmek mümkündür. Aynı kitapta, Demir çok usta ve bilgili bir komünist olarak gösterilmektedir. Kitap komünizmi Sovyet hükümetinin “nüfuz etme” siyaseti diye ileri sürmekte ve Türk komünistlerini de “Sovyet ajanı” diye tanıtmaktadır.

Halil Ölçer’in verdiğini söylediği Mihri Belli misaline gelince, bu sözlerin üzerinde çok ciddi durmak gerekir. Tevkifatın ilk döneminde, Menderes hükümeti TKP’yi, “casus” teşkilatı olarak mahkûm etmek istiyordu. Basın bu yönde hazırlanmıştı. Daha önce de Dede Ahmet, Mihri Belli ve diğer bazı yoldaşların “Sovyet casusu” oldukları hakkında basında haberler çıkartılmıştı. Sorgu sırasında aynı ithamlar ileri sürülmüştü. Sabahattin Erdemir (ki iki Milli Emniyet ajanının tertiplendiği bir komplo sonucu “casus” diye tutuklanmıştı) uzun zaman Harbiye Askeri Cezaevi’nde TKP Merkez Komitesi üyelerinin yanında tutulmuştu. Sonradan dosyası ayrıldı ve Ankara Cezaevi’ne gönderildi ve 24 yıla mahkûm edildi. Böylece TKP sanıklarından resmen ayrılmıştı. İşte bu hava içinde yapılan müdafaasında Demir’in, Mihri Belli’nin dışarıdan gönderildiğini konu ederek, savcı Halil Ölçer’in bu konuda çok şeyler bildiğini hâkimlere hatırlatması ve bunların savcı tarafından açık-

lanmasının kendisinin müdafaası için çok önemli olduğunu belirtmesi provokasyon olarak karşılandı. Demir'in savcı tarafından açıklanması uygun görülmeyen hususların açıklanmasını mahkemeden zaten kendisinin de isteyemeyeceğini söylemesi de, zihinleri iyice karıştırmıştı. Mihri Belli'nin Bulgaristan'dan geçerek Türkiye'ye döndüğü söylentilerini işiten komünistler, Demir'in, dışarıdan vazifeyle gelme iddiası üzerinde durmasına bir türlü mana verememişlerdi. Hatta tevkifat dışında bulunan ve her nasılsa Demir'in hazırladığı müdafaayı önceden okuma imkânını bulan Behice Boran ve Mehmet Ali Aybar gibi bazı kimseler, bu kısmın müdafaadan çıkarılmasını istemişlerdi. Fakat Demir her şeye rağmen, tek kaynağı ve şahidi Halil Ölçer ve Milli Emniyet Birinci Şube Müdürü Topaloğlu olan konuları misal olarak vermişti. Nitekim bugün de, açık olarak ilan etmiştir. Bence Türk komünistlerini çok fazla meşgul eden bu konunun *Barış ve Sosyalizm* yayınlarından olan *Yeni Çağ*'ın sayfalarına aktarılması iyi olmamıştır. Çünkü kaynağı ve tanığı polis olan söylentileri *Yeni Çağ* sayfalarına almak, *Barış ve Sosyalizm* meseleleri redaksiyonunun otoritesine hizmet etmez. Kanaatimce broşürdeki bu bölümün dikkatle okunup öğrenilmesi faydalıdır.

Bu yazıyı niçin yazıyorum:

Son zamanlarda Türkiye'de antikomünist kampanya şiddetlendi. Genelkurmay Başkanı, Başbakan, Cumhurbaşkanı, İçişleri Bakanı ve birçok AP'li milletvekili antikomünist demeçler verdiler. Tural emirnamelerinde açıktan açığa Sovyetler Birliği'ni hedef almıştır. Cumhurbaşkanı da dâhil, hemen hepsi komünistlerin dışarıdan "emir aldıklarını" ve "dışarıdan destek gördüklerini" söylemişlerdir. Bütçe müzakerelerinde Türkiye İşçi Partisi "dışarıya bağlı" bir teşekkül olarak suçlanmış, ilericiler kendilerine yönelik bu kampanyaya karşı yaptıkları savunmalarda, dışarıdan beslenen komünistlerin kimler olduğunun açıklanmasını istemektedirler.

25 Şubat 1967 tarihli *Akşam* gazetesi Yorum sütununda, Cumhurbaşkanı Sunay'ın "Komünistler dışarıdan beslenmektedir" sözünü ele alarak şöyle yazıyor:

"Sayın Sunay demiştir ki 'Türkiye'de kesif bir komünist faaliyet vardır ve bunlar dışarıdan maddi ve manevi destek görmektedirler' ... Milli Emniyet, gizli ve açık çeşit çeşit istihbarat görevlileri devletimizin en

büyük sorumlularının ileri sürdükleri iddiaları niye delilleriyle ortaya koymazlar. Niye suçluları yakalayıp adalete sevk etmezler?..."

TİP Meclis Gurubu sözcüsü Çetin Altan *Akşam* gazetesindeki Sütun köşesinde "Sayın Sunay, siz AP'li değilsiniz" başlıklı fıkrasında şöyle diyor:

"Bir Cumhurbaşkanı yabancı kaynaklardan beslenen komünistler iddiasında bulunduğu zaman, iddia sokak politikacılarının demagojileri gibi havada kalmamalıdır... Kimdir bu vatan hainleri? Kimdir bu yabancı kaynaklardan beslenen komünistler? Derhal kanunlar yakalarına yapışmalı ve belgeler kamuoyunun gözleri önünde adalete teslim edilmeliydi. Ayrıca yabancı kaynaklardan beslenen kapitalistler de vardı. Bunlar milli kaynakları yabancılarla sömürmek peşindeydiler. Bunlar vatan haini değil miydiler?"

TİP Başkanı Mehmet Ali Aybar Meclis'te konuşurken, dışarıdan beslenen komünistlerin kimler olduğunun açıklanmasını istedi ve Partisini kapatmak isteyen hükümete cevap vererek, "deneyin bakalım, görelim" dedi. *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde de aynı mahiyette yazılar çıkmıştır. İçişleri Bakanı Sükan, "İşçi Partisi'nin dışarıdan idare edildiğini ve yardım gördüğünü" iddia ederek, Yakub Demir'in sözde Kanada'da çıkan bir dergide yazdığı yazıdaki sözlerden bahsetti. Bununla dışarıdan beslenme iddiasını desteklemeye çalışmıştı.

Görülüyor ki, bütün gevelemeler Yakub Demir'in *Yeni Çağ* dergisinin Ağustos 1965 tarihli sayısında yayınlanan SBKP MK'ye gönderdiği telgraftaki satırlara dayanma hazırlığına işarettir. Sözü edilen telgrafta aynen şöyle deniliyor. " ... halkımızın ve Partimizin maddi ve manevi desteği olan SBKP'nin bu ilgisi Türk komünistleri için ve şahsen benim için ayrı bir kuvvet kaynağıdır."

Aslında bu sözlerin her Türk komünistinin düşünce, duygu ve memnuniyetini dile getirdiğine kimsenin şüphesi olmaz. Akli başında olan, samimi, namuslu, kendi kaprislerine esir olmayan her Türk komünisti, Sovyetlerin kardeş yardımı olmadan savaşta başarı kazanamayacağını bilir. SBKP yardımının yüce önemini anlar. Onun maddi ve manevi fikri yardımını candan ister. Fakat şu anda yapılan böylesine bir açıklama gericielerin eline koz verme bakımından uygun olmamıştır. Komünistleri antiemperyalistlerden ayırmak ve ilk önce onları ezmek isteyen burju-

vazinin işini kolaylaştırmıştır. Emperyalizme karşı, demokratik hakları kitleye mal etme savaşında ilerici, halkçı güçlerin birleştirilmesini güçleştirmiş, komünistlerin bu yoldaki çalışmalarını zorlaştırmıştır. İleride gericiler Demir'in bu sözlerini daha kritik anlarda daha açık bir koz olarak kullanmak isteyebilirler. Bu şekilde zorlanan devrimci demokratların kendileri için kurtuluş çaresi olarak, komünistlere ve komünizme karşı konuşmaları beklenebilir. Görülüyor ki, şartlara uyup uymadığı, zamanı olup olmadığı düşünülmeden gerçekleri olduğu gibi kâğıda dökenler, bazen objektif olarak harekete zarar da verebilirler.

Demir ve arkadaşlarının, çok özledikleri şahsi huzura kavuştuktan sonraki devrede yaptıklarından bazı örnekler verdiğim kanaatindeyim. Evvelce Demir ve arkadaşlarının yukarıda örneklerini verdiğim şekildeki düşünceleri, tartışma yerinde kalıyor, gün yüzüne çıkmıyor, harekete zarar vermiyorlardı. Şimdi "tartışmasız dönemde" kolayca yayınlara geçilebilmektedir. Bu dönemin kimlere yaradığını olayların gelişmesi daha açık gösterecektir.

1960'dan Sonra TKP Dış Büro Çalışmalarına Yön Veren ve Bunda Etkisi Olan Bazı Arkadaşlar Hakkında

Marat, Laz İsmail–Üstüngel

Halen Türkiye’de Marat’ı bir-iki yaşlı Merkez Komitesi üyesinden başka şahsen kimse tanımaz. Ben de Türkiye’de iken ismini işitmiş değildim. 1957 Mayıs ayı idi, Adana Cezaevi’nden tahliye edilip sınır dışı edilmem bekleniyordu. O sırada TKP Merkez Komitesi üyelerinden Halil Yalçinkaya ile konuşmamızda bana “İsmail’e söyle, görüyor-sun Merkez Komitesi felce uğramış durumda, derhal memlekete gel-sin, yoksa hareketi ayakları üzerine oturtacak kimse kalmadı” dedi. Bu sözüne verdiği önemi göstermek için de, bu yaşlı arkadaş bana, “Tek arzum kaldı o da yukarıya, Moskova’ya gidip durumu anlatabilmektir” dedi. (Yalçinkaya’nın bu sözleri aklımda kaldığı şekildedir. Bu yazıda tırnak içinde vereceğim, başkasına ait sözler de yine aklımda kaldığı şekildedir.)

Zeki Baştımar da o günlerde “Sen durumu biliyorsun, eğer sağ salım gidebilirsen, bildiğin gibi her şeyi anlat” demişti. Sonra da “kendisini göremezsen yaz” diye eklemişti. Reşat Fuat da konuşmamızda “Bizim temsilci Laz İsmail, durumu yukarıya Moskova’ya rapor etmeden önce bize soracaktır” demişti.

Sofya’ya geldiğimin ikinci günü Marat yoldaşı Penii Dokuzof’un yanında gördüm. Marat’a o zaman BKP MK azınlıklar şubesini yöneten Dokuzof’un yanında durumu anlattım. TKP Merkez Komitesi’nin çalışamaz duruma geldiğini söyledim. Bu arada kendisine Reşat Fuat Baraner’in sözlerini aktardım. Daha sonra da Marat’a, Reşat Fuat’ın bana son dakikada verdiği şu enformasyonu da bildirdim. “Doktor Şefik Hüsnü Deymer ve Reşat Fuat Baraner’ler 1951 tevkifatından sonra, yukarıya –Moskova’ya– Partinin içine düşürüldüğü durumu anlatan kısa bir rapor göndermişler” dedim. Marat, bundan haberi olmadığını, benim bunu başkalarına da söylemememi önerdi. Ben ayrıca kendisine 1946 tevkifatından sonra TKP Merkez Komitesi’nin yurt dışından Radyo yayını için çare aradığını, Doktor Şefik Hüsnü’nün bu görüşü sa-

vunduğunu söyledim. Bunun üzerine Marat, “ Ah, yıllardan beri hiçbir haber alamıyorum, iki satır bir yazılı kâğıt olsaydı neler yapardım” dedi. Memlekete dönme üzerine ne düşünüyorsun diye sorunca, Marat şöyle anlattı: “Komintern zamanında Reşat üç seneliğine memlekete dönmüş-tü, o gelince ben gidecektim. Reşat tevkif edilince Dimitrov yoldaş beni salmadı. Dimitrov yoldaş bana ‘elimizde bir sen kaldın, sen de memleke-te gidince hapis haneye düşeceksin, değil mi’ dedi ve memlekete gitme-me razı olmadı.” Benim Marat’a bugünkü durumda ne düşünüyorsun? soruma da şöyle cevap verdi: “Ponomarov yoldaşa dilekçe verdim, ama razı olmadı.”

Marat’la bundan sonraki konuşmalarımızda ben kendisine Zeki Baştımar ile Reşat Fuat’ın yurt dışına çıkması gerektiğini, bunların Merkez Komitesi içindeki anlaşmazlığı Partinin aşağıdaki kadrolarına da yansıttıklarını söyledim. Bu kanıma sözde katıldığını belirtti, ancak iki yıl boyunca pratik olarak hiçbir sonuç çıkmadı.

Marat bu konuşmalarımızda Mihri Belli’nin Yunanistan’daki çalışmalarından, Yunan partizanlarının Sofya’da yaptığı bir toplantıda Mihri’nin gösterdiği mertçe davranıştan bahsediyordu.

Marat, TKP’nin problemleri üzerinde temelde durmayarak geçmiş-te gösterdiği kendi kahramanlıklarından bahsetmeyi tercih ediyordu. Bazı zamanlarda da, Bulgar Komünist Partisi’nin bura Türkleri ile ilgili olarak uyguladığı eğitim politikasını, Sovyetlerin azınlık politikasıyla mukayese ediyor ve bu bakımdan tenkit ediyordu. Bu tenkitlere, zaman zaman, o sırada Azınlıklar Şubesinde enstrüktör olarak çalışan Mehmet Bilalof’un da şahit olduğu varittir.

Bir başka zaman Marat’la, Ali Rafief üstüne konuşurken, Marat “Bulgar yoldaşlar, Ali’yi bize yönetici kadro olarak vermek istediler, bize yönetici kadro lâzım olmadığı için almadım” dedi.

Benim, Zeki ve Reşat’ın yurt dışına getirilmesi düşüncemde ısrar etmem üzerine, Marat bir gün benimle uzun boylu konuştu. Bu konuşma-da bana “TKP üyesi olduğunu hiçbir zaman unutmama, her komünist partisinin iç sırrı vardır, bizim partimizin de diğer partilere söylenmeyecek iç sırları olabilir, bunu bir an bile aklından çıkarma” dedi.

Ben Bulgaristan’a geldikten sonra, BKP’ye naklen üye olmak istiyordum. Bunu da teşkilat hayatı yaşamak için faydalı ve zorunlu görüyor-

dum. Hâlâ da bu fikirdeyim. Bu konuyu Marat'a o zaman, yani 1959-60 yıllarında ısrarla tekrarlıyordum. En son bana cevabı şu oldu: "İşte ben senin istediğin kâğıdı yazdım. Ben kendi adamımı verip de sonra da onlardan adam istemek taraftarı değilim. Fahri Erdiñ'i onlardan alıncaya kadar göbeğim çatladı. Ta Polit Büro'ya kadar mesele yaptım da ancak öyle alabildim."

Ben Marat'la 1958-60 yıllarında daha fazla Penii Dokuzov aracılığıyla bağ kuruyordum. Bir gün Dokuzov'a Marat ne yapıyor" diye sorduğumda o da bana "Bırak şu kalpazanı, işi kalmamış, bizim Kongre için hazırladığı söylevinde Bulgaristan Türklerine gösterdiği kaygıdan dolayı BKP'ye minnettarız diye yazmış" dedi.

Ben bir gün Marat'a, Sofya'daki evinde "Neden kardeş partilerin kongresinde bir iki satırlık konuşma yapıyorsun da, BKP Kongrelerinde uzun konuşuyorsun" diye sormuştum, bana "Burada Türk var da ondan" diye cevap vermişti.

Hatırladığıma göre 1960 yılı idi. *Problemi na Mira* dergisine bir yazı yazmıştı. BKP Dış Politika ve Milletlerarası İlişkiler Şubesi bu yazıyı kendisine geri vermiş ve konkretize edilmesini istemişti. O zaman Marat "Bunlar beni ne hakla kontrol ederler, anlamıyorum" diye hoşnutsuzluğunu belirtmişti. Marat kendisini Sofya'ya Dimitrov yoldaşın davet ettiğini, onun ölümünden sonra, kendisine iyi muamele yapılmadığını, sık sık tekrarlardı. BKP'nin bugüne kadar kendisini, ülkede Türklerin toplu halde bulundukları yerlere götürmemesinden yakınırdı. Bu yüzden Çin hakkında yazdığı İnci Irmağı türünden bir izlenim yazısı yazmak istemesine rağmen yazamadığını söylerdi.

Bir defasında da Todor Jivkov yoldaşla karşılaşılabilmek için SBKP'den mektup getirmek zorunda bırakıldığını anlatmıştı.

Marat Moskova'da bulunduğu yıllar hakkındaki konuşmalarında, kendisine iki yıl süreyle, Sovyet Komünist Partisi'nden, bir telefon bile etmediklerini anlatırdı. Onun bu sözüne Demir, "Madem ki çalışmasına mani olmuşlar, neden kalkıp memlekete dönmemiş" diye cevap veriyordu. Marat da buna karşı, Sovyet Komünist Partisi Dış İşler sorumlularından birinin kendisinin şahsi düşmanı olduğunu, ondan canını zor kurtardığını anlatıyordu.

Marat 1956'larda Sertel'lerle birlikte Viyana'da bir bülten çıkarmaya başlamışmış. Sovyet yoldaşlar onun bu teşebbüsüne "burjuva ajanlarıyla işbirliği içinde" damgasını vurmuşmuş ve bülten bir iki sayı çıktıktan sonra durdurulmuşmuş.

b- Zeki Başımar yurtdışına çıktıktan sonraki dönemde Marat

1961 ortalarında bir gün bana, "Eh Bilal, senin Zeki gelmek istemiyormuş. Randevuya giderek cevap bile vermemiş. Reşat ise, ben gelirim ama, araç sağlarsanız, yoksa ben kendi başıma gitme çaresi bulamam demiş" dedi ve ilave etti "Ben daha fazla beklemeyeceğim, Dış Büro'yu kurmak üzere teşebbüse geçeceğim" dedi. Birkaç gün sonra da Moskova'ya gitti. Bir iki ay sonra Zeki geldi. Marat birkaç ay sonra Zeki'nin Türkiye'ye geri döneceğini söyledi, daha sonra da dönmek istemediğini, ona *Bizim Radyo*'da baş redaktörlük vermek gerektiğini anlattı. Sonradan 1962 Nisanında TKP Dış Bürosu'nun kurulmasıyla sonuçlanan Leipzig toplantısının kendisine sorulmadan düzenlendiğini ileri sürdü. Toplantıdaki tutumu bu memnuniyetsizliğini doğrulamıştı. Zeki'nin Birinci Sekreter seçilmediğini, evindeki konuşmalarında söylediler. Kendi çocukları ona "Hanginiz Birinci Sekreter baba" diye sordukları zaman "Bizde Birinci Sekreter yok, dış temsilci iki Polit Büro üyesi var" derdi.

Daha önce, yani Leipzig toplantısından önce 1961 yılı Ekim ayında, Leipzig'de Dr. Hayk Açıköz'ün evinde yaptığımız Parti gurubu toplantısında, Nâzım Hikmet'in Parti dışında sayılması gerektiği hakkında, grupta bir karar aldırılmıştı. O zaman Nâzım hakkında böyle bir teklif yapması ve karar aldırması ve bunun yerine Nâzım'ın karısını Parti üyesi yapmasını bugüne kadar anlamış değilim.

Leipzig toplantısı bittikten sonra, benim TKP Merkez Komitesi'nin durumunu SBKP MK'sine yazmamı teşvik ediyordu. O sıralarda bir gün bana "Bilal senin bilmeni istiyorum ki, ben Moskova'dan Türkiye'ye gittiğimde, Zeki ile randevum vardı, birinci randevuya geldi ama ikinci randevuya gelmedi, beni sokakta bıraktı. Hep kolay zamanların kahramanıdır. Zor zamanlarda onu bulamazsın" dedi.

Türkiye'ye gizlice gidip gelmesi için yaptığı çalışmalarını, plastik ameliyatını, burnunun değiştirilmesini, yürüyüşünü bir türlü de-ğiş-

tiremeyişi ballandıra ballandıra anlatmasını sever. Bir ara da bana, İstanbul'a gidip Doktor Şefik Hüsnü'yü evinde ziyaret ettiğini ve Doktora artık Parti işleriyle uğraşmamasını söylediğini anlattı.

Marat, TKP üyeleri arasında sadece Hikmet Kıvılcımlı ile kendisi arasında prensip ayrılığı olduğunu söyledi. Kıvılcımlı'nın işçi-köylü birliğinin önemini anlamadığını ileri sürerdi.

Kıvılcımlı hakkındaki yeni tutumu ile eski tutumu uymamaktadır. Nitekim Kıvılcımlı'nın Çekoslovakya üstüne yazdığı sert yazıda Marat büyük bir "antisovyetizm" gördü. Öte yandan Abidin Dino'nun yazdığı açık antisovyetik yazıyı tenkit etmedi. Mehmet Ali Aybar'ın su katılmış antisovyetik yazı serisi karşısında sustu.

Benim *Bizim Radyo*'da çalışırken, "Türkeş'in yayınlarda tutulması doğru olmuyor" diye yaptığım uyarıya itiraz ederek "Sovyetler onu tutmamızı öneriyor" diyordu. Bu sözüne ağırlık ve doğruluk vermek için, bir defasında bana Moskova'dan telefon ettiğinde "Burada o konuda senin gibi düşünmüyorlar" demişti.

c- Dış Büro çalışmalarında Marat

1963 yılı sonlarında yaptığımız bir Dış Büro toplantısında Marat'ın temsilciliği sırasında yaptığı mali harcamaların kontrol ödevi Gün Togay ve benden kurulu ikili bir komisyona verildi. Yaptığımız kontrolde, kasada bulunması gereken Amerikan doları kadar Batı Alman markı bulunmuştu. Bu tespitten Marat hiç de memnun olmamış ama izah için tek kelime de söylememişti. Zeki de bu konuyu bıraktı.

Diğer bir Dış Büro toplantısında, bir soru üzerine, Dış Büro'da kimlerin Polit Büro üyesi olarak bulunduğu hususunda Marat sustu. Zeki ise, "Dış Büro üyeleri arasında böyle bir iş bölümü yapılmamıştır" demiştir. Bunun üzerine ben Dış Büro'da iş bölümü yapılmasını teklif etmiştim. Zeki "canım ne işimiz var ki, iş bölümü yapacağız" diye bu teklifimi lüzumsuz görmüştü.

Zeki'nin evinde bir Dış Büro toplantısı sırasında, Zeki "Türkiye'den geldikten sonra, önceden tespit ettiğim bir randevunun gerçekleşmesine Marat engel oldu, bu yüzden memleketle hâlâ bağ kuramadık" dedi. Marat bu ithama karşı cevap vermedi. Daha sonraları Zeki de bu konuyu ortaya atamadı.

Gerek Dış Büro toplantılarında, gerek Leipzig Parti Grubu toplantılarında ve *Bizim Radyo* kolektifinin çalışmalarında Marat her zaman Aram Pehlivanyan ile görüş ve hareket birliği içinde bulunuyordu. Zaman zaman Fahri Erdinç'i de etkisi altına alıyordu. Nâzım Hikmet ve Sertle'lere karşı mücadelesini başlıca bu iki arkadaşın desteğiyle yürütmüştü. *Bizim Radyo* yayınlarında yazdığı bir sıra yanlış görüşlerini Aram ve Fahri'ye destekletmiştir.

1964 yılı başlarında, Leipzig'de Necil ve Gün Togay'ların evinde yaptığımız bir Parti toplantısında, Marat, Aram ve Fahri'nin yanlış tutumlarda birlikte hareket etmelerinin bir grupçuluk sanısı yarattığını söyledim. Zeki bu sözümü protokole geçirterek bu konunun özel bir Parti toplantısında ele alınmasını istedi. Ertesi gün, Marat tek başına, Klayşstrase'deki evime gelerek "grup" sözünü yanlışlıkla kullandığımı söylememi istedi.

Sonuç:

Marat büyük bir fantezi gücüne sahiptir. Olayları bir bütünün içinde değil, soyut olarak inceleyip değerlendirmekten kurtulamaz. Metodu "ya hep, ya da hiç"tir. Bu yüzden hiçbir zaman arkadaşlarıyla ortak bir görüşte birleşemez. Arzularını, objektif realite olarak kabul eder. Komünistler arasındaki birliği sözle, abstre olarak ister. Olayları konkre olarak ele almaz. Marksizm'i metodik olarak öğrenmemiştir, teoriyi bir lüks bulur. Görülen en belirgin özelliği dogmatik düşüncede oluşudur.

Savunduğu fikirlere tek doğru fikir olarak inanır. Soyut Marksizm'e, işçi sınıfının kutsal kurtuluş mücadelesine, Ortodoks düşünceye içten bağlıdır, inanmaktadır. Uzun yıllar memleketten ayrı kalmış olmasına rağmen Türkiye'deki devrimci hareket karşısında heyecanından hiç kaybetmemesi bu karakterinden ileri gelmektedir. Her konuda yalnız kendisinin doğru düşündüğünü ve davayı yalnız kendisinin doğru yolda yürütebileceğini sanır. Bu taassup derecesindeki inancı, en ufak bir tenkidi, görüşlerine karşı yapılan en ufak bir itirazı kendi yöneticilik kişiliğine karşı saldırı sayarak, tenkit yapanı düşman görür. Şimdiye kadar kendisini her hangi bir konuda tenkit eden her Türk komünistini Sovyet aleyhtarı diye suçlamıştır. Bu suçlamaları inanarak mı yapmaktadır, ben bunu tespit edemedim.

Marat konusundaki bahsi kapatmadan şu kanımı da burada açıklamak istiyorum.

Türkiye’den dönerken ve sonra da Dış Büro kurulurken, TKP saflarında birliğin kurulmasında Marat’ın önemli rol oynayacağına inanıyordum. Çünkü birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüş Merkez Komitesi üyelerinden hiç birinden Marat’a karşı tek kelime işitmemiştim.

Aradan geçen on yıl içinde Marat’ın yazdığı yazılarla ortaya koyduğu tutumu o zamanki kanaatimi yitirmeme sebep oldu. Şimdi aynı rolü oynayabilmesinin olanağı konusunda kararsızım.

Zeki Baştımar – Yakub Demir–

a) Türkiye’de, Zeki Baştımar’ı şahsen 1951 tevkifatında tanıdım.

İlk tevkif edilişini bilmiyorum. 1944 Parti tevkifatında bir yıl tutuklu kalmış. 1946 tevkifatında kendisi tevkif edilmemiş. 1951 tevkifatında bir numaralı suçlu olarak yargılandı. Ve on yıl hapis cezasına mahkûm oldu. Yedi-sekiz yıl içeride yattı. Amasya’da üç yıllık emniyeti umumiye cezası vardı, bunu çekmeye de gönderilmedi.

1949-1951 döneminde Zeki, Türkiye Komünist Partisi Merkez İcra Komitesi Sekreteri olarak çalışmıştır. Bu ödevi üzerine alışı şöyle olmuştur. 1946 sonunda legal Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi tevkifatı oldu. Bu tevkifatta Mehmet Bozışık’ın –Boz Mehmet- gizli TKP faaliyetinin basın işlerini yönettiği ortaya çıkıyor ve kendisi polisçe aranıyor. Mehmet Bozışık, TKP Merkez Komitesi üyesidir. Derhal gizliliğe geçiyor ve tevkif edilmeyen Parti gruplarının yönetimini eline alıyor. Bu hareketi, hapiste bulunan Merkez Komitesi’nden arkadaşları arasında şüphe uyandırıyor. Doktor Şefik Hüsnü, Ahmet Fırıncı ve Celal Benneci tarafından Boz Mehmet şüpheli kişi ilân ediliyor. Bunun üzerine Boz Mehmet, Ankara’da oturan Zeki’ye, İzmir Vilayet Komitesi Sekreteri’ni gönderiyor, kendisinden arkadaşlarının şüphe ettiklerini Zeki’ye bildiriyor. Daha fazla çalışamayacağını, hudut dışına çıkma çaresi aradığını söylüyor. Zeki’den başka dışarıda serbest hiçbir Merkez Komitesi üyesi kalmadığı gerekçesiyle onu işbaşına çağırıyor. Zeki, Boz Mehmet’in polis tarafından tevkif edilmemesinden şüphe etmenin doğru olmadığını söylüyor ve kendisi teşkilatı Boz Mehmet’ten teslim almak için hareke-

te geçiyor. Önce Ankara Vilayet Komitesi Sekreteri'ni, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterliği'ne tayin ediyor ve gönderiyor. Sonra kendisi de 1949'da Ankara'dan kalkıp İstanbul'a yerleşiyor. Orada Halil Yalçinkaya ve Benneci ile geçici Merkez İcra Komitesi'ni kuruyor ve bunun sekreteri olarak çalışmaya başlıyor. Mehmet Bozışık ise Moskova'ya gitmek için, o sırada hapishanede bulunan Doktor Hüsnü'den izin istemiş. Fakat bu isteği uygun bulunmamış. Bu sırada da tevkif edilmiş ve Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilmiş.

Zeki, 1950 sonlarına doğru, aften faydalanarak hapisten çıkan Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Baraner'in de katıldığı altı kişilik Merkez Komitesi toplantısı düzenliyor. Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat, hapisten yeni çıktıklarını, aktif bir çalışmaya katılmalarının doğru olmadığını söyleyerek, Zeki'den İcra Komitesi Sekreterliği görevini almaya yanaşmıyorlar. Bunun üzerine o zamana kadar az hapis cezası yatmış olan Merkez Komitesi üyelerinden Halil Yalçinkaya ile Mihri Belli'den ibaret Merkez Komitesi İcra Komitesi kuruluyor ve bunun sekreterliğine de Zeki getiriliyor.

1940-1951 dönemi TKP tarihinde komünist hareketin hızlı çalışma dönemidir. Zeki bu hızlı gelişme prosesine liberal bir teşkilat anlayışıyla yön vermeye çalıştı. Çalışma prensipleri belirlenmemiştir. Teşkilatlanma devamlı reorganizasyon ile birlikte yapılmıyordu. Ayrı ayrı hücrelerde çalışan Partililerin çoğu, iki yıl içinde, birbirlerini tanımışlardı. Zeki, kendi ödevlerinin çoğunu İstanbul Vilayet Sekreteri'ne bırakmıştı. İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri, bütün vilayet komiteleri sekreterleriyle direkt temasa sokulmuştu. Paris grubu da dâhil, diğer önemli vilayet komiteleri, fiilen İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri olan Tevfik Dilmen tarafından yönetiliyordu. 1951 tevkifatından önce Zeki, Reşat ve Mihri tevkif edilip Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildikten sonra, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen, yurt dışına kaçmak istedi. Bu istek Zeki'den soruldu. Zeki bu soruya "Tevkifattan korkulacak bir şey yok" diye cevap verdi ve gizli parti çalışmalarına devam direktifi verdi. Kendisi o sıralarda, burjuva basının, poliste yirmi dört saatten fazla kimsenin tutulamayacağına dair yaptığı propagandaya inanmıştı. Parti çalışmalarını, polise düşen arkadaşların yakınlarını bulup savcılığa haber verme dilekçesi verdirmeye yöneltmişti.

Polisçe arandığı için gizlenen Tevfik Dilmen bu direktiflerle birlikte, İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterliği ödevini de bana bırakmıştı. Bu sıralarda İstanbul'da tevkifata aralıksız devam ediliyordu. Bu yüzden İstanbul teşkilatı, Zeki'nin verdiği direktiflere göre çalışma zamanı bulamamıştı. Ama Ankara ve İzmir teşkilatları bu direktiflere göre çalışmışlardı. Zeki'nin bu liberal körlüğünden Türk polisi de çok yararlandı. 1952 yılı başında, Komünist Partisiyle mücadelede, ölüm cezasını kanunlaştırdı. İdam tehdidi altında, işlettiği bir hıyanet fıkрасına sahip oldu. Polis bu yeni “kanunu” silah olarak kullanarak, Partinin Ankara, İzmir ve kısmen İstanbul teşkilatlarını paniğe uğrattı. Üç yıl süren tahkikat boyunca polis 30-35 kadar Parti üyesini renagat [dönek] haline sokmayı başardı. Bunlar arsında İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen ve Ankara Vilayet Komitesi Sekreteri Ömer Lütfü Tuncay da bulunuyorlardı.

Zeki'nin bir numaralı yönetici olarak göttüğü liberal politikayı gösteren daha bir sıra örnekler var. Mesela, 1949'da Ankara terziler tevkifatında, 1950'de İstanbul gençlik tevkifatında, aktif gruplara karşı polisin giriştiği sindirme taktiğini anlaşılamaz bir liberalizmle karşıladı ve bunlardan sonrası için en ufak bir ders çıkarmadı. 1950 yazında İstanbul'da, hemen de bütün gizli çalışan gençlik örgütlerini Burgaz adasındaki Kalpazankaya plajında topladı. Kendisi de, Profesör Pertev Boratav'ı yanına alıp plaja geldi. Bu bir nevi genç komünistlere kendisini tanııtma teşebbüsü olarak yorumlandı. Ben de bu toplantıda kendisini gördüm, fakat şahsen tanışmadım. Bu hareketi onun liberal gizli teşkilat anlayışını gösteren diğer bir örnek idi. O gün akşam üzeri polisin düzenlediği kışkırtma ile gericiler bize saldırdı. Zeki bu polis tertibini de aynı liberal anlayışla değerlendirdi, rastgele bir iki serseri gencin işi olarak gördü.

1951 tevkifatı Zeki'nin Partiye polis sızmasına karşı gösterdiği körlüğü de ortaya koydu. Tahkikat sırasında mahkemede açıklandığına göre, 1947'den 1949'a kadar Boz Mehmet'i İzmir'de saklayan Parti “fonksiyonerleri” de Milli Emniyet ajanları imişler. Şükrü Dinsel adındaki emekli hava subayı bu ajanların önde gelenlerindendir. Boz Mehmet bu adamı İzmir Vilayet Komitesi'ne üye almış ve onunla Moskova'ya gitmek için uçak kaçırma provaları yapmış. Daha konkrete olarak İzmir gizli Parti

teşkilatında 1944'den sonra Yusuf Etik, 1946'dan sonra Şükrü Dinsel, 1948'den sonra İbrahim Turan ve Behçet Şener Milli Emniyet ajanı olarak çalışmışlar.

Ankara teşkilatına 1946'da Necdet Günçakın, 1948'de Sabahattin Özbay polis ajanı olarak girmişler.

İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi öğretmeni Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan 1944 tevkifatında polisçe bilindiği halde tevkif edilmemiş ve daha sonra yanına aynı okulda öğretmen olan teğmen Behçet Pekmerdol ajan olarak sokulmuş.³² 1951 başlarında Tütüncüler arasına da şimdi ismini hatırlamadığım bir işçi polis ajanı olarak sokulmuş. Bunlar yalnız mahkemede resmen açıklananlar, pek de lüzum yokken. Çünkü bu tevkifatta delil azlığı değil, bolluğu vardı. Otuzdan fazla reneğatin verdiği deliller çoktu, özellikle İstanbul ve Ankara sekreterlerinin verdiği geniş açıklamalar, ajanların ifadelerine ihtiyacı bırakmıyordu. Fazla ajan sokulması, Merkez Komitesi üyeleri arasındaki tartışmanın başlıca nedeni oldu. 1946 yılında Boz Mehmet'in polisçe arandığı halde, Parti teşkilatlarını toparlama ve sonra Zeki'ye devretme çalışmalarından şüphelenen Doktor Şefik Hüsnü, Celal Benneci, Ahmet Fırıncı gibi Merkez Komitesi üyeleri, 1951 tevkifatından sonra ortaya çıkan ajan konusunda, o zamanki şüphelerinde haklı olduklarını söylediler.

Zeki ise tevkifatta ajanların rolünü önemsemedi. Tevkifata sebep olarak, Mihri Belli, Boz Mehmet ve kendisinin yaptığı randevuları gösteriyordu. Daha konkr olarak, Mihri'nin kendisiyle ve ayrıca Mihri'nin Boz Mehmet'le yaptığı randevuları gösteriyordu. Mihri'nin yurt dışından yeni gelmiş olması dolayısıyla, polisin onu izlediğini ve izlerken bu randevuları tespit ettiğini söylüyordu. Tevkifatın asıl sebebinin de bu tedbirsizlik olduğunu belirtiyordu. Hâlâ da Zeki bu görüştedir ve ajanların rolünü önemsememektedir. Mihri yurtdışından döndükten sonra, iki üç ay boyunca, Zeki'nin Mihri ile temas aradığını geniş Parti kitlesi duymuştu, ajanların da duyması ihtimal dışı değildi. Mihri yurtdışından döndükten sonra iki ay Üsküdar Cezaevi'nde tutuldu, ondan sonra bırakıldı. Burjuva gazeteleri, onun Parti kurmak için, Moskova'dan gön-

32 Abdülkadir Demirkan (Vedat Türkali), *Tüm Yazıları Konuşmaları* (Gendaş, İstanbul, 2001) kitabında yer alan Sevim Belli'nin Önemli Sorusu başlıklı yazısında Behçet Pekmerdol ile ilgili olarak "Yeşilçam'a parmak ısırtan bir melodramatik rastlantıyla da saldırıma uğramıştı benim. Yaradır içimde" demektedir. (s. 417) [Yayıncının notu]

derildiğini yazıyorlardı. Bu durumdaki bir adamın polis tarafından yıllarca izleneceği açıktı. Buna rağmen onu Merkez Komitesi'nde aktif bir göreve getirmek açık bir liberalizm idi, polisin taktikini görmemek idi. Bütün Merkez Komitesi üyeleri bu hataya düştüler. 1951 tevkifatı tahkikatı sırasında ortaya çıkan delillere göre. Mihri hapisten çıkıp Ankara'ya yerleştikten sonra, kendisi her hangi bir temas aramamış, İstanbul'dan Zeki kendisine iki defa ayrı ayrı kişiler eliyle mektup göndermiş, temas istemiştir. Neticede Mihri kalkıp İstanbul'a gelmiş ve çalışmalara katılmıştır. Bu çalışmalarda yaptığı randevular da polisçe tespit edilmiştir.

Bu durum Merkez Komitesi'nde karşılıklı ithamlara yol açtı. Doktor Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Halil Yalçınkaya, Ahmet Fırıncı, Celal Benneci, tevkifatın başlıca sorumlusunun Boz Mehmet olayının zamanında anlamamış oluşunda gördüler. Zeki ile Boz Mehmet ise, Mihri'nin harekete katılmış olmasında gördüler. Zeki hâlâ bu görüşünü savunmaktadır. En yeni delilini *Yeni Çağ*'ın Mayıs 1972 sayısında veriyor³³.

Kuşkusuz ki, polis ajanlarının Partiye girmesinde yalnızca Zeki'nin rolü düşünülemez. Burada bütün ilgili fonksiyonerlerin payı vardır. Bana göre Zeki'nin tutumundaki özellik, ajanların ortaya çıkışından sonraki tutumudur. Zeki ajanlar ortaya çıktıktan sonra devrimci bir tutum takınmadı. Tahkikat sırasında ihanet yoluna sapanlarla mücadele eden arkadaşlar karşısında da, tarafsız ve sıradan bir kişi gibi davranıyordu. O zaman ben, onun bu tutumunu, uğradığı hayal kırıklığı ile izah ediyordum. Daha birçok arkadaş da benim gibi düşünüyordu. Çünkü ihanet yolunu tutan Ankara ve İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterleri ve diğer bazı aydın gençler, onun en yakın arkadaşları idiler. Yıllarca taptığı Doktor Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat gibi en yakın eski arkadaşları da şimdi kendisine karşı en ağır suçlamalarda bulunuyorlardı. Güvenle kullandığı İstanbul, Ankara, İzmir gizli haberleşme adreslerinin, uzun süre polisçe kontrol edildiği ortaya çıkmıştı. Bütün bunlar onu manen yıkmıştı. Zeki bu yıkımın baskısı altında polis tahkikatı sırasında 150 sayfalık ifade vermişti. Bu ifadesinde, her iki il sekreterinin ihanete saptığını anladığı halde, "pratik işleri hatırlamıyorum, bunları il sek-

33 Bilal Şen'in söz ettiği yazı "TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Yakub Demir yol-
daşın 30 Nisan 1972 akşamı (1 Mayıs arifesinde) düzenlenen parti toplantısında yaptığı
Konuşma" başlığını taşıyor. Yazı için bkz. www.tustav.org/sureli_yayinlar/yenicag_koleksiyonu.

reterleri bilirler” demekle, polisin il sekreterlerinden alamadığı –çünkü onlar bilmezler– Parti taktik ve stratejisini uzun uzun anlatmakla düş-tüğü kötü durum onu ezmişti. Ajanlara karşı devrimci tepki gösterecek gücü o anda kaybetmiş olması düşünülebilir. Ben ve birkaç arkadaş böy-le düşünüyorduk. Ama Doktor Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Mihri Belli, Halil Yalçinkaya, Ahmet Fırıncı, Celal Benneci, Zeki’nin tutumunda samimiyet görmüyorlar ve onu Milli Emniyet’e hizmetle suçluyorlardı. Onlar bizim düşüncemizi ve tutumumuzu ise, Parti içindeki ajanların işini kolaylaştıracak bir saflık ve tecrübesizlik ürünü olarak değeri-ndiriyorlardı. Zeki ve Boz Mehmet ise, eski arkadaşlarının ithamlarının ar-kasında onların milliyetçiliğinin ve Sovyet aleyhtarlığının bulunduğunu söylüyorlardı. O zamana kadar Zeki tarafından onlara karşı milliyetçilik ve antisovyetizm suçlaması yapılmış değildi.

Bu karşılıklı suçlamalar içinde, TKP tarihindeki bu en büyük tev-kifatın gerçek nedenlerini görme olanağı kalmamıştı. O zamana değin TKP’yi beraberce yönetmiş olan devrimciler, şimdi gerçek ajanları ara-mayı bir yana bırakmışlar, tüm enerjilerini birbirlerini kötölemek için kullanıyorlardı. Bu tutumlarını gösteren bir sıra örnek var. Bir tanesini buraya aktarıyorum.

İfade dosyalarını inceleme sırasında, İstanbul grubunda en son tev-kif edilen Hayati Sencer’in, daha önceki dava dosyasına baktım. Burada 1950 yazında, İstanbul gençlik tevkifatında tutuklanan Hayati Sencer ile Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdür Yardımcısı Hamdi Özdemir arasında yapılmış bir konuşmanın zaptını gördüm. Ses bandından akta-rılmış olan bu zabıta şu satırları okudum:

“Seni iki gün dışarıya bırakıyoruz... Doktor Şefik Hüsnü’nün, Müntekim Özmen’in, Sabahattin Özdemir’in (bu subay sosyalist ül-kelere gizli haber verme suçlamasıyla 24 yıla mahkûm edildi) TKP ile işbirliği derecesini öğreneceksin... Ayrıca Şevki Akşit ile Bilal Şen’in Parti içindeki görevlerini öğreneceksin...”

Deşifre edilip dosyaya konmuş olan magnetefon bandında Hayati Sencer’in cevabı yoktu. Gerçekten o zaman, yani 1950’de iki gün için Hayati dışarı bırakılmıştı ve kendisine böyle bir ödev verdiklerini bana gelip söylemişti. Ben de o zaman bağlı bulunduğum Halil Yalçinkaya ile Tevfik Dilmen’e durumu bildirmiştim. Hayati, tevkif edilirken, İstanbul

Mıntika Komitesi üyesi idi ve ben de o zaman Semt Komitesi Sekreteri sıfatıyla ona bağlıydım. Ayrıca kendisiyle İstanbul gizli Sendika Vilayet Komitesi'nde beraber çalışmıştık. Ben Sendika Komitesi'nde Sekreter idim. Hayati benim Sendika Komitesi Sekreteri olarak, Parti üst kademeleriyle ilgim olduğunu biliyordu. Bana bildirdiği haberi Partiye benim bildirmem gerekli olduğunu düşünüyordu. Aslında kendisinin bağlı olduğu Mıntika Komitesi Sekreteri Şevki Akşit onunla beraber tevkif edilmiş olduğu için, üst kademeye direkt bağı kesilmişti. Bu bağı benim sendika aracılığı ile kurmamı istemişti. Polis de zaten onu bana göndermekle bu bağı tespit etmek istemiş olabilir. Parti direktiflerine göre Hayati bundan sonra Parti dışında sayıldı ve onunla bütün bağlar koparıldı. Daha sonra bu dava yani Gençlik Davası mahkemenin verdiği takipsizlik kararı ile kapatıldı.

Fakat 1951 tevkifatında, 1950 Gençlik Davasında tevkif edilen herkes gibi Hayati de yeniden tevkif edildi. Hayati'nin bu ikinci dava dosyasındaki ifadesinde söylediği esaslı bir şey yoktu. Bu yüzden de Hayati hapisanede, herkesin hürmet ettiği bir kişiydi. Zeki'nin de yakın sempatizanlarındandı. Oysa Gençlik Davasındaki tutumunu kimse bilmiyordu. O zamanki dosyasından da kimsenin haberi yoktu. Bunun üzerine ben, Doktor Şefik Hüsnü'ye, Reşat ve Zeki'ye üçü bir arada iken şu teklifi yaptım: Ajanların verdikleri raporları ve komünistlerin el yazısıyla verdikleri ifadeleri mahkeme heyetinden tetkik için isteyelim. Türk kanunlarına göre, polisin ve savcının delil olarak ileri sürdüğü rapor ve sanık ifadeleri, bu rapor ve ifadelerde suçlanan sanık tarafından tetkik edilebilir. Ben de bu kanundan yararlanarak, Parti tevkifatlarında, partililerin takındıkları tutum hakkında daha reel bilgi edinilebileceğine ve ajanların verdikleri raporlar hakkında daha geniş bilgi sahibi olunabileceğine kani idim. Bu bilgiler Partinin geleceği için önemli idi. Fakat Partinin sorumluları bunu nedense anlamamış göründüler. Bugün hâlâ Zeki'ye karşı olanlar, onun el yazısıyla verdiği ifadede fazla açık verdiği ithamında bulunuyorlar.

Adana Hapishanesi'nde bir sabah, Zeki'nin en yakın arkadaşlarından Ruhi Su ile Abdülkadir Demirkan koğuştaki yalnız kalmış olan Zeki'nin üstüne atılmışlardı. Benim tuvalette olduğumu bilmiyorlardı. Çıktığımda Zeki'nin yardımına koştum. Bu olaydan sonra, Sabahattin

Özdemir bana gelerek “Zeki’nin yardımına koşmakla iyi etmemişsin, ajanları himaye değil, öldürmek lâzım” demişti. Bu olay Merkez Komitesi içindeki anlaşmazlığın, artık yönünü ve karakterini değiştirmekte olduğunu gösteriyordu.

Bir akşam Adana Hapishanesi’ndeki mutfakta geç saatlerde Macit ve Ahmet Bilge kardeşlerle ben, Zeki ve Reşat bir toplantı düzenledik. Burada onlara, anlaşmazlığın artık kendi kontrollerinden çıktığını söyledik. İleride kardeş partilerin aracılığıyla bir çözüme bağlanıncaya kadar, bu kavgayı karşılıklı gayretleriyle dondurmalarını istedik. Her ikisi de, yani Zeki de, Reşat da açık bir cevap vermediler. Fakat ondan sonraki hareketleri bu teklifimiz üzerinde ciddi suretle düşünmüş olduklarını gösterdi. Adana Hapishanesi’nden tahliye olurken Zeki bana, “Ben memnunum çünkü sen gidince her şeyi objektif olarak anlatacaksın” dedi. Reşat da Moskova’yı kastederek “Onlar karar vermeden önce bize de soracaklar” dedi ve her şeyi gördüğüm ve bildiğim gibi nakletmemi öğütledi. Oysa önceleri Reşat “Moskova her şeyi biliyor, Zeki’nin *Moskova Radyosu*’ndan ajan olarak ilân edilmesini taktik olarak geciktiriyor” diye iddia ediyordu.

Hapishaneden şu kanaatle ayrılıyordum. TKP’de birliğin kurulması için, başlıca objektif ve sübjektif faktörlerin rolünü Marksist Leninist bir davranışla çözme olanağı vardır. Bunun için, problemleri komple ve diferansiyel olarak ele alıp incelemek gerek. Böyle bir çözüm için gerekli gücü TKP kendisinde bulamamaktadır. Bu çözüm, kardeş partilerin yardımı olmadan mümkün olmayacaktır. Ayrıca milletlerarası komünist hareketin yardımını gerektirir çok ciddi başka nedenler de vardır. Örneğin TKP’nin hâlâ bir program ve tüzüğe kavuşmamış, Leninizmin parti kuruculuk ve yönetimi ilkelerinin TKP’nin pratik çalışmalarına bugüne değin bir türlü girmemiş olması. 1949-51 döneminde yapılan çalışmalar, daha önceki çalışmalar gibi bu yüzden çok etkisiz olmuştur. Parti kitlesinin devamlı isteklerine merkezin cevap verememesinin başlıca nedeni, bir program ve tüzük yokluğu idi. Hücrelere verilen tek bilgi, milletlerarası olaylar üstüne enformasyonlardan ibaretti. İç problemlerle ilgili konkre genelgeler ve talimatlar verilmiyordu.

Zeki’nin Türkiye’deki tutumuyla ilgili bu bölümü bitirirken kısaca şu iki olayı da anlatmak istiyorum.

Harbiye Cezaevi'nde karşılıklı suçlamaların şiddetlendiği bir sırada Zeki bana "Mihri'yi Sofya'da kurşuna dizeceklerdi, ama ben kurtardım" demişti. Neden? diye sorduğumda, Şefik Hüsnü'yü kastederek "Dışarıya ötekinin tavsiyesiyle gitmiş, oysa onu dışarıda tanımıyorlardı" demişti.³⁴ Ben bunun üzerine öyleyse Merkez Komitesi'nin Cihangir toplantısında, iç ve dış durum üzerine raporu Doktor Şefik Hüsnü okumuş diye sordum. Bu soruma cevap vermedi.

Yine Harbiye Cezaevi'nde gazete okurken, bir Batılı ajansın Ankara muhabirliğini yapan bir Türk vatandaşının sınır dışı edildiği haberi yorum konusu oldu. Bunun üzerine Zeki bana "Biliyor musun seni hudut dışı edebilirler" demişti. İki yıl sonra da Adana Cezaevi'nde benim sınır dışı edileceğim haberi verilmişti. Bunun üzerine ben Zeki'ye "sem kâhinmişsin daha önceden bilmişsin" demiştim. O bunu anlamamazlıktan gelmişti

b) Memleket dışındaki Zeki Baştımar –Yakub Demir–

Zeki Sofya'ya geldiğinde kendisini Marat'la birlikte Parti evinde görmüştüm. Bana ilk sözü "Bu gece rüyamda hep seninle kavga ettim" oldu. Bundan sonra Zeki'yi 1962 Nisanında Leipzig'de toplantıda gördüm. Orada okuduğu raporunda TKP'nin 1921-49 dönemini tüm bir başarısızlık dönemi olarak niteliyordu. 1949-51 dönemini ise, bir başarı dönemi olarak gösteriyordu. Türkiye'nin o zamanki ekonomik ve politik tablosunu da çok genel ve iki manalı sözlerle çiziyordu. Değer hükümleri çok eskiydi. Parti içindeki kavgaya çok geniş yer ayırmıştı. Eski yönetici arkadaşlarını eleştirmeye gayret gösteriyordu. Onlarda yeni gördüğü "milliyetçi" ve "antisovyetik" temayülleri özellikle belirtmeye çabalıyordu. Bütün çabasına rağmen Zeki, raporun bu bölümünü gündem konusu bile yaptırmamıştı. O kadar ki, bu konuda, Zeki'nin en büyük sempatizanı ve Reşat'ın şahsi muhalifi Nâzım Hikmet ve Abidin Dino bile, raporun bu bölümünü desteklememişlerdi. Benim için yeni olan, toplantıdaki tartışmalar sırasında ortaya atılan bir soru üzerine Zeki'nin yaptığı, aşağı yukarı şu açıklama oldu: "O zaman ben Polit Büro üyesi idim, ama şimdi yaptığım tenkitleri o zaman yapamazdım. Oylamada da muhalif kalamazdım. Çünkü o sıralarda

34 Bu sürece ilişkin Bulgaristan Devlet Arşivi'ndeki belgelerin çevirisi için bkz. Erden Akbulut, *Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü Vazife yazıları*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010. s. 88 vd.

Komintern vardı. Zamanın Sekreteri Komintern'e bunu bildirdi mi, ben canlı ölü haline gelirdim."

Marat'ın çevresinde "bizde Birinci Sekreter yoktur" diye yapılan konuşmalar Zeki'ye de duyuruluyordu. Herhalde bu konuşmaların tesiriyle olacak, 1963 yılında bir gün Zeki'nin evinde idim. Ring kafe önündeki meydana çıktık, uzun boylu gezdik. Zeki bu sırada kendi durumu üstüne uzun uzun konuştu. Bu konuşmasında bana "Komintern'in Yedinci Kongresi'nden sonra bir yazı yazmıştım. Bu yazıda Tek Cephe taktiğinin bize verdiği çalışma perspektifini açıklamıştım. O sıralarda Marat'ın çıkardığı gizli Parti bülteninde de burjuvaya sövme hazinemizin tükendiğini yazmıştım. Şimdi Moskova'da o yazımı bulmuşlar ve Marat'ın yerine benim temsilci olmamı düşünmüşler" dedi. Bu konuşmada ayrıca "Mektupları Birinci Sekreter diye imzalamamı Moskova söyledi" dedi.

Zannımca aynı yıl güz aylarında Moskova'dan dönmüştü. Klayssstrase deki evime telefon etti. Buluştuk, karısıyla birlikte idi. Neşesi yerindeydi. Bana "Bilal, Sovyetler Birliği'ndeki eski Türk komünistleri Marat'tan çok şikâyet ediyorlar, bu defa yapacağımız toplantıya onları da çağırılmaz lâzım" dedi. Ama daha sonra Leipzig Parti grubu, iki yılda bir geniş toplantı yapma konusunu görüşmek istediği zaman, Zeki bunu büyük bir suç olarak karşıladı. Leipzig dışındaki Türk komünistlerinin katılacağı herhangi bir toplantıyı şiddetle reddetti. Bir Dış Büro toplantısı yapmak istediğini söylediği sırada, Marat'la ilgili olarak almak istediği bir tedbir şöyle anlatmıştı: "Marat Moskova'daki evini serbest bırakmıyor, oysa ona Almanya'da ev sağladık, Sofya'da da bir evi var, bir de Moskova'da ev tutmasına razı olamayız. Bu Partimizi güç duruma sokuyor. Dış Büro'da bir karar alarak Marat'ın bu evi serbest bırakmasını sağlamamız gerekir" dedi. Fakat toplantıda bu konuyu teklif etmedi. Acaba benim mi bu konuyu ortaya atmamı istiyordu, bilmiyorum.

Yine bu sıralarda Sofya'dan Sabahattin Tahsinov ve arkadaşları Moskova'ya eğitime gönderilmişlerdi. Zeki "bunlara Parti yayını gönderemiyoruz, hiç olmazsa sen *Bizim Radyo*'da yaptığımız yayınlardan önemli bulduklarını onlara gönder" dedi ve onların posta kutusu adreslerini bana verdi. Bu münasebetle bana ayrıca "Bulgar yoldaşlar, senin, bu arkadaşların Moskova'da olduklarını bilmeni istemiyorlar, onun için Marat'a sezdirmemeye dikkat etmelisin" diye tembihledi.

Oysa daha önce ben Vera Naçeva ve Dimo Diçev yoldaşlarla bu konuyu konuşmuştum. Tahsinov ve arkadaşlarının Moskova'ya gitmesi üstüne Naçeva yoldaşla ileride bu konuda nasıl hareket edilmesini görüşmüştük. Hatta o zaman Sofya'da bir ön hazırlık eğitimi yapılmasını teklif etmiştim, Naçeva yoldaş, bunu Moskova'ya teklif etmemizi söylemişti. Ben de Leipzig'e döndüğümde bunu Zeki'ye söylediğimde, yani Bulgar yoldaşların Sofya'da eğitim işine razı olduğunu söylediğimde bana "Dikkat edelim, Bulgarlar Partimizin kontrolünü ellerine almak istiyorlar" dedi.

Zeki, Aram'a karşı tutumunda daha resmi idi. 1964 sonlarında bir Dış Büro toplantısından önce benimle konuşmak istediğini söyledi. İştten çıktıktan sonra onun evine doğru giderken Aram'la ilgili olarak şunları anlattı:

"Onu Dış Büro'ya Marat'ın ısrarı üzerine, Türkiye'ye gitmesi şartıyla aldım. Oysa Aram şimdi her şeyi unutmuş davranıyor. Bağ kurma ödeviyle, kısa bir zaman için, Türkiye'ye gitmesini istedim razı olmadı, oysa elinde muntazam Lübnan pasaportu var. Buna rağmen çok korkuyor. Şimdi üç aylığına Batı Almanya'ya göndermek istiyorum, ama buna da yanaşmıyor. Dış Büro kararıyla zorlamalıyız."

Bu konuşmayı yapmakla Zeki benim olumlu oy kullanmamı istiyordu. Anlattığına göre, kendisi Marat'ı razı edememiş, o Aram'ı desteklemiş. Alman Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi'nden bizimle irtibatta olan Noyman yoldaş da Aram'ı destekliyormuş. Noyman, neden Bilal'i göndermiyorsun diyormuş. Ben kendisine zorla gönderilmeden bir hayır çıkmayacağını söyledim. Bunun üzerine Zeki "o zaman Aram'ı Dış Büro'dan atarız" diye cevap verdi ve ilave etti "zaten Türkiye'de de Partiden atılmıştı. Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'ne kabul edilmediği için, bizle çalışmaya yanaştı."

Bir müddet sonra yapılan Dış Büro toplantısında nedense Aram'ı Batı Almanya'ya göndermek konusu getirilmedi ve bir ay sonra da bana "Aram Paris yoluyla Batı Almanya'ya gitti" dedi. Aram'dan ilk mektubu aldıktan sonra da "Aram Paris'e yan geldi oturdu, şimdi benden para istiyor, ne dersin, gönderelim mi, göndermeyelim mi" dedi.

Zeki'nin Alman yoldaşlarla yürüttüğü ilişkilerde benim için anlaşılmayan yönler vardı. Çünkü kendisi, bu konulardaki konuşmalarında

anlaşılır bir şey söylemiyordu. 1964 yılında idi, Sovyetler Birliği'ne tatil gitme hazırlığı yaparken bana şöyle dedi;

“Marat Alman yoldaşları zaman zaman benim aleyhimde kışkırtıyor. Berlin'deki yoldaşlara Leipzig den gerek Ruprecht eliyle, gerekse diğer yollardan, bizim kolektifteki sorumsuz bazı arkadaşlardan alınan gerçek dışı bir takım enformasyonlar Marat yararına verilmiş.”

Zeki böyle dedikten sonra da, Florin yoldaşla karşılaştığını söyleyerek konuşmasına şöyle devam etti: “Florin yoldaş benden konkre örnek istedi. Yani yazılı olarak delillerle müracaat etmemizi istiyor. Ama böyle ufak konularda benim resmen yazmam doğru olmaz, sen Parti sekreteri olarak yazıver. Benim daktilo serbest, konkre örnek olarak da, eski Parti Sekreteri Aram'ın, hesap verme raporundan, bu konuyla ilgili kısmı Rusçaya tercüme edersin.”

Florin yoldaşla kendisi arasında böyle bir konuşmanın gerçekten yapıldığı kanısını yaratmak için de şu bilgiyi verdi. Florin yoldaşın kendisine Marat'a ikinci maaş için mektup yazmamasını, yazarsa rezil olacağını söylediğini anlattı. Marat aldığı maaşı emeklilik maaşı sayıyor ve *Bizim Radyo* çalışmasının karşılığı olarak ikinci bir maaş istiyordu.

Bu konuşmamızda Zeki şunları da söylemişti: “Berlin'deki yoldaşlar bizden bir makale istiyorlar. Memleketle bağımız konusunu nasıl izah edelim. İşçi Partisi'ne bir yön veriyoruz desek mi? Ben memlekette iken Mehmet Ali benimle temasta idi. Ama o Marksizm'i Leninizm'i bilmez. Yazacağımız makalede bu konuya da değinmemiz gerekecek. Ben dönene kadar bu konular üzerine düşün.”

Birkaç gün sonra Berlin'e Merkez Komitesi'ne çağırılmıştık. Zeki ile birlikte Gutman yoldaşla düzenlenen bir karşılaşmada bulunduk. Burada Alman yoldaşlar bizden, Parti çalışmalarımız ve Türkiye'nin durumu üstüne ana çizgileriyle bilgi istediler. Önce kendiışleri hakkında kısa bilgi verdiler, o konuşmadan anlaşıldığına göre, aylarca önce Zeki'den istenen makale değil, enformasyon imiş. Bu yazılıp verilmemesi için o görüşme düzenlenmiş. Zeki, Gutman yoldaşın sorduğu soruların hiçbirine, bildiği kadarıyla olsun cevap vermedi. Benim verdiğim cevaplar ise onu telaşa düşürdü. O kadar ki, daha görüşme odasından çıkar çıkmaz, koridorda bana “Kötü ettin, cevapların durumumuzu zorlaştıracaktır” dedi.

Zeki, çözemediği sorunların sorumluluğunu Sovyet yoldaşlara yüklemekte idi. Bir iki örnek:

1963 Mayıs ayında Talat Aydemir'in askeri darbe teşebbüsünden sonra bir gün *Bizim Radyo* redaksiyonunda yazı yazıyordum. Zeki geldi “bu darbe konularına pek değinmeyin, Sovyet yoldaşların söylediklerine göre, şimdi Uluç Paşa da darbe hazırlıkları içindeymiş” dedi. Uluç Paşa o zaman TİP İzmir teşkilatının bir üyesi emekli general idi. O sıralarda İşçi Partisi “tepeden inmecilik” diye darbe haberlerini kötülüyordu.

Sabiha Sertel'in söylediğine göre, Zeki ona şöyle demiş: “Ben seni Dış Büro'ya alacağım. Ama önce Sovyet yoldaşlara sormam gerek” Sabiha bunu Zeki'nin ikiyüzlü yöneticiliğine bir örnek olarak sık sık anlatırdı.

Dış Büro'nun yaptığı yayınların Türkiye'ye yöneltilip yönetilmemesi ve Türkiye'de Parti çalışmaları yapılıp yapılmaması problemlerini Zeki, Boris Ponomaryov yoldaş adına özel bir konuşma düzenleyerek çözüyordu! Güya Ponomaryov yoldaş Zeki'ye “sakın Türkiye'ye yayın göndermeyin, vaktiyle biz gönderdik de, bir çok sempatizanların tevkifine sebep olduk, Batıdaki işçiler içinde çalışın, o size yeter” demişmiş.

1951 tevkifatı yüzünden doğan TKP Merkez Komitesi anlaşmazlığını da Zeki, bu yöntemle çözüme bağlıyordu. Güya, kendisi Moskova'ya geldiği zaman, eski yoldaşlarla kendisi arasındaki anlaşmazlığı çözmek için, bir komisyonun yardımını istemişmiş ve yine güya Sovyet yoldaşlar ona şu cevabı vermişlermiş: “Bundan bir hayır gelmez, biz Yugoslavya anlaşmazlığında, komisyon deneyini yaptık, sonuç daha kötü oldu” demişler. Zeki özel durumundan yararlanarak ileri sürdüğü bu cins uydurmalarla Sovyet yoldaşlara yaptığı kötülüğün farkında mıdır, değil midir bilmem.

Sonuç

Zeki Baştımar, on yıldan beri içine düştüğü yalnızlıktan kurtulamamıştır. Dışarı çıkmadan önce yurt içinde iki-üç kişilik bir teşkilat bile kurmamış, bir bağ adresi ve parolası dahi tespit etmemiştir. Çünkü içerde amcası oğlu Dünder Baştımar'dan başka kendisiyle ciddi konularda işbirliği yapacak Türk komünisti yok. Dünder da milyonluk sermayesini tehlikeye sokacak tipten komünistlerden değil. İbrahim Baştımar ailesi,

damatları Nihat Sargın'a da, ancak legal sosyalist harekete katılma izni verebilirler. Türkiye'de şimdi en büyük güç sayılan, Zeki ile bağ kurma gibi tehlikeli işlere, damatlarını yaklaştırmazlar. Zeki'nin on yıl boyunca Türkiye ile bağ kuramamasının nedeni işte bunlardır.

Komünist hareket içinde yalnız kalması kendisinde çok acayip fikirler doğurdu. Zeki önce Türkiye Komünist Partisi'nin otuz beş yıllık tarihini kaplayan Şefik Hüsnü dönemini inkâr etti. Sonra da, yeni teşkilatlanmanın yeni kadrolarla yapılması "buluşu"na sarıldı. Bunları 1962'den sonra sosyalist ülkelerde karşılaştığı bazı Türk gazetecilerinin aracılığı ile 1965'ten sonra da, yazdığı çeşitli yazılarda ya da yaptırdığı yayınlarda açıkladı. Giderek 1970'lerde şu manzara ile karşılaştı:

Türkiye'de komünist hareketin tarihi, gerici burjuva yayının geniş çapta izlediği aktüel temalardan biri oldu. Tek merkezden yönetilen bu yayınlarda TKP "Sovyet ajanlarının kurduğu ve yönettiği" bir örgüt olarak Türk halkına gösteriliyordu. Tek sözle TKP'nin elli yıllık tarihini ele alarak Sovyetlere bin bir çeşit iftiralar yapılıyordu. Bu iftiraların sözde malzemesi de çoğunlukla Şefik Hüsnü döneminden alınıyordu. Bu antisovyetik yayının taktiği son derece pragmatikti. Bunda o kadar ileri gidiyorlardı ki, komünistler arasında yapma çelişkiler yaratarak, onları ayrı ayrı kollara bölerek, her birini ayrı ayrı dış merkezlere bağlı göstererek birbirlerine düşürmek taktiği uygulanıyordu. Bunda o kadar ileri gidiliyordu ki, burjuva basını Zeki'yi Doktor Şefik Hüsnü'ye bile övdürüyordu. Şefik Hüsnü'nün Zeki'yi, kendi vekili olarak gördüğü uyduruluyordu. Antikomünist yayın, Zeki'yi Türk komünistleri içinde "en insancıl, en kültürlü" komünist olarak gösteriyordu. Hatta Zeki'nin Sovyet yoldaşlara Türkiye hakkında stratejik görüşler empoze ettirdiği yazılıyordu. Kısacası Türk istihbaratının açık ve gizli kalemşorları, Türk halkına, TKP yöneticilerini "Sovyet ajanı" diye göstermek için elinden gelen her kalpazanlığı yapıyordu. Bu yayınlar karşısında Zeki'nin tutumu, sadece ilgisizlik oldu, görmemezlik oldu, işitmemezlik oldu. Ama bilinçli olarak kullandığı pragmatik taktiği gereği, eski yönetici komünist yoldaşlarından sağ kalanlara karşı savaşını yoğunlaştırdı. Burjuvaziden faşist kanunları uygulamasını ve Türkiye'de onların tevkifini isteyen nitelikte yayın yaptı, muhaliflerinin gizli Türkiye Komünist Partisi'nden de atılmış olduklarını açıkladı. Bu tutumuna Marksist Leninist ilkeleri

savunma ve Maoizme karşı savaşıma biçiminde lanse etti. Ne yazık ki, pratikte ne Marksizm'i Leninizm'i tahrif edenlere, ne de Maoculara karşı savaştı. Hatta antisovyetizmin çeşitli türleri ile, yetersiz de olsa, kendi anlayışlarına göre mücadele eden gruba karşı 1962'den beri yürüttüğü savaşta, 1967'den sonra Zeki, Garaudy'ci, ütöplast, avantürist ve Maoist gibi çeşitli gruplardan faydalanma taktiğine başvurdu. Eski komünistlerle işbirliği yaptıkları için 12 Mart 1971'e kadar Atatürkçü küçük-burjuva radikallerine karşı TİP yöneticilerini kışkırttı. Ondan sonra ise, bütün yurtseverleri Atatürkçü radikallerin öncülük ettiği silahlı mücadeleye davet etti. *(Haziran 1972'ye kadar ki Bizim Radyo ve Yeni Çağ yayınlarında bu tutum açıktır.)*

Son aylarda ise, yurtseverlere iki savaş hedefi göstermektedir: Bir yandan onları eski komünistlere, öte yandan da askeri cunta kılığındaki gericiilere karşı savaşıa itmeye çalışmaktadır.

Zeki'nin on yıl süreyle başvurduğu çelişik taktiklerin bir tek değişmez amacı vardır: O da kendisini "polis ajanı" ilân eden arkadaşlarını antisovyetik tutuma itmek ve Türkiye Komünist Partisi içinde düştüğü yalnızlık çemberini bu yolla yarmak. Dışarıya çıktıktan sonra giriştiği her teşebbüsünün altında onun bu gayreti kendini belli ediyordu. Antikomünist Türk basınını yönetenler, onun bu gayretini kısa zamanda kavramışlardı ve kendi yararlarına kullanmayı ihmal etmemişlerdi. Öte yandan komünist hareket içinde, Zeki'yi tecrit etmeyi kendisine baş amaç alan gruplar da, Zeki'ye karşı savaşlarını şiddetlendirmişlerdi. Zeki'nin 1944 tevkifatında beraat etmesini, 1946 tevkifatında tevkif edilmemesini kendi iddialarına delil olarak geniş çapta kullanıyorlardı. Reşat Fuat-Mihri Belli grubu, Zeki'ye Başbakanlık Kütüphanesi'nde uzun zaman iş verilmesini, onun aleyhinde en güçlü delil olarak gösteriyorlardı. Zeki'ye Moskova'da Şark Emekçileri Okulu'nda [KUTV] tahsil görmüş bir kişi olmasına rağmen, bunun Türk polisince bilinmesine rağmen, Başbakanlık Kütüphanesinde devlet işi verilmesini, vaktiyle TKP İcra Sekreterliğinden renegat olan Şevket Süreyya Aydemir'e devlet işi verilmesine benzetiyorlardı.

Bence polisin davranışına bakarak çıkarılan sonuç, tek başına bir değer taşımaz. Bu bakımdan, muhaliflerin Zeki'ye karşı yönelttikleri delilleri, tıpkı Zeki'nin onlara karşı yönelttiği deliller gibi, sübjektif olarak değerlendirilen deliller olarak görmekteyim.

Burada yeri gelmişken, Hikmet Kıvılcımlı grubunun Mihri Belli grubundan ayrı olan şu tutumunu da belirteyim.

Kıvılcım grubunun temsilcisi olarak Bulgaristan'a gelmiş olan Fatma Nudiye Yalçı bana şunları söylemişti: "Biz Zeki'nin ajan olduğuna kanıyız. Fakat Sovyetler onu tuttuğu sürece biz onu alenen demaske etmeye taraftar değiliz."

Zeki Baştımar, Dış Büro'nun propaganda ettiği stratejik amaçları geniş halk kitlesi içinde, özellikle komünistler arasında açık seçik yaymakta başarı gösteremedi. Oysa onun izole etmek istediği kendisine karşı olan gruplar, kendi strateji ve ana sloganlarını yaymakta daha büyük başarı gösterdiler. *Bizim Radyo*, *Yeni Çağ*, *Yurdun Sesi* ve *Durum* gibi yayınlar ve Zeki'nin yayınladığı *Milli Demokratik Devrim ve İçyüzü* broşürü yoluyla muhaliflerinin savunduğu "yakın amaç" stratejisini tenkit ederken, kendi "yakın hedef" stratejisini açıklayamaması, karşısında olanların sloganlarının daha da yayılmasına sebep oldu.

Kısaca aktardığım bu faktörler ve diğer bazı objektif ve sübjektif nedenler, Zeki'nin on yıldır Türkiye komünist hareketi içinde yürüttüğü yalnızlıktan kurtulma savaşının başarıya ulaşmasını engelledi. Bu sonuç "yeni teşkilatlanmanın, yeni kadrolarla yapılması" şeklindeki kendi tezinin de bir ham hayal olduğunu gösterdi.

Zeki bugün, Türkiye'deki hiçbir sol gruba etki yapamamaktadır. Bugünkü tutumunu kökten değiştirmezse, ileride de komünist harekette etkili bir faktör olamayacaktır. Ben bu inancımı, 1962 Leipzig toplantısında da söyledim. O zaman olduğu gibi bugün de, bu inanç bir kehanetin ifadesi değildir. Türkiye'de, komünist hareketin içinde bulunduğu objektif şartların bir ifadesidir. Grupçuluğun esiri olmamış her Türk komünisti için, içinden çıktığı bu objektif şartların gereğini kavramak zor bir şey değildir, özel yetenek gerektirmez.

Zeki daha baştan, 1951 tevkifatı ortaya çıktıktan sonra, gerçekleri olduğu gibi kabul etmeyip, başarısızlığı savunma taktiğine sarılmakla hatalı bir yol tutmuştu. Leipzig toplantısında da kimsenin onaylamadığı bu taktiğinde direnmekle, reddettiği Şefik Hüsnü yöntemlerine sahip çıkmıştır. Öyle ki, Şefik Hüsnü kullandığı antileninist yönetim metotlarını faydalı gördüğünü söylüyordu. Ve açıkça "Partimiz henüz, Lenin parti prensip ve normlarını uygulayacak erginliğe erişmemiştir" diyordu.

Şefik Hüsnü, yeni tip Marksist partinin kurulup erginliğe ulaşabilmesi için Leninci parti prensip ve normlarının uygulanmasının zorunlu olduğunu anlamıyordu. Zeki bu anlayışsızlıkta daha ileri gitti. Şefik Hüsnü Leninci normları uygulamazken, Türkiye'nin koşullarını, şiddetli polis baskısını ve parti kadrolarının bu baskıya karşı duracak güçte olmadığını ileri sürüyor ve bu şekilde kendi tutumunu haklı göstermeye çalışıyordu. Zeki ise proletarya demokrasisinin göbeğinde, yani sosyalist ülkelerde olduğu halde, parti hayatında kolektif yönetimi, parti içi demokrasiyi, eleştiri ve özeleştiriyi Dış Büro çalışmaları için lüks saydı ve uygulanmasına karşı şiddete başvurdu. Bu tutumunu da “biz gizli teşkilatız, kuruluş halindeyiz” diye savundu. Zeki bu tutumuyla yüzde yüz yanılmış oldu. Başarısızlığının en büyük sebebi budur. Benim kanımca, elli yıldan beri “ne yapmalı” sorusuna pratikte cevap verememiş olan Türkiye Komünist Partisi için, en zaruri ihtiyaç, canlının havaya ve suya olan ihtiyacı gibi zaruri ihtiyaç, Leninci parti normlarını eksiksiz uygulamaktır.

Zeki'nin en belirli görünür özelliği, savunduğu fikirlerin doğruluğuna güvenmemesidir. Bu yüzden düşüncelerini her zaman soyut olarak, çift anlamlı, kapalı sözlerle, karmaşık formüllerle ortaya atar. Olayları konkreleştirmeye cesaret edemez, konkre durumun, konkre tahlilini isteyen seslere, düşman sesi damgasını yapıştırması da bundan ileri gelir. Kanımca, bu özelliğini kendisi de bilmemektedir. Bunun için suçlamalarında da samimi değildir. Tenkitçilerini kirletmek için seçtiği epitelleri bilinçli şekilde uydurur.

Aram Pehlivan – Ahmet Saydan–

Aram'ın ismine ilk defa 1944 tevkifatı kararını okurken rastladım. Kendisiyle de ilk defa 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi çalışmaları sırasında karşılaştım. Hatırimda kaldığına göre, TKP'nin gizli çalışmalarına 1942 yılında katılmış. Vartan İhmalyan'ın anlattığına göre, gizli faaliyete onların hücrelerinde katılmış. Yine Vartan'a göre, 1940 başlarında Hukuk Fakültesi talebesi iken Hitler'in istila saldırılarını haklı bulurmuş.

1944 tevkifatında altı aya³⁵, 1946 tevkifatında üç yıla mahkûm olarak bu cezaları çekmiştir. 1949 yılında hapisten çıktıktan sonra gizli parti çalışmalarına katılmamış. Her iki tevkifatta da polisçe korkuya kapılmış. Bu yüzden birinci tevkifatında da Reşat Fuat tarafından ağır şekilde suçlanmış. İkinci tevkifatta da Şefik Hüsnü tarafından “grupçuluk ve milliyetçilik” ile itham edilmiş. Sonra da Partiden atılmış. Faris Erkman’ın söylediğine göre Partiden atılış nedeni “Şefik Hüsnü’yü baş düşman gördüğünü” söylemesi imiş.

1946 tevkifatında poliste ilk konuşan iki kişiden biri olmuş. “Demokratik Cephe” teşkilatı çalışmaları ve programı ile ilgili açıklamaları polise ilk olarak o yapmış. Kendisi Ermeni olduğu için poliste işkenceye ondan başlandığı ve ona daha amansız davranıldığı düşünülebilir.

Sanırım 1949 ya da 1950 yılı sonlarında idi, İstanbul’da Eminönü meydanında kendisiyle rastgele karşılaşmıştık. O zaman ayak üstü yaptığımız konuşmada, Aram bana “Türkiye komünist hareketinde perspektif yok. Ben kararımı verdim, dışarıya çıkacağım, kaçacağım, istersen beraber kaçalım, bu memlekette yaşanmaz” demişti.

Sonra Suriye’ye kaçmış, oradan Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti’ne gitmek için müracaat etmiş, cevap alamamış. Bunun üzerine Veli Gündüz’ün aracılığı ve Nâzım Hikmet’in yardımı ile Paris’e geçmiş. Oradan Marat tarafından 1958 ortalarında *Bizim Radyo*’ya spiker olarak çalışmaya getirilmiş. Spikerliğe elverişli olmadığı anlaşıncı *Bizim Radyo*’da redaktör olarak çalışmaya başlamış. Ve daha sonra da, Parti grubunun sekreteri olmuş.

1959’dan sonra Marat onu, kardeş partilerin kongrelerine ve milletlerarası komünist ve işçi partilerinin danışma toplantılarına TKP delegesi olarak götürmüştü. İlk katıldığı kongre Arnavutluk Partisi kongresi olmuş. Orada kendisini İstanbul Beyoğlu Mıntık Komitesi Sekreteri olarak tanıtmış. Oysa böyle bir görevde hiçbir zaman bulunmamıştır.

Aram, kahveye gitmeyi çok sever. İştten kahveye gitmezse dinlenemezmiş. Akşamları kahveye gidip biraz oturmazsa, geceleri uyuyamaz-

35 Aram Pehlivanian 1944 davasında beraat etmiştir. Bkz. *1944 TKP Davası*, Derleyen: Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 282. [Yayıncının notu]

mış. Kendisiyle konuşmalarımız çoğunlukla kahvede oluyordu. Bu konuşmalarımızda onun şu görüşleri hâlâ aklımdadır:

“Türkiye’de Partinin legal çalışma çabaları aptallıktır.” “1946’da Doktor Şefik Hüsnü’nün legal parti kurmakla yaptığı aptallıktır.” “TİP altı aydan fazla yaşayamaz” “Bu deneme de komünistleri polise teslim etme sonucu verecektir.”

Marat da Aram’ın bu görüşlerine katılıyor ve *Radyo* yayınlarında TİP’in kuruluşu sırasında, bunun işçi sınıfına bir “tuzak” olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Aram, alerjik bir şekilde Sertel ailesine karşı antipati duyuyordu. Bu antipatisini şu sözlerle sık sık belirtirdi. “Sertel ailesi *Bizim Radyo* kolektifi içine sokulmuş bir mikroptur. Alman yoldaşlar bu aileyi şüphe ile gözetlemektedirler.”

1962 Mart [Ocak olmalı] ayıydı sanıyorum. Zeki Moskova’dan gönderdiği bir telgrafta, Nâzım Hikmet’in doğum gününü *Bizim Radyo* ile ilân etmeyi istiyordu. Aram o sırada Sofya’da bulunan Marat’a [İ. Bilen] telefon etti ve “Ne yapalım” diye sordu. Marat da yayınlanmaması talimatını verdi. Bunun üzerine Aram bana “Üstat, Marat buraya geldikten sonra, kendisinden soracağım, kardeş partiler toplantılarında Suslov yoldaş partilerin bağımsızlığından, iç işlerine karışmamadan söz eder, bu dışarıya karşı bir taktik midir, yoksa kardeş partiler arasındaki ilişkilerde bir prensip midir” dedi.

Aram Küba bunalımı sırasında da “Sovyetler Castro’ya haber bile vermeden, Küba’daki roketlerini söküp aldılar, bu bağımsızlık anlayışıyla bağdaşmaz” diyordu.

Zeki Leipzig’e geldikten sonra, Aram’da açıkça görünür bir değişiklik oldu. Her hareketinde korktuğu kendisini gösteriyordu. Dış Büro’da Kıbrıs konusunda bir karar almıştık. Bir hafta geçtikten sonra Zeki, hiç gerekçe göstermeden, bu kararın değiştirilmesini istemişti. Aram buna sessizce oy vermişti. Kendisinden bu tutumunun nedenini sorduğumda, “Sen şunu hiç düşündün mü, Zeki, Sovyet yoldaşlara ben bunlarla çalışmıyorum derse, gönderileceğimiz yer Sibiryadır” diye karşılık vermişti.

Bana göre bu Aram’ın tipik bir içgüdüsunü açıklama ifadesi idi. Şöyle ki, Sovyet yoldaşlara olan bağlılığı, inancından ziyade, yanlış telkin edilmiş görüşlerin doğurduğu endişe ve korkudan ileri geliyordu. Tartışmalı

meselerde Marat'la ve daha sonra Zeki'yle hemfikir olmadığı halde, oylamalarda daima onları desteklemesi, kendisinin hastalık halinde bu fikri sabitinden ileri gelmektedir.

Aram'ın Batı Almanya'ya Türk işçileri arasında teşkilat kurmak için gönderilmek istendiği günlerde uykusu kaçmıştı. Hiç konuşmaz olmuştu. Bir gün, Dış Büro'ya hitaben yazdığı iki satırlık bir istifa mektubunu bana getirdi.

“Hınç almanın prensip olduğu bir partide daha fazla kalamam” diyerek dilekçesini bana uzattı. Ben, onun gibi bir Dış Büro üyesinin kendisine ait bir problemi Dış Büro toplantısında şahsen ortaya koyabileceğini söyledim ve dilekçesini almadım. Aram, daha sonra yapılan Dış Büro toplantısına istifa niyetini gündeme getirmedi.

Aram, *Bizim Radyo*'da, tıpkı bir memur gibi çalıştı. Hiçbir zaman her hangi bir şekilde partili bir insan heyecanını göstermedi. Siyasi görüşlerine sosyal demokratik anlayış hâkimdir.

Halis Okan

Halis Okan'ı şahsen 1959 yılı başında Sofya'da okuduğum Stanke Dimitrov Yüksek Parti Okulu'na beni aramaya geldiği zaman gördüm. O zaman Türkiye'deki ilerici hareketlerin tamamen yabancı idi. Bende bıraktığı izlenim, nabza göre şerbet veren kişiliği oldu. İdeali kendi şahsi çıkarından ibarettir. Olayları doğru olarak sadece çıkarlarıyla çelişmediği zaman anlatır. Sofya'da 1961 sonuna kadar kendisiyle yaptığım konuşmalarda sık sık TKP'ye katılmak istediğini söylerdi. 1963'te Zeki kendisine bir mektup yazdı. Bu mektupta Halis'in ve arkadaşlarının Partiye alındıkları tebliğ ediliyordu. Halis'e de ilk Parti ödevi olarak, Sofya'daki arkadaşları hakkında Zeki'ye karakteristik bilgi yazıp göndermesi istenmişti. Halis bu yazıyı yazmış, kendi söylediğine göre BKP Dış İlişkiler Şubesi kanalıyla Demir'e göndermişmiş. Bir nüshasını da daha sonra bana verdi. Ben şahsen daha o zaman Halis ve arkadaşlarının toptan, bir mahalle teşkilatına alınır gibi, usulsüz olarak Partiye alınmalarına itiraz etmiştim. Bunun üzerine Zeki, bana “aman bunu kimse duymasın, Halis'e haber verelim de, arkadaşlarına Partiye alındıklarını bildirmesin” demişti. Bu konuda, BKP'yi aydınlatmayla da beni görev-

lendirmişti. Sofya'ya geldiğimde, BKP MK'siyle bu konuyla ilgili yaptığım konuşmalar sırasında, Stavri Markov yoldaş bana "Halis Batı ülkelere gitti, döndükten sonra biz, onun karaborsa ticareti yaptığına dair bir çok şikâyetler aldık. Bundan sonra ona dışarıya gitme izni vermek istemiyoruz" demişti. İlâveten de "işte şimdi Fransa'ya gitmek istiyor ama bu durumda artık dışarı salınamaz" dedi.

1964 yılının güz aylarında Zeki bir sabah beni evine çağırdı. Evine gittiğimde "BKP MK'ye, Dimo Diçev yoldaşa telefon edeceğiz" dedi ve benim telefon hattı almamı istedi. Telefonda kendisi konuştu. Ve "Biz Bilal'le beraber telefon ediyoruz. Arkadaşın gönderilmesini rica ediyoruz" dedi. O akşam yapılan Dış Büro toplantısında da Halis'i *Yeni Çağ* dergisi baş redaktörü olarak işe aldığını bildirdi. Marat, Aram ve Gün "Halis'i aramızda Bilal'den başka tanıyan yok, o söylesin düşüncesini" dediler. Ben de "Madem ki Zeki kendi sorumluluğu altına almış, o zaman Leipzig kolektifinin dışında tutulsun, Prag'da çalıştırılsın" dedim. Sonra Zeki'yle konuşmamızda "neden böyle oldu-bitti yaptın" dedim. Bana "Halis'i Prag'daki redaksiyondan tavsiye ettiler, ben onlara sorup öğrenelim de ondan sonra bakarız, diyemezdik" diye cevap verdi.

Leipzig'de Halis, çok kısa zamanda Zeki'nin en yakın ve samimi arkadaşı, yardımcısı oldu.

Halis Sofya'ya döndükten sonra, bana sık sık "gel konuşalım" teklifi yapıyordu. Bir gün evine gittim ve uzun boylu konuştuk. Bu konuşmada bana "Aramıza dön" teklifini yaptı. "Senin dönmeni Aram ile Marat istemez ama Zeki ister" dedi. Beni evinde Zeki ya da Marat ile karşılaştırmaya hazır olduğunu, istersem yapabileceğini söyledi. Zeki'nin benim aleyhimde hiçbir şey söylemediğini anlattı. Ben kendisine "Neden benim Partiden çıkarılmam için oy verdin" diye sordum. Bana "hiçbir sebep yoktu, ama emirle oy verdik" dedi. Yine aynı konuşmada Halis şunları anlattı:

"Aram'da dürüstlük yoktur, Marat Stalin zamanında Sovyetlerde haksızlığa uğramış arkadaşlarımızın durumundan sorumludur. Demir ile Marat birbirlerinin kuyularını kazmaya uğraşıyorlar. Bulgar yoldaşlar Marat'ı hiç görmek istemiyorlar. Alman Partisi Merkez Komitesi'ne Yahudiler dolmuştur. Demir, Alman Partisi'nden memnun değil ama

Sovyet yoldaşlara bunu söyleyemiyor. Sofya'da bizim işler, Türkiye problemlerinden hiçbir şey anlamayan Markof'un eline bırakılmış."

Halis'in görünür en belirgin özelliği, kristalize olmuş siyasi bir inancı olmayışıdır. Şahsiyeti olmadığından TKP içinde bir dalkavuk rolü oynamıştır. Şaşmaz prensibi olan özel çıkarlarını, Parti çıkarından üstün tutar.

Genel Sonuç

Bu enformasyonu yazmamın sebebi;

Ben şahsen, Türkiye komünist hareketine en etkili yardımın, onun gerçek durumunu, bütün ayrıntılarıyla, yakından bilinerek yapılabilmesine içten inanıyorum. Bugün Türkiye'deki devrimci hareketin gelişmesinde sübjektif faktöre büyük görev düşmektedir. Türkiye komünist hareketinin içinde bulunduğu şu ortamda, sübjektif faktörün rolünü oynayacak esas anahtar da TKP Dış Bürosu'dur. Elbette ki Dış Büro'yu oluşturan kişilerin oldukları gibi, her yönleriyle bilinmesinde fayda vardır. İşte bundan dolayı bazı kişiler hakkında, Türkiye komünist hareketinin gelişmesini, devrimci birliğinin sağlamlaştırılmasını candan isteyen ve bu uğurda yardımını esirgemeyen kardeş partiye, on yıldan beri TKP Dış Bürosu'na her türlü yardımı gösteren kardeş partiye bilgi vermek istedim.

Amacım, Türkiye komünist hareketinin bugün karşılaştığı güçlükleri yenme savaşında Dış Büro çalışmalarına daha etkili yardım sağlanabilmesidir.

Kişisel kanaatim, TKP Dış Bürosu'nun on yıllık çalışmasında elde ettiği önemli başarılarla rağmen, bugünkü durumda güçlükleri çözmede baş faktör rolünü oynayamamasının sebebi, Leninci parti kuruculuğu ve çalışmaları ilke ve normlarını ihmal etmektir. Leninci parti ilkeleri ve normlarının tam uygulanması halinde, kişilerin yukarıda uzun boy-lu anlattığım olumsuz yanlarının etkisiz kalacağına ve olumlu yönlerin hâkim olacağına samimiyetle inanıyorum.

Argir Konstantinof yoldaşa,

13.2.1972

Batı Almanya'dan Türkiye'ye giderken Budapeşte'ye uğrayan sonra Sofya'ya gelen üç Türk işçisi ile yaptığım görüşme üzerine

Önce bu üç kişiyi bize gönderen Necil Togay hakkında birkaç söz:

Necil Togay; 1946 yılında İstanbul İktisat Fakültesi birinci sınıfında öğrenci idi, kendisini de o zaman tanıdım. Sol harekete katılıyordu. Sonra Paris'e tahsile gitmişti. Orada İleri Jön Türkler hareketine aktif olarak katılmıştı. 1951 tevkifatında gıyaben yargılandı. Mahkeme sırasında kendisinin TKP üyesi olarak çalıştığını öğrenmiştim. Kendisiyle ikinci defa 1959 yılında Sofya'da karşılaştım. O sıralarda *Budapeşte Radyosu*'nda çalışıyordu. 1963'te *Bizim Radyo* kolektifine geldi ve bu suretle kendisini üçüncü kez Leipzig'de görmüş oldum. Orada bulunduğu sırada, gerek *Bizim Radyo*, gerekse Parti teşkilatındaki çalışmaların düzeltilmesi isteklerine aktif olarak katılıyordu. Gerek bu tutumu, gerekse ailesinde beliren huzursuzluk yüzünden bir yıl sonra yeniden Budapeşte'ye döndü. 1964 yılında yurt dışında bulunan komünistlerin katılacağı bir genel toplantı isteğiyle yapılan dilekçelere imza attı ve bu yüzden de Partiden çıkarıldı. Halen Budapeşte'deki Bilimler Akademisi'ne bağlı Asya-Afrika Enstitüsü'nde çalışmaktadır. Gerek Partiden çıkarılması ve gerekse ailesinden ayrılması sinir rahatsızlığının artmasına yol açmıştır. Kendi söylediğine göre 1971'de 7 ay sinir hastalıkları hastanesinde yatarak tedavi görmüştür. Hastalığının neticesinde devrimsel çalışmalar üstüne fantastik plânlar kurma karakteri daha açık belirlik kazanmaya başlamıştır.

Necil Togay 19.2.1972'de Sofya'ya geldi ve 1.3.1972'de ayrıldı. Sofya'ya gelişini iki sebeple açıkladı: Bir, hava değişikliği; iki, Batı Almanya'nın Münih şehrine yaptığı geziden intibalarını bize anlatması. Togay, yurt dışında çalışma olanağı olduğunu söyleyerek gerek bana, gerekse Osman'a [Rauf Alper] Batı Almanya'ya gidip çalışma teklifinde bulundu. Kendisi, bizim gidip gitmememize bakmadan, ileride Batı Almanya'ya gideceğini söyledi. Biz kendisine, bugünkü şartlarda bizim için orada çalışma olanağı ve sebebi bulunmadığını söyledik.

Necil Togay, Sofya'dan gittikten sonra, Budapeşte'den bana telefon etti. Münih ziyaretinde tanıştığı üç-dört kişinin Budapeşte'ye geleceğini söyledi ve benim de Budapeşte'ye gelmemi istedi. Hatırlayacağınız gibi ben de haberi size ulaştırmıştım. Ertesi gün, Necil, Osman'a telefon ederek, benim hareket edip etmediğimi sormuş, gitmediğimi öğrenince, bahis konusu üç kişinin Sofya'ya gelip bizi arayacaklarını söylemiş. Bir gün sonra da, bana telefon edemediğini yine Osman'a telefon ederek söylemiş ve üç kişinin pazartesi günü Sofya'da olacaklarını ve bize telefon edeceklerini bildirmiş. Gerçekten de o gün akşam üzeri gönderdiği üç kişi geldiler ve buluştuk.

Bu üç kişi şunlardır: Hikmet Köse, İbrahim Yıldız, İdris Sevim. Yola devam etme niyetinde olduklarını söyledikleri için, vakit yokluğundan kısa konuştuk, daha çok onları dinledik. Her üçünün de devamlı tekrar ettikleri soru “ Türk devrimcileri için, şimdi yapılacak şeyin ne olduğu” konusuydu. Biz bu soruya, direkt cevap vermekten kaçındık. Konuşmalarda en çok aktif olan Hikmet Köse idi. Heyecanlı ve coşkulu konuşmalarında özetle şu konular üzerinde durdu.

Doğu Berlin'de Laz İsmail ile karşılaştığını söyledikten sonra, bu karşılaşmadan memnun olmadığını, Laz İsmail'in kendisine güven verici şekilde konuşmadığını, işçilerden korkan ve işçilerden kaçan bir kişi olduğu kanısını yarattığını söyledi. Zeki Baştımar ve Laz İsmail isimlerinden sık sık bahsederek memnuniyetsizliğini ifade edince “konkre olarak neden memnun değilsiniz” diye sorum üzerine şu örnekleri verdi:

Türk hükümetinin yurt dışındaki işçi pasaport ücretlerinin artırması karşısında, Münih İşçi Derneği'nin bir kampanya açtığını, işçilerden açık adresleri yazılı imzalar topladıklarını, protesto mahiyetindeki bir imza listesini, adresleriyle birlikte bir nüshasını Türk Elçiliği'ne, bir nüshasını da Zeki Baştımar'a gönderdiklerini, teessüf ve aldanma havası içinde anlattıktan sonra, bu adreslere *Yeni Çağ* dergisinin ve TKP'nin çıkardığı *Durum* adlı bültenin gönderilmeye başlandığını ve bunun işçilerde Münih Derneği'ne karşı güvensizlik doğurduğunu, Derneğin komünist partisi yönetiminde olduğu şeklinde şikâyetlerle karşılaştıklarını ifade etti. Aynı kampanya sırasında Zeki Baştımar'ın Münih Derneği'nin çıkardığı dergide basılmak için gönderdikleri bir bildiriden söz ederek, bu bildirinin işçi savaşlarının çok dışında, umumi laflardan ibaret olduğunu, kendi yazdıkları yazıların daha etkili olduğunu söyledi.

Hikmet Köse, konuşmasında biz işçilere savaşımızda yardım edip yol gösterecek bir Partinin, yani komünist partisinin, Moskova ve Doğu Berlin otellerinde oturup bildiri yayınlayıp göndermeden başka bir iş yapmayan bir Parti olamayacağını, işçinin, halkın arasına girmesi gerektiğini ileri sürdü. Köse bana hitaben “ağabey, ben senin bir toplantı istediğini biliyorum” dedi. Ben kendisine bunu nereden bildiğini sordum. “Bunu sana kim söyledi” dedim. Cevap vermekten kaçındı, konuşmasına devam ederek bana, “Senin, bizim yanımıza geleceğini öğrendim, buna çok memnunuz, gelerseniz biz size, oradaki koşullarımızı tanımanız için yardım edeceğiz” dedi.

Hikmet Köse, Necil Togay’dan Arpad diye bahsederek, onu çok sevdiğini, bizi de arayıp bulmasının sebebinin, onun bizim hakkımızda çok iyi düşünceleri olduğunu bildiğini anlattı, bize olan güveninin onun bu sözlerinden geldiğini, benim Almanya’ya gideceğimi de kendisine Arpad’ın söylediğini ima etti.

Hikmet Köse, bağımsız komünist partisi kurma fikrini savunuyor. Konuşmasında “Bizim bugünkü savaşımızda yenik düşmemizin sebebi, Moskova’nın bize yardım etmemiş olmasıdır” dedi. Ona göre Türkiye Komünist Partisi ne Moskova’ya, ne de Pekin’e bağlı olmalıdır. Ne Moskova ne Pekin sloganlarıyla Türkiye’deki bütün akımları tenkit ediyor. Kendilerinin Münih’te 20-30 kişilik bir grupları olduğunu, mevcut akımlardan hiçbirisiyle bağlarının olmadığını söyleyerek, temas kurmak istediklerini belirtiyor. Türkiye’de Halk Kurtuluş Partisi diye bir Parti olduğunu, bu Partiyle temas kurmak için çalıştıklarını, bazı arkadaşları olduğunu belirtiyor. Gerek Türkiye’de, gerekse Batı Almanya’daki arkadaşlarının hiç birisinin ismini söylemek istemiyor. Hikmet Köse’nin kanaatine göre, şimdi artık silahlı savaşa devamdan başka yol yoktur.

Hikmet Köse bu arada, Bulgaristan’a girerken üzerinde bulunan tabancasını Bulgar hudutçularının aldığını söylüyor. Tabancasının iade edileceğini ve dönüşte alacağını belirtiyor.

Hikmet Köse konuşmasında suni şekilde heyecan belirtileri gösteriyor. Bu tutumuyla şüphe doğuruyor. Bu hava içinde kendisiyle herhangi bir tartışmaya girmeyi ve kendi görüşlerimi açıklamayı uygun bulmadım.

Üç kişiden biri olan İbrahim Yılmaz, az konuşuyor, fakat konuşmaya katıldığında Hikmet'in fikirlerini desteklediğini açıkça belirtiyor. Kendisinin Gürcü olduğunu, kalabalık bir aileyi geçindirmek için çok çalıştığını söylüyor. İbrahim Yılmaz Türkiye'deki olayları kastederek yapılan hatalar ne olursa olsun, şimdi artık gençleri ölümden kurtarmak için elbirliğiyle çalışmak gerektiğini söylüyor. Basit işçi intibasını veriyor.

Üçüncü kişi olan İdris Sevim'e gelince, İdris Münih'te bulunan Kuzey Kafkasya Milli Derneği Başkanı imiş. Hikmet ve İbrahim'le yolculuğu tesadüfi imiş. Fakat birbirlerini Münih'ten tanıyorlarmış. Hikmet'in söylediğine göre bu Derneğin Sekreteri komünist temayüllü imiş ve İdris'i de Dernek içinde en iyi kişi olarak bildiği için Başkanlığa getirmişler. Bunu İbrahim söylüyordu. Konuşmalarıyla Çerkez milliyetçisi olduğunu belirtiyor. Türkiye'de iki buçuk milyon Çerkez olduğunu söylüyor. Sovyetler Birliği'ndeki 600 bin Çerkez'in tam bir milli hayat yaşadığını, kendi milli kültürlerini geliştirdiklerini, hayat seviyelerini çok yükselttiklerini öğrendiğini anlatıyor. Bir arkadaşının Sovyetlere gidip geldikten sonra çok iyi konuştuğunu ve kendisi de Sovyetler'deki Çerkezlerin hayatını bu arkadaşından öğrendiğini söyledi. İdris, ancak sosyalizmde milli adaletin sağlanabileceğini Osman'a söylemiş.

Kendisi materyalist felsefeye inanmıyor, Allahın varlığını tartışmak istiyor. Kanaatime göre bugünkü savaşın adalet savaşı olmasını istiyor, sosyalist arkadaşlarının silahlı savaşını tasvip etmiyor. Akla hitap eden savaş metotları kullanmak gerek diyor. İnsanların düşüncelerini, isteklerini öğrenerek, bu isteklere saygı gösterilerek çalışmak gerektiğini söylüyor. "Ben her şeyden önce konuşacağım insanın görüş ve isteklerini öğrendikten sonra ona göre konuşurum" diyor.

Kuzey Kafkasya Milli Derneği'ne Münih'teki Sovyet halklarına hitap eden kendi sözüyle *Radjo Liberte'*de çalışan Türk tebaalı bir profesörün de üye olduğunu söyledi. Derneğin tüzüğünü isteğimiz üzerine Almanca olarak verdi. Ek olarak sunuyorum.

Not. Hikmet Köse'nin ifadesine göre Münih'teki adı geçen Derneğin şimdiki Başkanı Ali Söylemezoğlu [4 sözcük silindi] Zeki Baştımar'la sıkı işbirliği kurmuşmuş.

19.V. 1973

TİP Yöneticilerinden Sadun Aren ile Behice Boran'ın Siyasi Anlayışları Üstüne Hatırlatma

Türkiye İşçi Partisi 1968 Nisan başlarında Roma'da yapılan "Akdeniz Ülkeleri İlerici Kuvvetler Konferansı"na iki kişilik bir delegasyon göndermişti. Bu iki kişi o zamanki Genel Sekreter Rıza Kuas ile Merkez Yürütme Kurulu üyesi Profesör Sadun Aren idi. Bu konferansa Akdeniz ülkelerinden komünist, sosyalist ve işçi partileri katılıyordu. Konferans sonunda yayınlanan deklarasyonda Amerika'nın 6. Filo'sunun Akdeniz'den çıkarılması isteniyordu. TİP heyeti bu deklarasyonu "Akdeniz'den Sovyet filosunun da çıkarılması" şerhi ile imzaladı.³⁶

Türkiye İşçi Partisi kadrosunu eğitmek amacıyla Parti sohbetlerinde, Konferanslarında, seminer ve açık oturumlarda ileri sürdüğü görüşleri bir kitap halinde toplayan Behice Boran uluslararası komünist hareketle ilgili görüşlerini şu şekilde açıklıyor:

"... Ama bir ülkede sosyalizmin kurulması ve kapitalist dünyada sosyalist düzenin biricik kalesi ve köprü başı olarak bütün öbür ülkeler partilerinin o ülkeyi destekleme politikası ve bu politikanın uygulama şekli olarak, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 'liderliği' – aslında yöneticiliği– altında öbür ülkeler partilerinin sıkı bir disiplin içinde örgütlenmesi, komünist partilerini kendi toplumlarından az çok kopmuş, kendi toplumlarına yabancılaşmış hale getirmiştir. Milli ekonomiler temel birimler olmakta devam ettiği için, Sovyetler Birliği açısından izlenmesi gerekli görülen politika ile, komünist partilerin kendi ülkelerinin şartları açısından izlemeleri gereken politika zaman zaman birbiriyle çelişir duruma düşmüştür... komünist partilerinin Sovyetlerin politik çizgisine adım uydurmaları, o ülkelerin kamuoylarında komünist partilerine karşı bir şüphe uyandırmış ve burjuvazinin, komünistlerin Rus ajanı, vatan haini oldukları yollu propagandalarını kolaylaştırmıştır."³⁷

Behice Boran aynı eserinde, Sovyetlerin Marksist Leninist teorisinin yorumlanmasında tekelcilik politikası izlediğini iddia etmekte ve bu konuda şöyle demektedir;

36 *Ant* Dergisi, Sayı:68 Nisan 1968, sayfa 2-4.

37 Sayfa 118,119.

“... Çin’de komünist hareket, iktidara yönelen güçlü bir mücadeleye girişince, o ülkenin şartlarının ve hareketinin yarattığı ve karşılaştığı sorunlar, sosyalist teoride de yeni görüşlerin, yeni çözüm şekillerinin ileri sürülmesine yol açtı. Farklar daha başlangıçtan belirdi ve Mao Çe Tung’un bir süre, henüz Sovyetlerin etkisinde olan partisiyle ihtilafa düşmesi arızî bir olay değildir.”³⁸

“... Sovyetler Birliği, Çin’e ekonomik yardımı kesmiş, teknik yardım kadrolarını aniden ve toptan geri çekmiş, atom silahları sırlarını vermeyi vaat ettiği halde –öyle iddia ediliyor– sonra bundan vazgeçmiştir. Burada dikkat edilsin, Sovyetler veya Çin, davranışlarında haklı mı idi, değil mi idi, sorusunu tartışmıyorum, yalnız belirtmek istiyorum ki, söz konusu davranışlar, baskı, zorlama davranışlarıdır; bağımsızlık, egemenlik, eşitlik ilkeleriyle bağdaşmaz. Hele eleştiriler, tartışmalar, uyarılar, suçlama, yerme, hakaret şeklini alınca, sosyalist ülkeler arasında yer alması öngörülen “kardeşçe ilişkiler” kardeşçe olmak şöyle dursun, normal ilişkiler olmaktan dahi çıkar. Nitekim Sovyetler Birliği, Çin ve Arnavutluk arasında çıkmıştır.”³⁹

İktibasları gelişi güzel aldım. Aslında Behice Boran’ın *Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları* adıyla 1968 tarihli önsözle yayınladığı kitabının *Milletlerarası İşçi Sınıfı Hareketi* bölümü anti-Sovyetik görüşleri ihtiva etmektedir.

Kanaatimce Türk komünistlerinin önünde duran önemli bir vazife de, Türk sosyalist akımında gördüğümüz bu çarpık, sapık anlayışları düzeltme yollarını bulmadır. Bu notları bu amaca hizmet olur diye veriyorum.

38 Sayfa 221.

39 Sayfa 126.

18.5.1973

TKP'nin Batı Avrupa'daki iki elemanı üstüne

1-Rıfat– Çizmeli Rıfat– Gevgeli

Arkadaşları arasında Çizmeli Rıfat diye tanınan İstanbullu Rıfat, Paris'teki arkadaşlarından öğrendiğime göre, felç olmuş, cinnet geçirmiş ve Frankfurt'ta bir hastanede ölmüş. Hastanede bulunduğu sürece Türk Konsoloslugu'ndan MİT ajanı oldukları sanılan bazı kişilerce ziyaret edilmiş. Hezeyan halindeyken gizli çalışmalarını etraflıca açıklamış. Rıfat on beş yıl boyunca Batı Almanya'da işçi olarak çalışmış. Daimi oturma yeri Frankfurt'taymış. On yıl kadar önce Paris Parti Grubunun üyesi olmuş, kendisine verilen Parti ödevi şu imiş: Almanya'daki Türk işçileri arasında TKP'nin gizli kümelerini kurmak ve bunlarla Paris grubu arasında bağlar sağlamak. Paris Grubuna bağlı olarak uzun süre bu görevde bulunmuş. Daha sonraları da, TKP Dış Bürosu'na bağlanarak ödevine devam etmiş. Yine Paris'teki arkadaşlarının söylediklerine göre, Cezayir Harbi'ne silah taşımış. Eroin satışı yapmış, işçiler arasında tercümanlık, komisyonculuk gibi işler yapmış ve bu arada birçok işçiyi de dolaştırmış. Son zamanlarda Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan silah satın alıp, Batı Almanya'daki solcu Türk gençlerine silah sağladığı ısrarla anlatılıyor. Elli yaşlarında olduğu, altında özel arabasıyla dolaştığı söyleniyor. Belinde silah, cebinde bol miktarda dolar bulunduğu ileri sürülüyor. Kurt isminde bir Alman Doçent yakın arkadaşı varmış ve meşhur ajan Aslan Humbaracı'yı vaktiyle Paris'teki İlerici Jön Türkler Birliği'ne sokan Doğan Aksoy'un da yakın arkadaşlarından imiş. Yine Paris'teki arkadaşlarının söylediklerine göre Doğu Berlin'den Batı Berlin'e sınır dışı edilen Veli Gündüz'ü, Batı Almanya'da karşılamış ve kendisiyle temas kurmuş. Ayrıca halen Bulgaristan'da bulunan Nevzat Engin, Sofya'da Parti Okulu'nu bitirdikten sonra Batı Almanya'ya gitmiş ve Rıfat tarafından karşılanmış. Nevzat'ın anlattığına göre, Rıfat, Nevzat'ın TKP Dış Bürosu tarafından gönderildiğine emin olmak için, birlikte Doğu Berlin'e gitmiş ve Dış Büro'dan bir sorumlu ile görüşme yapmışlar. Nevzat kısa bir müddet Rıfat ile temastaymış.

Çizmeli Rıfat ölmeden bir iki yıl önce Frankfurt'ta bir kitapçı açma teşebbüsünde bulunmuş ve bir dergi çıkarma yolunu aramış. Paris'ten

Taci Karan'dan aldığım bir mektupta, Taci sözü edilen dergiden bahsediyordu. Bu mektupta ayrıca Rıfat'ın Sofya'ya gelip benimle çıkarılacak dergi ve açılacak kitapevi konusunu görüşmek istediğinden bahsediyordu. Ben Taci'ye Rıfat ile görüşmek istemediğimi bildirmiştim. Rıfat diye bahsettiği kişinin Çizmeli Rıfat olduğunu bilmiyordum. Bu mektup hikâyesini Paris'te Taci ile görüşünce sözü edilen Rıfat'ın Çizmeli Rıfat olduğunu anladım. Paris'te anladığıma göre, Rıfat'ın çıkarmak istediği dergi, TKP Dış Bürosu'nu eleştiren ve ülkenin “gerçek sorunlarını ortaya koyan” bir dergi olacaktı.

Paris'ten öğrendiğime göre Çizmeli Rıfat ilk dönemde Dış Büro ile bağıntı Abidin Dino aracılığı ile yapmış, daha sonraları ise Aram Pehlivan'ya ve dolayısıyla doğrudan doğruya Dış Büro'ya bağlanmış. Bu andan itibaren de Paris'te en fazla Aram'ın kardeşi Sarkis'le irtibatla imiş.

Bunların dışında Çizmeli Rıfat isminin bana hatırlattığı bir eski olayı da buraya aktarmak istiyorum:

1951 yılı olduğunu tahmin ettiğim günlerde, Rıfat eski komünistlerden Bastoncu Fevzi'ye başvurarak TKP üyesi olmak istemiş. Fevzi usta da Çizmeli Rıfat'ın bu dileğini Tevfik Dilmen'e duyurmuş. Dilmen de Çizmeli Rıfat'ın şüpheli bir kişi olduğunu Fevzi ustaya söylemiş. Bundan bir süre sonra Çizmeli Rıfat İstanbul'da Jak isminde bir kundura işçisini Partilemek istemiş. Kendisini İstanbul'da gizli çalışan bir komünist kümenin yöneticisi olarak Jak'a tanıtmış. Ayrıca sık sık Anadolu seyahati yaptığını ve Anadolu'daki örgütlerle irtibat görevi sağladığını anlatmış. Jak'tan birkaç kez Partiye yardım diye para almış.

Kunduracı Jak beni 1946 Emekçi Partisi legal faaliyeti sırasında tanımıştı. Rıfat'ın kendisine yaptığı gizli Parti çalışması teklifi üzerine bir gün beni buldu ve “ne yapması gerektiğini” sordu. Ben bu haberi Tevfik Dilmen'e ilettim. Tevfik cevap olarak “Rıfat polis ajanının biridir. Jak ondan uzaklaşmaya baksın” demişti. Bunun üzerine ben At Meydanı yakınlarında oturan ve Tepebaşı'nda çalışan Jak'a Rıfat'la arkadaşlık yapmamasını münasip bir dille anlatmıştım. Bu olaydan az sonra Tevfik Dilmen –o sıralarda TKP İstanbul İl Sekreteri idi– o zamana kadar beraber oturduğu Mehmet Seyda'nın bir raporunu eline geçirmişti. Bu raporun Emniyet'e yazıldığını anlayan Tevfik Dilmen, Seyda'nın yanından

ayrılmıştı. Raporda Çizmeli Rıfat'ın Fevzi ustaya yaptığı Partiye girme teklifi ile, Jak'ı Partiye alma teklifleri yer alıyormuş. Mehmet Seyda tarafından böyle bir raporun yazılması, bir yandan Rıfat, öte yandan Seyda hakkındaki şüpheleri artırmıştı. 1951 TKP tevkifatında, özellikle mahkemede Mehmet Seyda Milli Emniyet ajanı olarak ortaya çıktı.

2- Hüseyin Çelik

Vaktiyle Türkiye İşçi Partisi Üsküdar örgütünün Başkanlığını yapmış olan Hüseyin Çelik, altı yıl önce Paris'e gelmiş. Lise mezunu imiş. İstanbul'dan Paris'e gelirken, gazeteci şair ve *Ant* yazarlarından Can Yücel tarafından Abidin Dino'ya gönderilmiş. Paris'te uzun zaman TKP Paris Grubu üyelerinden Barkef'in [Şemikyan] evinde kalmış. Bulvar St. Michel'de bulunan 131 numaralı "Rokfeller Vakfında" yüksek tahsil yapmış. Bu Enstitüde *TKP-Yeşil Ordu* üstüne bir araştırma yapmış. Bu sırada Paris Parti Grubuna da üye olmuş. Tahsilini bitirip Paris'ten ayrılırken, Avusturya'ya ya da Belçika'ya gizli Parti çalışmaları yapmak için gittiği kanısını yaratmış. Paris'te iken TKP tarihi üzerine inceleme yaptığı ve bu incelemesini Rokfeller Vakfı Enstitüsü'nde yaptığı söyleniyor. Paris'te bu çeşit Enstitülerde TKP tarihi üstüne incelemeler yapan ve Türkiye'de illegal sol hareketin başarısızlığının nedenini araştıran başka Türkler de var. Çeşitli Amerikan vakıf kuruluşları bu gibilere yardımlarını esirgememektedirler. Amerikan vakfının Hüseyin Çelik'e yüksek tahsil ve bilimsel araştırma olanağı sağlaması dikkatimi çekti.

30.12.1973

İgnatof yoldaş,

Türkiye Komünist Partisi'nin yeni Program Tasarısı üzerine hazırladığım ve orijinalini BKP MK Dış Politika ve Dış İlişkiler Şubesi'ne verdiğim incelememin, yardımı dokunur diye bir nüshasını da ilişikte size sunuyorum.

30.12.1973 Sofya

Bilal Şen

BKP MK DIŞ POLİTİKA VE DIŞ İLİŞKİLER ŞUBESİNE

Türkiye Komünist Partisi Eylem Programı Tasarısı 1973 Üstüne Görüşler

TKP'nin durumu açısından bu Tasarının değeri büyüktür. Bunun önemi, bir sıra Marksist-Leninist, enternasyonalist aktüel ilke ve yargıları derlemesi, toplaması ve sıralamasıdır. İçinde bulunduğumuz dönemde, TKP'nin ana amaç ve ödevlerini ortaya koyması de aktüel önemini artırmaktadır. Özellikle, yakın ve uzak amaçları göstermesi, bu tasarının değerini bir kat daha artırmaktadır. Özetle, bu tasarı ön çalışma olarak gerekeni yapmıştır; bence, bundan sonra tasarı çalışmalarında yapılması gerekenler şöylece açıklanabilir:

1- Tasarı metni, ajitasyon dilinden kurtarılarak, bilimsel dile, vesika diline çevrilmeli, ileri sürülen fikirler kesinlikle, açıklıkla ve tam belirtilerek söylenmeli, çift anlamlı kavramlar kullanılmamalı, tekrarlardan kaçınmalı, yanlış anlam verebilecek söz ve deyimler kullanılmamalı, Marksist Leninist terminolojinin kullanılmasına titizlik gösterilmeli.

Örnekler: Tasarıda “büyük sermayenin finans oligarşiye yükseldiği”⁴⁰ anlatılırken, büyük sermaye kavramı yerine, büyük burjuvazi kavramı kullanılmalıdır.

“Sömürüye dayanan anti demokratik düzen”⁴¹ sözleri ile, kapitalizm kastedilmektedir, öyleyse bu sözler yerine kapitalizm sözü kullanılmalıdır.

Büyük burjuvazinin “holdingciliğe, tekeltciliğe yükseldiği”⁴² anlatılırken, holdingcilik sözü yersiz gözüküyor, çünkü kapitalizmin gelişmesinde holdingcilik diye bir dönem yoktur. Holdingcilik, tekeltciliğin sadece bir çeşididir. Marksist literatürde holdingcilik diye bir aşama yoktur. Tekeltcilik kavramı bilimsel bir kavramdır, başka sıfatlar bu kavramın anlamını sulandırmaktadır.

40 Sayfa 17.

41 Sayfa 3.

42 Sayfa 2.

İlk adımda gerçekleştirilecek toplumsal dönüşümler nitelendirilirken⁴³ “Bu aşamada bütün ulusal, demokratik, antiemperyalist, antifeodal dönüşümler gerçekleştirilecektir” cümlesindeki demokratik ve antifeodal sözlerinin bir arada kullanılması yersiz ve gereksizdir. Çünkü Marksist literatürde demokratik dönüşüm denince, antifeodal de anlaşılr.

Tasarıda bu tür örnekler pek çoktur. Terminoloji belirsizliği *Radyo* yayınlarında, dergi sayfalarında pek önemli değilse de, Parti Programı’nda, eylem programında olsa da, kullanılınca özel önem kazanırlar. Bu bakımdan Program ciddiyetini korumak için bu tür eksiklikler giderilmelidir.

2- Minimum Programı maksadına uygun kullanalım. Bu programda ileri sürdüğümüz yakın amaç ve isteklerimizi en hayati olanlardan seçmeli ve bunları uzak amaçlarımıza ulaşmamızı kolaylaştıracak biçimde formüle etmeliyiz. Tasarıda bu konuda gerekli titizliğin gösterilmediği kanısı uyanmaktadır. Örneğin; “Hiçbir yüksek memurun aylığı, uzman bir işçinin aylığının iki katını aşamayacağı”⁴⁴ söyleniyor. Milli burjuvazinin sömürsüne (kâr) herhangi bir sınırlama koymaktan söz edilmediği bu dönemde, memurun aylık ücretinin sınırlanmak istenmesi, Minimum Program amacıyla çelişmektedir. Bu ise, bugünkü Türkiye koşullarında ileri düzen taraftarı birçok aydını karşı cepheye itebilir. Buna benzer başka örnekler de var tasarıda.

3- Tasarı işçi sınıfı birliğinin, Parti birliğinin ve tek cephe için istenen güçlerin eylem birliğinin gerçekleşmesine temel hazırlama ümidiyle ileri sürdüğü ana sorunlarda, isteklerde, görüşlerde ve yöntemlerde “tam açıklık” ve “kesin belirlilik” ilkesini uygulamalıdır. Tasarıda bu genel ilke kılavuz olarak kullanılmamış.

Örnek; a) “TKP, bankaların, yerli yabancı tekellerin, orta tabakaları sömürmesine, ezmesine karşı savaşı ve bu tabakaların ekonomik, politik, sosyal isteklerini, çıkarlarını savunur.”⁴⁵

Bence bu görüş şöyle değiştirilmelidir:

43 Sayfa 9 ve 22.

44 Sayfa 3.1

45 Sayfa 39.

“TKP, orta tabakaların, iç üretim güçlerini geliştirme, ulusal bağımsızlığı güçlendirme girişimlerini ve onların yerli ve yabancı tekellere karşı savaşını destekler.” Ben bu teklifi şu nedenle yapıyorum;

TKP orta ve küçük burjuvazi ile savaş ortaklığını doğrudan doğruya sınıf “çıkarlarını” savunmak için istemez, o, tek cepheyi, ülkenin ulusal çıkarlarını savunmak için ister. Bu aşamada ulusal çıkarlar ile orta tabakaların çıkarları birbirine uyuyor diye Parti, tasarındaki gibi bir angajmana sokulmamalı.

b) “Türkiye Komünist Partisi çalışmalarında, her şeyden önce ve başlıca olarak, Türkiye halkının menfaatlerini göz önünde tutar, bununla birlikte, Türkiye halkının ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesi, yeryüzünde emekçilerin, halkların gerçek demokrasi, sosyalizm ve özgürlük uğrunda evrensel savaşlarının bir parçası olduğunu TKP halkımıza her zaman ve her yerde açıklar. TKP çalışmalarında yalnız Türkiye halkının değil, bütün dünya emekçilerinin menfaatleriyle bağlı ilkele-ri kılavuz ediniyor. TKP, proleter enternasyonalizmine sınıksız bağlılığı Türkiye halkının emperyalizme karşı savaşında gerçek özgürlüğü için, dar burjuva ulusçuluğu görüşüne, bu zehire karşı güçlü bir savaş aracı olarak görür” deniyor.

Bu pasajda TKP'nin enternasyonalizmi nasıl algıladığı açık olarak anlaşılmıyor. Oysa çok önemli olan bu konuda tam açıklık gerekir.

Bence bu konu şu şekilde açıkça konmalıdır: “TKP, halkların ulusal menfaatleri arasında bağdaşmaz çelişkiler olmadığına inanır. Bütün ülkelerdeki proletaryanın menfaatleri birdir, düşmanı birdir. Sermaye enternasyonal bir güçtür. Onun egemenliğine karşı, kurtuluş savaşında kesin ve tam başarı, ancak işçi sınıfının uluslararası dayanışması ile sağlanabilir. Bu bilimsel anlayışla TKP, proleter enternasyonalizmine bağlı, yurtsever ulusal bir partidir. Ulusaldır, çünkü Türkiye işçi sınıfının partisi olarak, tüm Türkiye emekçi halkının sosyal kurtuluşunu sağlayacak sınıfsız sömürsüz bir toplum kurmak ister. Enternasyonalisttir, çünkü Türkiye proletaryasının devrimci savaşının yararını, dünya devrimci hareketinin yüce menfaatine bağlı görür. Bu nedenle de uluslararası devrimci hareketin menfaatini, ön plânda tutar, proletaryanın gerek ulusal ve gerekse uluslararası menfaatlerinden birinin mutlakaştırılmasına karşı devamlı savaşı. Enternasyonalizmin ayırt edici ve gerçek ölçü-

tü (kriteri) olarak, Sovyetler Birliği'ne olan tutumu kabul eder. TKP, eylemlerinde kılavuz olarak Marksist Leninist öğretiyi ve uluslararası komünist hareketin deney ve yargılarını kullanır. Yakın amaç ve programdaki çeşitli problemleri çözme savaşında, uzak amacını hiçbir zaman gözden kaçırmaz.”

c) “27 Mayıs, bunalımından kurtulmak isteyen burjuvazinin bir hareketi olarak belirdi.”⁴⁶

Bu fikir bir yandan belirsiz olduğu gibi, öte yandan program tasarısında yer almış 27 Mayıs kazanımlarıyla çelişki halindedir. Bu çelişki mutlaka giderilmelidir. Çünkü tasarının samimiyeti ve inandırıcı olmasını zedelemektedir. Tasarıda 27 Mayıs'tan söz etmek zorunluluğu duyulduğuna ve 27 Mayıs'tan sonraki nispi demokratik ortam olumlu bulunduğuna göre, 27 Mayıs olgusu olumsuz olarak takdim edilmemelidir. Kaldı ki, tasarıda yakın amaç uğrundaki savaşta yer alması gerektiği belirtilen bazı güçler, bu 27 Mayıs devlet devirmesini ve onun sonucunda yapılan 1961 Anayasası'nı, burjuvazinin egemen katına karşı yapılmış kendi başarıları olarak gösteriyorlar. Bu açıdan bakılınca 27 Mayıs'ı olumsuz takdim etmek, taktik olarak doğru olmaz.

ç) “Demokratik haklar için parlamenter yolla savaş yürütmek olanakları artıyor”⁴⁷ deniyor. Tasarının başka hiçbir yerinde de savaş şekillerinden söz açılmıyor. Bu önemli bir boşluktur. Son yılların olayları düşünülünce bu boşluğun önemi bir kat daha artar. TKP'ye gerici antikomünist Türk hükümetleri tarafından konan legal çalışma yasağı Partinin yalnızca silahlı savaş şeklini benimsemiş bir örgüt olmasına dayandırılıyor. Bu bakımdan savaş şekilleri konusuna kesin açıklık getirilmelidir. Her şeyden önce programa, kalın çizgilerle, TKP'nin legal çalışma özlemi yansıtılmalıdır. Şimdiye dek Partiye çalışma şekillerinin burjuvazi tarafından konan yasakla dikte edildiği, bundan böyle de savaş şekillerinin, davranışlarının, düşmanın tutumuna ve haksız direnişlerine göre olacağı yazılmalıdır. Her şeyden önce TKP'nin legal çalışmak şiarı, ana şiar olarak belirtilmelidir. Zaten TKP'nin amaçlarından birinin de “işçi sınıfının, emekçi halkın yığinsal partisi olmak”⁴⁸ olduğu belirtiliyor. Ayrıca

46 Sayfa 19.

47 Sayfa 16.

48 Sayfa 44.

programda açıklanan amaçlar bu şarta bağlanıyor. Bana göre kitle partisi olma olanağı en çok legal çalışma şartlarının elde edilmesine bağlıdır. TKP'nin elli yıllık tarihi buna bir örnek sayılabilir.

d) Tasarıda ideolojik savaş konusuna da gerekli yer verilmemiş. Bu boşluk doldurulmalıdır.

e) TKP'nin kadro sorunu, tasarıda ele alınmamıştır. Gerçi bu konu illegal parti şartlarında açık olarak ortaya konamazsa da, yine de ana sorun olarak, günümüzün savaş şartlarına göre, konunun bir program ödevi olarak tasarıda belirtilmesi gerektir.

f) Tasarıda Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçi burjuvazinin, kendi amaçları için “anarşistleri, Maocuları, MDD'cileri kullandı”⁴⁹ deniyor. Yine burjuvazi “polisini, faşist komandoları, provokatörleri, her soydan oportünistleri, Maocuları, MDD'cileri saldırttı bu partinin (TİP kastediliyor) üzerine”⁵⁰. Aynı sayfada aynı bölümde daha sonra şöyle deniyor: “Büyük burjuvazi 12 Martta ... bu partiyi kapattı, ilerici, yurtsever örgütleri dağıttı, yöneticilerini tutukladı, bunlara ağır hapis cezaları verdi.” Bu ifadelerde çelişki var. İlerici ile sapık akımların hangileri olduğu anlaşılmıyor. Öte yandan emperyalizmin, polisin maşası olarak gösterilen teşkilatlar ile tevkif edilen yurtsever, ilerici diye takdim edilen örgütlerin kimler olduğu, bunların ayrı örgütler mi, yoksa aynı örgütler mi oldukları anlaşılmıyor. Oysa TKP'nin savaşta başarısı, programın uygulanma şansı, her akımı ve örgütü tam teşhis ile bilmesi ve kendi politikasını reel gerçeklere göre tespit etmesine bağlıdır. Tasarıdaki ifadelerde ters akımların nitelikleri Marksist terminolojideki terimlerle verildiği zaman kendiliğinden bunların kimler olduğu anlaşılıyor, fakat Marksist terminolojide ters akım olarak MDD harfleriyle ifade edilen bir akım yok. Ters akım diye gösterilen MDD'cilerin ters tutumları, antileninist tutumları ne ise, olduğu gibi belirtilmelidir. Bana göre, kuşkusuz ki, proletaryanın kurtuluş savaşı her soydan sınıf düşmanlarına karşı mücadeleden başarılabacaktır. Yine kuşku yok ki, proletarya enternasyonalizmi sağ ve sol revizyonizme karşı savaşırsız düşünülemez. TKP için de sorun böyle açık olmalıdır. Burada sorunun merkezi şudur: TKP içinde bulunduğu bugünkü koşullarda sağ ve sol revizyonizme karşı savaş göre-

49 Sayfa 21,22

50 Sayfa 19

vini nasıl yerine getirecektir? Her şeyden önce sapık akımları oldukları gibi, kendi renkleriyle tespit etmek gerektir. Şurasını da belirtmekte fayda var. Tasarıda MDD'ci olarak verilen akıma, bugün 12 Mart'la tevkif edilip hapisshanelere atılan ve hâlâ mahkemeleri devam eden ve çok çeşitli platformları olan, tam bağımsızlık şiarını ortak şiar olarak kullanıp hareket eden örgütler dâhildir. Bu yüzden, bütün bu örgütleri tek akım olarak gösterip sapık akım diye tasarıya geçirmek taktik bir hata olacaktır.

4- Bu tasarının başlıca özelliği, daha doğrusu genel eksikliği, düzensiz, sistemsiz ve dağınık bir yapıya sahip olmasıdır. Bu nedenle tasarı şu bölümler halinde verilmelidir:

GİRİŞ

Burada, programın anlamı ve zorunluluğu açıklanmalıdır. TKP'nin 1. ve 2. programları üstüne öz olarak bilgi verilmelidir. Tasarıda bu konuda söylenenler öz bakımından yetersizdir. İkinci Parti Programı'ndan sonra bugüne kadar geçen uzun dönemde TKP'nin çalışmalarına ışık tutmuş olan Plenum ve MK kararlarından birkaçı anılmalıdır. Teklif edilen bu son Programın hazırlanış nedeni ve neden böyle bir Programa zorunluluk duyulduğu açıklanmalıdır.

I. BÖLÜM

Türkiye Komünist Partisinin Niteliği

1- Türkiye işçi sınıfına, TKP'nin neden gerekli olduğu bilimsel olarak açıklanmalıdır.

2- TKP'nin Marksist Leninist nitelikleri belirtilmelidir.

3- Kısa özet olarak TKP'nin bugüne kadarki savaşı verilmelidir. – Tasarıda yer yer anlatılan bu tür çalışmalar burada topluca verilmelidir.–

Not: Bu satırları Tüzük Tasarısını okumadan yazıyorum. Belki de Tüzük Tasarısı'nda bu bölüm verilmiştir.

II. BÖLÜM

Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağımızın ana özelliği

Çağımızda dünya ana sürecinin baş niteliği, evrensel ölçüde kapitalizmden sosyalizme geçiştir. Büyük Oktobr ile başlayan dünyanın bu yenileşmesi süreci, bugün önünde durulmaz bir güçle devam ediyor. Bu süreç, dünyanın baş çelişkisinin, iki karşıt sosyal toplum sisteminin, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki mücadelenin etkisi altında oluşuyor. İki sistem arasındaki mücadelenin etkisi, toplum hayatının bütün alanlarını, ekonomik, politik, ideolojik, kültürel, bilim, sanat alanlarını kapsıyor ve dünyanın bütün bölgelerine etki gösteriyor. Bu olgu Türkiye gibi az gelişmiş kapitalist ülkelerdeki iç ve dış politikayı da geniş ölçüde etkiliyor. Dünyadaki güçler dengesi sosyalizm yararına değişmektedir. Sosyalist ülkelerin dünya sanayi ülkelerindeki payı, 1937’de yüzde ondan, 1950’de yüzde yirmiye, 1972’de yüzde otuz dokuza yükseldi. Sosyalist sistem, antiemperyalist savaşta çözücü güç olmuştur. Başında sosyalist cephenin bulunduğu dünya antiemperyalist güçleri insanlık tarihinin ana gelişme yönünü belirlemektedir. Sovyetler Birliği, evrensel sosyal gelişmeye öncülük etmektedir. Dünya devrimci hareketinin kaderi büyük ölçüde Sovyetler Birliği’ne bağlıdır.

İşte özetle verilen bu prensip hususlar bu ikinci bölüme temel olmalıdır. Çünkü Türkiye’nin içinde bulunduğu özel şartlarda, ülkedeki demokratik ve sol akımlar dünya devrimci sürecine yön veren güçler, halledici güçler konusunda şaşkınlık ve keşmekeş içindedirler. Bundan dolayı tasarıda bu konunun ayrı bir bölüm halinde verilmesi zorunludur. Tasarıda 15’den 16’ya kadar işlenmiş olan görüşler de bu bölüme alınmalıdır.

III. BÖLÜM

Türkiye’nin sosyal ekonomik ve politik durumu – Yapısı-

Program tasarısı Türkiye’nin sosyal ve politik yapısını incelemiyor. Oysa bunu yapmadan Türkiye’nin belirlenecek olan sosyal ve politik gelişme ve değişme eğilimlerinin pratik ve nazari değeri çok sınırlı olacaktır. Bu eksikliği önlemek için program çalışmalarında Lenin’in şu ünlü

öğüdünü kılavuz almalıyız. “Toplumsal ve iktidarın sosyal yapısı değişimlerle belirlenir. Bunlar açıklanmadan toplumsal çalışmaların hiçbir alanında tek bir adım dahi atılamaz.”⁵¹

Program hazırlığında bu öğüdü şu sıra izlenerek uygulamayı teklif ediyorum:

A- Sosyal Durum

1- Egemen Sınıflar

a) Burjuvazi (Sanayi burjuvazisi, Köy Burjuvazisi, Ticaret Burjuvazisi,

Mali Burjuvazi, Devlet İşletmeleri)

b) Büyük Toprak Ağaları– Derebeyi Kalıntıları

2- Ara Tabakalar

3- Proletarya

B- Ekonomik Durum – Yapı–

a- Üretim Güçleri Düzeyi

b- Üretim İlişkilerinin Durumu

c- Bilimsel ve Teknik Gelişme Düzeyi

C- Politik Durum –Yapı–

a- Hâkim Sınıfları Temsil Eden Partiler

- Bu Partilerin İç ve Dış Politikaları

b- Orta ve Küçük Burjuvazinin Siyasi ve Ekonomik Davranışları

c- Proletaryanın Siyasi ve Mesleki Örgütleri ve Bunların Politikaları

Tasarıda bu konuların bazıları üstüne belirtilen nitelikler ve yapılan tanımlamalar bu bölümde ilgili yerlere konulmalıdır. Belirttiğim şema açısından yapılan tahlil, Türkiye’de kapitalizmin rolü ve gelişen çelişkileri bütün çıplaklığıyla ortaya serecektir. Bu çelişkilerin ortadan kaldırılması, Türkiye toplumunun objektif gelişme yolunun açılması için tek yolunun sosyal devrim olduğu anlaşılacaktır. Burada kendiliğinden ortaya çıkan sorun, nasıl bir devrimin gerekli olduğudur.

51 V. İ. Lenin Cilt: 17, sayfa 134 Rusça.

IV. BÖLÜM

Devrimin Niteliği

Tasarının sayfa 9,17 ve 27’de söylenenlerden görülmektedir ki, Türkiye’nin sosyal ve politik durumu (yapısı) emperyalizme bağlılığı ve aktüel ana çelişkilerinin özelliği, yapılacak devrimin niteliğini şöyle belirlemektedir: Türkiye’de son yıllarda belirli bir biçimde yavaş yavaş tekelci birliklerin oluşumu hızlanıyor ve tekelci devlet yapısı beliriyor. Bu eğilim tasarıda da kısmen ifade edilmektedir. Bu durumda önümüzde duran devrim anti tekelci, antiemperyalist, demokratik devrim olacaktır. Tasarı bu devrimin niteliğini belirtmeye çalışarak adını İleri Demokratik Devrim koyuyor.⁵²

Bu devrim süreci içinde, burjuva demokratik devrimin bütün sorunları kökten çözülecek, tekellerin egemenliği yıkılacak, emperyalizme bağımlılıktan kurtulma sağlanacak, devlet egemenliği ve bağımsızlık sağlanacaktır.

Devrimin adı konusunda bir yerde İleri Demokratik Devrim’den söz ediliyor, başka bir yerde “gerçek demokrasi” ifadesi kullanılıyor. Gerçek demokrasi ancak sosyalist toplumda olacağına göre, İleri Demokratik Devrim’de “gerçek demokrasiden” söz edilmemeli.

Adı ne konursa konsun, bu devrimin ana ödevi, Türkiye’de hızlı bir demokratik gelişmeyi sağlamaktır. Tasarıda birçok yerde gösterilen reformlar devrimin bu ödevini ortaya koymaktadır.

V. BÖLÜM

Devrimin İtici Güçleri

İleri Demokratik Devrim’in gerçekleştirilmesi için savaştacak ve bu savaşa katılacak, onu destekleyecek sosyal sınıf ve tabakalar program taslağında gösterilmiştir. Örneğin sayfa 8 ve 9 ve diğer sayfalarda. Onları bu bölüme aktarmak ve her birisinin sınıfsal nitelikleri ve yapılacak devrimde menfaatlerinin ne olduğu bu bölümde açıklanmalıdır. Bundan sonra da şu hususlar açığa kavuşturulmalıdır:

52 Sayfa 8.

1- Ulusal Demokratik Cephe sorununda işçi sınıfının rolü. Tasarı bu konuda izahat vermemektedir. Bana göre işçi sınıfı ve onun partisi TKP bu sorunda hâkimiyet aracı değil, yöneticilik amacı gütmelidir.

2- İzlenecek savaş şekilleri ve bunların anlamları. Özellikle TKP'nin kullanacağı sınıf savaşı şekillerinin, işbirlikçi oligarşinin, halk çoğunluğunun iradesine karşı direnişinin derecesine ve kullandığı baskının şiddetine bağlı olacağı ilkesi konmalıdır.

VI. BÖLÜM

İleri Demokrasi Programı

Bu bölümde tasarının 23 ve 28'ci sayfalarından başlanarak ayrı ayrı başlıklar altında çok ayrıntılı şekilde açıklanan ve ileri demokrasi döneminde gerçekleştirilecek olan köklü sosyal, ekonomik ve politik reformlar toplanmalıdır. Bana göre bunlar, örneğin altı grupta birleştirilebilir.

1- Ulusal egemenliği sağlama

2- Hızlı ekonomik kalkınmayı sağlama başta toprak reformu yapılması ve yabancı şirketleri millileştirme,

3- Etkili ve geniş bir sosyal politika uygulama

4- Çok yönlü ve hızla bir kültürel gelişme sağlama. Önce okuma-yazma bilmezliği ortadan kaldırma,

5- Halk kitlelerine geniş demokratik haklar sağlama,

6- Geniş emekçi kitlelerinin politik hayata ve devlet yönetimine katılmasını sağlayacak koşullar yaratma

Bana göre bu reformların amacı şöyle açıklanmalıdır:

Günümüz koşullarında, dünyadaki yeni güçler dengesinin sosyalizm yararına biteviye geliştiği, sosyalist ülkelerin, ulusal kurtuluşları için savaşan halklara yaptıkları her türden yardımların giderek arttığı bu dönemde, bu reformların demokratik nitelikleri, klasik burjuva demokratik reformlarının niteliğinden çok daha ağır basmaktadır. Bu özellikleriyle sosyalizme giden demokratik gelişme koşullarının ana temellerini çok daha geniş çapta güçlendireceklerdir.

Bana göre programda Türkiye'nin devrimci gelişme sürecini, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki aşamalı tek devrim süreci olarak, yani demokratik

devrim ve sosyalist devrim aşamalarıyla anlamak gerektir. Günümüz koşullarının özelliği bu dönemdeki devrim sürecine bu anlamı kazandırmıştır. Programda bu fikir var olmakla beraber belirlilik kazanmamıştır. Örneğin “Partinin yakın amacı olan gerçek demokratik bir düzene, oradan da sosyalizme geçmek olanaklarını sağlar”⁵³ cümlesinde kullanılmış olan “oradan da” sözü, iki aşamalı tek devrim sürecini iki devrim süreci gibi gösteriyor.

Bu tasarıda iktidarın karakteri, adı da açıklığa kavuşturulmalıdır. Tasarıda sayfa 22’de ileri demokratik devrimin ödevlerini yerine getirecek hükümet “halkçı hükümet”, sayfa 30’da “devrimci hükümet” diye nitelendiriliyor. Sayfa 11’de de “reformları yapacak hükümet” diye gösteriliyor.

Ayrıca tasarıda düzen ve rejim değişiklikleri birbirine karıştırılmaktadır. Örneğin sayfa 22 de “demokratik düzen”, “gerçek demokratik düzen”, sayfa 30da “demokratik toplum” sayfa 8 de “ileri demokratik düzen” ifadeleri kullanılmakta ve rejim kastedilmektedir. Çünkü sayfa 22 de “Türkiye’deki halk düşmanı rejimi ... yıkmak” amacından sonra “gerçek demokratik bir düzen” e geçileceği söyleniyor. Bu kavram karışıklığından kaçınılmalıdır.

Bu bölümde bir sorun da, ileri demokratik devletin politik temelini oluşturacak olan politik ve sosyal güçlerin belirlenmesidir. Tasarıda bu açıkça belirtilmiyor. Tasarıda ileri demokratik devrimi yapacak güçler sayfa 8-9’da sayılıyor, fakat kurulacak ilerici demokratik devrim hükümetinin bu güçlere dayanıp dayanmayacağı belirtilmiyor. Bana göre bunlar, ileri demokrasi ve gerçek bağımsızlık savaşına katılan bütün demokratik ve yurtsever güçler olarak belirlenmelidir. Bu dönemde devletin ana dayanağı işçi ve köylü sınıflarının birliği olmalıdır. İşçi sınıfı bu dönemde devlet yönetimini kendi elinde tekelleştirmemeli, antiemperyalist ve yurtsever güçler birliği içinde etkili yönetici rolü oynamalıdır. Tasarı bu konuda fikir söylemiyor.

53 Sayfa 22

VII. BÖLÜM

TKP'nin Son Amacı Sosyalizm

Tasarının dokuzuncu sayfasında açıklanmış olan TKP'nin son amacı ile ilgili pasaj bu bölüme konmalıdır. Ayrıca şu ilkeler de bu bölüme konmalıdır:

1- Sosyalizm, halkımızın tüm hayatı, sosyal ve ulusal ana sorunlarını kökten çözecek olan tek toplumsal düzendir.

2- Sosyalizm, insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldıran ve herkese emeğinin karşılığını tam olarak veren, en insancıl düzendir.

3-Sosyalizm, halkı, yurdun bütün zenginliklerinin ve tüm ana üretim araçlarının tek sahibi yapan bir düzendir.

4- Sosyalizm, sömürüden kurtuluş, sınıfsız toplum fertleri arasında gerçek kardeşliği kuran tek sosyal düzendir.

5- Sosyalizm, herkese insanca çalışma ve yaşama koşullarını eşitlik içinde sağlayan biricik düzendir.

6- Sosyalizm, toplum hayatının her alanında bütün yurttaşlara geniş hak ve özgürlükler sağlayan ilk tarihsel düzendir.

7- Tek sözle sosyalizm, halkı kendi hayatının yapıcısı, düzenleyicisi ve yöneticisi yapan, halkın kendi mutluluğunu yaratma olanağını bizzat kendisine veren biricik toplum düzenidir.

8- Sosyalizm, halklar arasındaki kardeşliği, yardımlaşmayı ve dünyada barışı kuracak olanakları sağlayan yegâne sosyal toplum düzenidir.

Bence bu ilkelerden başka, sosyalizmin daha önemli bulunacak diğer ilkeleri de buraya konabilir. Kanımca böyle bir bölüme ihtiyaç vardır.

Tasarı üzerine söylenecek ikinci dereceli daha bazı konular vardır. İcap ederse ileride bu hususları da belirtmem mümkündür.

9.1.1975

BKP Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi Yönetmenliğine

TKP MK adına Marat yoldaşın şimdiye kadar benden istediği görevlerin neler olduğunu size bildirmekle kendimi yükümlü sayıyorum Bu görevler şunlardır:

1- Reşat Fuat'ın hayatı ve savaş kişiliği üstüne bir yazı istedi, yazdım ve verdim.

2- İstanbul'da bulunan eski komünistlerden Nihat Balyoz'un Sofya'ya gelen çocukları Mustafa Suphi ve Nejat Balyoz kardeşlerle konuşmamı ve kendilerini Berlin'e göndermemi istedi ve ben çocuklarla konuştum. İki kardeşe verilmek üzere bana verilen bin markı onlara verdim ve iki kardeş Berlin'e gittiler.

3- Türkiye'de bulunan eski komünistlerden Mehmet Bozışık, Macit Bilge, Ahmet Bilge, Nuri ve diğer tanıdığım kişilerin yurt dışına çıkarılmalarının sağlanmasını istedi. Bu konuda bu tarihe kadar bir teşebbüste bulunmadım.

4- İstanbul'dan gelen ve Nihat Balyoz'un aracılığı ile gizli faaliyette bulunduğunu ileri süren bir Kürt grubu adına TKP ile ilişki kurmak isteyen Salih Turcan adlı gencin Sofya'da bekletilmesini Marat'ın isteği üzerine sağladım. Marat Sofya'ya geldi ve Salih Turcan ile görüştü.

5- TKP MK organı *Atılım* dergisine yazı yazmamı istedi. Parti hayatı üstüne yazmamı istediği yazılardan bu tarihe kadar iki tanesini yazdım.

6- Marat, Sofya'da bulunan iki uçak kaçırma grupla temas kurmamı istedi. Konstantinof yoldaşın bu konuda gerekeni yapacağını söyledi. Ben tesadüfen bu çocuklardan birini gördüm ve konuştum.

7- TKP Program ve Tüzük Taslağını vererek fikir sordu.

6.4.1976

BKP MK Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi Yönetmenliğine

Marat yoldaşın, 4 Nisan 1976 günü bana verdiği ödevlerle ilgili bilgi:

- 1- Sofya’da bulunan Türk mültecileriyle, konkre olarak [Osman] Rauf Alper ve “uçak kaçırın” sekiz kişilik gurupla, teker teker Parti ilişkisi kurmak, Alper’e Parti üyesi olduğunu bildirmek,
- 2- Parti aidatlarını kendisine vermek,
- 3- Türkiye’deki devrimcilerle ilişki kurmada, Bulgaristan’da yaşayan kişileri Türkiye’ye göndermek işinde kullanmak, bu iş için kendisinin vereceği kişilerden yararlanmak, irtibatı onlar vasıtasıyla kurmak,
- 4- Sekiz kişilik “uçak” grubundan olanları, ortam elverişli olduğu zaman (ki kendisine göre bu zaman çok yakındır) Türkiye’ye gönderme amacına göre hazırlamak,
- 5- Federal Almanya’da çalışan Fethi Savaşçı ile bundan sonra görüşmemek,
- 6- Sofya’da bulunan Fahri Erdiñç ve Hüseyin Leskof’la temastan kaçınmak.

Saygılarımla

✱ ✱ ✱

3.2.1976

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Dış Politika ve Dış İlişkiler Yönetimine

Yoldaşlar;

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri İsmail Bilen yoldaş, bu yılın başında Sofya'da (Bankya) bana şu Parti ödevlerini verdi;

1- Rauf Alper ve bulunacak üçüncü bir arkadaş ile TKP'nin Sofya Örgütünü kurma. (Bu yarı illegal çalışacak, Türkiye'den Bulgaristan'a legal gelen ilericilerle açık konuşmalar yapacak)

2- Uçak kaçırarak arkadaşlarla, ayrı ve çok gizli bir Parti örgütü kurma. (Bunlarla çalışmamda baş amaç, çıkacak ilk fırsatta bu arkadaşların Türkiye'ye dönüp Partinin aktif eylemlerinde yer almalarını sağlamak)

3- İzmir'deki arkadaşlardan TKP Merkez Komitesi eski yedek üyesi Macit Bilge ile bağ kurma. (Bunun amacı TKP'nin içeriyle devamlı ilişkilerini sağlayacak bir ticari kuruluş oluşturmaktır. Örneğin taşıt ya da taşınma şirketi gibi. Bu kuruluş aynı zamanda TKP'nin iç örgütleri arasındaki ilişkilerde de devamlılığı sağlayacak. Parti yayınlarına mali kaynak sağlayacak, gizli basımın dağıtımında aracı olacak.)

4- Sofya'da gizli bir ev işletme (Bu ev, TKP'nin Türkiye'deki örgütleri ve devrimci hareket ile bağlarına bir merkez rolü oynayacak. Burada Türkiye'den gelecek ya da getirilecek çok güvenilir arkadaşlar kalacak ve Parti karşılaşmaları yapılacaktır.)

Dört noktada sıralanan yukarıdaki konular, Konstantin Tellolev yoldaşla İsmail Bilen yoldaş arasında yapılan görüşmelerde karara bağlanmış. Argir Konstantinov yoldaş da bu konuşmalarda hazır bulunmuş, kararı bana bildireceklermiş.

a- Vadim Valantinoviç Zagladin yoldaş gibi Sovyet yazarlarının yazıldığı makaleleri tercüme etme ve cep broşürü halinde çıkarmak üzere kendisine Leipzig'e gönderme,

b- Uçakçılar grubundan arkadaşlardan, çalışmalarına katıldıkları politik eğilimlerin analizini ve eleştirisini yapan yazılar sağlanması. *Bizim Radyo*'ya gönderme,

c- *Sofya Radyosu*'nda kullanılmayan haber ve malzemeyi *Bizim Radyo* ya da *TKP'nin Sesi Radyo*'suna aktarmayı sağlama,

ç- *Atılım*'a devamlı yazı yazın.

Bu somut işlerden başka, perspektif nitelik taşıyan ödev olarak, Bulgaristan yoluyla Avrupa'ya gidenler arasında çalışma ve Türkiye'ye gidecek olan Bulgar Türkleri arasında TKP'ye adam kazanmanın olanaklarını yaratma.

Sıralanan söz konusu işler için gerekli masrafların karşılığı da verilecekti.

Eylem konularının taşıdığı nitelikleri göz önüne alarak bilginize sunuyorum.

Derin saygılarımla

3.7.1979

Ruhi Su İle Görüşme

Bu sabah saat 9'da Orbita Otelinde, 1951 yılında yapılan Parti tevki-fatında beş yıl hapis yatan eski komünist arkadaş Ruhi Su ile görüştüm. Geçen yıl gelişinde Şahap Bakırsan'a gönderdiğim bir şişe konyağı ver-diğini ve selamlarımı ilettiğini anlattı. Ayrıca da Şahap'ın, kendisinden TKP'ye yardım parası olarak düzenli bir şekilde belirli bir para aldığını anlattı. Bu arada Şahap'ın kendisine ısrarla, bundan böyle TİP'e yardım etmemesini tembih ettiğini söyledi.

Ruhi, TİP ile TKP'yi iki kardeş parti olarak gördüğünü söyledi. Geçen yıl iki kez Almanya'ya gittiğinde karşılaştığı TKP yanlısı arka-daşlara bu yolda propaganda yaptığını, her iki parti yandaşlarının kar-deşçe ilişkiler içinde olmaya çalışmalarını öğütlediğini hikâye etti. TKP yanlısı gençlere, geçen yılık 1 Mayıs'ta DİSK'in kararını çiğneyerek "Yaşasın İ. Bilen" diye bağırarak iyi etmediklerini ve bunların da "evet hata ettik" dediklerini anlattı.

Ruhi, TSİP'in tutumundan şikâyet etti. TİP ile yaptıkları birleşme konuşmalarında tüccarca pazarlık yöntemini kullandıklarını söyledi.

Ruhi, Paris'te yaşayan Abidin Dino'nun, Mehmet Ali Aybar'ın yar-dımıyla, Oktay Akbal gibi kimi gazetecileri, Zülfü Livaneli gibi bazı ses sanatkârlarını ileri sürerek, Türkiye'deki sol çevreler arasında anti-sov-yetizmi yayma çalışmaları yaptığını anlattı.

Bazı çevrelerin, özellikle DİSK'i kullanarak legal bir TKP kurmak için hazırlıklar yaptıklarını söyledi.

"Ben komünist olmayı, Sovyetlere sevgi beslemekten ayıramam" di-yen Ruhi Su, TİP yöneticilerinin hiçbir zaman anti-sovyetik olmadık-larını söylüyor. TİP ile TKP aralarındaki kavgayı ortadan kaldırmak her komünistin en önemli güncel ödevidir diyor Ruhi Su. Ben onun bu görüşünü tamamen desteklediğimi söyledim, kendilerine bu yolda başarı diledim.

11.12.1980

Bazı Konularda Kısa Enformasyon

1- Federal Almanya'nın Hamburg kentinde kitap evi işleten Veli Canev isimli bir kişi Bulgaristan'da Sofya'da bulunan İbrahim Tatarlı'ya gönderdiği bir mektupta Nâzım Hikmet'in 8 cildinden 20'şer parça istediğini bildirmiş. Kitapların postalanacağına dair mektup gönderildiğinde derhal bedelini Batı Alman Markı olarak göndereceğini bildirmiş. İbrahim Tatarlı kitapların Bulgaristan'dan gönderilmesinin olanağı bulunmadığını düşünerek haberin TKP'ye ulaştırılması için Veli Canev'in adresini verdi

Adres şöyle:

Barış Kitapevi

Frieddensbuchhandlung

Ottenser Haupt Str.57

2000 Hamburg Telefon: 040/3903267

2- Filistin Kurtuluş Hareketinin savaş cephesinde uçaksavarcı olarak savaştığını söyleyen Emin Dedeyiğit adında bir kişi TKP'li biriyile görüşmek isteğiyle Sofya'da doktora tahsil eden Muhammed Nazı isimli Filistinli aracılığıyla uçakçılardan Ahmet Maden'e başvurmuş. Bunun üzerine ben Alper'i gönderdim. Emin Dedeyiğit, kendisini 12 Mart'tan sonra yeniden kurulan Vatan Partisi'nin Genel Sekreteri olarak tanıtmış. Vatan Partisi yönetimi içinde çıkan silahlı çatışmadan sonra, kendisi adam öldürmediği halde, yurt dışına kaçmak zorunda kalmış. Mesleği öğretmenmiş. George Abbas'ın [Habbaş] grubuyla temasa geçip Filistin'e gitmiş. TKP'ye girmek istiyormuş. Fakat kanal bulamamış. Geçen yıl Demokratik Almanya'da gençlik örgütü merkezine başvurarak TKP'ye verilmek üzere bir mektup bırakmış. Cevap alamamış. Sık sık sosyalist ülkelere gidip gelirmiş. Birkaç ay sonra yeniden Sofya'ya geldiğinde kendisine cevap verilmesini istiyor.

3- *TKP'nin Sesi Radyosu*'ndan Londra fraksiyonunun ve Yürükoğlu'nun kimliği üstüne yapılan ilk açıklamalardan birkaç gün önce Federal Almanya'dan Misak Palabıyıkyan ile Selçuk Özgün isminde iki kişi geldi. Bunlar kendilerini TKP'li olarak tanıttılar. Beni TKP'li bildiklerini

belirttiler. Misak, kendisinin grup sekreteri olduğunu söyledi. Her ikisinin de görüşme isteğinin nedeni olarak iki konuyu belirttiler. Birincisi; Metin Gür'den yakınma, onun hakkında düşüncelerini merkeze ulaştırıramamak. İkincisi ve asıl üzerinde durdukları konu, henüz yeni okuduklarını söyledikleri *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye* kitapçığını tartışmak. Yürükoğlu'nun bu "kitabının" toplatılmasını anlayamadıklarını, TKP kitabı toplatırken bilgi vermediğini, nedenlerini açıklamadığını, oysa kitaptaki birçok görüşü doğru bulduklarını söylediler ve uzun boylu bu görüşleri savundular. Ben kendilerine uzun uzun bu kitabın eleştirisini yaptım, Partiyi maceralara sürüklemek amacı güttüğünü bir iki gün süren açıklamalarla belirttim. O zaman yaptığım eleştirileri pek kabul eder görünmedikleri halde, daha sonra yazdıkları mektuplardan anladığım kadarıyla, o zamanki konuşmalardan memnun olmuşlar. Ayrıca Selçuk, Mustafa Demir'e de ulaştırdığını belirttiği bir mektubunda bu memnuniyetini yeniden ifade ediyordu.

4- Türkiye'den gelip giden birçok kişi ile görüştüm. Bunlar içinde şu isimler var: Cemal Kıral, Ruhi Su, Enis Coşkun, Mehmet Ali Pestilci, Orhan Taylan, Gündüz Mutluay, Veli Lök...

5- Son görüşmemizde benim ve Alper'in ödeneklerini vermiştim. 1.7.1977 – 1.1.1981 arasındaki zaman için Parti ödeneklerinin toplamı ikimiz için, 324 leva 40 stotinka tutmaktadır. Bu paradan geri kalan 102 levayı veriyorum.

10.8.1981

*Konstantin Tellalof yoldaşa***İki TKP'li yoldaş ile görüşme**

7 Ağustos 1981 günü, iki TKP'li yoldaşın isteği ve Georgi Lubanov yoldaşın aracılığıyla, saat 17.30'da Rila Otelinde akşam yemeğine gittim. Lubanov yoldaş bana bu arkadaşların TKP görevlisi olarak benimle görüşmek istediklerini söyledi ve beni onlara tanıttı. İsimlerini bana söylemeyen bu arkadaşlar, Rila Otelindeki odalarında benimle birkaç saat konuştular. Fikir olarak söyledikleri özet olarak şunlar oldu: Bugün TKP çok güç bir dönemi yaşıyor. Askersel yönetimin polisi Partinin kimi illerdeki gizli örgütlerini tamamen çökertti. Kadrolar, genç deney-siz, ideolojik açıdan zayıf oldukları için çoğunlukla bir bunalım içindeler. Yayınlarımız yetersiz. Politikamızdaki aksaklıkları düzeltiyoruz. Orduya ve Atatürkçü çevrelere gereken önemi vermeyi kararlaştırdık. Askersel cuntayı devirme çağrısı yerine, onun karşısına geniş ve güçlü bir kitleyi çıkarıp dikme çalışması yapmayı günün koşullarına daha uygun buluyoruz. TKP, TİP ve TSİP'in birleşmesi isteğine karşı eylem birliği politikasını sürdüreceğiz. Çünkü birleşme işinin perspektifini pek yakın görmüyoruz. Şimdi izlenecek Parti politikası üstüne bu bilgileri veren iki yoldaş, Partinin Plenum yaptığını söylemediler. Oysa Lubanov yoldaş bana, hazırlığı yapılan Plenumun yapıldığını söylemişti. Bu iki arkadaş, benden çıkarılması için çalışılan Partinin teorik dergisine Sofya'dan nasıl yardım yapabileceğim hakkında görüş sordular. Benim ve benden başkalarının yapacağı yardımı (yazacağı yazıların realizasyonunu) nasıl örgütleyebileceklerini sordular. Bu konuda Polit Büroya (TKP) ne biçim bir öneri yapmak gereklidir dediler. Çünkü Sofya'da kurulacak bir yardımcı redaksiyona ancak TKP'nin Polit Bürosu karar verecektir dediler. Benim anladığıma göre bu iki arkadaş, söz konusu dergi ile ilgili eski önerilerinin eksikliklerini görüşmek üzere görevlendirilmişler. Bu yıl Moskova'da okumuşlar. Sofya'da okuyan çocukların geldikleri yerlere gönderilmeleriyle vazifelendirilmişler. Halil Gürsoy'un geri çevrilmesi ile ilgili olarak Lubanov yoldaşa bilgi verdiler. Halil'i oradan kovmadıklarını, işe yaramadığı için ve iki yıl önce emekliye ayrıldığından ötürü buraya yolladıklarını söylediler. Söyledikleri özetle bunlar oldu.

Konuşmalarda Parti çalışmaları hakkında benim görüşlerimi öğrenmek istediklerini hafifçe sezdirdiler ama açıkça sormadılar. Daha çok benim geçmişteki çalışmalarım hakkında bilgi edinmeye çalıştılar. TKP'nin eski fonksiyonerleri hakkında görüşlerimi sordular. Boz Mehmet'in bu kez hapiste olmadığını, yurt dışına çıktığını söylediler. Yürükoğlu'nun Moskova'da eğitim gördüğünü açıkladılar. Eski kuşaklarla bağı olmayan genç kadroların, bir iki Marksist Leninist kitap okuyanı hemencecik "liderliğe" hevesleniyor dediler. Örnek olarak Yürükoğlu'nu gösterdiler. Şimdi Parti içinde, Türkiye'de kapitalizmin niteliği, yeni tekелci devlet kapitalizmi eğilimlerinin içinde bulunduğu durum üstüne bilimsel tartışmalar yürütölüyormuş.

8.2.1981

Sayın Lubanov yoldaş,

TİP içindeki muhalefetin görüşleri üstüne istediğiniz bilgileri aşağıda özetliyorum:

“Altılar” denilen ve Yavuz Ünal, Gündüz Mutluay, Yalçın Cerit ve Orhan Silier’in adı verilen TİP içindeki muhalefet, partilerini derin bir bunalım içinde görüyorlar.⁵⁴ TİP’i içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak için 4 Ekim 1980 günü yapılması kararlaştırılan III. Büyük Parti Kongresi’ne sunulmak üzere kaleme aldıkları *Karar Tasarıları*’nda çeşitli konular üstüne düşüncelerini açıklamışlardır. Bunlar 1 Eylül 1980 tarihli Çark Başak dergisinde yayınlandılar. Artık tarih olmuş söz konusu bu dokümanlarda belli başlı şu görüşler açıklanıyor:

1- “İşçi kitlelerinin birlik isteğine, bu temel ihtiyaca cevap vermek için sürekli ve sistemli mücadele yürütmek işçi sınıfının bilimsel sosyalist partilerinin başata gelen bir görevidir” deniyor ve yakına gelene kadar TİP’in bu önemli görevi yeterince yerine getirmediği ileri sürülüyor.⁵⁵ “Türkiye İşçi Partisi çeşitli etkenlerin bir sonucu olarak Parti içi genel tartışmanın ürünü olan Tek Parti, Tek Cephe kararları öncesinde bilimsel sosyalist hareketin birliğini sağlama görevini temel bir mücadele alanı olarak gündemine almamıştır”⁵⁶ deniyor. “Birlik sorununun zaman içinde kendiliğinden çözümlenecek bir sorun olarak değerlendirilmesi ... Partimize ve işçi sınıfına zararlı eğilimlerdenidir. Bu tür eğilimlerin hiçbir türü, hiçbir gerekçeyle haklı görülemez ve asla dışımızdaki olumsuzluklara karşı ortaya çıkması doğal bir tepki olarak değerlendirilemez” dendiikten sonra bu konuda “ikircikli bir tutum” ve “misillemelere girişmenin başlıca yöntem” yapılmaması istenmektedir.⁵⁷

Söz konusu muhalefet tasarısını hazırlayanlar, işçi sınıfının birliği sorununu hem sendikal alanda hem de bilimsel sosyalist hareket alanında ele alıyorlar. Sendikal çalışmaların, şimdiye kadar yapıldığı gibi, yalnızca ilerici sendikalar içinde değil, bütün sendikalar içinde yapılmasını

54 Çark Başak, 1 Eylül 1980, sayfa;57

55 y.a.g.e sayfa.44

56 y.a.g.e. sayfa.46

57 y.a.g.e. sayfa.48

öneriyorlar. TİP'in işçi sınıfının sendikal birliğini sağlamak için yürüteceği mücadelede başarıya ulaşabilmesi için "geçmişte çok ağır tahribata yol açmış yanlışlara kesinlikle son verilmesini"⁵⁸ istiyorlar. Bilimsel sosyalist hareketin birliğini sağlama işini "son derece ivedi bir görev" olarak görüyorlar. Bunun ertelenmesinin TİP'i ağır bir sorumluluk altına soktuğunu ileri sürüyorlar. Bu "sorunun sağlıklı ve gerçek bir çözüme kavuşturulması için görevin tespit ve ilânı ile yetinilmemesini" istiyorlar. "Bilimsel sosyalist hareketin birliği konusunu her türlü dar hesaptan uzak olarak ele almak, ilgili hareketlerin ve tüm bilimsel sosyalist kadroların temel bir görevidir"⁵⁹ diyorlar.

Partilerin "bilimsel sosyalist harekette birliğin sağlanmasında üstlendiği ağır sorumluluğun gereklerini tam olarak yerine getirmesini ilkeli, ideolojik titizliği gözetken, ancak, sekterlikten, hareketin birliğine zararlı eğilimlerden tümüyle uzak bir politika izlemesine bağlı"⁶⁰ görüyorlar.

2- TİP'in şimdiye kadar izlediği politikaya karşı çıkanlar, tek süreçli fakat iki aşamalı devrim stratejisini savunuyorlar. Onlar "devrimin anti-empyalist demokratik aşaması, bu stratejik aşamayı doğuran belirli bir tarihsel döneme özgü maddi, nesnel koşullar var olduğu sürece, atlanması mümkün olmayan bir zorunluluktur"⁶¹ diyorlar. Böylece bu konuda Behice Boran ve arkadaşlarından tamamen ayrılıyorlar ve eski görüşlerini değiştiriyorlar. "Partimizin Türkiye'de devrim sürecinin önündeki devrimci demokratik iktidar hedefini öngörmemesindeki gecikme, doğrudan doğruya, uzun bir dönem Partimizin devrim anlayışında var olan bir yanlışın sonucudur" görüşünü ileri sürüyorlar.

Muhalefet durumuna geçenler, şimdiye kadar izlenen sosyalist devrim stratejisinin kavranışında ortaya çıkan yanlış görüşlerin ortadan kaldırılmasını istiyorlar. TİP'in Tek Cephe politikasına geç gelişinin nedenlerini şöyle sıralıyorlar: "Yanlışlar, devrimin politik ve toplumsal koşullarının olgunlaşmasını sınıfsal güçler dengesinin gelişmesinden koparmak, bu güçler dengesini oluşturmaya yönelik strateji ve taktiklerin önemini kavrayamamak, işçi sınıfı partisinin öncü rolünü nesnel

58 y.a.g.e. sayfa.45

59 y.a.g.e. sayfa.47

60 y.a.g.e. sayfa.48

61 y.a.g.e. sayfa.50

olarak işçi sınıfı ve müttefiklerini genel bir propaganda ile sosyalist bilince kavuşturma çalışmasına indirgemektedir.”⁶² Bu tür “yaklaşım, işçi sınıfının cephe politikasını günlük geçiş, taktik bir politika düzeyine indirgemek, bu politikayı yasak savmak kabilinden yapmaktır” diyorlar. TİP’in “anti emperyalist demokratik bir cephenin, ona yönelik en geniş eylem birliğinin işçi sınıfının ve emekçi halkımızın yüksek çıkarlarının bir gereği olduğu bilinciyle, atılan her adıma sahip çıkmasını, bu adımları korumak üzere en yüksek özveriyle mücadele etmesini”⁶³ istiyorlar. TİP ile, “bilimsel sosyalist platformdaki diğer iki hareket arasındaki eylem birliğini her düzeyde, her alanda, demokrasi cephesinin örülmesi yolunda daha geniş kapsamlı birliklerin oluşturulmasında ilk ve sağlam bir adım”⁶⁴ olarak görüyorlar.

3- TİP’in 12 Eylül 1980’den önceki dönemde zayıf düşmesinin nedenlerinden birini de tasarı şöyle açıklıyor: “Parti politikasının belirlenmesinde bilimsel sosyalist hareketin uluslararası strateji ve taktiklerinden gereken kapsamda yararlanılamaması ve böylece Partimizin görevlerinde ortaya çıkan gecikmeler ve eksiklikler temel olarak yanlış bir eğilimin sonucudur...” Bu olgu “Parti politikasının temellendirilmesinde bilimsel sosyalist ideolojiye ve politikaya belirleyici önemin verilmemesine, Parti politikasının eklektik temellere dayanmasına, bu boşluktan yararlanan sağ ve sol oportünizmin Parti saflarında yer bulabilmesine olanak hazırlamıştır.”

Sonuç

TİP içindeki söz konusu muhalefetin ileri sürdüğü karar tasarılarında daha başka ikinci derecede önemli bir sıra yeni sorun var. Örneğin, tekel dışı burjuvaziye yaklaşımda, seçim yoluyla iktidara gelme görüşünü yorumlamada vb. Bence bunların hepsini burada ayrı ayrı ele almadan da, incelenen muhalefet tasarısı hakkında reel bir kanı edinmek mümkündür. Bu nedenle ben burada yalnızca üç önemli ana konu üstüne açıklanan muhalefet görüşlerini sergilemekle yetiniyorum. Sergilediğim

62 y.a.g.e. sayfa.51

63 y.a.g.e. sayfa 53

64 y.a.g.e. sayfa.54

bu konular, son yıllarda Türkiye işçi sınıfı hareketi içinde en çok tartışılan konulardı. TİP'in bu konulardaki tutumu, içinde TKP'nin de bulunduğu çeşitli çevrelerce eleştirilmekteydi. Bunların TİP kitlesini etkilemiş olması haklı olarak düşünülebilir. Bu nedenle, bence söz konusu muhalefet, incelenen tasarılar da TİP kitlesi içinde son zamanlarda giderek güç kazanmış olan bir eğilimi yansıtmıştır. Türkiye'de sosyalist hareket geliştikçe, sosyalist partilerin izlediği politikalarındaki eksikliklerin ve yanlışlıkların da parti kitleleri tarafından yavaş yavaş anlaşılması doğal ve yasaldır. Kanımca, öneri sahipleri, Partilerini daha tutarlı bir politika izler bir durum içinde görme isteğiyle tasarılarını hazırlamışlar. TİP yöneticileri bu önerileri kabul etseydi, Partilerinin çalışmalarına yardım etmiş olurlardı.

16.5.1981

Behice Boran İle Sohbet

Kocası Nevzat Hatko'nun ölümü üzerine Sofya'ya gelen Behice Boran ile 1-8 Mayıs dönemini kapsayan günlerde birkaç kez buluşup görüştüm. Hemen hemen bütün görüşmeler Behice Boran'ın kaldığı Rila Otelindeki 202 numaralı odada oldu. Bu olanağı bana Georgi Lübanov yoldaş verdi.

Nevzat Hatko'nun cenaze töreninde konuşma yapan Fahri Erdoğdu, Behice Boran'ın yanında Ziya Yamaç

Sohbet benim şu sorum üzerine başladı: “Biz, yani Türkiye komünistleri, ilericileri, demokratik güçleri nasıl bir politikayla, nasıl bir taktikle gericiliğin izlediği anti demokratik gidişi durdurabiliriz?” Behice yoldaş bu soruya “komünistlerin birliği ile” cevabını verdi. Öyle ki bu sözü ilk günkü konuşmamızda sık sık tekrar etti. Ama birliğin sadece onun istemesiyle olmayacağını uzun uzun anlattı. Birliği İsmail Bilen'in istemediğini söyledi. Bunu kanıtlamak için, kararlaştırılan buluşmalara İsmail'in gelmediğini anlattı. Örnek olarak da bir buluşmaya 4 ay sonra geldiğini, onda da görüşülmesini kararlaştırdıkları konuyu bırakıp yepyeni bir konu ortaya attığını ileri sürdü. Ayrıca TİP yayınlarında şikâyet

konusu olarak ele alınan olayları hikâye ederek birçok somut örnekler verdi. Eylem birliği politikasını yalnızca ortaklarını (TİP ve TSİP ve Kürt demokratlarını) tasfiye etmek için kullandığı inancında olduğunu söyledi.

Behice, Türkiye devrimci hareketinin içinde bulunduğu bugünkü duruma çok üzüldüğünü anlattı. Tarih, TİP ve onun Başkanı için “çok savaştı ama sonu büyük bir hiç oldu” diyecektir dedi. Bunun üzerine ben, “peki bunu önlemek için Türkiye işçi sınıfının davası uğruna kelleyi koltuğa almış olanların ne yapması gerekir” diye sordum. Behice Hanım, hemen bana, “ Sen İsmail’in kelleyi koltuğa aldığına inanıyor musun” diye sordu ve “ben inanmıyorum” dedi. İsmail’in kişisel çıkarlardan başka hiç bir şeyi düşünmediğini iddia etti. Ben kendisine böyle düşünmesinin doğru olmadığını söyledim ve şunları anlattım: “Ben Adana Hapishanesi’nden ayrılıp Tercan’a sürgün edilirken Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar ve Halil Yalçinkaya (bu üç kişi o zaman TKP’nin sorumlularıydılar) bana TKP’nin Dış Temsilcisi olarak İsmail Bilen’i gösterdiler. Gerçekten de 1957 sonunda Bulgaristan’a döndüğümde İsmail beni TKP temsilcisi olarak karşıladı. Yıllardan beri uluslararası komünist hareket, İsmail’i TKP temsilcisi olarak tanıyor ve onunla işbirliği yapıyor. Ne denirse densin, onu Türk komünistleri seçmişler bu göreve.” Behice, “benim bildiğim Mustafa Suphi’den sonra Türkiye Komünist Partisi’ni Komintern’de Dr. Şefik Hüsnü temsil etmiştir. İsmail’in temsilciliğini ben işitmedim” diye karşılık verdi.⁶⁵

Behice hanım, “kardeş partileri İsmail’i bilmiyorlar mı, onu hâlâ niye tutuyorlar” diye sordu. Ben de bu soruya şu yanıtı verdim. “Her hangi bir süreci yönetmek için kurallar kullanmak zorunluluğu vardır. Uluslararası komünist hareketin yönetiminde ise belirli ve kesin kurallar kullanmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu kuralların birincisi ise, her partinin yöneticisini kendisinin seçmesidir. Kardeş partileri bu kuralı titizlikle uyguluyorlar.”⁶⁶

Behice benden, Nâzım Hikmet’in Sovyetler’de hayal kırıklığına uğrayıp uğramadığını sordu. Ben kendisine asla böyle bir şey olmadı-

65 Ben o zaman öyle biliyordum, şimdi biliyorum ki İsmail’i TKP yönetimi temsilci seçmemiş.

66 Şimdi öğrendiğime göre, bu bildiğim de doğru değilmiş.

ğını söyledim. Bu iddiayı dışarıda Türk komünistlerinin arasına giren bazı kişilerin uydurduğunu anlattım. Bunun üzerine Behice, Türkkaya Ataöv'ün yakında yayınladığı kitapta okuduğu şu olayı anlattı. Buna göre güya Nâzım kendisini Moskova içinde gezdiren şoföre “bu binaların mimarı kim” diye sormuş. Şoför de “Stalin” cevabını vermiş. Nâzım'da bunun üzerine “Ben Stalin isminde bir mimar tanıımıyorum” demişmiş. Bu konuşmada ben Behice'ye şu görüşlerimi anlattım: “Biz Türk komünistler Nâzım gibi bir ünlü komünistten, Moskova'da TKP'nin yıllardan beri içinde bulunduğu kötü durumun nedenlerini ve onu düzlüğe çıkarma çarelerini aramasını beklerdik. Oysa o nedense hiç de kendi görevleriyle değil, kardeş komünistlerin görevleriyle uğraşmış. Bana göre, Türk burjuvazisinin elinden kellesini kurtaran Türk komünisti, sığınma olanağı bulduğu kardeş ülkelerde, o ülkelerin komünistlerini öğrenci yerine koymaya kalkmamalı, onlara sosyalizmin nasıl kurulacağını öğretme çabaları göstermemelidir. Çok, hem de çok yazık ki, Nâzım yoldaş bu yanlış davranış içine düştü. Yaşadığı ülkelerde ve gittiği yerlerde en başta Türk soyundan gelenlerin sorunlarıyla ilgilendi. Bu anlamsızlıkları daha başka arkadaşlar da yaptılar. Bu tür davranışlarıyla Türkiye işçi sınıfının davasına hizmet etmek olmaz. Bu tür ilgi kardeş işçi sınıfına da bir yarar getirmez” dedim. Behice bu görüşlere tamamen katıldığını söyledi. “Ancak, teorik olarak, kardeş ülkelerde sosyalizmin kuruluş sorunları üzerine fikir söyleme her komünistin ödevi olmalıdır, başka türlü enternasyonalist ödevleri inkâr etmiş oluruz” dedi. Ben de ona “sosyalist ülkelere gelen Türk komünistlerinin fikri varsa, gider o ülkenin parti sorumlusuna söyler, yararlı görülürse faydalanılır” dedim. Bundan sonra Behice şu soruyu sordu “Kardeş partilerin kongrelerinde, uluslararası konferanslarda neden kardeş sosyalist iktidar partilerinin yandaşları öteki komünist partilerin temsilcilerini eleştirmiyorlar. Örneğin Çekoslovakya Komünist Partisi'nin hataları kendilerince de kabul edildi. Şimdi de Polonya'da aynı şeyler oluyor. Neden bunlar o ülkelerin partilerine daha önceden söylenip önlenmiyor? Bunlar tüm dünya komünist hareketine zarar veriyor.” Ben bu sorulara yanıt verme yoluna gitmedim. “Her halde pratik olarak bir fayda görülmediği için senin söylediğin yola gidilmiyor anlaşılan” dedim. O “öyle ama o zaman da enternasyonalizm kayboluyor” dedi. Belliydi ki Behice, bu konuda daha önce yazdıkları görüşleri savunuyordu.

Bu konuşmalar sırasında Behice, benim durumumu anlayamadığını söyledi. “Sen bu kadar zaman sonra hâlâ nasıl oldu da böylesine saf kaldın. Sen İsmail ile nasıl çalışabiliyorsun? O öyle senin gibi konuşan kişileri dinlemez” diye konuştu. Ben de şu yanıtı verdim. “Evet, ben İsmail’le pek rahat konuşamıyorum, konuşmalarımızın çok çekişmeli olduğu zamanlar oluyor. Ama ben samimi düşüncelerimi olduğu gibi söylüyorum. O bunları o anda kabul etmiyor, fakat sonra onlar üzerinde düşünüyor ve bir kısmını sonradan Partinin, yani kendisinin görüşleri olarak savunuyor. Somut olarak söyleyeyim; 27 Mayıs 1960 darbesine “faşist devirme” demiş idi. Benim uzun ısrarım üzerine düzeltti o görüşünü. Alparslan Türkeş’e “ilerici radikal” subayların temsilcisi demişti ve bunu birkaç yıl tekrarlamıştı. 27 Mayıs Anayasası’na da “faşist Anayasa” demişti. Zeki Başıtar da bu görüşlere katılmıştı, hem de Türkeş’in 1944 yılında faşistlik suçundan mahkûm olduğunu bildiği halde! Ben bu değerlendirmelerin doğru olmadığını bütün samimiyetimle, sizin dediğiniz safiyetimle tekrar tekrar söyledim. Sonunda değiştirdiler. Bildiğiniz gibi şimdi bu görüşler TKP’nin resmi görüşleridir. 1974’den sonra TKP adına Cumhuriyet Halk Partisi’ne “sosyal demokrat” parti denmeye başlandı. Ben İsmail’e, kırk yıllık liberal burjuva partisine nasıl olur da “sosyal demokrat” parti deriz, diyebiliriz demeye başladım. Bildiğiniz gibi, şimdi sizleri suçluyor. Neden CHP’ye sosyal demokrat diyorsunuz diye! Daha basit bir örnek vereyim; DİSK’e Türkiye’de biricik sınıf sendikası diyor. Ben kendisine bunun doğru olmadığını söylüyorum. Ama yıllardan beri bunu değiştirmede. Acaba, Türkiye İşverenler Sendikası DİSK’ten daha mı az sınıf sendikasıdır? Bütün işçi sendikalarıyla bütün patron sendikaları bal gibi sınıf örgütleridirler. Türkiye gibi bir sınıflı toplumda her örgüt eninde sonunda bir sınıfın ya da zümrenin örgütüdür, yalnızca DİSK işçi sınıfının bir meslek örgütü değildir. Ama gel gör ki, İsmail’e bu gerçeği ben yıllardan beri bir türlü kabul ettiremedim. Sendikalar ilerici, gerici, sarı, kızıl, devrimci, oportünist diye nitelendirilirler, ama sınıf sendikası ve sınıf sendikası olmayan diye nitelendirilemezler. Marksist Leninistlere göre, bu nitelemeyi Türk burjuvazisi yapıyor. Görüyorsunuz Cunta DİSK’i ilerici diye kapattım demiyor. O mahut 141 ve 142’ci maddeye dayanarak sınıf sendikası diye kapatıyor! Behice, benim bu konuşmama karşı “bizde bunu hiç düşünmemiştik, bizim yayınlarda da DİSK hep sınıf sendikası olarak gösteriliyor” dedi.

Konuşmalarımızda yeri geldikçe Zeki Baştımar'ın yeteneksizliğine değindim. Behice bu görüşüme katıldığını belirtmekten geri kalmadı. Bana anlattığı, 40'lardaki TKP çalışmalarından ciddi hiçbir şey öğrenmediğini söyledi. Ben Behice'ye 1951 tevkifatındaki olayları (onun sorusu üzerine) anlattım. Tevkifatın nasıl başladığını, Merkez Komitesi'ndeki bölünmenin nedenlerini hikâye ettim. Bu konulara fazla ilgi gösterdi. Bu konular hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı belliydi. Bu durum beni hayrete düşürdü. Behice, Zeki Baştımar ile ilgili olarak, Reşat Fuat'ın yaptığı ajan suçlamasını doğru bulmuyordu. Zeki Baştımar'ın da Reşat Fuat'ı Troçkistlikle suçlamasını saçma ve anlamsız görüyordu. Bunu açıkça söylüyordu.

8.5.1981 günü saat 10.30'dan 12.30'a kadarki görüşmemizde Behice'ye aşağıdaki soruları sordum:

1- Türkiye'de sosyo-ekonomik yapı gibi bir sıra sorun, Marksist-Leninist yöntemle incelenmiş ve aydınlatılmış olmadığına göre, değer yargılarımızda fazla ısrarlı olmamamız gerekmez mi? Behice yanıtında, Türkiye'nin toplumsal yapısının hiç incelenmediğini söyleyemeyiz artık dedi. Ama yapılan incelemelerin Marksist Leninist olup olmadığına değinmedi. Ancak genel olarak bu sorulara cevap vermek için uzun zamana gerek olduğunu, burada çok özet olarak cevap vermeye çalışacağını belirtti.

2- Bilimsel sosyalist teoride komünistlerin birbirlerinden farklı görüşlere sahip olabileceklerine, fakat bu yüzden birbirlerine asla düşman olamayacaklarına göre, bugün Türk komünistleri arasındaki birbirlerine düşmanlığı nasıl açıklamalı? Bu konuda geleceği nasıl görmeliyiz? Yanıtı, herkesi komünist olarak kabul edemeyiz oldu. En iyi komünistlerin bile burjuva alışkanlıklarından kurtulamadıklarını söyledi. Bence, Behice bu soruya cevap vermedi ya da vermek istemedi.

3- İzlediğim yayınlardan edindiğim kaniya göre imigrasyondaki Türkçe komünist yayınlarda olgular ve istekler uzun uzun sıralanıyor, fakat neyi yapabileceğimiz ya da yaptırabileceğimiz üzerinde pek durulmuyor sanıyorum. Bu izlenimim acaba doğru mu? Bu soruyu anlamadı anlaşılan ki "yapılacak olunan biliniyor" dedi. Ayrıca da TİP'in Türkiye'de fabrikalarda ve dairelerde konseyler kurduğunu anlattı.

4- 12 Eylül'den sonra devrimci politik savaşa Türkiye'de çok dar bir çevre giriyor, nasıl yapmalı da nesnel olarak bu savaşıma katılması gerekenlerin, tümü değilse bile, çoğunluğu katılsın? Bunun yanıtını tek sözle verdi. "Birliği kurmakla" dedi.

5- Sosyalist devletlerin bugünkü iktidarı ileride faşist diye nitelendirileceklerini düşünüyor musunuz? Cevabı "açıkça harp kışkırtıcılığına başlarlarsa derler" dedi. "İsmail'in faşist dememesinin nedeninin farkındayız" diye de ekledi.

6- Türk komünistleri ülke sorunlarını irdelerken (analiz ederken) dış faktörün rolünü yeterince (gerçek boyutlarıyla) hesaba katabiliyorlar mı? Behice "Evet biz 1965'e gelinceye kadar bu konuyu göz önüne almıyorduk ama şimdi 'sosyalist cephe belirleyici faktördür' diye sloganlar yazıyoruz" dedi. Bu yanıt bende, konuyu çok yüzeysel anladığı kanısı yarattı. Burada ona Avrupa'daki Türkiyeli devrimci çevreler arasında anti-sovyetik bir eğilimin geliştiğini söyledim. Örnek olarak Londra'daki grubun tutumunu gösterdim. O, "bunu bana söylemenize gerek duymamalıydınız" dedi.

7- TKP dışındaki işçi sınıfı partilerinin, TİP ve TSİP'in dünya komünist hareketiyle enternasyonalist ilişkilerinin perspektifini nasıl görüyorsunuz? Yanıt olarak "şimdiye kadar 8 kez Bulgaristan'a iki kez de Sovyetler Birliği'ne gittiğini" söyledi.

Soruların başında Behice'ye, yanıtlarını söz konusu üç partinin geleceği açısından değil de, Türkiye komünist hareketinin geleceği açısından vermesini istedim. Buna çok memnun oldu ve şöyle dedi: "Ben her zaman, yaptığımız savaşa bu açıdan bakıyorum. Ben hiçbir zaman partcilik oynamadım. TİP'in bağımsızlığında ısrar etmemin nedeni en iyi politikayı onun izlediği kanaatinde olmamdır. TKP'nin izlediği politikayı memleket koşullarına en iyi uyan çizgi olarak görsem, hemen onunla birleşirim. Ben kulüpçülük taraftarı asla değilim. TKP'de, şu anda da, demokratik merkezîyet ilkesinin yalnızca merkezîyet ilkesi işliyor. Bu olgu Türkiye devrimci savaşına zarardan başka bir katkı yapmaz" dedi.

16.5.1981

B.Ş

Behice Boran'ın Anlattıkları

Behice Boran'ın 1-8 Mayıs 1981 günlerinde, birkaç görüşmemizde söyledikleri;

İlk kez 1928'de Amerika'da sosyoloji eğitiminde seminer materyali hazırlarken Engels'in *Tabiatın Diyalektiği* kitabını okumuş.

1949'da Ankara'dan İstanbul'a gelmiş. Çünkü o yıl Dil-Tarih'teki Doçentliği kaldırılmış. Ankara'da iken *Adımlar* dergisini çıkarmış. Muzaffer Şerif'in yanındaki üç-beş kişiyi TKP çalışmaları için hazırlamış ve Zeki Baştımar'a devretmiş. Zeki onu Ankara'daki gençler (üniversitedeki gençler) komitesine sekreter yapmışmış. Behice Boran, Nevzat Hatko ile evlenirken Zeki Baştımar'dan sormuş, “onunla evlenebilir miyim” diye.

Ankara'da iken 1943'de (İstanbul'da mı, Ankara'da mı?) Mihri Belli ile bir görüşmede, Mihri Behice'ye demokratik gençlik örgütünün Ankara'daki grubunu kurma ödevini vermiş. Ama sonra kendisi ile temas yapılmamış. Oysa 1944'de (Mart ayında) TKP tevkifatı olmuş. Bu yüzden kendisine ikinci direktif gelememiş. Behice de bunun üzerine kendi etrafında birkaç genci (öğrenci) gizli bir grup olarak örgütlemiş.

2- 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne (Ankara'daki kuruluşuna) girmek için TKP'nin Ankara'daki sorumlusu olarak bildiği Zeki Baştımar'a başvurmuş. Gerekirse ben legale çıkan TSEKP'e gireyim, doçentliği bırakayım demiş. Zeki de gereği yok demiş.

3- Daha sonra Türkiye Gençler Derneği'ni kurmuş. (Gerçi bu dernek TKP tarafından kuruldu ama Behice bunu bir Parti işi olarak yapmış)

4- İstanbul'da Melâhat Türksal, Mübeccel Kıray vb.'den oluşan bir okuma grubu kurmuş. Parti işi diye bir çalışmaya giremedikleri sürece onlara Engels'in *Devletin Ailenin Menşei* yapıtını okuyup öğretmeye çalışmış.

5- 1950'de Barış Severler Derneği'ni kurmuş. (yani Zeki'ye önerdikten sonra kurmuş) Sonra Muvakkar da dâhil (Rasih'in eşi – Rasih Güran'ın) bu işe Sabiha'yı da çağırmışlar ama Zekeriya'nın muhalefeti yüzünden Sabiha Sertel katılmamış bu girişime.

6- Behice Boran diyor “Ben gizli Komünist Partisi çalışmalarından hiçbir şey öğrenmedim, edindiğim kanaat hiç olumlu olmadı.”

Bu notları 8 Mayıs konuşmamızda aldım. Benden benim TKP içinde yaşadığım olayları mutlaka anı olarak yazmamı istedi.

10.5.1981

Sofya

Konuşmalarımız esas olarak Rila Oteli’nde özellikle onun 202 nolu odasında oldu.

3.7.1990

Merhaba Arkadaşlar;

Yeni Açılım’ın 25’ci sayısındaki 12 Eylül 1980’e kadar TİP-TKP ilişkileri başlıklı yazı üstüne birkaç söz:

Önce derginin Duisburg Bürosu’na. Bu sayıyı bana gönderme zahmetini gösterdiği için bin teşekkür. Şimdiye dek hareketimizin tarihiyle ilgili yazıların yayınlandığı dergi sayıları nedense “beni” bulamıyordu. Örneğin 17’ci sayısını tüm çabalarımın rağmen bugüne kadar elde edemedim. O sayıdaki Kutlu’nun yazısını ancak bir dostumun himmetiyle okuyabildim. İşte burada özellikle dergiyi gönderenlere teşekkür etmek istedim.

Şimdi artık konuya döneyim.

Abdurrahman Atalay’ın yazısında anımsatılan TİP ile TKP’nin ayrılık nedenlerinin “tarihsel” neden olduğu saptamasını gerçekçi buluyorum. Bunu yıllarca gizlenmiş tarihsel bir olgu olarak görüyorum.

Ancak benim yazıda üzerinde durmak istediğim şey bu saptama olgusu değil. Beni bu satırları yazmaya zorlayan şey, temel neden, bu saptamayı incelemek ve açıklamak amacıyla yazıda verilen bilgiler oldu.

Bu yazıyı okuduktan sonra Haydar Kutlu’nun yukarıda sözü edilen yazısının başındaki şu önemli açıklamasını hatırladım: “TİP ve TKP’nin birlik süreci, gündemimizde hemen her konunun ele alınıp tartışıldığı bir süreç olmuştur. Böylece hem günümüze, hem geçmişe ortak bakış kazanılmıştır.” Ne var ki üzülererek söylüyorum, bu konuda şimdiye dek *Yeni Açılım*’da yayınlanan yazılar, kazanılan “ortak bakış”ın olgulara dayanmadığı kanısını doğurdu bende. Şu birkaç sözü de bu düşünceyle yazıyorum.

Konkre örneklerle:

1- 1936’da Komintern’ce alınan Desantralizasyon kararı hâlâ eski klasik, yanlış anlayışa göre tanıtılıyor. “Vahim bir durum” yarattığı belirtilen bu tarihsel kararda Parti içi muhalefetin oynadığı rolden hiç söz edilmiyor. Oysa bu olguda alınacak ne denli dersler var.

2- 1951 tutuklanmasında Harbiye Askeri Cezaevi’nde, 1953 sonlarında, Parti içindeki saflaşmada Behice Boran ve Nihat Sargın yer al-

madılar. Çünkü Nihat bu tutuklamada yoktu. Behice de o günlerde rahliye olmuştu. Parti içindeki o günkü bölünmenin sol hareketin geleceği için taşıdığı olumsuzluğun sorumluluğuna katılmayan ve saflaşmada yer almayanlar Saim Altıneş, Yakup Irgat, Nihat Tunalı, Macit Bilge, Ahmet Bilge, Ruhi Su, Şahap Bakırsan, Doğan Çetiner, Enver Gökçe, Selahattin Akarışık, Bilal Şen gibi aydın ve işçi TKP'lilerdi. Sonradan bunların sayısı 30-35 kişiyi bulmuştu. En elverişsiz koşullarda bölünmeye karşı sorumluluk bilincinin sesini yükseltme örneği vermişti bu arkadaşların davranışı. Geçmişin bu olumlu ders kaynağı 40 yıldır unutturulmaya çalışıldı.

TKP'deki 53 bölünmesi "Zekiciler" ve "Mihriciler" şeklinde değildi. Zeki ve birkaç arkadaşının muhalefeti Doktor Şefik Hüsnü yönetimine karşıydı. 30'lardaki Nâzım Hikmet muhalefeti de dâhil o zamana kadar Parti içindeki bütün muhalefet grupları hep Şefik Hüsnü'nün temsil ettiği yönetime karşı olmuştur. Gerçek olan budur. Uzun zamandan beri bu gerçeği ters yüz etmek için çok çaba harcandı. Bizim gerçeklerden başka güç kaynağımız olmadığını iyice özümsemekten başka çıkar yolumuz yok. Kendi tarihimiz de bize bu önemli dersi veriyor.

3- Zeki "hapisten çıktıktan sonra yurt dışına çıkmaya hazırlandı" (s.7) Gerçek böyle değil. Zeki'nin durumu dışarıya çıkması için uygun değildi. On yıldır Nâzım'dan hiçbir haber almamıştı. Dışarıya çıkmaya, ancak Reşat Fuat'ın dışarıya çıkmama kararı verdiğini öğrendikten sonra razı oldu.

TKP'nin, sol hareketin kaderinde "kendine özgü" bir rol oynayan bu olguyu değiştirmemeye özen göstermeliyiz. Kişisel çıkarlarla bu konuda bağdaşıklık harekete yarar getirmez.

Yazıda, TKP MK Dış Bürosu adına, 1967'de açıklandığı söylenen ve aktarılan "Bugün Türkiye'de TİP'e karşı alınan tavır ilericiliğin mihenk taşıdır" tutumu, Kutlu'nun yukarıda sözü edilen yazısında değinilen Dış Büro içindeki muhalefetin mücadelesi sonucu yapılmış zorunlu ve taktik bir açıklamadır. Dış Büro'nun o güne kadarki tüm açıklamaları bu gerçeğin kanıtlarıdır. Yazıda sözü edilen Yıldız Sertel'in TİP'e yönelik uyarıları da kaynağını kendisinin de içinde bulunduğu bu muhalefetin savunduğu görüşlerden alıyordu.

Zeki'nin legal çalışma yanlısı olduğu imajı gerçeği yansıtmıyor. O 1949'da gizli Parti yönetimini omuzlarken Emin Sekun ve arkadaşlarına karşı yönelttiği başlıca suçlama, onlarda gözlemlediği legalizm eğilimleriydi.

Zeki ve arkadaşları TİP'in kuruluşunu endişeyle karşıladılar. Önce bu girişimi bir "polis provokasyonu" olarak değerlendirdiler. Daha sonra ise, onu politik rakipleri Reşat ve Mihri'ye karşı bir mücadele aracı olarak kullanmaya çalıştılar. Hep bilindiği gibi, bunun en tipik belgelerinden biri *Milli Demokratik Devrim ve İçyüzü* broşürüdür.

4- 12 Mart 1971 İsmail Bilen (Marat) için düşüş oldu. O bu olayı, Kutlu'nun da adı geçen yazısında belirttiği gibi, önce "olmayan siyasi hareketin varlığını" kanıtlamak için, sonradan da "her soydan her boydan" siyasal karşıtlarını yok etmek ve özellikle kişisel rakipleriyle hesaplaşmak için kullandı. 1974'ten sonra izlenen TKP politikası için hem Abdurrahman, hem Nabi'nin söz konusu yazısında oransal olarak gerçeklere daha yakın bilgi veriliyor. Bu nedenle ben burada üzerinde durmayacağım.

Bu yazıda olduğu gibi benzeri yazılarda karşılaşılan "bu konuda bilimiz yok", "bunu bilmiyorduk" türünden yapılan açıklamalar bence mazur görülemez. Bunlar olsa olsa en iyi halde devrimci uyanıklığın gösterilmediğini, öğrenme olanaklarının kullanılmadığını gösterir. Bu ise çoğu halde görevi yerine getirmeme anlamı taşır.

5- Yazarın şu yargısını paylaşıyorum: "TBKP de geçmişteki çatışmaların temel nedeni ve sonuçları üzerinde durmadığı için, birliğin ayakları sağlam biçimde yere basmıyor. Bu örnekten ders almalıyız. Günümüzde daha geniş birliklere yönelirken, yakın dönem sol içi çatışmaların nedenleri araştırılmalı ve bu konuda ortak sonuçlar üretmeye çalışmalıyız." (s.15)

Derin inancım o ki, kendi tarihimizi küçümsemeseydik, onu azıcık olsun öğrenseydik, ondan ders alma zorunluluğunun bilincine varsaydık, yaptığımız vahim hataların derecesi mutlaka düşük olacaktı. TBKP'deki bugünkü bunalımla karşılaşmazdık, onun temelini oluşturan konsensüsün bozulmasından kısa zamanda yakınmak zorunda kalmazdık.

Tarihimiz ciddi hatalarla doludur. Bu açıdan da tarihimiz çok zengindir. Hiç değilse başkalarından fakir değildir. Büyük yanılgılar zen-

gin dersler için engin kaynaktır. Bana göre, sol hareketimize yıllardır engel olan güçlüklerin ve şimdi karşılaşılan bunalımın çeşitli nedenleri tarihimizden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle günümüzün sorunlarından biri de zengin malzemedен yararlanabilmektir. Ancak bunun gerekli koşulunu göz ardı edemeyiz. Geçmişin tablosu olguları oldukları gibi açıklamalı, yarı gerçekleri değil, tam gerçekler bu tarihi yazanlarca açıklanmalıdır.

Bu satırları bir öneriyle noktalayayım.

TİP'in geçmişi TİP kökenli, TKP'nin geçmişi TKP kökenli. Başka bir anlatımla her akımın eleştirel muhasebesi o akımın eylemcilerince çıkarılmalı. Bu yöntemin psikolojik üstünlüğü küçümsenmemelidir. TKP, tarihi boyunca Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası kökenlilerle Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası kökenlilerin düşüncesizliklerinden, anlamsız bencilliklerinden çok zarar gördü. Bunlardan ders almak dileğiyle içten sevgi ve saygılar.

5.7.2003

Tarihimizin 1962-1973 Kesitinin Kendine Özgü Nitelikleri

Peşin söyleyeyim. Geçmişimizin bu çok kısa tarih kesitine ilişkin son zamanlarda yazılanlara güven duyulamaz. Neden? Çünkü bu yazılar dış izlenimlerin ürünüdür. Bunlar, o kısa evrenin baş aktörü Zeki Baştımar'ın rolü üstüne iyi niyetle yapılmış tahminler sınırını geçmiyorlar.

İkinci bir neden de, Zeki Baştımar'ın yurt dışına çıktıktan sonra yaptıklarını doğru bir şekilde anlayabilmek için, 1951-53 Parti tutuklaması olgusunu ayrıntılı olarak öğrenmiş olmak şarttır.

Ön koşul olarak bilinmesi gereken üçüncü neden de, Zeki'nin genellikle Parti içindeki muhalefet konumunu bilmek ve göz önünde bulundurmak gerekir. (Ben bile onun bu durumunu ancak 1992'de Komintern Arşivlerinden öğrenebildim)

Şimdi asıl konuya geçelim:

1957 Kasımının sonlarında idi, Marat'a (Sofya'da) Parti MK içindeki anlaşmazlığı tuzu ve biberiyle anlatmıştım ve arkadaşlarımla kendisinin ülkeye dönmesini istediklerini söylemiştim. Daha sonraları da kendisine, Reşat ile Zeki'yi dışarı çıkarıp MK içindeki ayrılığı ortadan kaldırması gerektiğini uzun uzun açıklamıştım. Kendisi de bu görüşü paylaşıyor görünüyordu, ama girişimde bulunup bulunmayacağına ilişkin hiçbir şey söylemiyordu. Tüm çabaları, beni Yüksek Parti Okulu'nda okumamın gereksizliğine inandırmaya yönelikti. Sık sık "Bizim papaza ihtiyacımız yok, bize işçi lâzım" sözlerini tekrarlardı. Gerçekten de, ona, o zaman *Bizim Radyo*'da işçi lâzımdı.

Sonunda, 1961'in Temmuzunda ben Parti Okulu'nu bitirdim. Marat Sofya'ya geldi ve bana şunları söyledi: "Senin tahminlerin doğru çıkmadı, Reşat ve Zeki gelmiyorlar." Reşat "Beni çağıran adamın, elime pasaportumu vermesi gerekir" demiş.

Marat bu haberi bana verdikten sonra, benim bir resmimi (fotoğraf) istedi ve bir Parti Merkez Örgütü kurmak için girişimde bulunacağını söyledi.

Onbeş-yirmi gün geçmişti, bir gün baba telefon etti ve hemen Lüben Karavelov sokağındaki evine gitmemi istedi. Gittiğimde "Zeki gelmiş, gidip kendisini görelim" dedi. Gittik, BKP MK'nin bir gizli misafir

evinden Zeki'yi aldık ve Marat'ın evine gittik. Ertesi gün Zeki, Marat'la birlikte BKP'nin Sofya civarında bulunan Banki'deki dinlenme evine gideceklerdi. Fakat Moskova'dan istenmesi üzerine, aynı gün, Zeki Moskova'ya gitmişti.

Bu arada ben de Leipzig'e *Bizim Radyo*'da çalışmaya gitmiştim.

SBKP'nin 22. Kongresi

Zeki ile Marat 1961 Ekiminde yapılmış olan SBKP'nin 22. Kongresi'ne katılmışlar ve selamlama konuşması için hangisinin davet edileceği merakı içinde, yerlerini almışlar. Söz sırası kendilerine gelince, TKP referenti Valoşin, Zeki'yi işaret etmiş. Zeki selamlama konuşmasını yapmış. Ertesi gün *Pravda* gazetesi bu haberi, TKP Polit Büro üyesinin konuşması diye verdi. Anımsadığıma göre biz de o zaman, *Bizim Radyo*'dan bu haberi olduğu gibi vermiştik.

Daha sonra Marat *Bizim Radyo*'ya döndüğünde, Aram Pehlivanyan'la ikimize bu olayı anlatırken ben Zeki'nin "perspektif plânı ne" diye sormuştum. Marat, Zeki'nin "Partiyi toparlamak için, ülkeye gönderilmesini önerdiğini" söylemiş ve şunu eklemişti. "ne yazık ki o, çıkarken bir Parti bağı sağlamamış." Yani herhangi bir plân yaparak gelmemiş demek istemişti. Ben ise o zaman Aram ile Marat'a, Zeki'nin ikinci kez Partiyi toparlama şansının kalmadığını anlatmaya çalışmıştım, ama onları inandıramamıştım.

1962 yılında Moskova'ya gittiğimde, adı geçen referentten Zeki'yi tercih etmiş olmalarının nedenini sormuştum. Yanıt şu olmuştu: "Marat çoktan Türkiye'de unutuldu, bugün onun elini sıkacak tek bir kişi kalmadı."

2 Haziran 1962 Baskını

O günlerde Marat Sofya'da bulunuyordu. Bir hafta kadar önce, Moskova'dan *Bizim Radyo*'ya bir telgraf gelmişti. Bunda, TKP adına Nâzım'ın doğum günü kutlanıyordu⁶⁷. Aram *Radyo* Grubu Parti Sekreteri olarak, bu olayı, Sofya'da bulunan Marat'a bildirdi. Marat bu haberin *Radyo*'dan verilmemesini söylemişti ve haber verilmemişti.

Radyo Grubu, Konferansın yapılacağını, Konferans yapıldıktan sonra öğrenmişti. Marat'a Konferans haberini veren de BKP olmuştu, o da hemen Leipzig'e uçmuş, gelmişti.

⁶⁷ Burada bir tarih hatası var, bilindiği gibi Nâzım Hikmet Ocak 1902 doğumludur.

Bu tarihsel olayımızın bundan sonra ki seyri, *1962 Konferansı* adıyla yayınlanan belgelerden izlenebilir. Bu belgeler Zeki'nin gerçekten Partiyi toparlama işleviyle görevlendirildiği izlenimini yaratıyor. Oysa aşağıda görülebileceği gibi, Konferans denilen bu küçük toplantı, Zeki'nin tayin edilmiş olması olgusunu perdeleme işlevi görmüştü. Bu toplantıdan sonraki çalışmaların gösterdiği gibi, Zeki ülkede dağılan Partiyi toparlama değil, Batıda bulunan işçiler arasında çalışmaya yöneltilmişti.

Bilinmeyen Ayrıntılar

Ünlü sözdür, şeytan daha çok ayrıntılar arasında saklanır. O nedenle ben de bu sorununuz üzerinde ayrıntılara gireceğim.

Kanımca, 1962 Konferansı'nın kendine özgü en önemli yanı, TKP ile SBKP arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme başlangıç olmuş bulunmasıdır. Türkiye Komünist Partisi'ni yöneten ve denetleyen SBKP görevlileri, kendi 20. Kongre kararlarına açıkça ters düşen bir yol izleyerek, resmi söyleme göre, Zeki'ye "Partiyi toparlama" görevi vermişler. Toplantıdaki Zeki'nin rapor ve konuşmaları da bu doğrultuda idi. Ne ki, gerçek söylenen sözlere değil, yapılan işlere bakılarak öğrenilir. Burada yeni yapılan neydi? Bu ilişkilerde yeni olan, 1937'de kendilerinin TKP temsilcisi olarak belirledikleri İsmail Bilen'e bile sormadan, Zeki'yi bir numaralı TKP yöneticisi olarak atamaktır.

Burada bir parantez açarak iki tarihsel olguyu açıklayacağım:

Birincisi; 1956 yılında Adana Cezaevi'nde bulunan Reşat Fuat Baraner'in, Rasih Güran'ı Suriye'ye göndererek, Suriye Komünist Partisi Genel Sekreteri Halit Bektaş aracılığı ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne, Zeki hakkında bildirdiği görüşlerin kulak ardı edilmesi tutumu.

İkincisi; benim Marat eliyle gönderdiğim yazılarda Partinin içinde bulunduğu durumu anlatışlarımdan ve TKP yönetiminde birliğin sağlanması için kendilerinden istediğim yardımdan habersiz görünme tutumu.

Kazın ayağı öyle bizim zannettiğimiz gibi değilmiş. Son yıllarda yayınlanan Sovyet gizli arşiv belgelerinde kanıtlandığı gibi, bu tür davranış, Sovyetler Birliğinin 1953-1965 yıllarındaki Türkiye'ye ilişkin izlediği politika ile tam bir uyum içinde imiş!

Bilindiği gibi, Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği Türkiye ile normal komşuluk ilişkileri kurma yolunu tutmuştu.

Asıl konumuza gelince. Parti adına konuşma yetkisini elde ettikten sonra Zeki bizlere, Sovyet yoldaşların kendisine “örgütlenme çalışmaları Türkiye’de değil, Batıdaki Türk işçilerine yönelik olmalı” öğüdünde bulunduklarını söylemeye başlamıştı. Onun bu sözüne, Marat dışında hiç birimiz inanmamıştık, ama o zaman o doğru söylüyormuş, biz yanılmışız. Sovyetleri, bizim Partinin birliği sorunu ilgilendirmiyormuş ama bizler o zaman için işin püf noktasını anlayamamıştık.

Ancak Zeki’ye verilen öğüt uzun ömürlü olmamıştı. 1963-64 yıllarında Çin-Sovyet anlaşmazlığı çıkınca, Çin-Amerikan gizli anlaşması imzalanınca, giderek Türk Solu içinde Maoculuk baş göstermeye başlayınca, özellikle de, Huruşçev’in yerine Brejnev getirildikten sonra, artık “Türkiye’de çalışılmamalı” öğüdü geçerli olamazdı. Ne var ki, Zeki burada çok dezavantajlı bir durumdaydı; o Türkiye’de sözü edilecek bir sol devrimci güç örgütlenme olanağından yoksundu. 12 Mart 1971’e kadar kendisine tanınmış olan süre bu gerçeği kanıtladı. Darbe sonrası düzenlenen mahkemelerde hiçbir TKP grubunun bulunmayışı, Zeki’nin defterinin dürülmesine neden oldu.

Sonunda, Berlin’de katıldığı bir toplantıda kendi etrafında oluşmuş olan boğucu atmosferin etkisine dayanamayıp beyin kanamasına uğramış. Bunun üzerine doktorlar “yönetici olarak çalışamaz” raporu vermişler. O kendisi bu rapora karşı çıkmış. Bu durum üzerine Moskova’ya muayeneye gönderilmiş. Orada da doktorlar, “iş i hemen bırakmalıdır” raporu vermişler.

Zeki, içine düşmüş olduğu o durumun ağırlığını iyice anlamış olmalı ki, Moskova’dan dönerken Sofya’ya uğrayıp benimle görüşmek ve dertleşmek istemiş ama başaramamış! Ondan sonra, *Bizim Radyo* çalışanlarından Bulgaristanlı Ayşegül’ün eşi Yusuf’u göndermiş ama o da yine beni bulamamış! Bunlar hep Zeki’nin 1972 yılı içindeki çabaları.⁶⁸

Bu olaylardan sonra Marat Sofya’ya gelmiş ve Zeki ile ilgili olan bitenleri anlatmıştı. Örneğin, Zeki’nin gözden düştükten sonraki duru-

68 Zeki Başı tımar 24 Mayıs 1973 tarihli TKP Merkez Komitesi Bürosu toplantısıyla, Marat ve Aram imzalı bir tutanakla görevden alındı. Bunun üzerine Zeki Başı tımar’ın yazdığı mektup ve V. V. Zagladin’in Zeki Başı tımar ile yaptığı görüşmenin tutanağı için bkz. *Zeki Başı tımar, Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar*, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 47-53.

munu, hastalık halini, mahalle polikliniğinde tedavi edilmesini, tüm bunları. Dr. Hayk Açıkgöz'ün eşi Anjel, Metin Gür ile yaptığı konuşmada olduğu gibi anlatmış. Ben yalnızca şunu ekleyeceğim; Zeki'nin cenazesine Aram ile Marat gitmemişlerdir. Veda konuşmasını Ziya Yamaç yapmıştır. Tersı iddialar doğru değildir.

Derin inancına göre, Zeki'nin örgüt çalışmalarını anlatırken, Halis Okan ismindeki çok ilginç şahsiyetten söz etmemek çok büyük bir eksikliktir. Ancak onun öyküsünü bu çerçeveye sığdırmak olanaksızdır. O nedenle ona yer vermedim. Buna rağmen, ölüm haberine ilişkin bir olayı yazmadan geçemeyeceğim.

Zeki'nin Alman eşi Gertrut yenge, ölüm haberinin *Pravda* gazetesinde yayınlanmadığını öğrenince, Alman Sosyalist Birlik Partisi MK'sine bir mektup yazmış ve bunun nedenini sormuş. Yanıt "Biz kendi gazetemizde bildirdik. *Pravda*'nın niye bildirmediğini bilemeyiz" olmuş.

5 Temmuz 2003

Bilal Şen

P.S. 1962 Konferansına acaba neden hiçbir kardeş partiden temsilci katılmamıştır? Bunun yanıtını hepimiz araştıralım. Bu toplantı İstanbul'da, iktidardan gizli yapılmamıştır. Leipzig'de hükümetin bilgisi altında yapılmıştır.

B.Ş

Bir not daha;

Bu evreye damgasını vuran, onu karakterize eden slogan "Nerede bir komünist varsa Parti oradadır" idi. Bu şiar Zeki'nin icadıdır. O güne dek TKP'ye üye alındığını bilenler için, gizli Parti çalışmasına birazcık temas etmiş olanlar için bu "buluş" antimarksistti. Çünkü gizli Parti üyesi olmak için, üye adayı en az bir Parti üyesi tarafından tavsiye edilmiş olmalı ve yine o en az 6 ay aday üye olarak çalıştırılıp denenmiş bulunmalıdır.

Zeki bu kuralları uygulamadı.

B.Ş

BİLAL ŞEN

Anılar – Notlar

Bilal Şen Anılar 1.baskısında; ağırlıklı olarak TKP'nin 1937'de desantralize edilmesinin ardından 1944'de yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte açılan dönemden 1990'lı yılların ilk yarısında TBKP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına kadar geçen süreci ele alıyor.

Bilal Şen Anılar kitabının baskısı tükeneli epeyce oldu. Bu süreçte Bilal Şen 19 Aralık 2017'de, 97 yaşında yaşama gözlerini yumdu.

Bu yeni baskıya Bilal Şen'in TÜSTAV'a bıraktığı esas itibarıyla TKP, TİP ve TBKP ile ilgili, çoğu Bulgaristan Komünist Partisine enformasyon niteliğindeki kişisel notlarını da ekledik.

Böylece bir yandan sosyalist bir ülkede yaşayan bir TKP üyesinin yaşadığı ülkenin komünist partisiyle ilişkilerinin niteliği hakkında bilgi edinirken, diğer yandan Bilal Şen'in Anılar kitabının 1.baskısında yer almayan kimi değerlendirmeleri de öğrenmiş oluyoruz.

